

КАЛЕНДАР

СВОБОДИ

1957

А.КЛИМКО

КАЛЕНДАР
„СВОБОДИ”

НА ЗВИЧАЙНИЙ РІК

1957

ВИДАННЯ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО СОЮЗУ

**Published by
UKRAINIAN NATIONAL ASSOCIATION
81-83 Grand Str., Jersey City, N. J.**

PRINTED IN U.S.A.

"Svoboda", 81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.

THE STAR-SPANGLED BANNER

*O say, can you see, by the dawn's early light,
What so proudly we hail'd at the twilight's last gleaming?
Whose broad stripes and brights stars, thro' the perilous fight,
O'er the ramparts we watch'd, were so gallantly streaming?
And the rockets' red glare, bombs bursting in air,
Gave proof thro' the night that our flag was still there.
O say, does that star-spangled banner yet wave
O'er the land of the free and the home of the brave?*

◎

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ГИМН

*Ще не вмерла Україна і слава і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці, —
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.
Душу-тіло ми положим за нашу свободу
І покажем, що ми, браття, з козацького роду.*

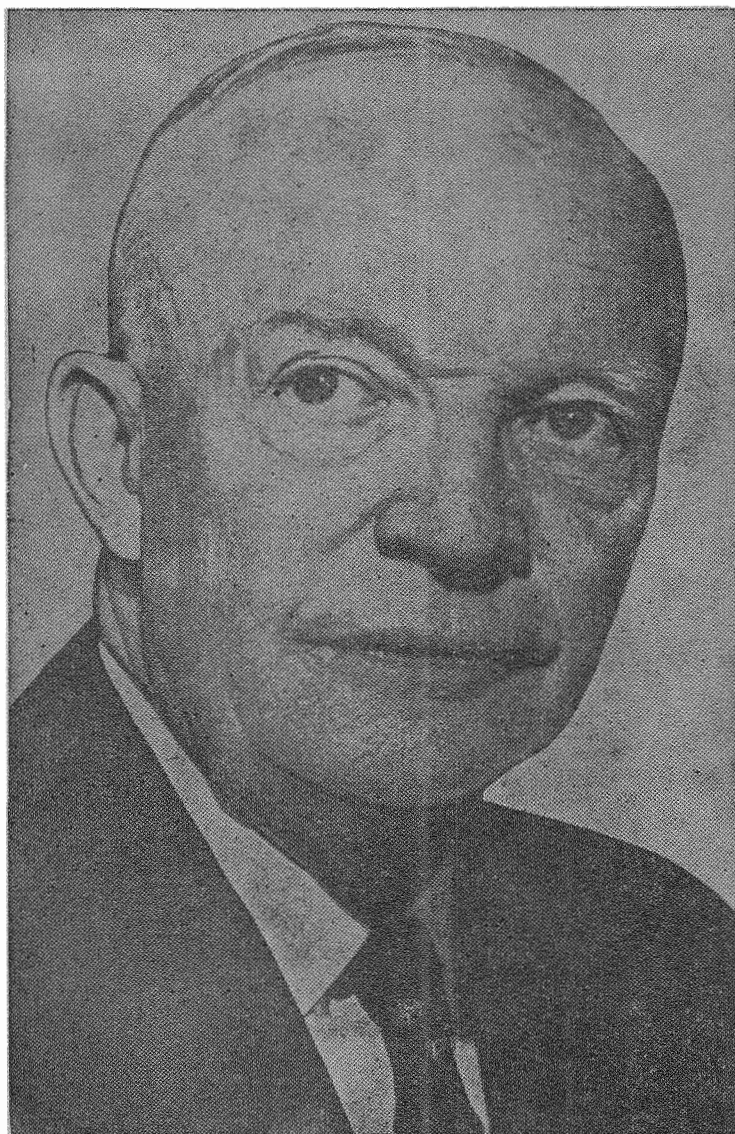
◎

ГИМН АМЕРИКАНСЬКИХ УКРАЇНЦІВ

*Далека Ти, а близька нам, кохана Вітзино!
Як сонце з неба Твоїм ланам, Ти світиш нам водно,
Світи нам, Вітзино, світи, кохана Україно,
Щоб знали ми, куди нам іти у слушную годину —
У бій, у бій
За світлий прапор Твій,
За Тебе, Україно!*

●

ПРЕЗИДЕНТ З'ЄДИНЕНИХ ДЕРЖАВ АМЕРИКИ

**Двайт Д. Айзенгавер переобраний, дня 6 листопада 1956 р.,
на Президента ЗДА на рр. 1957-1960**

НА НОВИЙ РІК

*І ще один старенький рік минув...
Молодший дід між давніми дідами —
Розкаже все, що бачив в світі, чув,
Шанований і щастям і сльозами...*

*І думкою туди не долетиш,
Куди його від нас сховала доля,
Навіки зник, не сподівайтесь більш,
Вже рік новий дала нам Божа воля:*

*І люди знов, як водиться давно,
Турбуються, щоб гостя звеселити;
Радіють всі, готують мед, вино
І цяцьками вбирають гильце діти.*

*Наш милий гість! Дай Боже, добрий час!
Як янгола, тебе ми привітаєм.
З сторін Господніх ти прийшов до нас,
На тебе ми надію покладаєм.*

*Зроби нам все, як слід і до пуття!
Вітаюги над нашою землею,
Пошли нам радість вільного життя
І осіни нас правдою святою!*

Л. Г.

н.	с.	д.	СВЯТА
1	19	В	Грудень. Боніфатія мч.
2	20	С	Ігнатія мч.
3	21	Ч	Юліяни. Петра
4	22	П	Св. вмч. Анастасії
5	23	С	10 муч. на Криті
6	24	Н	Нед. перед Різдв. Нав. Р. Хр.
7	25	П	Різдво Христове
8	26	В	Собор Пр. Богор. Св. Йосифа
9	27	С	Стефана первомч.
10	28	Ч	Муч. в Нік., Дом.
11	29	П	14,000 дітей убитих в Виф.
12	30	С	Анісії мч.
13	31	Н	Нед. по Різдві. Меланії прп.
14	1	П	Новий Рік. Обр. Г., Вас. Вел.
15	2	В	Сильвестра папи
16	3	С	Малахії прор., мч. Гордія
17	4	Ч	Собор 70 апостолів
18	5	П	Навечеря Богоявл., Теоп.
19	6	С	Богоявлення Госп.
20	7	Н	Нед. по Богоявл. Собор І.Хр.
21	8	П	Юрія й Емлі. прп.
22	9	В	Полієвкта мч.
23	10	С	Григорія і Дометіяна
24	11	Ч	†Теодозія препод.
25	12	П	Тетяни свщмч.
26	13	С	Єрм. і Страт. мч.
27	14	Н	Нед. 31 по Зісл. Св. Духа
28	15	П	Павла і Івана прп.
29	16	В	Покл. кайд. Петра ап.
30	17	С	†Антонія прп.
31	18	Ч	Атаназія і Кирила

Записки

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ
Дня 1. Січня: Новий Рік („Нью Ір'с Дей“).

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Січень

10. 1642. Помер київський митрополит П. Могила.
13. 1867. Андрусівська угода. Поділ України між Москвою й Польщу.
13. 1906. Перший український щоденник у Києві „Громадська Думка“.
14. 1649. В'їзд Богдана Хмельницького до Києва.
18. 1654. Переяславська угода України з Московією
22. 1918. Проголошення самостійності України.
22. 1919. Проголошення в Києві злуки всіх українських земель.
29. 1918. Вій української молоді під Крутами.

— • —

Як на Різдво ясно дождко-
ла, буде нарік повна сто-
до-
ла.

Як січень без мряки —
то весна дощем заплаче.

н.	с.	д.	СВЯТА
1	19	П	Січень. Макарія прп.
2	20	С	†Евтимія Вел. прп.
3	21	Н	Нед. 32 по Зісл. Св. Духа
4	22	П	Тимотея ап.
5	23	В	Климентя свщмч.
6	24	С	Ксенії прп.
7	25	Ч	†Григорія Богосл.
8	26	П	Ксенофонта прп.
9	27	С	†Пер. м. Ів. Золотоустого
10	28	Н	Неділя Митаря і Фарисея
11	29	П	Пер. м. Ігнатії
12	30	В	Трьох Святих
13	31	С	Кира й Івана безсер.
14	1	Ч	Лютий. Трифона муч.
15	2	П	Стрітєння Господнє
16	3	С	Симеона й Анни пр.
17	4	Н	Неділя Блудного Сина
18	5	П	Агафії мч.
19	6	В	Вокула прп.
20	7	С	Партенія прп.
21	8	Ч	Теодора Стр.
22	9	П	Никифора мч.
23	10	С	Харлампія мч.
24	11	Н	Неділя м'ясопусна
25	12	П	Мелетія св.
26	13	В	Мартиніяна пр.
27	14	С	Авксентія прп.
28	15	Ч	Онисима ап.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 12. лютого: Уродини Линкольна („Линколнс Бирт Дей“)

Дня 22. лютого: Уродини Вашингтона („Вашингтон'с Бирт Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Л ю т и й

8. 1918. Берестейський мир між Україною і Центральними державами.

11. 1900. Заснування першої політичної партії на Великій Україні — РУП.

12. 1924. Смерть Ольги Басараб у польській'язниці.

14. 1897. Помер письменник Пантелеймон Куліш.

22. 1894 Засновано УНСоюз.

24. 1574. Надруковано „Апостола“, першу друковану книжку в Україні.

25. 1871. Народилася поетка Леся Українка.

З а п и с к и

— • —

Хоч лютий маленький, але лютецький.

В лютому від люти можна замерзнути.

БЕРЕЗЕНЬ 1957 MARCH

Записки

н.	с.	д.	СВЯТА
1	16	П	Памфила мч.
2	17	С	Теодора Тирон. вмч.
3	18	Н	Нед. Сиропусна. Теодота свщ.
4	19	П	Архіпа ап.
5	20	В	Лева еп.
6	21	С	Тимотея прп.; Евстахія
7	22	Ч	Найдення м. мч. в Євгенії
8	23	П	Полікарпа свмч.
9	24	С	†1 і 2 н. гол. Ів. Хрестителя
10	25	Н	Нед. 1. Вел. Посту. Тарасія
11	26	П	Порфірія св.
12	27	В	Прокопія ісп.
13	28	С	Василія прп. і ісп.
14	1	Ч	Березень. Евдокії муч.
15	2	П	Теодата свщм.
16	3	С	Евтропія і ін. муч.
17	4	Н	Нед. 2. Велик. Посту. Гарасима
18	5	П	Конона муч.
19	6	В	42 муч. в Аморії
20	7	С	Василія й ін. свщмч.
21	8	Ч	Теофілякта
22	9	П	†40 муч. в Севастії
23	10	С	Кондрата і ін. муч.
24	11	Н	Нед. 3. Вел. Посту. Софрона
25	12	П	Теофана ісп.
26	13	В	Пер. м. св. Никифора
27	14	С	Венедикта
28	15	Ч	Агапія
29	16	П	Савіна
30	17	С	Алексія
31	18	Н	Нед. 4. Вел. Посту. Кирила еп.

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Березень

4. 1861. Скасовано панщину в Україні.
5. 1950. Поляг в бою за Україну головний командант УПА, ген. Тарас Чупринка
9. 1814. Уродився Тарас Шевченко.
10. 1861. Помер Тарас Шевченко.
14. 1923. Рада Амбасадорів признала Галичину Польщі.
15. 1939. Проголошено самостійність Карпатської України.
19. 1864. Народився Митрополит Василь Липківський.
20. 1917. Створено Українську Центральну Раду в Києві.

— • —

Як березень без води —
буде травень без трави.
Сухий марець, мокрий май
— буде каша й коровай.

н.	с.	д.	СВЯТА
1	19	П	Хризанта і Дарії
2	20	В	ОО. убит. в м. Сави
3	21	С	Якова ісп. Поклони
4	22	Ч	Василія свщмч.
5	23	П	Нікона прп.
6	24	С	Захарія Печер.
7	25	Н	Нед. 5. В. П. Благовіщення ПБ.
8	26	П	Собор Гавриїла арх.
9	27	В	Матрони
10	28	С	Іларіона
11	29	Ч	Марка і Кирила
12	30	П	Івана Ліствичника прп.
13	31	С	Іпатія
14	1	Н	Квітень. Н. 6 Вел. П. Марії єгип.
15	2	П	Тита прп.
16	3	В	Никити прп.
17	4	С	Йосифа і Георгія
18	5	Ч	Теод., Агап. і др. Покл.
19	6	П	Вел. П'ятниці. Євтихії
20	7	С	Вел. Субота. Георгія св.
21	8	Н	Воскресіння Христове
22	9	П	Світлий Понеділок. Євпсихія
23	10	В	Світлий Вівторок Терентія .
24	11	С	Антипи свщм.
25	12	Ч	Василія
26	13	П	Артемона
27	14	С	Мартина
28	15	Н	Неділя Томина. Аристарха
29	16	П	Агапії
30	17	В	Симеона прп.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 19 квітня: Велика П'ятниця („Гуд Фрай-дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Квітень

- 17. 1847. Арештували Тараса Шевченка.
- 19. 1848. Заснування у Львові „Головної Руської Ради“.
- 22. 1920. Варшавський договір Головного Отамана Петлюри з Польщею.
- 28. 1938. Помер на засланні Митрополит УАПЦ В. Липківський.
- 29. 1648. Вибір Богдана Хмельницького гетьманом
- 29. 1918. Павло Скоропадський став гетьманом України.
- 29. 1918. Вивішення українських прапорів на Чорноморській Флотії.

Записки

Квітень ще мало цвіте,
а більше зимою мете.

Теплий квітень, мокрий
май — буде хліб і урожай.

н.	с.	д.	СВЯТА
1	18	С	Івана Декаполіта
2	19	Ч	Івана Старопечер., Пафн.
3	20	П	Теод. Трих.
4	21	С	Януарія свщм.
5	22	П	Неділя Мироносиць
6	23	П	Георгія вмч. (на нед.)
7	24	В	Сави Страт. мч.
8	25	С	†Марка ап.
9	26	Ч	Василія свщмч.
10	27	П	Симеона
11	28	С	Ясона і Сосіпарта ап.
12	29	Н	Неділя Розслабленого
13	30	П	Якова ап.
14	1	В	Травень. Єремії прор.
15	2	С	Атаназія Бел.
16	3	Ч	Теодозія Печерського
17	4	П	Пелагії мч.
18	5	С	Ірини мч.
19	6	Н	Неділя Самарянки
20	7	П	Явлення Чесн. Хреста
21	8	В	†Івана Богослова (на нед.)
22	9	С	†Пер. мощ. св. Николая
23	10	Ч	Симеона Зилота
24	11	П	Кирила і Методія
25	12	С	Єпифанії
26	13	Н	Неділя Сліпонародженого
27	14	П	Ізидора
28	15	В	Пахомія
29	16	С	Теодора Осв.
30	17	Ч	Вознесення Господнє
31	18	П	Теодота

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 30. травня: Пропам'ятний День („Меморіал” або „Декорейшен Дей”)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Травень

15. 1848. Скасування панщини в Галичині.
 18. 1648. Перемога Богдана Хмельницького під Жовтими Водами.
 23. 1938. Вольшевицький агент убив полк. Євгена Кововальця в Роттердамі.
 25. 1926. Убито отамана Симона Петлюру в Парижі.
 28. 1916. Помер Іван Франко.
 30. 1876. Царський указ про заборону українсько-го письменства в Росії.

Записки

На Бориса й Гліба нема в коморі хліба.

Як на Юрія зимно — зародить овес на дивно.

н.	с.	д.	СВЯТА
1	19	С	Патрікія свщмч.
2	20	Н	Нед. Св. Отців. Галалей мч.
3	21	П	†Константина і Єлени
4	22	В	Василіска
5	23	С	Михайла ісп.
6	24	Ч	Симеона
7	25	П	†Знайд. Гол. Ів. Христ.
8	26	С	Карпа ап.
9	27	Н	Зіслання св. Духа
10	28	П	Пресв. Тройці
11	29	В	Теодозії прмч.
12	30	С	Ізаакія
13	31	Ч	Єрмія
14	1	П	Червень. Юстина мч.
15	2	С	Никифора
16	3	Н	Неділя Всіх Святих
17	4	П	Митрофана
18	5	В	Доротей свмч.
19	6	С	Віссаріона й Іларіона
20	7	Ч	Пр. Евхаристії (на нед.). Теод.
21	8	П	Теодора Стр., Єфрема
22	9	С	Кирила св.
23	10	Н	Нед. 2. по Зісл. Св. Духа
24	11	П	Варт. і Варн.
25	12	В	Онуфрія Вел.
26	13	С	Акилини й Трипсилія
27	14	Ч	Єлисея, Методія
28	15	П	Пр. Серця Ісус. (на нед.)
29	16	С	Тихона єп.
30	17	Н	Нед. 3. по Зісл. Св. Духа

Записки

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Червень

- 7. 1843. Помер о. Маркіян Шашкевич.
- 8. 1919. Перемога Української Галицької Армії під Чортковом.
- 9. 1653. Перемога Богдана Хмельницького під Ватогом.
- 14. 1689. Люблинська Унія.
- †8. 1709. Перше зруйнування Січі москалями.
- 23. 1917. Перший Універсал Української Центральної Ради.
- 28. 1914. Січово-Сокільський Здвиг у Львові.
- 29. 1933 Помер Нач. Вождь УГА ген. Мирон Тарнавський.

— • —
Як роса на Стратилата, бу-
де земля в льон багата.

Коли цвіте біб, то тяжко
за хліб, а як мак, то не так.

ЛИПЕНЬ

1957

JULY

н.	с.	д.	СВЯТА
1	18	П	Леонтія муч.
2	19	В	†Юди Тад. ап.
3	20	С	Методія свщм.
4	21	Ч	Юліяна
5	22	П	Евсевія свщмч.
6	23	С	Агрипіни мч.
7	24	Н	Нед. 4. по З. Св. Д. Різд. Ів. Хр.
8	25	П	Февронії прим.
9	26	В	Давида прп.
10	27	С	Самсона Стран.
11	28	Ч	Кира й Івана
12	29	П	Петра й Павла апост.
13	30	С	Собор 12 Апостолів
14	1	Н	Липень. Нед. 5. по Зісл. Св. Д.
15	2	П	†Полож. Ризи Пр. Діви
16	3	В	Якинта і Анат. св.
17	4	С	Андрея Крит.
18	5	Ч	†Кирила й Методія, апп.
19	6	П	†Атаназія Атон., прп.
20	7	С	Томи й Акакія прп.
21	8	Н	Нед. 6. по Зісл. Св. Д. Прокопія
22	9	П	Панкратія свщм
23	10	В	†Антонія Печ. прп.
24	11	С	Св. кн. Ольги
25	12	Ч	Прокла й Іл.
26	13	П	Собор св. Арх. Гавриїла
27	14	С	Акили ап., Кир. муч.
28	15	Н	Нед. 7. по З. Св. Д.
29	16	П	Панкратія
30	17	В	Марини
31	18	С	Якинта й Еміліяна

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 4. липня: День Незалежності („Інdependence Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Л и п е н ь

1. 1910. Вбито студента А. Коцка на львівському університеті.
7. 1569. Перемога гетьмана І. Виговського над москалями під Конотопом.
8. 1709. Поразка Гетьм. І. Мазепи і шведів під Полтавою.
11. 969. Померла Княгиня Ольга.
15. 1015. Помер князь Володимир Великий.
16. 1919. Українська Галицька Армія переходить Збруч.
27. 1649. Перемога Богдана Хмельницького під Збаражем.

З а п и с к и

На свято Прокопа є вже на полі копи.

Хто вліті холодує, той взимі голодує.

н.	с.	д.	СВЯТА
1	19	Ч	Мокрини і Дія
2	20	П	Іллі прор. (на нед.)
3	21	С	Симеона і Івана прп.
4	22	Н	Нед. 8. по Зісл. Св. Д. Марії М.
5	23	П	Трофима
6	24	В	†Бориса і Гліба мч. Хр.
7	25	С	†Успення св. Анни
8	26	Ч	Єрмолая
9	27	П	Пантелеймона вмч.
10	28	С	Прохора і ін. ап.
11	29	Н	Нед. 9. по Зісл. Св. Д. Калініка
12	30	П	Сили і ін. апост.
13	31	В	Евдокима прав.
14	1	С	Серп. Проісх. Чесн. Хреста
15	2	Ч	Перенесення мощ. св. Степана
16	3	П	Ісаакія прп.
17	4	С	7 молодців в Ефезі мч.
18	5	Н	Нед. 10. по З. Св. Д. Евсигнія
19	6	П	Преображеніє Господнє
20	7	В	Дометія і Пас. мч.
21	8	С	Еміліяна еп.
22	9	Ч	†Матея ап.
23	10	П	Лаврентія мч.
24	11	С	Евпала мч.
25	12	Н	Нед. 11. по Зісл. Св. Духа. Фотія
26	13	П	Максима ісп.
27	14	В	Михея пр.
28	15	С	Успення Пресв. Богородиці
29	16	Ч	Перен. Нерук. Обр. Госп.
30	17	П	Мирона мч.
31	18	С	Флора і Лавра мч.

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Серпень

1. 1913. Померла поетка Леся Українка.
4. 1687. Вибрано Івана Мазепу гетьманом.
10. 1648. Перемога Богдана Хмельницького під Пилявцями.
14. 988. Хрещення України.
14. 1775. Друге зруйнування Січі москалями.
15. 1856. Народився Іван Франко.
20. 1920. Договір у Севр признав Галичину окремою Державою.
31. 1919. Здобуття Києва об'єднаними Українськими Арміями.

Записки

— • —

На Іллі новий хліб на столі.

До Іллі гарні рої, а після Іллі хоч плонь на рої.

ВЕРЕСЕНЬ 1957 SEPTEMBER

н.	с.	д.	СВЯТА
1	19	Н	Нед. 12. по З. Св. Д. Андрея Ст.
2	20	П	Самуїла прор.
3	21	В	Тадея ап.
4	22	С	Агатоніка
5	23	Ч	Іриней, Луппа
6	24	П	Євтихія свмч.
7	25	С	Вартоломея і Тита
8	26	Н	Нед. 13. по З. Св. Д. Адріана
9	27	П	Пімена прор.
10	28	В	Мойсея прп.
11	29	С	†Усік. Гол. Ів. Хр. (на нед.)
12	30	Ч	Олександра
13	31	П	Пол. пояса Пр. Діви
14	1	С	Вересень. Новий Рік церк.
15	2	Н	Нед. 14. по З. Св. Д. Мамонта
16	3	П	Антима свщмч.
17	4	В	Вавила свщмч.
18	5	С	Захарії і Єлисавети
19	6	Ч	Чудо Арх. Михайла
20	7	П	Созонта свмч.
21	8	С	Різдво Пресв. Богородиці
22	9	Н	Нед. 15. по Зісл. Св. Д. Йоакима
23	10	П	Антима свщмч.
24	11	В	Теодори прп.
25	12	С	Автонома свщмч.
26	13	Ч	Корнила сотн.
27	14	П	Воздвиження Чесного Хр.
28	15	С	Никити вмч.
29	16	Н	Нед. 16. по Зісл. Св. Д. Евфимії
30	17	П	Софії і її дітей мч.

Записки

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Перший понеділок вересня: День Праці („Лейбор Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Вересень

1. 1772. Народився укр. філософ Гр. Сковорода.
2. 1709. Помер гетьман Іван Мазепа.
10. 1914. Перший бій УСС з москалями під Сян-ками.
12. 1769. Народився Іван Котляревський.
16. 1668. Гадацька умова гетьмана Виговського з Польщею.
22. 1918. Відкриття в Києві українського університету.
29. 1866. Народився Михайло Грушевський, історик і Президент Центральної Ради.

Хто не сів жита до Івана Богослова, доброго не вартий слова.

Восени і курята будуть курми.

ЖОВТЕНЬ 1957 OCTOBER

н.	с.	д.	СВЯТА
1	18	В	Євменія прп.
2	19	С	Трофима й ін. мч.
3	20	Ч	Євстаха, Татіяни
4	21	П	Кіндрата ап.
5	22	С	Фоки свщмч.
6	23	Н	Нед. 17. по Зісл. Св. Духа
7	24	П	Теклі первом.
8	25	В	Євфрозини прп.
9	26	С	†Пр. Ів. Богослова (на нед.)
10	27	Ч	Калістрата
11	28	П	Харитона прп.
12	29	С	Киріяка прп.
13	30	Н	Нед. 18. по Зісл. Св. Д. Григорія
14	1	П	Жовт. Покров. Пр. Богородиці
15	2	В	Кипріяна свщмч.
16	3	С	Діонізія свщмч.
17	4	Ч	Єритея, Вероніки
18	5	П	Дам'яна Печер. прп.
19	6	С	†Св. Томи ап.
20	7	Н	Нед. 19. по Зісл. Св. Д. Сергія
21	8	П	Пелагії і Таїсії прп.
22	9	В	†Якова ап.
23	10	С	Євлампа
24	11	Ч	Філіпа, Теофана
25	12	П	Прова, Андроніка мч.
26	13	С	Карпа мч., Косми прп.
27	14	Н	Нед. 20. п. З. Св. Д. Христа Царя
28	15	П	Євтимія і Луки прп.
29	16	В	Лонгіна сот.
30	17	С	Осії прор., Андрея крит.
31	18	Ч	†Луки єванг.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 12. жовтня: День Колумба („Колумбус Дей“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Жовтень

1648. Облога Львова Богданом Хмельницьким.
1915. Вої УСС з москалями в Семиківцях.
1921. Перший Всеукраїнський Собор Української Автокефальної Церкви.
1918. Українські Національні Збори у Львові проголосили на українських землях Австрії Українську Державу.
1624. Наскок козаків на Царгород.
1794. Помер Григорій Сковорода.

Записки

— ● —
Прийшла осінь, хто посіяв,
має досить.

На святу Покрову — ка-
куста до збору готова.

ЛИСТОПАД 1957 NOVEMBER

н.	с.	д.	С В Я Т А
1	19	П	Йоїла прор.
2	20	С	Артемія вмч.
3	21	Н	Нед. 21. по Зісл. Св. Д. Іларіона
4	22	П	Аверкія св.
5	23	В	Якова ап.
6	24	С	Арета
7	25	Ч	Маркіяна
8	26	П	Дмитрія вмч.
9	27	С	Нестора мч.
10	28	Н	Нед. 22. по З. Св. Д. Параскеви
11	29	П	Анастасії прм.
12	30	В	Зиновія і Зиновії мч.
13	31	С	Стахія, Амплія, Урвана ап.
14	1	Ч	Листопад. †Косми і Дам'яна
15	2	П	Акиндина мч.
16	3	С	Акепсима мч.
17	4	Н	Нед. 23. по. З. Св. Д. Йоанікія
18	5	П	Галактіона
19	6	В	Павла і ін. мч.
20	7	С	Єрона мч.
21	8	Ч	Собор Св. Арх. Михайла
22	9	П	Онисифтра
23	10	С	Єрста і ін. ап.
24	11	Н	Нед. 24. по З. Св. Духа. Мини
25	12	П	Госафата свщм. (на нед).
26	13	В	†Івана Золотоустого
27	14	С	Пилипа ап.
28	15	Ч	Гурія і Самона
29	16	П	†Матея ап.
30	17	С	Григорія еп. чудотв.

Записки

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Четвертий четвер листопада: День Подяки
(„Thanksgiving Day”)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Листопад

1. 1918. Українці переймають владу в Галичині.
1. 1944. Смерть Митрополита гр. Андрея Шептицького.
6. 1811. Народився Маркіян Пашкевич.
14. 1918. Відкриття Української Академії у Києві.
19. 1918. Вій Січових Стрільців під Мотовилівкою.
20. 1917. Третій Універсал Української Центральної Ради.
21. 1920. Розстріл 359 українських воєнків під Базаром.

До Дмитра дівка хитра, а після Дмитра, то хоч за старого, аби за свого.

На Семена і Юди боїться кінь груди.

7. Як товар швидко вертає з поля і неспокійно реве, можна сподіватися бурі.

Знаки холоду й морозу

1. Як сонце при сході, або заході брунатно-бліде або зелено-жовте — буде холод.

2. Як зимою сонце червоніше й ясніше, ніж звичайно, а до того вітер віс від сходу або півночі — буде гострий мороз.

3. Як місяць у три дні по нові або по повні покажеться темний або брунатний — буде строга зима.

Громи

1. Як весною, літом чи восени ввечорі сонце прозирає крізь густішу хмару, а надворі тепло — будуть громи.

2. Чорні хмари звичайно вагітні громом.

3. Найбільш громів несуть хмари жовто-червоні і темно-гранатові.

Загальні знаки щодо пір року

1. Перелітні птахи, що вчасно тікають у вирій, ворожать скору зиму.

2. Сльотлива зима дає лихий урожай, але добрий збір трави й сіна.

3. Як весна тепла й суха, будуть гарні овочі.

4. Сухий березень, а мокрий травень, буде гарний урожай.

5. Як гостра зима, то буде гаряче літо.

6. Сльотлива осінь не добра на врожай.

7. Як на лат. Марії Громничної мороз, буде скоро весна, як навпаки, будуть іще сніги й морози.

8. Як у перших днях червня дощі, то звичайно й липень сльотливий.

9. Як у червні що 3-4 дні дощ, буде сльота в серпні.

СМЕРТЬ НА ШЛЯХАХ АМЕРИКИ У 1954 Р.

Автомобільні катастрофи зі смертельними наслідками, за стейтами

Alabama	774	Louisiana	632	Ohio	1,883
Arizona	402	Maine	148	Oklahoma	579
Arkansas	412	Maryland	522	Oregon	421
California	3,104	Massachussetts	516	Pennsylvania	1,552
Colorado	388	Michigan	1,785	Rhode Island	63
Connecticut	241	Minnesota	640	South Carolina	564
Delaware	94	Mississippi	445	South Dakota	189
D. C.	56	Missouri	974	Tennessee	739
Florida	970	Montana	220	Texas	2,431
Georgia	970	Nebraska	328	Utah	209
Idaho	242	Nevada	146	Vermont	62
Illinois	2,059	New Hampshire	88	Virginia	810
Indiana	1,077	New Jersey	806	Washington	412
Iowa	612	New Mexico	371	West Virginia	350
Kansas	611	New York	2,046	Wisconsin	842
Kentucky	758	North Carolina	991	Wyoming	148
		North Dakota	150	Загалом ЗДА	36,000

НАСЕЛЕННЯ СВІТУ ЗА ДЕРЖАВАМИ

Держава	Кв. м.	Людей	Рік	Держава	Кв. м.	Людей	Рік
Афганістан	270,000	13,000,000	1953	Корея	85,225	30,000,000	1951
Альбанія	11,100	1,250,000	1953	Ляос	91,428	1,260,000	1953
Аргентина	1,079,965	18,919,000	1955	Латвія	25,395	2,100,000	1950
Австралія	2,974,581	9,090,738	1954	Ливан	3,475	1,450,000	1954
Австрія	32,388	6,969,000	1954	Ліберія	40,000	1,500,000	1953
Бельгія	11,738	8,840,704	1954	Лібія	679,340	1,091,830	1954
Бутан	18,000	300,000	1954	Ліхтеншт.	65	13,757	1954
Болівія	416,040	3,162,000	1954	Литва	22,958	3,000,000	1950
Бразилія	3,291,416	57,226,000	1954	Люксемб.	1,010	308,000	1954
Болгарія	42,741	7,450,000	1953	Маледіви	115	93,000	—
Бірма	261,749	19,242,000	1954	Мехіко	758,061	28,849,465	1954
Камбоджа	53,668	3,860,000	1953	Монако	59	20,202	1951
Канада	3,619,616	15,482,000	1955	Монголія	606,000	910,000	1953
Цейлон	25,332	8,385,000	1954	Непаль	54,000	8,596,000	1953
Чиле	286,323	6,238,000	1954	Голландія	12,868	10,680,023	1955
Китай	3,858,900	590,194,715	1953	Н. Зеландія	103,416	2,130,927	1955
Колумбія	439,714	12,381,000	1954	Нікарагуа	57,143	1,202,000	1954
Коста-Ріка	19,238	932,000	1954	Норвегія	125,193	3,408,000	1954
Куба	44,217	5,829,029	1953	Пакистан	364,737	75,635,496	1951
Чехословач.	49,330	12,948,000	1954	Панама	28,575	911,400	1955
Данія	16,575	4,423,800	1955	Парагвай	154,165	1,530,000	1954
Домін. Респ.	19,327	2,347,000	1954	Перу	482,133	9,295,000	1954
Еквадор	104,510	3,567,000	1954	Філіппіни	114,400	21,848,800	1955
Єгипет	383,000	22,469,000	1954	Польща	119,703	26,780,000	1954
С. Сальвадор	13,176	2,122,000	1954	Португалія	35,413	8,693,000	1954
Естонія	18,357	1,126,415	1940	Румунія	91,654	16,500,000	1953
Етіопія	350,000	15,000,000	1951	Сан-Маріно	38	13,500	1953
Фінляндія	130,160	4,168,000	1953	Савді Арабія	597,000	7,000,000	1953
Франція	212,741	42,774,445	1954	Іспанія	194,945	28,863,182	1954
Німеч. (Тх.)	94,634	49,147,700	1954	Швеція	173,341	7,234,664	1954
Німеч. (Зах.)	94,634	49,147,700	1954	Швейцарія	15,940	4,950,000	1954
Греція	51,182	7,900,000	1954	Сирія	73,587	3,670,000	1954
Гватемала	45,452	3,149,000	1954	Сіям	198,247	19,925,000	1954
Гаїті	10,748	3,400,000	1954	Тибет	469,294	1,273,969	1953
Гондурас	43,277	1,608,000	1954	Туреччина	296,185	22,949,000	1954
Мадярищина	35,893	9,600,000	1953	П. Афр. Унія	472,550	13,393,000	1954
Ісландія	39,709	155,200	1954	СССР	8,473,444	214,500,000	1954
Індія	1,174,116	356,691,760	1951	Англія	93,371	50,887,000	1954
Індонезія	583,479	78,389,000	1954	ЗДА	2,974,726	150,697,361	1950
Іран	634,413	20,662,000	1954	Уругвай	72,172	2,525,000	1954
Ірак	116,600	5,100,000	1950	Ватикан	108	947	1952
Ірландія	26,601	2,933,000	1954	Венесуеля	352,143	5,858,000	1954
Ізраїль	8,050	1,717,814	1954	В'єтнам (Сов)	64,451	12,000,000	1948
Італія	116,048	47,665,000	1954	В'єдн. (Дем)	62,808	10,663,000	1948
Японія	146,690	88,200,000	1954	Ємен	31,000	4,500,000	1953
Йорданія	37,110	1,332,989	1953	Югославія	99,181	17,288,000	1954

ГОЛОВНІ ВІРОВИЗНАННЯ В СВІТІ

Неможливо скласти докладну статистику населення світу за віровизнаннями з різних причин. В деяких країнах нема книг цивільного стану з записом кожного громадянина, в інших знову нема там зазначеного його віровизнання, в інших знову, як ось напр. у Китаї і в Японії, одна людина може бути визначцем двох а то й трьох релігій (Будди й Шінто, чи Конфуція і Будди). Найкраще

ведуть свої книги католицькі парафії, зате вже протестантські часто вважають своїми членами тільки „спомогаючих” членів. Найтрудніше визначити віровизнанняву приналежність громадян в комуністичних державах, де релігія взагалі переслідувана і де звичайно навіть найобожнювані люди уникають церковної реєстрації. Тому, що в щорічних американських підручних статистичних ви-

даннях все ще нема відокремленої статистики Української Католицької анї Українських Православних Церков, українці із ЗДА та взагалі американського континенту, вміщені в загальних рубриках християнських віровизнань. Це тим дивніше, що напр., наведено окремо невеличку громаду таоїстів в Америці. Не всі, наведені тут жида, належать до мейсезової віри.

Релігія		Півн. Америка	Півд. Америка	Європа	Азія	Африка	Океанія	Загалом
Християни — разом . . .		128,467,527	91,677,138	441,383,109	25,374,305	25,374,305	26,171,973	741,985,482
Римо-католики . . .		74,561,995	89,412,040	215,363,295	8,857,842	14,194,448	18,951,281	421,340,901
Східні-православні . . .		1,208,157	— — —	112,447,669	8,106,071	5,868,089	— — —	127,629,986
Протестанти. . .		52,697,375	2,265,098	113,572,145	8,410,392	8,848,893	7,220,692	193,014,595
Жида . . .		5,185,000	597,850	3,505,800	1,247,200	723,500	44,000	11,303,350
Мусульмани . . .		32,600	139,156	3,866,000	251,227,347	60,359,000	75,000	315,699,103
Заратустріянці . . .		— — —	— — —	— — —	124,890	— — —	— — —	124,890
Шінтоїсти . . .		— — —	— — —	— — —	25,000,000	— — —	— — —	25,000,000
Таоїсти . . .		15,000	17,000	12,000	50,000,000	1,200	8,000	50,053,200
Конфуціани . . .		85,000	95,000	50,000	300,000,000	7,500	52,000	300,289,500
Буддисти . . .		165,000	135,000	— — —	150,000,000	— — —	— — —	150,300,000
Гінду . . .		10,000	275,000	— — —	255,030,506	300,000	100,000	255,715,506
Погани . . .		50,000	1,000,000	— — —	45,000,000	75,000,000	100,000	121,150,000
Інші й безвірні. . .		76,540,873	9,803,856	82,491,091	160,559,752	12,639,370	5,363,027	347,397,969
Всіх разом . . .		210,551,000	103,740,000	531,308,000	1,263,564,000	177,942,000	31,914,000	2,319,019,000

ПРЕЗИДЕНТИ З'ЄДИНЕНИХ ДЕРЖАВ

	Ім'я і Прізвище	партія	народж.	вибр.	вік	умер
1	George Washington	Fed.	1732, Feb. 22	1789	57	1799, Dec. 14
2	John Adams	Fed.	1735, Oct. 30	1797	61	1826, Jul. 4
3	Thomas Jefferson	Rep.-Dem.	1743, April 13	1801	57	1826, July 4
4	James Madison	Rep.-Dem.	1751, March 16	1809	57	1836, June 28
5	James Monroe	Rep.-Dem.	1758, April 28	1817	58	1831, July 4
6	John Quincy Adams	Dem.	1767, July 11	1825	57	1848, Feb. 23
7	Andrew Jackson	Dem.	1767, March 15	1829	61	1846, June 8
8	Martin Van Buren	Whig.	1782, Dec. 5	1837	54	1862, July 24
9	William Henry Harrison	Dem.	1773, Feb. 9	1841	68	1841, Apr. 4
10	John Tyler	Dem.	1790, March 29	1841	51	1862, Jan. 17
11	James Knox Polk	Whig.	1795, Nov. 2	1845	49	1849, June 15
12	Zachary Taylor	Whig.	1784, Nov. 24	1849	64	1850, July 9
13	Millard Fillmore	Dem.	1800, Jan. 7	1850	50	1874, Mar. 8
14	Franklin Pierce	Dem.	1804, Nov. 23	1853	48	1869, Oct. 8
15	James Buchanan	Rep.	1791, Spril 23	1857	65	1868, June 1
16	Abraham Lincoln	Dem.	1809, Feb. 12	1861	52	1865, Apr. 15
17	Andrew Johnson	Rep.	1803, Dec. 29	1865	56	1875, July 31
18	Ulysses Simpson Grant	Rep.	1822, April 27	1869	46	1885, July 23
19	Rutherford Richard Hayes	Rep.	1822, Oct. 4	1877	54	1893, Jan. 17
20	James Abraham Garfield	Rep.	1831, Nov. 19	1881	49	1881, Sep. 19
21	Chester Alan Arthur	Rep.	1830, Oct. 5	1881	50	1886, Nov. 18
22	Grover Cleveland	Dem.	1837, March 18	1885	47	1908, June 24
23	Benjamin Harrison	Rep.	1833, Aug. 20	1889	55	1901, Mar. 13
24	Grover Cleveland	Dem.	1837, March 18	1893	55	1908, June 24
25	William McKinley	Rep.	1843, Jan. 29	1897	54	1901, Sep. 14
26	Theodore Roosevelt	Rep.	1858, Oct. 27	1901	42	1919, Jan. 6
27	William Howard Taft	Rep.	1857, Sept. 15	1909	51	1930, Mar. 8
28	Woodrow Wilson	Dem.	1856, Dec. 28	1913	56	1924, Feb. 3
29	Warren Gamalliel Harding	Rep.	1865, Nov. 2	1921	55	1923, Aug. 2
30	Calvin Coolidge	Rep.	1872, July 4	1923	51	1933, Jan. 5
31	Herbert Clark Hoover	Rep.	1874, Aug. 10	1929	54	
32	Franklin Delano Roosevelt	Dem.	1882, Jan. 30	1933	51	1945, Apr. 12
33	Harry S. Truman	Dem.	1884, May 8	1945	61	
34	Dwight David Eisenhower	Rep.	1890, Oct. 14	1952	61	

*

ПОРІВНЯННЯ ГОДИН В АМЕРИЦІ Й У ШИРОКОМУ СВІТІ

Коли у Нью Йорку є 12 год. внодудне, то наступні міста у світі мають час:

Александрія	7	попол.	Йокогама	2	поп. наст. дня
Амстердам	6	попол.	Київ	7	попол.
Атени	7	попол.	Львів	6	попол.
Багдад	8	веч.	Ленінград	8	веч.
Берлін	6	попол.	Лондон	5	попол.
Бомбай	10:30	веч.	Мадрид	5	попол.
Бремен	6	попол.	Монреал	12	впол.
Брюссель	6	попол.	Москва	8	веч.
Букарешт	7	попол.	Осльо	6	попол.
Будапешт	6	попол.	Париж	5	попол.
Буенос Айрес	2	попол.	Ріо де Жанейро ..	2	попол.
Варшава	6	попол.	Рим	6	попол.
Відень	6	попол.	Токіо	2	поп. наст. дня
Гонг Конг	1	поп. наст. дня	Шангтай	1	поп. наст. дня
Данціг	6	попол.	Стокгольм	6	попол.
Делі	10:30	веч.	Тегеран	8:30	веч.
Женева	6	попол.	Цюрих	6	попол.
Істанбул	7	попол.			

©

Записки

н.	с.	д.	СВЯТА
1	18	Н	Нед. 25. по З. Св. Д. Платона
2	19	П	Авдія прор.
3	20	В	Григорія і Прокла прп.
4	21	С	Введ. в храм. Пр. Бог.
5	22	Ч	Филимона
6	23	П	Амфілоха, Олекс.
7	24	С	Катерини вмч.
8	25	Н	Нед. 26. по З. Св. Д. Климента
9	26	П	Алипія прп.
10	27	В	Якова Прерс. вмч.
11	28	С	Стефана, Іринарха мч.
12	29	Ч	Парамона
13	30	П	† Андрія перевозв.
14	1	С	Грудень. Наума пр.
15	2	Н	Нед. 27. по З. Св. Д. Авакума
16	3	П	Софонія пр.
17	4	В	Варвари і Ів. Дам.
18	5	С	Сави прп.
19	6	Ч	Миколая Чудотв.
20	7	П	Амврозія єп.
21	8	С	Патапія єп.
22	9	Н	Н. 28. по З. С. Д. Неп. З. Пр. Діви
23	10	П	Мини й ін. муч.
24	11	В	Данила Ст., Леонтія
25	12	С	Спиридїона прп.
26	13	Ч	† Евстр. і Авкс.
27	14	П	Тирса і Левкія
28	15	С	Елевтерія свщм.
29	16	Н	Нед. Праотців. Агтея.
30	17	П	Даниїла прор.
31	18	В	Севас. і ін. муч.

УРЯДОВІ СВЯТА В АМЕРИЦІ

Дня 25. грудня: Різдва Христове („Кристмас“)

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР

Грудень

- 7. 1936. Помер Василь Стефаник.
- 8. 1868. Оснування „Просвіти“ у Львові.
- 14. 1918. Війська Директорії Української Народної Республіки зайняли Київ.
- 19. 1240. Татари зруйнували Київ.
- 21. 1761. Царський уряд скасував Гетьманщину.
- 23. 1873. Оснування Наукового Товариства імені Шевченка у Львові.

— • —

На зимного Миколи ще
повні стодоли.

ВИКАЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ СВЯТИХ

Богодар 9. листопада.
Богомир 13. січня.
Богуслав 29. квітня.
Богухвал 18. березня.
Богдан 19. березня.
Богданна 6. лютого.
Богдар 27. травня.
Бойомир 6. січня.
Божена 14. березня.
Божеслава 31. травня.
Болеслав 22. липня і 19. серпня.
Борис і Гліб 9. серпня.
Бронислав 16. жовтня.
Будислав 1. березня.
Ванда 23. червня.
Вислав 7. червня і 9. грудня.
Витослав 22. січня.
Вірослав 27. лютого.
Властимир 23. жовтня.
Войтіх 23. квітня.
Володимир 16. I, 9. IV. і 28. VII.
Володимира 9. січня і 11. серпня.
Володислав 3. квітня.
Володислава 13. грудня.
Всеволод 6. листопада.
Всеволод 6. листопада.
Вячеслав 15. квітня і 28. вересня.
Годислав 22. березня.
Годимир 31. жовтня.
Горислав 28. листопада.
Гнівомир 8. лютого.
Гримислав 12. жовтня.
Дам'ян 27. вересня.
Держислав 16. липня.
Добромир 4. січня і 5. червня.
Доброслав 10. січня.
Довгослав 18. червня.
Домослав 15. січня.
Збігнєв 17. березня і 1. квітня.
Збоїслав 28. червня.
Здислав 29. січня.
Здобислав 30. липня.
Земислав 13. жовтня.
Зимовит 19. жовтня.
Ізяслав 6. липня.
Казимир 4. березня.

Казимира 21. серпня.
Красислав 17. квітня.
Любомир 1. травня.
Любомира 21. III, 24. III. і 24. VII.
Любослав 12. квітня.
Любомир 10. листопада.
Людослав 30. листопада.
Лютослав 26. жовтня.
Мечислав 1. січня.
Милослав 3. липня.
Милош 25. січня.
Мирон 17. серпня.
Мирослав 26. лютого.
Мирослава 26. липня.
Мстислав 8. січня.
Мстислава 9. березня.
Олег 7. серпня.
Ольга 24. липня.
Остромир 4. серпня.
Пребислав 22. жовтня.
Предислав 23. лютого.
Перемишлав 13. квітня і 30. жовтня.
Прибислав 27. січня.
Радивой 10. липня.
Радомир 28. січня і 16. листопада.
Радослав 15. липня.
Ратимир 19. січня.
Ратислав 2. червня.
Радослав 2. березня і 8. квітня.
Ростислав 17. січня і 4. вересня.
Слабовій 25. лютого.
Славомир 17. травня і 5. листопада.
Славомира 23. грудня.
Станислав 5. II, 8. V. і 18. XI.
Станомир 2. жовтня.
Судомир 2. квітня.
Святополк 1. червня і 25. вересня.
Святослав 7. січня і 3. травня.
Святош 12. березня.
Томир 27. листопада.
Томира 24. травня.
Томислав 21. грудня.
Яромир 11. квітня і 28. травня.
Ярополк 18. січня.
Ярослав 21. січня і 25. квітня.

УРЯДОВІ СВЯТА В КАНАДІ

Новий Рік, Велика П'ятниця, Великодній Понеділок, День Вікторії — 24 травня, День Народження Королеви — дату проголошується, День Домінії (Держави) 1-го липня, День Праці — 1-ий понеділок у вересні, День Подяки — назначується, День Замин-

рення — 11-го листопада, Різдво — 25-го грудня.

У римо-католицькій провінції Квебек святкують ще й ці свята: Богоявлення, Попелева Середа, Вознесіння, св. Івана Хрестителя, Всіх Святих, Непорочне Зачаття.

—#—

ДЕРЖАВНІ СВЯТА В ІНШИХ КРАЇНАХ

Австралія — 26 січня — День Австралії
 Англія — 7 червня — День уродин королеви Єлисавети II.
 Аргентина — 25 травня — Травнева Революція, 1910. — 9 червня — Деклярація Незалежності, 1816
 Бельгія — 21 липня — День Незалежності, 1831
 Бразилія — 7 вересня — День Незалежності, 1822
 Голляндія — 30 квітня — День уродин Королевої Юліани — 5 травня — День Визволення, 1945
 Греція — 25 березня — День Незалежності, 1821
 Домініканська Республіка — 27 лютого — День Незалежності, 1844
 Індія — 26 січня — День Республіки, 1950
 Ірляндія — 17 березня — День св. Патрика
 Італія — 4 листопада — День Перемоги, 1918
 Китай — 17 лютого — Новий рік, 10 жовтня — День Республіки, 1911
 Куба 20 травня — День Незалежності, 1902

Мехіко — 16 вересня — День Незалежності, 1810
 Нова Зеландія — 26 вересня — День Домінії, 1907
 Норвегія — 17 травня — День Конституції, 1814
 Пакістан — 14 серпня — День Пакістану, 1947
 Перу — 28 липня — День Незалежності, 1821
 Південна Африка — 31 травня — День Унії, 1910
 Польща — 3 травня — Конституція 3 травня, 1791, 22 липня — День Визволення, 1944
 СРСР — 7 листопада — Жовтнева Революція, 1917, 5 грудня — Сталінська Конституція, 1936
 Туреччина — 29 жовтня — День Республіки, 1923
 Франція — 14 липня — Збурення Бастилії, 1789
 Чехословаччина — 28 жовтня — День Незалежності, 1918
 Швейцарія — 1 серпня — Національне Свято
 Швеція — 6 червня — День Конституції, 1809.

—○—

НАСЕЛЕННЯ СВІТУ ЗА РР. 1650-1950

Кругло у мільйонах

Дата	Африка	Півн. Америка	Південна Америка	Азія крім СРСР	Европа і аз. СРСР	Океанія	Разом
1650	100	1	7	257	103	2	470
1750	100	1	10	437	144	2	694
1800	100	6	23	505	193	2	919
1850	100	26	33	656	274	2	1,091
1900	141	81	63	857	423	6	1,571
1920	136	115	92	997	485	9	1,834
1930	155	155	110	1,069	530	10	2,008
1940	144	144	132	1,173	579	11	2,216
1950	199	199	162	1,272	594	13	2,406

—*—

ПЕРЕДБАЧУВАННЯ ПОГОДИ

Наука не дала ще й досі певних ознак, не винайшла ще приладів, при допомозі яких можна б безсумнівно вгадувати погоду заздалегідь. Барометр показує погоду на протяз кількох годин.

Однак старі господарі вміють відгадувати погоду наперед, нерідко дуже докладно, тому подаємо знаки, на основі яких можна вгадувати погоду, щоб й інші спробували.

А ними є

Повітря

Погода буде:

1. Коли є велика роса по заході сонця.

2. Як по небі пливають білі вовняні хмари.

3. Як під час дощу зірветься вітер.

4. Як рано куриться, а передусім навесні.

5. Як покажеться сильна мряка, передусім ранком, і потім опадє на землю. Але хоч би й піднеслася вгору, то розходиться на боки.

6. Як блискає, а нема жадної хмари, то буде спека.

Дошч буде:

1. Як перед сходом сонця покажуться червоні або чорно-брунатні хмари.

2. Як тягнуться широко від сходу або від заходу хмари сірі, або сподом чорні, а зверху червоні (сльота).

4. Як пливають з вітром густі чорні хмари. А чим чорніші і ширше засягають, тим довше триватиме дощ.

5. Мряка, яка довго стоїть у повітрі, впаде в дощем. Так само як закуряться верхи гір, або над шпильами стоять хмари.

6. Як тут і там крутиться вітер, а найбільше від заходу.

7. Як по заході сонця, головню під час повні, нема роси.

8. Дошч ворожать також вітри, що нагло постають (вихри) і підривають соломі, порох і т. п.

9. Як здалека виразно чути дзвони, поїзд і т. п., буде дощ.

Вітри будуть:

1. Як довкола сонця або місяця показуються червоні круги.

2. Як сонце має на собі всілякі краски і з хмар розпускає багряне проміння.

3. Як постають темні стовпи пороху й соломи і йдуть на захід, буде повітряна труба.

4. Як зорі занадто миготять — будуть великі вітри.

5. Як вітер не впокоїться по заході сонця, то буде довго тривати.

6. Східний вітер триває тільки до вечора.

7. Південний вітер найчастіше віє при зрівнянні дня з ніччю.

8. Коло 20 серпня бувають звичайно вітри при сході сонця.

Огонь і дим

Погода буде:

1. Як дим іде з коминів і з огнищ угору.

2. Як свічка в хаті палиться спокійно і зміряє вгору.

Дошч буде:

1. Як дим з коминів стелиться низом.

2. Коли свічка горить неспокійно, а довкола її вогню твориться райдуга.

Звірята і птахи

Погода буде:

1. Як кури йдуть скоро на сідала.

2. Як сови під час дощу зачнуть перекликатися.

3. Як круки і ворони літають і кружляють неспокійно.

Дошч буде:

1. Як вівці дуже хапчиво пасуться, чи їдять папу.

2. Як пси скубають траву.

3. Як кури й інші дріб довго під вечір не йдуть спати.

4. Як теркочуть по городах маленькі жабки.

6. Як ластівки дуже неспокійні і довго літають по заході сонця.

КАЛЕНДАРНА СПРАВА

Написав А. Драган

До цілого ряду спеціальних проблем, що їх має наша американсько-українська спільнота, належить, без сумніву, і в багатьох випадках хвилююча прилюдну опінію справа календаря. Очевидно, що мова про церковний календар, себто проблема, за яким календарем — старим, юліянським, чи новим, григоріанським — святкувати наші церковні свята?

Справа ця у нас таки справді „календарна“, бо існує вже так довго, як довго існує в цій країні наша американсько-українська спільнота. Уже в 1899-му році, в першому десятиріччі зорганізованого життя українських поселенців у цій країні, появилася в „Свободі“ з 11-го травня редакційна стаття п. з. „Чи треба нам зміни календаря“, в якій, між іншим, написано:

„Як кожному з нас звісно, ми, українці (в оригіналі: русини), держимось юліянського календаря, що на 12 днів відстає від григоріанського. Правда, що в житті ми вже не вживаємо того перестарілого календаря, але йдемо за цивілізованими людьми Європи і Америки та послуговуємось календарем григоріанським, на багато точнішим. Користування юліянським календарем задержалось у нас ще тільки в церкві і згідно з тим календарем ми святкуємо різні свята в році. Про зміну того календаря на григоріанський, загальнолюдськи вживаний, говорять тепер скрізь східні слов'яни. Коли мова про нас, українців, то в старім краю гадки поділені. Одні хотіли б зміни, другі ні. Ті, що не хочуть зміни, кажуть, що через зрівняння календарів затратиться український обряд, бо українці в Галичині

стануть поляками. Ті, що хочуть зміни, кажуть, що це неправда, і навіть обурюються на те, що нам треба аж іншого календаря, щоб не загубити свої національності...”

В дальшому тодішня Редакція „Свободи“ наводить цілий ряд інших аргументів за і проти, між іншим згадує й про те, що така сама загроза, яка існує для українців в Галичині від поляків при введенні григоріанського календаря, українцям Наддніпрянщини загрожує від росіян при дальшому зберіганні старого календаря, і тим подібне. В загальному тон цієї першої „календарної“ статті в „Свободі“, при підкреслюванні ще й цілого ряду специфічних американських аргументів, які промовляли б в користь переходу на новий календар, зраджував радше тенденції до зміни.

Від того часу „календарні дебати“ не сходили з порядку дня, і можна б уже було зібрати великі томи тих матеріалів. Все ж таки сьогодні, майже через 60 років, що минули, від часу появи тієї першої календарної статті в „Свободі“, справа все ще актуальна, все ще оспорювана і все ще хвилююча. Тим самим вона заслуговує не тільки на увагу, але й на велику здержливість у її обговорюванні, на велику обережність в її практичному ставленні.

Для орієнтації пригадаймо коротко різниці між обидвома календарями.

Юліянський календар

Юліанський календар постав в 46 р. по Христі в часі панування Юлія Цезаря. Спочатку римський календар становив 304 дні і ділився на 10 місяців, а саме: березень, квітень, травень, червень, липень, серпень, ве-

ресень, жовтень, листопад і грудень. Коли римляни завоювали Єгипет, прийняли вони від єгиптян їх календар і додали ще два місяці: січень і лютий. Щоб як слід урегулювати справу календаря, Юлій Цезар запросив з Єгипту астронома Созигена, який зладив новий календар, що зберігся до наших часів під іменем юліанський.

Юліанський календар має $365\frac{1}{4}$ днів. На кожні чотири роки три були звичайні і числили 365 днів, а четвертий був переступний при 366 днях. За переступний рік вважали той, якого два останні числа без решти діляться на чотири. Додатковим днем у переступному році був день 24 лютого, який рахували два рази. Початком року був перший день березня, а основним роком числення 707-ий рік від заснування Риму. Пізніше початок року перенесено на день 1 січня. Юліанський календар прийняла церква на Нікейському соборі в 325 році по Христі.

Григоріанський календар

Соняшний рік становить 365.2422 дня, а за юліанським календарем $365\frac{1}{4}$. Наслідком цього постає в ньому різниця, а саме на 0.0078 дня менше. Ця різниця протягом 128.5 року нарастає до одного дня, так що юліанський календар постійно відбігає від початку сонячного року. В XVI столітті ця різниця становила вже 10 днів. Тоді астроном Людвик Лілій зладив проєкт нового календаря, який затвердив папа Григорій XIII і видав наказ завести такі зміни: замість 5 жовтня 1582 р. вважати 15 жовтня 1582 р. і переступним роком вважати кожний четвертий рік, але ті роки, що кінчаються двома зерами, вважати звичайними, крім тих, що діляться без решти на чотири. Новий календар названо григоріанським, або календарем нового стилю, хоч у дійсності повинен він називатися ліліанським на честь свого творця.

Різниця між юліанським і григоріанським календарями становила в 1582 р. 10 днів, в 1700 р. 11 днів, в 1800 р. 12 днів, а тепер 13 днів.

Обидва календарі, юліанський і григоріанський, є християнські, бо числять початок ери від Народження Христа, а всі дні в році присвячені пам'яті святим, або різним християнським святам.

Календар юліанського стилю прийнято, як уже згадано, на Нікейському соборі в IV стол., але на ділі приймався він дуже повільно. Католицька Португалія прийняла його в XV стол., а православна Росія щойно в XVIII стол. Єгипетські копти не визнають його ще й по сьогодні.

Подібне було і з практичним введенням з життя нового, григоріанського календаря. Німці, як протестанти, довго не хотіли його приймати, бо трактували це як наказ Папи, і прийняли щойно в 1700-му році. Англія прийняла його ще пізніше, — в 1752-му році, при чому англійський уряд мусів поборювати великий і в багатьох випадках навіть кривавий протест населення. Отже не диво, що й у нас ця справа є дуже драстична.

Справа зміни календаря актуальна в наших католицьких парафіях. У інших православних парафіях, яких на терені Америки маємо приблизно 140, ця справа не дебатється, хоч голос у загальних дебатах забирають і католики і православні. Коли мова про католицькі парафії, то деякі статистичні дані в цій календарній справі подавав о. Юстин Гірняк у своїй статті в єпархіяльному „Шляху” з початком 1956-го року. Згідно з цими даними, на терені ЗДА було тоді 169 парафій і 26 душпастирських станиць, з чого 78 уже перейшли на новий, григоріанський календар „під впливом вимог життя” та „в порозумінні з Духовною Владою”. Значить, приблизно 40% українських католицьких парафій у цій країні відзначають церковні свята вже за новим стилем.

Акція в цій справі продовжується і на терені поодиноких парафій приходить до гострих суперечок. Церковна Влада, виходило б, зміни календаря не накидає, залишаючи вирішення цієї справи самим парафіянам. У таких випадках „температура” вирішування цієї проблеми залежить часто

від темпераменту прихильників і противників зміни в самих громадах. В одних ставляться до того досить філософічно, а в інших розпалюються запеклі суперечки, акції і протиакції, як це звичайно буває у вільних суспільствах при розв'язуванні проблем з довгою традицією.

В цих дебатах повторюється багато старих і видвигається деякі нові аргументи. Прихильники переходу на новий стиль покликаються на „практичність”, на американські умовини, на складну проблему шкільних дітей і молоді та на саму суперечність життя за новим стилем і святкування за старим. Противники зміни мають за головний аргумент „духовий зв'язок” з усім українським народом, пригадку, що „практичність” не перешкодили нашим піонерам зберегти цю традицію і той духовий зв'язок з народом на рідній землі упродовж шістьох десятиліть і подібне.

Очевидно, є ще й третя категорія людей у цій проблемі, себто індиферентні, які признають рацію тим і іншим і воліли б, щоб цю справу не роз'ятрювалось публічними дискусіями.

Хто має тут рацію? Правду сказавши, в цій, як і в кожній, проблемі, кожний має свою рацію, кожний аргумент має свою переконливу силу. Чи можна б у цих дебатах стати по якомусь боці, наприклад, „Свободі” і піддержувати одну якусь розв'язку? Звичайно, можна, бо й кожний з нас має на цю справу свій погляд. Проте,

церковний календар — це в першу чергу справа Церкви і церковної влади. На початку цієї статті ми свідомо покликалися на ту, що була надрукована в „Свободі” 60 років тому. Отже, якщо цієї справи ще не розв'язано досі, то немає виглядів на те, щоб тепер можна принаглити її розв'язку газетною полемікою. Немає ніякої гарантії, що це справді допомогло б у цій розв'язці. Нам здається, що саме в цій справі час буде добрим лікарем, який допоможе її розв'язати. Тому єдине, що ми можемо рекомендувати, це — спокій і здержливість у полеміці. В цій, як і в кожній іншій справі, нам треба багато взаємного розуміння і вирозуміння, а демократична система, яку ми всі респектуємо, дає нам базу для вирішування кожної, навіть найскладнішої і натруднішої проблеми.

Теперішня непевна і трізна міжнародна ситуація та наші завдання і обов'язки, як громадян цієї благородної країни, як і членів одної великої української спільноти, радше радять нам не витратити великої енергії і дорогого часу на внутрішню боротьбу в справі календаря. Це не значить, що ми не повинні цієї справою взагалі інтересуватись. Навпаки. Але ми є проти ставлення тієї проблеми на першому місці, „на вістрю меча” і проти витрати нашої народної енергії на непереставляючу полеміку саме в цій справі. Сьогодні бо нам потрібне національно-політичне єдиномисліє, воно потрібне нам, можливо, більше, ніж будь-коли досі.

Богдан Кравців

СІМНАДЦЯТОГО РОКУ

I.

І знов — весна... Вже нарік двадцять літ
Минеться з часу, як весняним шумом
Невтишним гулом у серця хлоп'ячі
І в вікна шкільних заль в Народнім Домі
Прорвався так негадано, неждано
Світ березня сімнадцятого року.

Щось коїлось, творилося навколо:
По місті вихор п'яно бушував
І голови п'яніли гімназістам
Од вістей неймовірних, слів тасмних
Про те, що діялось далеко там...

Котрогось дня ми ринули зі школи,
Мов рій бджолиний вулицями міста —
Навмань отак — без поклику й намови —
Туди, де Юр у небо упиався,
Де площа святоюрська хвилювала
Безмежним морем прапорів й голів.

П'яніші за весняне сонце й вітер
Лунали там слова про Україну,
Про волю славу, воскресення, зрив —
І ми із жовтосиніми стяжками
Ішли походом і „славу” кричали
І вперше... вперше замість „Ще не
вмерла”
Виводили, співали: „Вже воскресла!”

І з того дня ми ігор відцурались
І гудзиків і марок поштових

Львів, 1936.

Далеких Конго, Джави чи Китаю —
І в скарбівню хлоп'ячу заховали,
Мов скарб найкращий, стяжку паперову
Із надписом „Воскресла Україна!”

II.

То згодом квітень радістю зайнявся,
Як дядько мій із Києва приїхав —
Із світлої столиці України.

Не визнати, словами не сказати,
Як розцвітали юні думи й серце
Від дядькових барвистих слів
Про дні захоплені, години слави...
Як очі жевріли і милувались
Гостинцем любим — грішми України
И листівкою з Софією Святою,
Що їх мені він з Києва привіз.

І в школі між юначим товариством
Потому тільки й мова йшла про все те,
Що я дізнався в дні оті від дядька —
І всі побожно й заздро позирали
На той гостинець незвичайний дуже.
Із Києва привезений самого...

І хоч не раз, не раз іще займався
Золотоверхий полум'ям пориву,
То в серці завжди слявом непогасним
Горять найперші ті скарби хлоп'ячі,
Що їх в дарунку молодості напій
Отой бурхливий березень приніс!

На цій Софійській площі і під пам'ятником Великого Гетьмана Богдана Хмельницького проголошено, дня 20 листопада 1917 року, Третій Універсал Центральної Ради про створення Української Народної Республіки

1917-ИЙ РІК В УКРАЇНІ

ВІД АВТОНОМІЇ І ФЕДЕРАЦІЇ ДО НЕЗАЛЕЖНОСТІ І СУВЕРЕННОСТІ

Написав Богдан Кравців

У 1957 році минає сорок років з часу, як Україна почала класти основи своєї державності, своєї суверенності і соборності. Березнева революція 1917 року, що сколихнула царською тюрмою народів, відкрила широко ворота до вільного і незалежного життя. Але ж багатовікова неволя, довготривала об'єднаність в державному організмі однієї імперії, довгі роки чужого державного закону й ладу тягарем лягли на духовість поневолених Московю народів, і ні один з них не мав потрібної сили й готовності, щоб з упадком царської тиранії стати зараз на власні ноги, творити й організувати самому своє життя, виходити на шлях самовизначення.

На протязі майже сорока років, що минули з того часу, особливо ж у перші роки після закінчення українських визвольних змагань, 1917 рік був темою затяжних і палких дискусій. Представники різних політичних напрямків і угруповань, що були ініціаторами і творцями подій того часу, обвинувачували один одного в недолугості, нерішучості, а то й у небажанні творити власне державне життя, будувати Українську Державу. Націоналісти, що свій родовід виводили від Миколи Міхновського і його „Самостійної України” перших років існування Революційної Української Партії, обвинувачували соціалістів у російському партійному патріотизмі, в намаганні валити українську державність, якщо вона не буде соціалістичною. З другого боку, соціалісти обвинувачували незалежників Української Народної Партії в лояльності до царського уряду і навіть в заперечуванні всякого „сепаратизму”. У висліді ще й досьогодні

не маємо об'єктивної історії початків того, що можна назвати українською революцією. Яку б книжку, які б спогади з тих часів ми не розгорнули, вони сповнені тяжких і болючих закидів, інвектив, інколи й обвинувачень навіть у національному зрадництві.

Читаючи історію сімнадцятого року в насвітленні українських партійних діячів, не можна отрястися від враження, що всі вони у своїх міркуваннях і суперечках виходили з бажання бачити українську державність такою, як вона їм почала уявлятися по роках, а то й десятиріччях боботьби за ту державність, значить уже готовою, сформованою, ефективною. Про те, що кожен нарід у своєму державному ставленні мусить пройти довгий і трудний шлях підготовки, експериментів, помилок, упадків і зривів, поразок і перемог — українські діячі правого чи лівого напрямків не думали, а то й не пробували брати такої нагальної правди до уваги.

А тимчасом в історії українських визвольних змагань 1917 рік є одним із найбільш творчих і найбільш позитивних. На протязі десятиох місяців — від березневої революції в Росії до 4-го Універсалу, що ним 22 січня 1918 року проголошено вільну і незалежну Українську Народну Республіку, Україна пройшла процес державного ставання, що його інші народи проходять інколи цілими десятиріччями.

Це правда, що в березні 1917 року Україна не була готовою до державного існування і життя, як і правда, що національна свідомість була в Україні слаба і нерозвинена. Це правда, що не тільки загал, але й провідні

українські політичні кола початково про незалежність України і її державну окремішність від Росії навіть боялися думати, а не то говорити. Але водночас незаперечною правдою є, що воля України, народжена в тяжких болях і в трудну годину, стала вже з початком 1918 року дійсністю, як і зафіксованою історичною правдою є, що 22 січня 1918 р. постала Українська Держава і що 22 січня 1919 р. проголошено соборність українських земель.

Вже короткий огляд подій, що відбулися на протязі 1917 року, доводить, якою стихійною була воля українського народу до власної державності, з якою напругою і неминучістю кристалізувалася і формувалася вона в державотворчі акти. Вже 20 березня 1917 року постає в Києві Українська Центральна Рада, до якої входять представники українських політичних партій, станових, культурних і господарських організацій, — українська політична репрезентація, яка, не зважаючи на те, що в програмі свою кладає тільки здійснення національно-територіальної автономії України в межах Російської держави, зустрічає запеклий спротив збоку російської „революційної демократії” і навіть погрозу розігнати її — Центральну Раду — збройною силою. Таке ставлення російського Тимчасового уряду, очолюваного „демократом” Керенським, відкриває очі багатьом тогочасним провідникам, поглиблює свідомість української національної окремішності і приводить до наполегливої протидії, яка виявляється в низці українських маніфестаційних з’їздів і актів. В днях 17-21 квітня відбувається в Києві Всеукраїнський Національний Конгрес, який підтримує Центральну Раду, очолювану проф. Михайлом Грушевським, і її вимоги в справі автономії для України. Вслід за цим Конгресом на протязі травня і червня відбуваються такі маніфестації, як Перший Всеукраїнський Військовий З’їзд (19-21 травня), Перший Всеукраїнський Селянський З’їзд (10 червня) та Другий Всеукраїнський Військовий З’їзд (17 червня), які стають одностайно за

Українською Національною Радою і уможливлюють їй свою солідарність проголошення 1-го Універсалу в дні 23 червня 1917 року з першими нотками рішучої волі до незалежного існування. „Одини самі будемо творити наше життя!” Одностайна постава українства, проголошення 1-го Універсалу, створення перших міністерств при Центральній Раді у формі Генерального Секретаріату і Секретаріату Військових справ примушують Тимчасовий уряд Керенського визнати Українську Центральну Раду автономним правлінням України, її політичною репрезентацією, ствердити державноправний стан, що його проголошено 2-им Універсалом 16-го липня 1917 року. Як завершення цього періоду українського державного будівництва, відбувся 23 липня 1-ий Всеукраїнський Робітничий З’їзд, який теж підтримав Українську Центральну Раду.

Другий період активності тогочасного українства позначився початково деяким відступом. В обличчі збройного протиукраїнського виступу ген. Корнілова, Центральна Рада була примушена піти на вимоги Тимчасового уряду і обмежити територію автономної України до п’ятих губерній (Київської, Волинської, Полтавської, Подільської і Чернігівської), і зрезигнувати з планів творення української автономної збройної сили, одержуючи за це право створити український автономний уряд під назвою Генерального Секретаріату з окремими міністерствами для справ внутрішніх, освіти, фінансів, хліборобства, міжнародних і контролі. Акцентуючи назовні вимоги Тимчасового уряду, Українська Центральна Рада і Генеральний Секретаріат свою практичну діяльність проводили далі на терені всієї України і продовжували заходи для організації української армії, ведені напівлегально Генеральним Військовим Комітетом при Центральній Раді, невизнаним і незатвердженим Тимчасовим урядом. Щоб скинути з себе накинуті їй Керенським територіальні і компетенційні обмеження, Українська Центральна Рада скористала з Жовтневої, чи пак Листопадо-

вої революції, яка привела до упадку уряд Керенського і проголосила свій 3-й Універсал, уже про створення окремої Української Народної Республіки, хоч і в федеративному зв'язку з російським та іншими народами колишньої Російської імперії. Цим своїм актом Центральна Рада зробила черговий успішний крок в творенні державного життя України.

Третій період, що в нього ввійшла Україна після проголошення Центральною Радою 3-го Універсалу, був послідовним продовженням змагання українського народу творити й організувати самому своє власне життя. Не зважаючи на всі намагання большевицької Росії задушити молоду Українську Народну Республіку, всупереч усім большевицьким акціям і підлазкам, Україна стверджує свою державність і починає ставити рішучий опір тим чи іншим вимогам центрального, тоді вже большевицького, уряду. Проти волі російських большевиків, Центральна Рада дозволяє перейти донським козакам через територію України, наказує роззброювати збольшевизовані військові частини, що пробивалися з фронту на Московщину і — що більше — забороняє вивозити харчові продукти з України до Росії. В цій уже цілком суверенній самостійницькій політиці підтримує Центральну Раду навіть, скликаний большевиками в грудні 1917 року Всеукраїнський З'їзд у Києві, більшість делегатів якого підтримала політику Центральної Ради. Підтримали цю українську політичну репрезентацію також Українські Установ-

чі Збори, що відбулися наприкінці грудня 1917 року і дали величезну перевагу українським національним партіям над большевиками. Російські большевики були примушені „організувати” в Харкові свій власний „український уряд” і наказувати йому закликати собі на допомогу російські військові з'єднання під проводом Антонова. Всі ці заходи петроградський уряд народних комісарів під проводом Леніна завершив формальним виповідженням війни молодій Українській Державі і збройним походом проти неї.

У такій загрозливій ситуації, в такій трудній годині Українська Центральна Рада проголошує 22 січня 1918 року Четвертий Універсал про те, що „волею, силою і словом” українського народу „створилася на Українській Землі свободна Українська Народна Республіка” — „самостійна, ні від кого незалежна, вільна, суверенна Держава Українського Народу”. Універсал цей став світлим, величним завершенням наполегливих однорічних державнотворчих змагань України, Великою Хартією її прав на суверенне державне життя. Тому роковини Сімнадцятого відзначаємо, як велику річницю подій та актів, покладених в основу українського державного життя, у тривкий фундамент українського державницького думання. Цих подій та актів не перекреслить ні збройна окупація України, ні заперечення права на її самовизначення, ні таке чи інше, імперське чи федералістичне „неперед-рішенство”.

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК

(В 20-різзя його смерті і в 60-різзя літературної творчости)

Написав Лука Луців

7-го грудня 1956 року минуло 20 років із дня смерті найславнішого українського новеліста Василя Стефаника, а 1957 минає 50 років з того часу, як він перший раз надрукував свої новелі. Вже перші його твори прийняла критика з захватом, а чужинці, поляки, чехи, німці, росіяни й інші почали їх перекладати на свої мови. Іван Франко писав ще в 1901 році, що „Стефаник найбільший мистець українського слова після Шевченка”.

„Стефаник абсолютний пан форми. Він ніде не скаже зайвого слова; він... знає, де зупинитися, який деталь висунути на ясне соняшне світло, а який залишити в тіні. В малюванні він уміє бути й реалістом і чистим ліриком — а проте ніде тіні пересади, переладовання, бомбасти, неприродности. Се правдивий артист з Божої ласки, яким уже нині можемо повеличатися перед світом... Стефаник належить до групи письменників, вихованих на взірцях найновішої європейської літератури, тої, що, сприкривши собі широкі малюнки зверхнього оточення, головну вагу творчости поклала на психологію, головною метою твору мистецтва зробила: розбудження в душі читача певного настрою способами, які подають новочасні студії психології і так званої психофізики.” (І. Франко. „Молода Україна”, Львів, 1910, ст. 81, 79. Це думки з відчиту, виголошеного ще в 1901 році в Перемишлі).

Стефаникова біографія небагата на зовнішні події та життєві пригоди, бо творець жив тільки багатим внутрішнім життям, яке виповнювала доля героїв його творів.

Василь Стефаник

Малюнок Ф. Константинова

Найкращу й найдокладнішу біографію Василя Стефаника написав Юрій Гаморак, яка друкувалася разом із творами письменника (Василь Стефаник. „Твори”. За редакцією Ю. Гаморака. Друге видання. Регенсбург, 1948). Гаморак дуже добре знав життя цього письменника та користувався при писанні життєпису його творами (автобіографічними новелями й автобіографією) та багатим листуванням В. Стефаника.

Батько письменника називався Семен, а мати Оксана з роду Кейванів. Семен Стефаник мав під час свого одруження в 1864 році 18 моргів поля, а вже на початку 20-го віку був власником 180 моргів, бо, як пише Гаморак, „любив землю як кожний

селянин, і ця любов переродилася в пристрасть" (XXI). 14-го травня 1871-го року з цього подружжя народився майбутній славний український письменник — Василь Стефаник.

Василь скінчив сільську школу в родинному селі Русові, Снятинського повіту, і в десятому році життя батько віддав його до міської, так званої „виділової", школи в Снятині, який був віддалений від Русова тільки 7 кілометрів. Там був Василь до 1883-го року, коли він перейшов до гімназії в Коломиї. В школах у місті Василь Стефаник глибоко відчув насміхи над ним — сільським хлопчиною, — деяких учнів і учителів та на все життя зненавидів місто і вирішив працювати для покращання долі українських селян.

Стефаник був членом Української Радикальної Партії від її заснування аж до своєї смерті, але належав до неї тому, що це була виключно селянська партія, а після першої світової війни, як пише Ю. Гаморак, „не покинув її тому, що був консерватистом і гидував усяким партійним чи груповим перебіжництвом" (IX). Соціалістів не любив, бо „всі вони виглядали на людей, що кар'єру собі кують — з патосом, з недолею людською на язиці", як про це сам писав в листі до Вацлава Морачевського 1896 року (Ю. Гаморак, ст. X-XI).

В 1889 році викрила влада таємне учнівське товариство в коломийській гімназії, і внаслідок того вигнали Стефаника і відомого пізнішого українського письменника Леся Мартовича з цієї гімназії, і вони перейшли до гімназії в Дрогобичі. Там Стефаник в 1892 році склав іспит зрілості, і від осені того ж року почав студіювати медицину в Краківському університеті. В Кракові прожив Василь Стефаник аж вісім років (до 1900 року), але медичних студій не закінчив, бо мав „відразу" до медицини і більше цікавився літературою, як наукою в університеті.

В Кракові великий вплив на Стефаника мали двоє лікарів: д-р Вацлав Морачевський та його дружина-українка д-р Софія Окуневська - Мо-

рачевська, яка була першою жінкою-лікарем в цілій Австрії. „Вони приїхали з Цюриху, писав В. Стефаник у своїй автобіографії, обидвоє високоосвічені, і я від них користувався широким європеїзмом".

Василь батько Семен не був вдоволений з того, що син не кінчає лікарських студій. А коли 1-го січня 1900 року вмерла мати Василя Стефаника, конфлікт між батьком і сином ще більше поглибився, бо шість місяців пізніше батько вдруге одружився, чого не міг зрозуміти Василь, який дуже любив свою матір. Василь залишився без грошової допомоги від батька і мусів виїхати з Кракова.

Від 1901-го до 1903-го року В. Стефаник жив у своїх приятелів — Леся Мартовича в Городку, Миколи Шухевича у Львові, Северина Даниловича в Тернополі та о. Івана Плешкана в селі Чортівці, Городенського повіту. В 1903-ім році В. Стефаник їздив на відкриття пам'ятника І. Котляревському в Полтаві, де пізнав багатьох визначних українців. В 1904 році він одружився зі своєю давньою приятелькою, донькою о. Кирила Гаморака зі Стечеви, Ольгою Гаморак, і почав вести господарку свого тестя, що продовжував аж до 1910 року.

Батько Василя, Семен, що жив у сусідньому селі Русові, тішився, що його син був добрим господарем та став послом до австрійського парламенту в 1908 році. Старий Семен не міг погодитися тільки з тим, що його син господарив на чужому, і 1910 року дав йому 18 моргів поля і допоміг вибудувати хату й господарські будинки. І так Василь Стефаник 1910 року з дружиною і двома синами перейшов господарювати до рідного Русова.

Для 4-го лютого 1914 року пережив В. Стефаник велике горе, бо того ж дня померла його дружина, залишивши йому трьох малих синів — Семена, Кирила і Юрка. Дітьми заопікувалася сестра покійної — Олена Плешкан, яка була, як пише Ю. Гаморак, „добрим духом не

лише для дітей В. Стефаника, але й для нього самого”.

В 1916-1917 роках Стефаник проживав у Відні, куди втік перед російською інвазією. В 1918 і 1919 роках він був членом Української Національної Ради у Львові і Станиславові і в січні 1919 р. їздив до Києва як член галицької делегації, де 22-го січня проголошено соборність українських земель. Під час польської окупації західних українських земель письменник жив у Русові та тяжко переживав трагедію українського народу. В 1930 році Стефаник важко захворів, і не прийшов до повного здоров'я аж до своєї смерті, яка наставала ранком 7-го грудня 1936 року.

**

Василь Стефаник почав писати ще на гімназійній лавці, але тоді його пригнічував своєю особистістю його товариш Лесь Мартович, якого Стефаник уважав „геніальним”. Продовжував він писати і в перших роках університетських студій, але тодішні українські редакції відмовлялися друкувати його поезії в прозі.

Аж 1897 року редактор українського часопису „Праця” Вячеслав Будзинівський надрукував сім новель В. Стефаника, і 60-річчя цієї події ми відзначаємо сьогодні.

В 1899 році професор Черновецького університету Степан Смаль-Стоцький видав першу збірку Стефаникових новель під заг. „Синя книжечка”, написавши до неї похвальну для автора передмову. В 1900 році вийшла друга збірка Стефаникових новель — „Камінний хрест”, в 1901 — третя — „Дорога”, в 1905 році — збірка „Моє слово”, в якій була тільки одна нова новеля — „Суд”. Після того Стефаник нічого не друкував аж до 1916 року, коли під впливом воєнних подій написав новелю „Дитяча пригода”. В 1917 році написав новелю „Марія”. Після нещасливого закінчення української визвольної війни Стефаник знову почав писати і тоді написав 23 новелі, які склалися на збірку „Земля”, що появилася у Львові 1926-го року. В 1933 році появилася збірне видання „Творів”

В. Стефаника, також у Львові. Стефаникові твори друкувалися перед другою світовою війною і на східних українських землях. Появлялися вони там і пізніше окремими виданнями.

Ідеї Стефаникових творів

Хоч Іван Франко вірно підкреслив те нове, що В. Стефаник вніс в українське письменство, пізніші критики Стефаникової творчості не розуміли провідної ідеї автора „Синьої книжечки”. І так Антін Крушельницький у передмові до вибору Сте-

„Виводили з села”

Малюнок Ф. Константиноза

фаникових новель (Коломия, 1910, ст. 4, 8) розрізняє між героями Стефаникових новель „хлопів-дуків” і „хлопів-халупників”, а також „бездомних пролетарів”-форналів. Крушельницький писав із соціалістичного становища так:

„Ціла ненависть бездомного пролетаря до хлопа-рільника, хоч би навіть халупника, проявляється з усією силою в новелі „Палій”... Хлопи пролетарі з клясової ненависти до хлопів-рільників йдуть проти інтересів не тільки сих останніх, але й своїх власних”.

Та в дійсності герой новелі „Палій” — Федір підпалив багача Курочку не тому, що той був багатий, а за те, що Курочка під час виборів вдарив був його в лице. Федір мріє не про те, щоб соціалізувати землю в багачів, тільки про те, щоб самому стати господарем, власником землі. Він давніше був наймитом, але покинув службу, збудував собі хату, яка виглядала, як куча, але була „його”, він мав „свій” кут, вернувся до „нашої віри”, бо Бог дав йому такий „розтулок у голові”.

„Як єм уздрів Його ласку небесну по полю, як жито просило си під серп і земля аж цєпала: „Йди, Федоре, бери з мене хліб”, — а я лишив жидя серед дороги та й пішов до Божої роботи. Декую Господеви і до сьогодні!”

Стефаник з однаковою любов’ю змальовував у своїх творах і бідних і багатих селян (згаданий вище Курочка із „Палія” — це єдиний багач в Стефаникових творах, змальований несимпатичними красками!), хоч би таких, зовсім не бідних селян, як Данило й Семен з твору „Вона — земля”, героїню „Марію”, Максима з „Синів”, героїв із таких творів як „Нитка”, „Давня мелодія” або „Роса”. Та автор змальовує їх з любов’ю не за те, що вони були багаті, а тому, що вони вміли бути самими собою, не вирікалися самих себе. А як деколи й мусіли це зробити, то робили це так як Антін із „Синьої книжечки” або Іван із „Камінного хреста”, які знали, що „без свого” важко жити людині. І тому то так Федора тягнуло до землі („Палій”). Тому саме і „третинник” говорив у „Сні”:

„Грунт то спосіб до всего, як твій є. Він тебе і загіє і накриє і погодує і честь тобі поведе... Землю цулуй... зубами її держи, кохай, як коли жінку, що тобі під руку вда-ла си”.

Старий селянин — герой „Озимини” — так думав про свою землю: (вона) „як дівка, все молода, світо є — то вбере си, будний день — то вона по будному вбрана, а все діво-чит — відколи світа та сонця”.

Оця туга й любов до землі, до „свого” — це головна ідея Стефаникових творів. Провідна вона і в перших його творах, і в тих творах, що їх почав писати під час першої світової війни та після неї.

В новелі „Вона — земля” автор оповідає, як Данило з жінкою втікає перед москалями, які напали на західні українські землі. Як Данилиха „не вздріла вже свого села, то за-німіла”. „Розум свій загубила під колесами”. Втікачі приїхали до старого Семена, який їх картає за те, що залишили свою землю, бо селянин без землі, як птах без гнізда. На своїй землі і Бог буде благословити.

„Наше діло з землею; пустиш єї, то пропадеш, тримаєш єї, то вона всю силу з тебе вігортає, вічерпує долонями твою душу; ти припадеш до неї, горбиш си, вона з тебе жили вісотує, а за то у тебе отари, та стада, та стоги. І вона за твою силу дає тобі повну хату дітей і внуків, що регочут си, як срібні дзвінки, і червоніють, як калина”.

Данило послухав Семена і вертається додому. „Грішний я, Семенку, грішний перед Богом і перед вами. А то в мене ниви, як вівці добре годовані, чорні та кучеряві”.

Д-р Остап Грицай вірно підкреслив, що в повосних новелях Стефаник поширив поняття землі до поняття землі — України.

„Герої останньої збірки Стефаника — се ті ж самі прапервісні сини своєї землі, ті самі елементарні ества з своєю стихійною психікою... що і його давніші герої”.

„Але село розгорнулося в їх очах так широко, погляд їх душ видвигнувся так високо, що їх коханка — земля являється їм тепер не тільки дрібним вирізком власного ґрунту, а Рідною Землею в усій масшталтній величі свого символу, як батьківщина. Як збірний експонат свідомого національного колективу”. (Д-р О. Грицай „Стефаникова людина”, „Національна Думка”, Прага, 1927, ч. 5, ст. 9).

Це найяскравіше видно в новелі „Сини”, де „земля” для Максимових синів — це вже не тільки „земля”

Івана Дідуха, не тільки той його „горб“ із камінним хрестом із „Камінного хреста“. Максим оповідає:

„Послідний раз прийшов Андрій: він був у мене вчений. Тату, каже, тепер йдемо воювати за Україну. — За яку Україну? — А він підіймив шаблев грудю землі та й каже: Отсе Україна, а тут — справив шаблев у груді — отут її кров; землю нашу йдемо від ворога відбирати“.

Максим зрозумів слова свого сина: „Сину, кажу, та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і его на се діло; він дужий, най вас обох закопаю у цю землю нашу, аби воріг з цього корія її не вігортав у свій бік“.

Ідея „землі“, ідея „землі — України“ — це провідна думка всіх Стефаникових творів, це основна філософія всіх його літературних постатей. Його герої вмють сильно за цю „свою правду“ боротися: вони, як „камінні“, борються проти руїників „свого достатку“, вони висилають найбільший свій скарб — своїх синів до боротьби за Україну.

Землю „треба зубами тримати“ і передати її своїм дітям і внукам. Тому Стефанік із такою ніжністю змальовує любов своїх героїв до дітей і внуків. Стара героїня новели „Роса“ „здуріла від внуків“, вона „радується ними та будує Україну“. Дід Михайло з „Вістунів“ тішиться „здоровими, рослими внуками“, хоч збирає з ними на панському лані колосся. Навіть той бідолашний Данило з новельки „Май“ боронить перед жорстокою панею своїх дітей. „То Бог, пані, дає діти“. Тому то і старий Максим із „Синів“ просить коханок своїх синів, щоб приносили „байстрійка“ від них, а дід для них порубав найтонше полотно на пеленки. Дід мав би тоді кому передати „землю“, мав би ціль життя.

Згадаємо ще й третю ідею в творах Стефаніка — віру в Бога. Ніхто інший не відчував так потреби стихійної віри в Бога, як селянин, і цю правду потверджують Стефаникові герої. Воно може бути дивним для декого, кому це не є миле, та аналіз Стефаникових творів змушує

нас до цього твердження. Ми згадували вже вище про деякі новели Стефаніка, в яких герої позитивно ставляться до християнської віри. На 55 новель Стефаніка знайшли ми аж 31 новелю, де герої позитивно згадують про Бога. Ані в одному Стефаниковому творі немає заперечення Бога.

Тут може крикнути атеїст або фарисей: — Як це, а „Сини“, „Межа“ або хоча б Гриць Летючий із „Новини“ — чи це ж все в згоді з вірою в існування Бога? На це відповідало так: Гриць Летючий тяжко згрішив і він свідомий цього. „Він си карі приймає, бом завинив“ і, йдучи до міста на поліцію, молиться. А старий Максим? І він вірить! „Поки Бог назначив, берім си, брьї, до цієї землі“, — каже він до звідчолого коня. А що робити, з його богохульськими вигуками на полі? Він свідомий свого бунту, своєї провини. „Говорить

„Ой, сини мої, сини, де ваші голови покладені...“

Ілюстрація В. Вунова і В. Форостазького до новели В. Стефаніка „Сини“

із Богом" і герой „Межі", закопуючи наших стрільців, які „за межу справляли ворогові кулі і гармати".

„Гвєра з мертвої руки не мож їм вирвати... Лиш очі сміють си, бо нема мами, щоби їх затулила. А я плачу та гадаю: Доки ми сі сміють очі, як перли, закопуємо, то й наша межа буде... І чому Ти, Боже, не благословив їх?"

Про „антирелігійність" Стефаника не варто було б і згадувати, та були, а може ще й є, такі критики, які роблять зі Стефаника атеїста. М. Сріблянський писав в „Новій Україні" (Прага, 1926, кн. 3-4, ст. 97 і далі), що наше село „було придалене релігійною оманаю". Для Сріблянського навіть Данило з „Вона — земля" є „сліпим землелюбцем", і він хвалить Максима з „Синів" за те, що він, нібито підносить „бунт проти сучасного релігійного світу села" та є виразником тих, які змагають до „утворення нової моралі, без попа, моралі людини-бога". Та цей критик забув згадати про те, що Максим, йдучи спати, молиться до Пречистої, яко його зрозумів, бо стратила також сина.

Стефаникові герої ніде не виступають проти існування Бога, і тому деякі редактори творів Стефаника під Советами, як, наприклад, Аркадій Любченко, мусіли повикидати зі Стефаникових творів згадки про Бога.

Треба б ще розвіяти твердження багатьох наших критиків про те, що Стефаник нібито песиміст. Добру відповідь дав їм сам Стефаник:

„І коли вже маю казати вам правду, то скажу, що коли слухаю вас, як про мене говорите, то мені вічно видається, що ви заглядаєте мені за пазуху і скрізь, так, що сам уже дивлюся коло себе, чи яких онуч не маю, бо так ви мене з тим моїм песимізмом розглядаєте. Не знаю, як вам на се відповісти. Та мені здається, що з вас, тут усіх, можна би скласти всяку мозаїку, яку завгодно... тут у місті помішалися вам фарби... Але коли в мене на селі робиться ясно, тоді я бачу перед собою такий один великий різьблений камінь, якого не можна обійти, інак-

ше змалювати. І чого ж ви хочете? Як я побачив те, що перед моїми очима робиться, як я вам напняв струну мужицької душі до такої граніці, що вона ось-ось могла б обірватися, як я розтягнув сі нерви так, що вони грають як у Бетговена, то звідки ви маєте право казати, що я — песиміст? Я застерігаюся проти песимізму. Бо те, що мужик не має що їсти, так само як всі; те, що він ломить собі голову над хлібом або вмирає — то се не є ніякий песимізм. А як десь там у мене якийсь бідне хлопчище, якого мама посилає із дзбаночком по воду і воно мусить йти,¹ — то чи в сьому не можна б, наприклад, бачити так само добре зразку кольосальної дисципліни? Я не люблю говорити, що мужики скривджені. Може, ви, інтелігенти, делікатні, переніжені, часом бідніші як вони. А чи ви самі не признаєте, що у вас нема тої сили, що в мужика, чи ви вічно не звертаєтесь за тою силою до нього? Я епігон, але не песиміст, і вважаю себе оптимістом".

Стефаник писав про себе, що праворуч нього синє поле і чорні скиби, і білий плуг, і пісня, і піт солоний. Ліворуч нього чорна машина, що з червоного рота прокльоном стогне. А в серці поета його світ шовком тканий, сріблом білим мережаний і перлами обкинений. Поет у своїм царстві. Він там як буйний вітер панував, він там співав свою пісню. Він виспівав „Синів" „для наших вояків, які повернуться з визвольної війни" — і чи можна називати його песимістом?

Стефаникове слово

Такий був Стефаників „світ", в якому він жив і з якого вибирав героїв до своїх творів. Стефаник написав свої завваги про виставу „Землі" в театрі В. Блавацького „Заграва". З них довідуємося, що автор знав старого Максима з „Синів", який по смерті своїх синів, що не

¹ Це в „Кленових листках" посилав мати Семенка з обідом батькові на „лан коло ставу", бо сама вмирає по злогах.

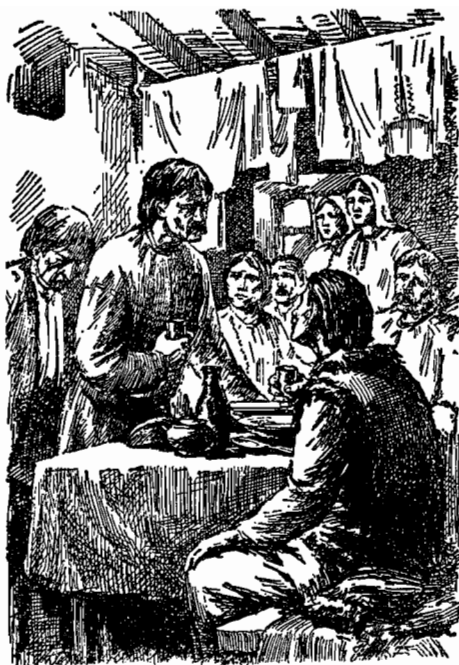
вернулися з визвольної війни, лишився сам на світі. Бачив автор і Марію, яка „до смерти панувала над оточенням” та вмерла „в великім завзяттю”. Близько Стефаника жив і Гьоргій зі „Злодія” і Іван Дідух із „Камінного хреста” і Федір із „Палія”. Семен із „Вона — земля” — це рідний батько письменника. Новелі „Вечірня година”, „Моє слово”, „Дорога”, „Нитка” і „Давня мелодія” — це автобіографічні твори, як про це свідчать натяки з авторової автобіографії.

Але помилявся б той, хто б думав, що авторові твори — це фотографії з сільського життя, які вдалося письменникові скопити на папір. Сам Стефаник признався, що „не одна постать із його творів коштувала його багато праці й паперу”, хоч вони всі дуже короткі, деколи дво-тристорінкові. Богдан Лепкий оповідає, що Стефаник так сильно переживав свої твори, що після праці над ними виглядав „дуже зневолений, мов по недужі який, або по душевній боротьбі. Головою товк до стола і плакав, як дитина” (Б. Лепкий. В. Стефаник”, Львів, 1903, ст. 13). Коло стола на підлозі лежало багато записаних і попередираних карток, бо Стефаник не любив перечеркувати, дописувати й поправляти. Остання редакція мусіла бути така, що з неї не можна було ані однісінкового слова викинути або іншим заступити.

Глибоко переживав Стефаник свої твори і тоді, коли їх читав. В. Дорошенко оповідає, як автор читав своїх „Синів”, які був привіз для „Літературно-Наукового Вістника”, у Львові в домі Вол. Гнатюка:

„Було це якесь несаможите видовище своєю страшною експресією, своєю трагікою. Стефаник валив кулаком у стіл, дер волосся на голові, гукав, тяжко переживаючи те, що читав. Годі просто описати цю цікаву, зворушливу, незвичайну картину. Скінчив видимо перемучений”. („Дорога”, 1931, ст. 17).

Стефаник оригінально послуговувався своїм творчим матеріалом — словом і створив свій власний стиль, який наслідували інші молодші письменники.

„Били та катували наших татів...”

Ілюстрація В. Бунова і В. Форостецького до новелі В. Стефаника „Камінний Хрест”

Одні творці користуються словом самостійно, і тільки вони заслуговують на назву дійсних творців; інші автори засвоюють собі способи літературного вислову від своїх оригінальних товаришів пера — і це тільки літературні ремісники. Де-хто з літературознавців твердить, що за особистий стиль даного письменника вважається тільки те, що відбігає від загальноновживаної норми.

В словниці Стефаника повно провінціалізмів і архаїзмів, якими автор користувався на те, щоб скрипити експресією. З того оригінального мовного скарбу автор будує оригінальні речення. Слова можуть виходити з-під пера письменника одним або малесенькими гуртками, немов піхота, що зривається до наступу в барабанному вогні. Можуть вони розтягатися в довжелазні періоди та не спішитися, немов ті баби, які ніколи не можуть наговоритися. Стефаникові селяни-герої скупі на слова. Їхні речення, головним чином

прості та короткі, — б'ють по душі читача, мов важкі удари залізної довбні. Чи міг поет при тій сильній напруженні, про яке ми вище згадували, бавитися довгими, зложеними періодами — реченнями? Деколи авторіві забагато навіть голих речень, і він уживає недомовок, таких характеристичних для наших селян. Місцями окремі слова заступають речення.

Оригінальні та плястичні порівняння в новелях Стефаника. Ми нарахували коло півтори сотні порівнянь в його творах. Найбільше між ними є таких порівнянь, де обидва порівняні предмети належать до матеріального світу:

Сльози падали, як дощ; хатина лізе під горб, як перевалений хрущик; махає головою, як конина на сонце; виловить нивки, як дрібоньку рибу; качивем си по соломі, як худобина; заскреготав зубами, як жорнами; погрозив жінці кулаком, як довбнею; закашляв, як у великій трубі заграв; борони літали, як пера; так гірко пили горівку, як кров.

В новелях, де героєм є сам поет, знаходимо й порівняння, де обидві частини порівняння є з абстрактного світу:

Пісня розспівалася в його душі, як буря, розколисалася, як мамине слово. („Дорога"). А в своїм світі я жию, жию! Як безумний бреду хмаркою своєї фантазії. („Моє слово").

В Стефаника мало стереотипних, трафаретних порівнянь — „ясно, як від сонця"; „біла, як папір".

Г. Гребенюк порахував відношення між частинами мови в творах Стефаника і ствердив, що найбільше в нього дієслів, приблизно 32-40 на кожній сторінці, а прикметників тільки 10 на одній сторінці. Ця велика перевага дієслів дає творам Стефаника, навіть при позірній їхній статичності (монологи, діалоги) — „напружену потенційність дії" („Червоний Шлях", Харків, 1929, № 4, ст. 116).

М. Івченко ствердив, що ритм Стефаникових творів є „короткий, ударний, залізний, ніби кований, як ті

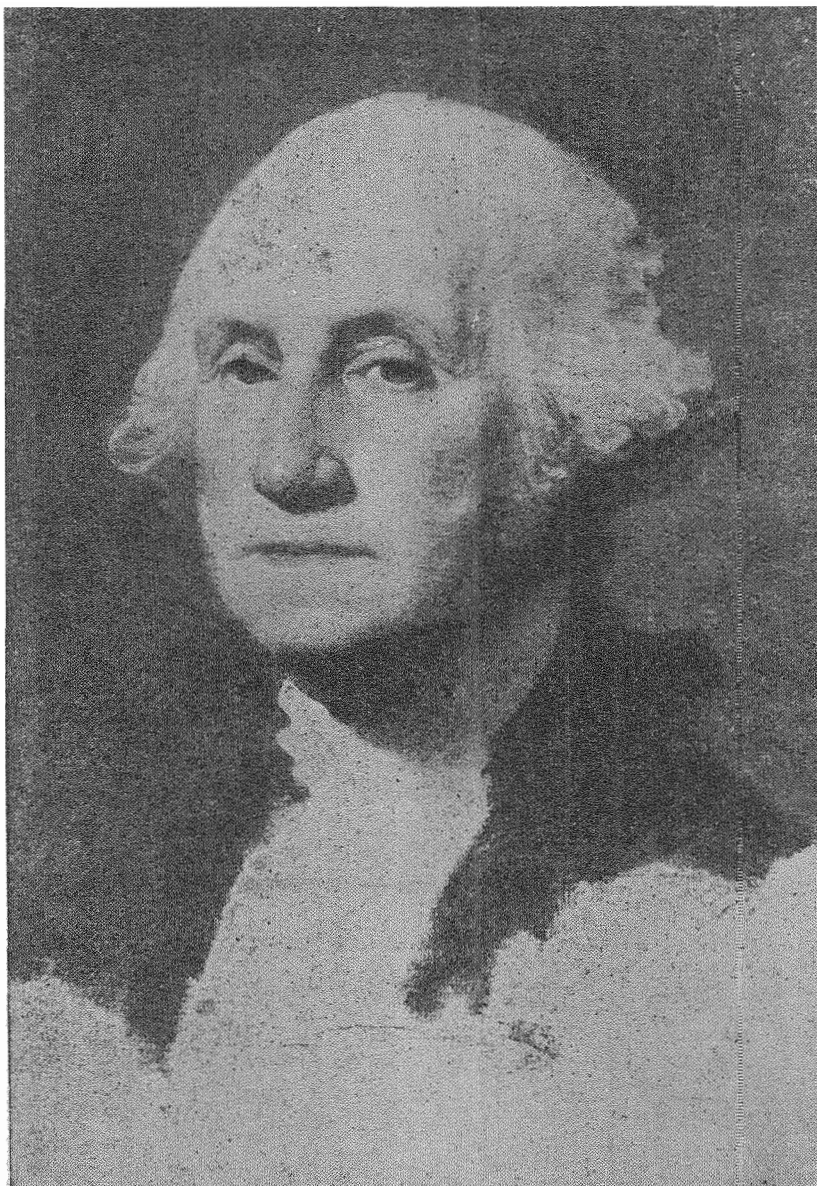
вози Данилові в новелі „Вона — земля"; він сильний і напружений та виявляє інтенсивність внутрішнього життя письменника" (М. Івченко „Творчість В. Стефаника", „Україна", 1926, кн. 2-3, ст. 185).

Динаміку видко і в композиції Стефаникових новель. Немає в них довгих розповідей автора ані описів природи. Новеля „З міста йдучи" — це розмова селян про багача Максима, а автор від себе зазначає, який із трьох селян оповідає. Часто новелі починаються коротким „зачином" від автора, після чого йдуть розмови героїв, а вкінці твору є короткий „кінцівка" — також від автора. 26 рядків новелі „Нитка" — це роздумування матері при кужелі, коли вночі чоловік із дітьми спить. В деяких творах автор розгортає хронологічним ладом сюжет („Шкода"), а в інших („Суд") Стефаник послуговується спізненою експозицією. Та дуже часто автор зовсім не користується експозицією, навіть регресивною. Дуже рідкі й скупі на слова картини природи — це не тільки тло акції, це невід'ємний елемент самої дії. Короткі згадки про природу мають також динамічний характер.

Кінчаючи статтю про життя й творчість Василя Стефаника, треба ствердити:

1. Наші критики часто невірно оцінювали творчість цього нашого великого письменника. Вони шукали в ній прикладів на те, що Стефаникові герої — це представники клясової боротьби на селі, це нібито практичні здійснювачі соціалістичної науки. Але проти цього протестують не тільки твори Стефаника, але і протестував сам їх автор.

2. В перших творах Стефаниковим „світом" був маленький клатчик української землі в селі Русові. Та пізніше цей „мікрокосмос" стався українським „макрокосмосом", і став близьким всьому українському народові, бо в ньому відбиті ідеї всього українського народу. Ці ідеї — це ідея „землі", яку знаходимо майже в усій Стефаниковій творчості. „Грунт — то спосіб до всего, як твій

Джордж Вашингтон

є!" Чи ж це не є символом надій і змагань всього нашого народу?

3. Стефаникові герої борються, як „камінні", з руїниками свого „достатку", обороняють свою „землю", а коли прийшли визвольні змагання — то б'ються за „землю" всієї України. Землю треба „зубами" тримати і передати її своїм синам і внукам, щоб не рвалася нитка поміж вчора, сьогодні і завтра.

4. Герої Стефаникових творів, у хвилинах екстазу під час своїх змагань за „свій рихт", деколи висловлюють прометеївські бунтівливі слова, та вони ніде й ніколи не заперечують існування Бога. Старий Максим із „Синів", коли вернувся додому з поля, „зварив кулешу, убрав білу сорочку, повечеряв і затих. Потім прикляк до землі і молився.

— А Ти, Мати Божа, будь мойов газдинев; ти з Своїм сином посередині, а коло Тебе Андрій та Іван по боках...

5. Цим ідеям зумів автор знайти й відповідну форму. Його стиль повний незвичайної динаміки. Динаміку бачимо і в композиції Стефаникових творів, в яких навіть природа бере живу участь в акції.

Всі твори Василя Стефаника можуть зміститися в одній, і то не дуже великій, книжці. Але він належить до найбільших мистців українського слова, бо правду сказав Іван Франко ще в 1901 році, що він „правдивий мистець із Божої ласки, яким можемо повеличатися перед світом".

... До решти безсиленний приляг до землі і лежав довго мовчки, а потім лагідно розказував:

— Послідний раз прийшов Андрій: він був у мене взений. Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну. — За яку Україну? — А він підоймив шаблев груду землі та й каже: Оце Україна, а тут — і справив шаблев у груді — отут її кров; землю нашу ідем від ворога відбирати. Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте густої води, абим обмивси та й бувайте здорові. — Як та его шабля блиснула та й мене засліпила. Сину, кажу, та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і его на це діло; він дужий, най вас обох закопаю у цю нашу землю, аби воріг з цього коріння її не віторгав у свій бік. — Добре, каже, тату, підемо оба...

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК: СИНІ

ФУНДАМЕНТ ВЕЛИКОЇ ІМПЕРІЇ

(Думки про Американську Революцію)

Написав Юрій Старосольський

Дня 10-го травня 1775 зійшовся в Філадельфії Другий Континентальний Конгрес представників тринадцяти американських колоній. Це вже вдруге ці колонії, в почутті солідарності і спільної долі, з'їхались на раду. Цим разом з неабияким хвилюванням: тож оце від 19-го квітня того ж року колонії були практично в стані революції проти могутньої Великої Британії. Того пам'ятного квітневого дня впав був перший стріл біля містечка Лексінгтону, недалеко від Бостону, і за ним пішли другі стріли і полилася кров... Історія досі не знає певно, хто зробив цей перший стріл, але історія встановила, що він пролунав у той час, як кількадесяті колоністів, запряжених „мінютеменів"¹ заступило шлях пів тисячці британських регулярних вояків і заявили: „Коли вони справді хочуть війни, хай вона починається тут!"; історія знає про романтичну нічну кінну їзду Павла Ревера, що мчав з вісткою про марш британців, щоб зайняти склади зброї колоністів; історія знає, що цей стріл „було чути в цілому світі", бо впав він в обороні ідеї свободи, а ця ідея вже була власністю людства...

Усім — й очевидно Конгресові — було ясно, що реbelie була вже дійсністю, що воля і природне право на волю були головною ставкою у великім змаганні. Ще рік перед тим писав Джордж Вашингтон в одному листі: „ні одна з Колоній ніколи не погодиться на втрату тих цінних прав і привілеїв, які є основні для щастя вільної спільноти і без яких життя, воля і власність стали б зов-

сім без захисту". Тодішній Конгрес демонстрував це ясно, кажучи в Деклярації з 6 липня 1775 року: „Це в обороні свободи, яка є нашим природним правом, підняли ми зброю". Той Конгрес був дуже щасливий в одному із перших своїх актів: іменував головним командувачем усіх колоніальних військ достойного плянатора з Монт Вернону у Вірджинії, Ексселенцію Генерала Джорджа Вашингтона, Ексвайра... В Новому Світі Воля була в поході.

І здається інколи дивним, що в тих самих днях у Старому Світі, на Сході Європи Воля була у відступі: саме тоді Катерина II руйнувала Січ, останній бастион і символ свободи України... Саме в той час ділили Польщу... І дивно, що дозволила історія, щоб в одному місці нашої великої землі йшло людство до поступу, і щоб в тому самому часі в другому місці темна реакція починала свій похід до найтемнішого поневолення... А може саме в тому була синтеза Нового і Старого Світу?

**

Чому саме почалася так звана Американська Революція? Чого хотіли реbelieанти 1775-го року?

Із перспективи сьогоdnішнього дня, один великий документ — Деклярація Незалежності з 4 липня 1776 року затемило все інше ясним блиском слова **НЕЗАЛЕЖНІСТЬ**; другий — Конституція 1778 року додає як відблиск: **НОВА СУВЕРЕННА ДЕРЖАВА**. Та це — з перспективи сьогоdnі. Не зовсім так кажуть документи та записки 1775-го року і раніших літ, коли назрівала і почалася реbelie. Вони дозволяють думати, що властиво назва „Американ-

¹ Таких, що присягнули ставитись на поклик протягом однієї мінати.

ська Революція" не зовсім влучна для тих часів: тоді Америка була тільки географічною назвою континенту, але політичними творами і назвами були тільки колонії: Нью Гемпшир, Масачусетс, Нью Йорк, Вірджинія і інші, тринадцять числом. Від Першого Континентального Конгресу в 1774 році називали себе вони „Об'єднаними Колоніями“, а щойно в Деклярації Незалежності — Об'єднаними Державами Америки. Завзятці однієї Колонії — Масачусетс, зовсім на власну руку почали стріляти під Лексінгтоном 19-го квітня 1775 року. І тільки потому всі Колонії стали до зброї, бо реbelie стала спільною справою „цих Об'єднаних Колоній“. А при тому: який малий простір великого континенту Америки був у стані революції — вузька смуга східного побережжя.

І знову — з перспективи часу — модерний американський історик однієї крайньої групи твердитиме, що була це чисто і виключно економічна революція; представник другої школи відповість йому, що це вже американський націоналізм і почуття політичної самовистачальності народились були в половині 18-го сторіччя в колоніях і лягли в основу революції. І обидва матимуть свої докази й аргументи. Шкільний підручник підкреслюватиме патріотизм і демократизм революціонерів, а ідеалісти європейського виховання добачатимуть в них ірраціональні ідеї.

Здається мені, що безпосередні причини революції були такі різні, як різні були ті люди, що її робили, як різні були їх особисті й колоніальні інтереси, їх економічні проблеми чи їх світогляд. Предки революціонерів прийшли були до Нового Світу, гнані різними причинами. Але ціль їх була загальною однаковою: мати тут нагоду свободного розвитку і свободного змагання до щастя, як вони уявляли собі своє щастя. Вони творили свої нові форми політичного самоуправління, свої — їм вигідні — форми життя-буття. Робили і на протязі життя цілих поколінь привикли робити те, що їм здавалося корисним

для їх добробуту, безпеки й будучности. Розвивали свою економіку, промисел, торгівлю; колоніальні кораблі плавали по морі й везли сирівець чи готовий товар; закордонна й заморська торгівля (рум, м'яса, дерево, бавовна, невідьники) почали цвісти майже нарівні з крайовою, і поволі своя індустрія зменшувала потребу довозити з Англії одяги, зброю чи мебелі. В половині 18-го сторіччя колоністи ставали все більше незалежні практично від матеріка. Пересічний колоніст не хотів від короля нічого, тільки, щоб його залишили в спокою.

Але, чим менше Америка потребувала Британії, тим більше Британія (і її король) починали потребувати Америки: її сирівців, ринків збуту, грошей... І так 18-те сторіччя сповнене численними відомими вже актами Бритійського Парляменту: про обмеження колоніальної навігації, про гербові значки (штємпелі) і податки від різних товарів... обмеження експансії на захід, ігнорування права на присяжні суди для колоністів і т. д. Практично беручи — майже всі опі акти обмежували економіку колоністів і сягали в їхню кишеню. Можна тому сказати, що це були головним чином економічні причини, що турбували і дратували пересічного колоніста (а не один ще, задовжений по вуха в кишені британського купця в Лондоні, мав надію через війну звільнитись від тягару). Але формально — ці окремі акти Бритійського Парляменту і уряди зводились у висліді до свідомости, що це порушено вроджені чи традиційно набуті вольності й права колоністів. Все це входило в конституційні проблеми, права, привілеї, престиж колоніальних самоуправів, які стояли на сторожі вольностей своїх мешканців, які єдино мали право накладати на них податки, обмежувати торгівлю, чи ставити перед суд. Отож, формально, назовні — права і вольності були предметом спору. Ще в 1774 році писав Вашингтон в іншому листі: „... Проти чого ми боремося? Чи проти того, щоб платити три пенси за фунт чаю, бо це нам

самоуправи, за економічною ситуацією... Навіть особа короля, що могла ще держати переселенців з допомогою сентименту лояльності, навіть ця особа мусіла стати для пересічного колоніста-піонера далекою, нереальною, а й те, що батьки розказували, звичайно не надто посилювало авторитет і повагу корони. Америка була задалеко, щоб стати правдивою частиною Бритійської монархії, але рівночасно, її мешканці були занадто незалежні світоглядом, занадто свідомі традиційних вольностей, щоб дозволити звести Америку до ряду звичайних колоній, як це хотів король. На тому тлі конфлікт ставав неминучий, і тільки неначе ждав на конкретні причини.

Сьогодні, з перспективи історії, важко уявити собі, що революція 1775-го року була наділі тільки обороною старого ладу і велася за „привернення старої гармонії” між материком і колоніями. Це була боротьба проти Бритійського Парляменту, а це проти короля чи „Матірнього Краю”. Другий Континентальний Конгрес заявив був виразно у своїй Деклярації 6 липня: „Ми не підняли зброї з амбітним наміром сепарації від Великої Британії і творення незалежних держав”. А два дні після цієї деклярації Конгрес вислав другу петицію до короля: „Ми, Вашої Милости вірні піддані з Колоній... подаємо цю покірну петицію...” Були там, правда, рішучі домагання, може не цілком згідні з „покірністю”, але далі говорилося: „...Прив’язані до особи Вашої Милости і Його Родини й уряду, з усією відданістю надхненою принципами і любов’ю, з’єднані з Великою Британією найсильнішими нитками, які тільки можуть в’язати спільноти, осуджуючи кожну подію, що могла б послабити ці нитки... ми урочисто запевняємо Вашу Милість, що ми гаряче бажаємо привернення давнішої гармонії...” Перший підпис на цій вірнопідданчій петиції звучав: Джан Генкок. Це був той підпис, що рік пізніше був знову першим на Декля-

рації Незалежності. З ним був і підпис внескодавця Деклярації Незалежності Ричарда Г. Лі, її автора Томи Джефферсона й інших делегатів.

На щастя колоністів — король зигнорував петицію.

Неначе з ударом годинника на Новий Рік 1776 р. ситуація почала змінюватися. В січні 1776 року Том Пейн випустив у світ свій славний памфлет „Коммон Сенс” — Здоровий розум. В ньому було багато переборщення і фраз. Але вперше була там виразна і часто драстична атака на короля Юрія Третього, тирана, королівського „брута” і таке інше, і на саму інституцію монархії. І загальним висновком було: ці колонії повинні стати вільними, незалежними державами. Грунт виявився незвичайно сприятливий: не зважаючи на голоси ряду поважних лоялістів — ідея незалежності швидко ширилася між населенням, від Колонії Нью Гемпшир, на півночі, — до Колонії Джорджії на півдні.

П’ятнадцятого травня 1776 року вірджинійський парламент прийняв резолюцію, якою доручив своїм делегатам на Континентальний Конгрес домагатися там деклярації незалежності в імені всіх Колоній. Та це були не тільки столичні настрої. В архівах можна бачити десятки протоколів рішень міських чи повітових рад того часу, які — на запит парламенту Вірджинії — заявляли: „...рішено одностайно, що якщо Достойний Конгрес, для безпеки наших Колоній, проголосить їх незалежними від Королівства Великої Британії, ми мешканці... готові поставити до диспозиції наше життя і майно, щоб піддержати постанову Конгресу”. Правда, можна знайти і таке, що на запит парламенту „рішено відповісти негативно”... вслід за чим „ряд поважних громадян, яких підписи положено внизу, вважаючи, що повище рішення може спричинитися до незгоди між колоніями і пошкодити спільній справі, публічно за-протестувати проти нього, в надії що

важно? Ні, це тільки право як таке, про яке ми цілий час споримо". Колоністи бачили, що це право і ці вольності були істотні для їх щастя, безпеки й розвитку, і були готові боронити їх зброєю. Це вже була ідея,

а не тільки конкретне невдоволення. Це була вже ідея, що виходила за межі приватних інтересів колоністів, за межі окремих колоній і ставала спільною справою об'єднаних колоній. Вже можна було стати патріо-

Бенджамін Франклін (1706-1790)

том цієї ідеї вольності: в її обороні виступали поети, агітатори й оратори. Це в її справі драматично промовляв Петрик Генрі на Конвенції в Вірджинії і кликав: „Дайте мені волю або дайте мені смерть!”

Так, здається мені, економічні і конституційні проблеми доповняли-ся, одні одним додавали сенсу в очах колоністів.

Це були конкретні причини: їх згадували в численних петиціях до

короля, їх подано в Деклярації 2-го Континентального Конгресу в липні 1775 року, і знову, рік пізніше, в Деклярації Незалежності.

Але, здається мені, була ще інша, тоді ще певно не усвідомлена причина: історична конечність. У вісімнадцятому сторіччі, в кілька генерацій після першого колоніального поселення, — колоніст перестав уже бути британцем за психологією, за світоглядом, за практичним досвідом

Абрагам Линколн (12 лютого 1809 — 15 квітня 1865)

таким чином охороняється від закиду, що й вони погоджувалися з цим недостойним рішенням”.

Тома Джефферсон, делегат Вірджинії до Континентального Конгресу, робив точні записки з нарад. Ось уривки:

„В п'ятницю 1-го червня 1776 року делегат Вірджинії (це був Ричард Генрі Лі) згідно з інструкціями подав пропозицію, щоб Конгрес заявив, що ці Колонії є, і за правом повинні бути вільними і незалежними державами...” „Тому, що Конгрес мусів полагоджувати в тому часі ряд інших справ, пропозицію відкладено до наступного дня...”

Так: Конгрес мав пильніші справи; не було стихійного вибуху захоплення, був поважний настрій і речевий підхід до пропозиції. Далі, в суботу 8-го червня Джефферсон занотовує, як почалася дискусія і як багато делегатів виступило проти резолюції; між їхніми закидами були

такі... що ще зарано на таку заяву (хоч в засаді годі її відкинути)... що середуці Колонії — від Нью Йорку до Мериленду — ще незрілі до зриву з Великою Британією, але скоро „дозріють”... що деякі Колонії просто заборонили своїм делегатам годитися на таку декларацію... прихильники декларації доводили, що в дійсності ніхто не є проти незалежності в засаді... що Колонії ці були завжди незалежні від Бритійського Парляменту, а щодо короля, то він сам звільнив їх від обов'язку вірності, коли заявив, що „колонії не є вже під його опікою”, бо протекція і вірність, це дві нерозривні частини підданства...

Щоб дати нагоду середущим Колоніям „дозріти”, Конгрес відклав справу до 1-го липня 1776 р. (так: три тижні для політичного назрівання, але практично — скільки праці прихильників обох позицій, скільки агітації...).

І далі записав Джефферсон: „... але вибрано комітет з метою запропонувати текст Деклярації Незалежності, в складі: Адамс, Франклін, Шерман, Лівінгстон і я... Комітет цей висловив бажання, щоб я це зробив; було це зроблено, згідно з бажанням... вони прийняли проєкт і я звітував про це Конгресові дня 28-го червня.”

Так: „було це зроблено” записав коротко Джефферсон; але те, що „було зроблено”, вкрило його невмирущою славою, а про сам документ, коли його прийняв Конгрес, писав Джан Адамс (пізніший другий президент ЗДА) до своєї дружини до Бостону: ... цей день „стане найбільш пам'ятним моментом в історії Америки. Я вірю, що його будуть святкувати майбутні покоління, як велику річницю...”

**

Очевидно, суть Деклярації з 4-го липня 1776 року — це заява незалежності й суверенності З'єдинених Держав Америки. Але документ цей каже ще багато більше; він неначе пише історію походу до незалежності, пояснює його конкретні причини, його моральні підстави та філософічні вірування тих, що цей похід творили. Автор Деклярації, Тома Джефферсон, був одним з архітектів американської незалежності і розумів її практичну суть; він був філософом, що бачив глибші основи в практичних діях.

Деклярація починається від виправдання перед світом, чому Колонії мусіли відірватися від Великої Британії і Корони; вона далі вичисляє довгий ряд ламання їхніх прав Парламентом і королем і оповідає, як довго й терпеливо чекали колоністи й терпіли, доки не усвідомлено, що відірвання — це єдиний вихід із ситуації. Це, отже, не незалежність була цілло першою перед усіма конкретними причинами, тільки навпаки, ці конкретні причини — порушення прав і загрожування життю, майнові і щастю — були безпосередньою рушійною силою революції, а незалежність була тільки практично

доконечним логічним висновком. А славний другий уступ Деклярації дає філософічну її основу, виправдання, чому королівські акти були порушенням природних прав колоністів і чому мали вони право, а то й обов'язок скинути королівську владу і встановити свою...

Колоністи здавна говорили про свої природні права. Але тепер філософ і політик Джефферсон висловив це „вірування” ясними словами.

„Ми вважаємо ту правду очевидною, що всі люди були створені рівними, що Творець наділив їх певними невід'ємними правами, між якими є життя, воля і змагання до щастя”... Влада державна встановлена для береження цих прав... свою силу вона має від громадян... коли надуживає тієї сили з метою встановити тиранію, громадяни мають право скинути дану владу і встановити нову...

Це індивідуалістичне й раціоналістичне вірування, що ставить людину, її життя і щастя в осередок міркувань і розумом доходить до чисто практичних завдань держави. Це філософи „права натури”, особливо Джан Лок, були Джефферсоновими вчителями.

Але все таки Воля була прапричиною Американської Революції; а Воля завжди має звук ідеї й ідеалізму, з далеко не завжди особистим і раціоналістичним аспектом в тих, що за неї борються.

**

Деклярація Незалежності 4-го липня 1776 року була тільки етапом у революції, але етапом, що надав нового змісту і нової цілі боротьбі. Ще довгі роки кривавих змагань, ще багато критичних моментів і хвилин зневіри стояли перед цими тринадцятьма Об'єднаними Державами Америки. Побіда й мир в 1783 р. були тільки дальшими етапами боротьби: хоч не кривава, йшла вона далі за будування нової держави. Ще йшли важкі роки, поки знову Вашингтон зміг писати в листі до Шевальє де Ля Люцерна: „Оце покладено фундаменти великої імперії...”

КАНЦЕЛЯРІЯ УККА

Написав Василь Мудрий

Заки приступимо до розгляду праці канцелярії (офісу) Українського Конгресового Комітету Америки, вважаю за доцільне дати кілька коротких інформацій про саму установу.

I. Український Конгресовий Комітет і його завдання

Статут УКК-ту накреслює такі його завдання:

1. Координувати і посилювати участь українців Америки в мирових зусиллях Америки та закорінювати і пропагувати американський спосіб життя.

2. Сповідати про скрутне положення українського народу та забезпечувати всі можливі засоби підтримки в його героїчній боротьбі за відбудову вільної, незалежної і демократичної Української Держави.

3. Помагати Українському Народові в його ріднім краю, щоб здобув чесне і рівне трактування з іншими народами, як вільний і об'єднаний член в родині європейських держав.

4. Врати участь у забезпеченні відповідної правної і матеріальної допомоги українському населенню через співпрацю з добродійними приватними й урядовими установами і їх акціями.

5. Помагати і кожночасно підтримувати владу З'єдинених Держав Америки в усіх її зусиллях у випадку війни і всіма силами співпрацювати в усіх таких її чинностях.

Щоби все це проводити в життя, УКК має „наладнати в цілій державі діловий зв'язок” з американсько-українськими організаціями, а далі „видавати відповідні публікації, зокрема пресові комунікати і тому подібне”.

З наведеного видно, що УКК має політичні завдання і є репрезентативною установою зорганізованих укра-

їнців Америки. Членами УКК можуть бути тільки американсько-українські організації. Кожний правний член мусить при вступі до УКК підписати декларацію, якою зобов'язується: — в) визнавати і підтримувати всі принципи влади З'єдинених Держав Америки та їх конституції, — б) беззастережно противитися та осуджувати всі тоталітарні доктрини, рухи і такі форми правління, які суперечні з нашими американськими ідеалами і засадами (комунізм, анархізм, фашизм, нацизм, авторитарне партійне провідництво і т. д.); в) чинно підтримувати діяльність УКК всіма можливими засобами; г) точно платити членські вкладки та грошові зобов'язання. В кожній американській місцевості, де є бодай дві українські організації, можна утворити відділ УКК, який підлягає приписам статуту і правилника УКК та всім постановам, ухваленим Красвою Радою УКК. Всі відділи УКК мають згідно з правилником виконувати всякі інструкції та доручення Екзекутиви УКК, що відносяться до їхньої практичної діяльності на місцях.

Найвищим і законодавчим органом УКК є його конгресова конвенція, яка відбувається щотри роки. Участь у конвенції беруть представники всіх організацій, що є членами УКК-ту. Кожна членська організація, що має більше ніж 20 і менше ніж сто членів, висилає на конвенцію одного делегата, а кожна організація, що має понад сотню членів, висилає на конвенцію два делегати. Конгресова конвенція переводить зміни статуту або приймає зовсім новий статут, коли для цього є неминуча потреба. Вона вибирає всі органи Українського Конгресового Комітету, а саме: Екзекутиву, Політичну Раду, Ширшу Раду,

Контрольну Комісію, Товариський Суд та Статуту Комісію.

Між конвенціями найвищим органом УКК є Рада Директорів. До неї входять: Екзекутива і Політична Рада. З правом дорадчого голосу можуть у ній брати участь і члени Ширшої Ради. Рада Директорів вибирає на своєму першому засіданні всі комісії УКК. Вона затверджує всі постанови Політичної Ради, Екзекутиви та внески поодиноких комісій. Тепер діють при УКК такі комісії: членських справ і організації (коротко: організаційна комісія) інформації та публікацій, американсько-української молоді, для іміграційних справ, бюджетова, зв'язків з американськими установами і комісія праці. Про статуту комісію була мова. При УКК діє Шкільна Рада, а далі Комісії: — культурно-освітня і високо-шкільних справ. Шкільна Рада координує працю всіх шкіл українознавства в Америці та видає для них підручники і шкільні друки. Координаційну працю та педагогічний нагляд Шкільна Рада виконує через своїх інспекторів, старших досвідчених педагогів. На видавання шкільних підручників вона дістає дотації із фондів УКК-ту або з Народного Фонду.

Рада Директорів УКК затверджує річні бюджети УКК-ту. Між засіданнями Ради Директорів діє безперервно Екзекутива, яка відбуває часто свої засідання та вирішує всі актуальні злободенні справи.

Красва Рада — це установа, що складається із членів Екзекутиви, Політичної Ради та Ширшої Ради. Вона збирається раз до року. Її завдання, передбачені статутом, такі: „Обов'язком Красвої Ради є збиратися щороку для визначення планів праці УКК і для вислухання та вирішування відкликів кандидатів на членів, яким відмовлено права на членство, якщо такі відклики наспіли. Всі рішення приймається більшістю голосів”.

На тому місці треба ще вяснити, що це таке Ширша Рада. Це така установа в УКК, яка ніколи не сходиться сама, а все тільки разом із Екзекутивою та Політичною Радою, ко-

ли творить Красву Раду УКК-ту. Конвенція вибирає до Ширшої Ради представників різних стейтів, що заступлені на ній, та представників таких центральних американсько-українських організацій, що не могли дістати місця в Раді Директорів. Таким чином Ширша Рада є тільки виборчим засобом на те, щоб всі її члени могли стати повноправними учасниками Красвої Ради УКК-ту.

Український Конгресовий Комітет Америки має тепер 136 зорганізованих відділів і філій, розкинутих по великій території ЗДА. Найбільше відділів УКК діє у східних стейтах. Поза ними є ще понад двісті організацій місцевого значення, що є членами УКК. Самі американсько-українські центральні установи, які є членами УКК-ту, унагледнені цифрою 56.

Український Конгресовий Комітет є членом кількох загальноамериканських організацій. Він є членом і співосновником Української Панамериканської Конференції та членом Організації Представників Поневолевих Советським Союзом народів.

Словом, Український Конгресовий Комітет Америки є великою установою з поважною організаційною сіткою та з численним членством. Він веде свою працю не тільки серед американських українців, але й серед американців та американських організацій, до яких належить. Він підтримує постійні зв'язки з численними сенаторами і конгресменами, з науковим американським світом через українських вчених, з організованим робітництвом, а численні відділи УКК підтримують зв'язки із стейтовими сенаторами і послами та губернаторськими урядами.

В Українському Конгресовому Комітеті об'єднані не тільки всі найважливіші громадські американсько-українські організації, які підписали підготовану вище членську декларацію УКК, але й політичні об'єднання та організації всіх національно-політичних відтінків за винятком комуністів і комунофілів.

Український Конгресовий Комітет видає в інформаційних цілях два пре-

сові органи в англійській мові, а то: „The Ukrainian Quarterly” (появляється квартално вже 12-ий рік у виді журналу) та „The Ukrainian Bulletin” (появляється двічі в місяць). За останніх два роки появились накладом Українського Конгресового Комітету дві цінні книжки в англійській мові, а саме:

1. „Ukraine in Foreign Comments and Descriptions from the VI to XX Century” by Volodymyr Sichynsky. New York (246 сторін);

2. „Experience with Russia” by Vasyl Hryshko. New York — 1956. (180 сторінок).

З усього вище сказаного видно недвозначно, які широкі своїм обсягом завдання виконує в Америці Український Конгресовий Комітет. Його праця на американському терені набирає особливо великої ваги тому, що саме в сучасній добі ця велика країна відіграє першорядну роль в міжнародному політичному і господарському життю. З'єднувати опінію американського політичного, культурного, наукового, професійного і мистецького світу для української справи означає робити добре, важне і відповідальне діло. І це робить

Загальний вид на залу під час бенкету, що відбувався в рамках VI-го Конгресу Американських Українців в готелі Коммодор у Нью Йорку в суботу 28 травня 1955 р. і на якому головними промовцями були американські гості: губернатор Аверелл Гарриман та пані Перл Места, конгресмен Фіген, б. комішнер Едвард О'Коннор та інші. З українців промовляли п. Дмитро Галичин та адв. Михайло Пізнак. Товстмастром був адв. Степан Ярема

Український Конгресовий Комітет в міру сил і засобів.

II. Канцелярія Українського Конгресового Комітету

Як у кожній великій організації, так і в Українському Конгресовому Комітеті поважну й відповідальну роль відіграє канцелярія (офіс). Це тому, що канцелярія є виконавцем усіх постанов і доручень виконавчих органів УКК. Без канцелярії така установа не могла б проявляти такої широкої діяльності, як саме проявляє її УКК.

Канцелярія УКК невелика, але виконує велику працю. Це буде видно найкраще при розгляді її організації та розподілі праці. Спробуємо це зробити.

Канцелярія УКК має такі відділи: організаційний, інформації та пропаганди, відділ зв'язків з американськими установами і відділ книговодства (бухгалтерії) разом із картотекою всіх членів-платників Народного Фонду та всіх організацій, що є членами УКК-ту.

Канцелярію очолює директор, який веде цілу адміністрацію та координує працю поодиноких відділів. Директором канцелярії УКК-ту є п. Юліан Ревай.

До організаційного відділу належать справи зв'язків із усіма членськими організаціями і з членами Українського Народного Фонду, які платять національний даток. До цього відділу належить також експедиція всіх писем, листів, обіжників та інструкцій для відділів УКК і центральних організацій, що є членами УКК, а далі листування з усіма іншими організаціями, які є членами УКК, або бажають ними стати. Цей відділ полагоджує і листування з приватними людьми, що звертаються до УКК-ту за інформаціями, часто за такими інформаціями, які до УКК-ту не мають ніякого відношення.

У цьому відділі працюють д-р Гриць Нічка і ред. Петро Сагайдачний. Д-р Нічка веде кореспонденцію з відділами УКК-ту та з усіма організаціями, які є членами УКК-ту або бажають ними стати. Він полагоджує

також кореспонденцію Комісії для справ організації та членських справ. Він і експедиє все це листування. Ред. Петро Сагайдачний веде листування УКК-ту з приватними особами та з платниками УНФонду. Він редагує всі обіжники та заклики УКК-ту і виконує всі цикльостилеві роботи. На цикльостилію друкується всі обіжники й інструкції для відділів УКК. Копії цих друків дістають також всі члени Екзекутиви, Політичної Ради і Ширшої Ради УКК-ту. Крім того, на цикльостилію друкуються всі запрошення на засідання Ради Директорів й Екзекутиви УКК, а далі програми засідань, себто порядок денний і всі додатки до нього.

Відділ інформації та пропаганди Народного Фонду веде п. Віктор Приходько. Він виготовляє інформаційні та пропагандивні статті до української американської преси, виготовляє інформаційні публікації про Народний Фонд і розробляє також плян акції за придбанням якнайбільше платників національного датку. Крім того він виготовляє і відповідні статті про вагу та завдання праці УКК в Америці. Попри те, він допомагає виготовляти пригадки для відсталих у плаченні національного датку громадян та переводить коректи всіх друкованих для преси виказів жертводавців і платників УНФонду.

Відділ зв'язків з американськими організаціями і взагалі з усім американським світом веде правник і добрий знавець англійської мови п. Роман Олесницький. Він веде листування в англійській мові. Виготовляє заклики та меморіяли по-англійськи і робить усі потрібні переклади в канцелярії з української на англійську мову. Він комунікується також з усіма національними групами в Америці, що їх народи перебувають в большевицькій неволі, так, як український нарід, і з української ініціативи утворили в Америці окрему організацію для оборони державницьких прав своїх народів. Він допильновує всіх англомовних публікацій в книжковому виді, що їх видає Український Конгресовий Комітет. Деякий час редагував „The Ukrainian Bulletin”.

Адміністрацію періодичних видань Українського Конгресового Комітету, а то „Українського Квартальника” та „Українського Бюлетеню” (появляються по-англійськи) веде д-р Вінкентій Шандор, що є рівночасно відповідальним урядовцем Панамериканської Української Конференції. Канцелярія цієї установи міститься при канцелярії УКК-ту в Нью Йорку.

До розгляду лишається ще відділ рахункового книговодства (бухгалтерії) та тісно з ним зв'язаної картотеки всіх платників національного датку і всіх організацій, що є членами УКК. Бухгалтерію веде д-р Володимир Калина. Робота це важка і скомплікована у зв'язку з картотекою. Він є рівночасно головою Шкільної Ради, що діє при УКК-ті. Кожний грошовий, переважно чековий, прибуток мусить бути негайно законтований у книзі та в картотеці платника. Картотеку веде підписаний Василь Мудрий. Передані до цього відділу директором канцелярії чеки і готівка вписуються до книги, а

потім всі коверти із зазначенням надісланої суми переходять до ведучого картотеку. Цей вишукує картки жертводавців у картотеці, виповняє їх надісланими сумами та зазначає на картці, на який рік жертва призначена. Всі картки вертаються до бухгалтеря, який виготовляє всі посвідки на прислану суму, для кожного жертводавця окремо, та висилає їх поштою на адреси жертводавців. Потім вертаються картки знову до ведучого картотеку. Він їх порядкує, ще раз перевіряє, вписує на провізоричну листу платників і вкладає картки на своє місце у картотеці.

По якійсь часі з провізоричної листи платників ведучий картотеку складає начисто, до друку, нову листу жертводавців і платників національного датку до Українського Народного Фонду. Ці листи платників нумеруються цифрами ч. 1, ч. 2, ч. 3 і т. д. за такий то рік і вони появляються в пресі. Чому складається провізоричну листу платників? Це тому, що виплати національного датку і по-

Посадник міста Нью Йорку Роберт Вагнер з підписаною ним прокламацією, що нею він проголосив день 22 січня „Днем Української Незалежності”. Біля посадника частина членів української делегації

жертв напливають поволі. З одної місцевості впливають вони, скажімо, щодня по кілька. Тому їх не можна упорядкувати ані поазбучно з уваги на платників, ані уложити у відповідному порядку з уваги на висоту пожертв і в плати. Щойно по якомусь часі, коли провізорична листа повна, робиться нову листу з неї, пригожу до друку. На новій листі вже все упорядковане, як під оглядом висоти вплачених жертводавцями сум, так і поазбучного впорядкування прізвищ платників. Цю роботу виконує ведучий картотеку. Друкарську коректу лист виконує, як вище сказано, п. Віктор Приходько. З уваги на цифри перша коректа лист мусить відбуватись удвійку. Один читає видруковане, а другий слідує за вірністю цифр і прізвищ. Але, не зважаючи на те, в оголошуваних листах таки попадають помилки у виді перекирчуєнь прізвищ і пропусків.

Картотека УКК уложена поазбучно за стейтами, поазбучно за поодинокими місцевостями у них і поаз-

бучно в поодиноких місцевостях. Такий спосіб укладу картотеки найпрактичніший і найвигідніший. Відає з тими платниками, які змінюють часто місце свого осідку. Оскільки вони, висилаючи свій даток з нового місця осідку, не подадуть своєї попередньої адреси, то мають по дві або й по три картотеки в різних місцевостях. Це часто трапляється з лікарями, з ветеринарними лікарями, з інженерами та з священиками. З цього приводу бувають часом прикрі непорозуміння, особливо при складанні платників національного датку з поодиноких місцевостей за кілька років. У справі подавання зміни адрес платників національного датку були вже кількакратні вияснення в пресі та заклики, але це мало допомогло. Такі випадки далі бувають і повторяються.

Картотека УКК-ту обіймає кругло 20 тисяч карток платників і жертводавців до УНФонду. Тому важко є пам'ятати всіх платників, а тим більше орієнтуватися, в якій місцевості

Українська делегація під будинком Правління міста Нью Гей-вен, Конн., на якому вивішено поруч американського теж український прапор, після проголошення посадником Ричардом С. Лі прокламації про відзначення Дня Української Незалежності

і в якому стейті вони проживали перед зміною останнього місця осідку. Кожний платник національного датку при зміні місця перебування повинен при пересилці датку з нової місцевості усе подавати свою попередню адресу.

Є численні місцевості, де національний даток збирають збірщики. Відділ УКК пересилає гроші (чек) до централі УКК і прикладає до того виказ платників, але не подає їх адрес. Це недобре, бо УКК не може в такому випадку комунікуватись безпосередньо з платником чи жертводавцем. Подекуди буває так, що відділи задовго перетримують у себе зібрані гроші, а платники повного національного датку ургують канцелярію, чому вони так довго не дістають посвідок на виплату. Такі явища не побажані. Бувають ще і інші ускладнення, але всі важко тут подати.

На підставі картотеки можна б багато чого написати про те, хто, себто, які категорії громадян платять національний даток, і як вони його сплачують, але це не належить до моєї теми. Може іншим разом і при іншій нагоді прийдеться про це писати або говорити.

III. Спроба підсумків

З усього досі написаного видно, що канцелярія УКК при невеликій кількості людей виконує велику роботу. Тому не треба дивуватись, що бувають у Конгресовому Комітеті, особливо осінню та зимою, такі моменти, коли персонал канцелярії не може подолати всієї роботи. Тоді треба користуватись помічними силами. Цей випадок заходить, зокрема, тоді, коли приходить висилати за посередництвом адміністрацій українських американських часописів (щоденників і тижневиків) кругло сорок тисяч конгресових рекордів в англійській мові й українських закликів УКК в справі УНФонду. Та буває і таке, що деякі конгресові друки треба висилати і на адреси американських організацій, членів американського Конгресу, стейтових легіслатур, губернаторів, робітничих юній і т. д. В таких випадках помічні сили, хоч би

писання і наліплювання самих адрес в канцелярії, необхідні.

Український Конгресовий Комітет Америки за час свого шістнадцятилітнього існування та праці здобув собі не тільки серед загалу американського громадянства велику популярність, але й в чисто американських політичних колах та інших середовищах повагу і пошану. Та не тільки в них, але й взагалі в цілому англослов'янському світі. Бо всі видання Українського Конгресового Комітету, як книжкові, так і періодичні (Квартальник і Бюлетень) в англійській мові, розповсюджують не тільки в Америці (ЗДА), але й в Канаді, Полудневій Америці (хоч вона і не англослов'янська), в Австралії та в Англії. Коли ж їх додати до англослов'янських видань Українського Народного Союзу, то можна ствердити, що все це разом дало багато українській справі і вплинуло на не одного політичного діяча, не одного англослов'янського вченого і не одного дослідника справ європейського Сходу в позитивному, додатньому для української справи розумінню.

Участь представників Українського Конгресового Комітету в численних американських з'їздах, конференціях, дискусійних семінарах при американських університетах, усе це дало багато доброго для української справи, зокрема для визвольних змагань українського народу.

Так само акція меморіялова в різних актуальних справах і при різних нагодах, рекордування промов американських українських діячів у Конгресових рекордах Американського Конгресу — це не маловажна річ. Самі рекорди минулорічних зізнань перед Комісією Керстена мають і матимуть непроминальну вартість не тільки для історії мартирології українського народу під режимом народобивців, але й для знайомлення світу з визвольними змаганнями українського народу.

Український Конгресовий Комітет відбуде досі шість своїх конвенцій і всі вони причинились теж у великий ського дня в день 22 січня американському році проголошування украї-

мірі до популяризації українського імені й українських справ в Америці через американську пресу і через участь у них численних американських політичних діячів і впливових державних достойників.

А голосні факти масового в минуканськими gubernatorami стейтів і мейорами міст мають свою особливо прегарну вимову. Все те діється наслідком довгої, пильної і наполегливої праці Українського Конгресового Комітету в Америці і його відділів.

ІЗ ЗАПИСОК ПРИРОДНИКА

КУРИ, ЩО НЕ ВИСИДЖУЮТЬ КУРЧАТ

В Австралії живуть птахи — скрубні кури, які не в'ють гнізд і не висиджують курчат. Замість гнізд вони з лісового перегною, трави, листя і дрібних гілочок роблять двометрові кучугури. Цю роботу вони починають весною, а наприкінці літа кладуть в готові кучугури яйця. Тепло, яке утворюється всередині цього „інкубатора“, заміняє тепло квочки. Щодня птахи навідується до яєць і „регулюють“ температуру, додаючи перегною або, навпаки, розгрібають кучугуру, якщо вона перегрівається. Коли настає час, птахи допомагають своїм пташеняткам вилізти з кучугури.

РИБА, ЯКА МОЖЕ ЖИТИ БЕЗ ВОДИ

Відомо, що риба не може жити без води. Але в Індії є риба „анабас“, яка може виходити з води на берег і перебувати там кілька годин. В її горлянки є особливий мішечок. Виходячи на берег, риба наповнює його водою і змочує нею зябри, якщо вони висихають. Ця риба може навіть лазити по деревах з допомогою хвоста, плавців і зяберних кришок. На суші риба ловить різних рачків, якими живиться.

ГОРА РУХАЄТЬСЯ

Недалеко від міста Зондхофену в Західній Німеччині недавно спостерігалось цікаве геологічне явище. Гора Беренкопф (Ведмежа голова) почала рухатися в напрямі села Гундесрід, розташованого біля її підніжжя. Кілька тижнів рухалася гора із

швидкістю приблизно один метр на добу.

Група німецьких вчених сейсмологів і геологів вивчає це рідкісне явище природи.

- Квіти амазонського латаття цвітуть 30 хвилин, а тропічної орхідеї — 80 днів.

- Одна рослина лободи дає 100 тисяч насіння, блекоти — 450 тисяч.

- Молода парость бамбука за добу виростає на 50-60 сантиметрів, а деякі кактуси за рік підростають усього на 1-2 сантиметри.

- Насіння верби втрачає схожість через кілька днів після дозрівання, а насіння манчжурського лотосу може прорости через 300 років.

- В одному грамі здобреного ґноюсґрунту налічується 840 мільйонів бактерій. А в одному грамі лісової землі є близько 200 тисяч спор різних грибів.

- Найбільші суходільні тварини, що тепер живуть на землі — слони — мають тільки чотири зуби.

- Найменше звірятко фавни України — землерийка мала важить всього до 10 грамів.

- Найбільш швидколітний птах серпокрилець літає із швидкістю 100 миль на годину.

- Сіра сова, знищуючи шкідливих гризунів, зберігає близько тонни зерна на полях.

- Нормальна температура тіла горобця 43-45 градусів Цельсія, а серце його скорочується за хвилину до 750 разів.

- Щоб зібрати один кілограм меду, бджола повинна облетіти до мільйона квіток.

МІСІЯ ДО „ЗОЛОТИХ ВОРІТ”

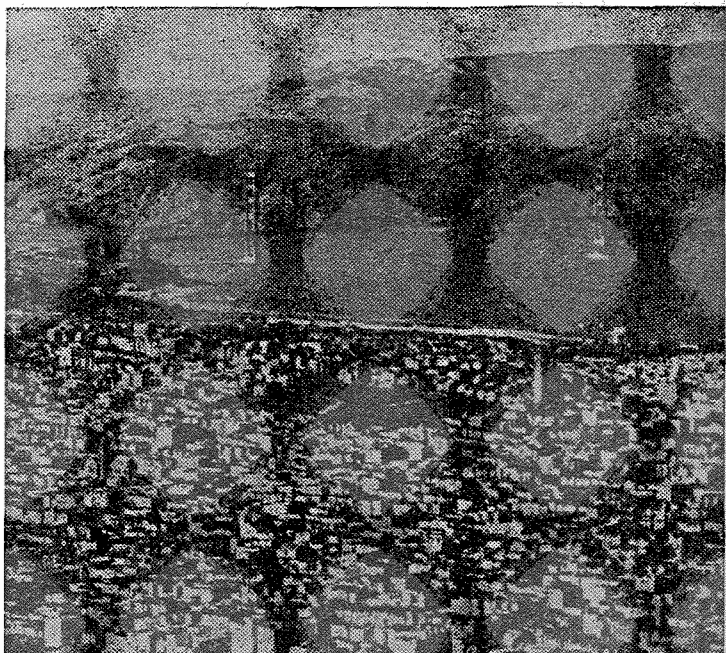
Написав Дмитро Гализгин

Рішення Екзекутиви Українського Конгресового Комітету Америки було одностайне: вислати відповідні місії УКК на конвенції обох партій, Демократичної в Шикаго в днях від 13 до 18 серпня, і Республіканської тиждень пізніше, в днях від 20 до 25 серпня 1956 року. Партійні конвенції, як відомо, відбуваються тільки в роках вибору Президента країни, отже щочотири роки, тому було б щонайменше легкодушністю пропустити такі рідкісні нагоди і не використати їх на те, щоб сказати вільне й правдиве слово за мовчазну, бо поневолену, Україну.

Очевидно, що склад цих місій встановлено за партійною приналежністю

та активністю. У склад нашої, республіканської місії до Сан Франсіско, міста „Золотих Воріт”, у якому мала відбутись конвенція Республіканської партії, ввійшли, крім автора цього репортажу, проф. Лев Добрянський, голова УКК, і адв Михайло Пізнак, скарбник УКК.

Сама конвенція була для нашої місії дуже цікава, але важливі для нас були головні передконвенційні наради Резолюційного Комітету, що — поділений на різні підкомітети — приготував проєкт платформи, яку описала мала схвалити конвенція. Наради Резолюційного Комітету відбувалися за тиждень перед конвенцією, отже саме тоді, як в Шикаго відбу-

Загальний вид на місто і міст Золотих Воріт —
Сан Франсіско

валась конвенція Демократичної партії. Тому то й наша „місія до Золотих Воріт” приростила свій виїзд.

У вівторок, 14-го серпня, був погідний день. Ми, себто проф. Добрянський, адв. М. Пізнак і підписаний, зустрілись, згідно з домовленням, на Міжнародному летовищі в Нью Йорку, і точно о годині 12-й вполудне наш чотиримоторовий сталевий велетень Трансвітової Повітряної Лінії (TWA) почав свою безперервну повітряну подорож з найбільшої метрополії над Атлантиком до найбільшої метрополії над Пацифіком.

Перегони з сонцем

Нас було в літаку 82 особи всякої раси, віку, стану і, напевно, заінтересувань. Ціла процедура зльоту літака могла б бути доброю темою для психолога, дарма що літак та подорожування ним належать у цій країні вже майже до такої буденної справи, як їзда автомобілем. Усе ж таки цікаво спостерігати обличчя подорожніх в літаку після того, як мотори починають сильніше гудіти, а над входом до кабіни пілотів з'явиться світляна інструкція — прикріплювати себе пасами до вигідних фотелів. Одні ставляться до цієї інструкції цілком байдуже, інші виконують її заповідливо, ще інші роблять на собі знак хреста, можливо, з думкою про тих, все ж таки нечисельних, що летіли, але ніколи не долетіли до місця призначення. А втім, на спостереження і часу багато немає, бо ви ще й не оглянулись, коли земля вже починає втікати з-під літака, а все на ній обертається на ваших очах у мініатюрні дитячі забавки.

Ми летимо в тому самому напрямі, куди мандрує сонце, — в напрямі протилежному до того, в якому крутиться наша „база” — земля. Між Нью Йорком і Сан Франсіско — три години різниці, себто, коли ми влітали з Нью Йорку о 12-й годині вполудне, то в Сан Франсіско була ще тільки 9-та година ранку. З хвилиною, як наш літак піднісся вгору і взяв напрям на захід, ми дослівно почали перегони зі сонцем.

Людина — пан простору

Ми летіли на висоті 21,000 стіп, в хмарах, під хмарами і понад хмарами, відчуваючи й усвідомлюючи собі, що ми — пани простору. Сидячи в літаку, що підноситься високо над землею, людина зовсім не відчуває того, що часто відчувається на чердаку корабля на повному морі. Дивлячись на величезні хвили, що колишуть велетнем-кораблем, як мало лушпинкою, споглядаючи на безкраї водні простори, людина на морі справді відчуває велич стихії і своє безсилля проти неї. Такого відчуття немає в літаку. Сидите собі спокійно і почуваетесь справжнім паном завоюваного технікою простору.

Спостерігачеві з літака простягаються перед очима своєрідні краєвиди. Це — хмари. Яких тільки видів вони не прибирають, якими тільки барвами не міняються! Є багато описів подорожі літаком, є багато образів хмар, мальованих із землі, але я не зустрічав образу хмар, намальованих з „другого боку”, себто згори, з неба. Частіше споглядаючи на такий образ, людина, можливо, відчувала б і усвідомляла б свою більшу зближеність до Творця.

Часом видно і чудові краєвиди на землі. Під час всієї подорожі нам три рази звертали увагу на них спеціальними проголошеннями. Це було тоді, як ми перелітали через Шіако і Мішігенське озеро, опісля понад Солт Лейк Сіті — місто солоного озера в Айові, і, вкінці, понад гори Сієрра, вже недалеко Сан Франсіско, цілі нашої подорожі.

У Сан Франсіско

Сонця ми не перегнали і не наздогнали, але все ж таки, за десять годин лету, ми в цих перегонах „заробили” три години. Бо коли наш літак приземлився на чи не найкращому в світі летовищі в Сан Франсіско, і коли на наших ньюйоркських годинниках була година 10.10 вечора, то на численних годинниках санфрансіського аеродрому показувало точно 7.10 вечора. В Нью Йорку вже світили мільйони ламп, а в Сан Франсіско ще сія-

Президія і частина членів резолюційної комісії Республіканської Крайової Конвенції, що відбувалася в Сан Франсіско

ло сонце. Отже, ми таки його наздогнали, летючи із швидкістю 265 миль на годину. З Нью Йорку до Сан Франсіско — повних 2,680 повітряних миль.

З летовища в Сан Франсіско до міста 15 миль. Таксівка завезла нас до готелю „Соттер“, де ми мали замовлені кімнати. Там на нас уже чекали секретар місцевого Відділу УККомітету п. Душинський і секретарка 486-го Відділу УНСоюзу пані Блишак з чоловіком. Ще поки ми встигли „розтаборитись“, до нас зателефонував голова Української Громади в Лос Анджелесі, інж. Володимир Сіян, запрошуючи взяти участь у відзначуванні його громадою 100-річчя з дня народин Івана Франка. Свято мало відбутись в найближчу неділю.

Приклад американських можливостей

Америка відома своїми незрівняними можливостями для всіх. Один з таких прикладів ми побачили вже в перших годинах наших відвідин у Сан Франсіско. Примістившись в кімнатах та поговоривши із своїми людьми, ми пішли на вечерю до ресторану Омара Каяма (Omar Kayum).

Очевидно, що немає в цьому нічого надзвичайного, нового, що хтось іде на вечерю, але надзвичайна і справжня американська історія теперішнього власника цього ресторану, Джорджа Мардікіяна. В цьому ресторані, одному з найкращих і найбільших у місті, був Джордж Мардікіян 19 років в ролі помивача посуду. На яку ж іншу роботу міг рефлектувати тоді прибулий з Близького Сходу іммігрант, відбувши свою карантану на Острові Сліз в ньюйоркському порті? Сьогодні, через 19 років, Джордж Мардікіян є не тільки власником цього ресторану, не тільки одним з місцевих багатіїв, але й відомим автором. Пройшовши головокружний шлях від Елліс Айленд і миття посуду в ресторані до власника того ж ресторану і одного з найуспішніших підприємців, він написав книжку „Сонг оф Америка“ — „Пісня Америки“, що здобула собі найбільші призначення критиків і стала майже живим документом-описом американських можливостей. Не диво, що цей живий приклад американських можливостей, Джордж Мардікіян, послужив за тему для опису в одному з цьогорічних чисел мільйонотиражового „Рідерс Дайджесту“.

Після вечері п. Мардікіян, оповідаючи нас свої історії та слухаючи наших, супроводив нас на т. зв. Телеграф Гіл, Телеграфну гору, одне з найвищих місць у Сан Франсіско, з якого колись давали світляні сигнали для кораблів, що підпливали до „Золотих Воріт“.

Виконуємо нашу місію

Багато дечого інтересного можна побачити і сказати про Сан Франсіско, але не на красзнавчу прогулянку і не на оглядини міста ми приїхали. Тому вже наступного дня вранці, в середу 15-го серпня, ми пішли до недалекого готелю Шератон Палас, в якому мали свої приміщення делегації поодиноких стейтів, в тому числі й ньюйоркського, і де були всі інформаційні конвенційні бюро.

О год. 10-й ранку почались збори конвенційного Резолюційного Комітету, що приготував для конвенцій політичну платформу і вів у цій справі переслухання. Вже раніше було відомо, що Крайовий Комітет Республіканської партії призначив на

голову Резолюційного Комітету сенатора Прескота Буша з Коннектикат, — але вибір повинен бути переведений формально, і цим започатковано збори Комітету, до якого входило понад 100 осіб. Опісля вибрано голів поодиноких підкомітетів. Нас найбільше цікавили підкомітети: закордонних справ, на голову якого обрано Трастона Б. Мортонна з Кентокі; громадянських прав та іміграції (голова сен. Еверет М. Дирксен з Ілліной); національної оборони (голова сен. Джеймс Г. Дафф з Пенсильвенії) та праці і добробуту, на голову якого обрано сен. Ірвінга Айвса з Нью Йорку.

На довгих столах у вестибюлі лежала „інформаційна література“, себто численні інформації про поодинокі комісії, підкомісії, спосіб, час і порядок переслухань тощо. Ми були дуже приємно заскочені, коли на списку свідків, що мали виступати перед підкомісією закордонних справ, побачили на другому місці в порядку свідчень назву: Український Конгресовий Комітет Америки; Михайло Пізнак, голова Українського Відділу

Українська делегація під час зустрічі із сен. Смитом з комісії для справ закордонної політики. — Зліва до права: Елізабет Веррі, секретарка сен. Смита, сенатор Александер Смит (Нью Джерсі) і п. Дмитро Галичнин, президент УКК. Стоять: адв. Михайло Пізнак, директор департаменту національностей при Республіканському Крайовому Комітеті А. Б. Герман, п. Іван Дужанський та голова УКК проф. Лев Добрянський

у стейтовому комітеті Республіканської партії стейту Нью Йорк. Після нас на третьому місці мав свідчити Алберт Герман, директор Дорадчого Комітету Національностей при Крайовому Комітеті партії.

Представник УКК має голос

Свідчення перед підкомісією закордонних справ почались того ж самого дня, в середу 15-го серпня після полудня. Першим свідчив п. Чарлз Розмарек, що виступав там в імені Польського З'єднання. Його свідчення були типові для поляків: напушені, зарозумілі. Як чергового, покликано до голосу представника делегації УК-Комітету, адв. Михайла Пізнака. Наперед мушу згадати, що виступ нашого „Майка” зробив якнайкраще враження, зокрема ще в тій атмосфері, яку викликав виступ попереднього свідка, п. Розмарека. Красномовно, але спокійно і речево, наш представник рекомендував відкинути погляд про остаточність поневолення, як це сугерував свого часу амбасадор Кеннан, доказував про ризиковність і виразну шкідливість політики співіснування за большевицькою рецептою, доказуючи рівночасно єдиноправильність активної визвольної політики, максимальної моральної, політичної та „іншої” допомоги визвольним рухам українського та інших поневолених Москвою народів. Зокрема, Пізнак рекомендував домагатись скасування залізної заслони, переведення вільних виборів у зайнятих Москвою країнах та вживати всіх подібних засобів і заходів для припинення імперіялізму і колоніялізму червоної Москви. У своїх висновках і аргументах адв. Пізнак згадував про невпинне продовжування української визвольної боротьби, покликаючись при цьому на недавню масакру українських жінок большевицькими танками в концентраційному таборі в Кінгірі та на два останні листи українських політичних в'язнів з мордовських спеціальних таборів.

Свідчення адв. Пізнака підкомісія та її голова прийняли дуже прихильно і з помітним зрозумінням. Інше діло, що вони з тими свідченнями в

існуючих обставинах могли зробити. На всякий випадок, чисельні члени тієї комісії, якою керував теж і випробуваний приятель українських змагань сенатор Александер Смит з Нью Джерзі, були відповідно і, можна твердити, переконливо поінформовані про наше становище відносно американської закордонної політики.

Голос української правди поширюється

Очевидно, що ми не обмежились до самого виступу перед підкомісією. Використовуючи її як форум, ми рівночасно поробили відповідні заходи, щоб наше становище довести до відома і широкої публіки. Отже, ми в першу чергу вибили відповідну кількість копій тексту свідчень адв. Пізнака, до чого я ще приготував відповідне пресове звітлення.

У звідомленні сказано, що великі маси американців українського та іншого східно-європейського походження, як і весь американський загаль, явно підтримували видвигнену в 1952-му році республіканську концепцію визвольної політики, яку — на жаль — з часом заступила шкідлива для Америки і вільного світу політика співіснування. В повідомленні звернено увагу теж і на загрозу практикованій тепер політиці непередбаченства, яка ослаблює визвольні рухи поневолених народів і рівночасно дає большевикам аргумент, мовляв, Америці і Заходові цілком не залежить на поневолених народах. Тому то говорилося в повідомленні, що теперішню політику співіснування та непередбаченства повинна заступити активна і динамічна політика визволення, а Республіканська партія повинна піти до виборів під гаслом: „Мир через національне визволення”.

Ці повідомлення, разом з текстом виступу адв. Пізнака, ми давали кожному зустрічному кореспондентові, примістивши цю нашу „літературу” ще й на столах, де лежали всілякі конвенційні інформації.

На другий день ми були мило здивовані, що повідомлення про виступ нашого представника в підкомісії закордонних справ та головніші наші

тези були подані на сторінках місцевої преси.

Говорячи про наш виступ в тій підкомісії, до речі буде згадати, що її голова, п. Тростон Б. Мортон, — це наш давній знайомий і приятель. З ним наш УКК ще в 1953 році мав листування, і до цього нав'язав свій виступ адв. Пізнак, що відразу створило безпосередню, пригожу атмосферу. Мортон був тоді заступником державного секретаря і відповідав тоді на наші інтерпеляції в справі відомої пропозиції щодо відкриття американських дипломатичних станиць в Києві і Мінську. До цієї справи Мортон ставився з великим знанням і розумінням справи, тож і пригадка та подяка для нього за це збоку Пізнака зробила йому приємність. Мортон є тепер кандидатом на сенатора з Кентокі.

Створену особистим зверненням до п. Мортоната атмосферу адв. Пізнак скріпив ще й відкликом на заслуги та подякою для сенатора Сміта, заступника голови підкомісії, за його великі старання в справі переселення до цієї країни європейських втікачів та за його відомі симпатії до визвольних рухів поневолених народів.

Після Пізнака свідчив п. Герман, директор Дорадчого Комітету Національностей, який з черги підтримував тези Пізнака, з окремою згадкою про Україну.

Тимчасом до нашої делегації долучився відомий наш діяч з Шикаго, п. Іван Дужанський, член Політичної Ради УКК, що перебував у Сан Франсіско в справах своєї професійної молочарської асоціації і, на рекомендацію сенатора Дирксена з Ілліной, голови Резолюційного Комітету, був найменований одним із асистентів секретаря конвенції.

Вечірня екскурсія

Свідчення перед підкомісією закордонних справ, передача відповідних інформацій для преси, спільні фотографії та розмови з поодинокими членами підкомісії і відповідні заходи, щоб добитися переслухання ще в деяких важливіших підкомісіях, виповнили цей перший день нашого

перебування в Сан Франсіско. А знаючи, що й в наступні дні чекає нас ще багато праці та маючи вже всілякі домовлення, ми постановили використати вечір на оглядини міста. Це тим більше, що саме вечори дуже характеристичні для залитих морем електричних світел американських міст. Тим часом нам трапилась інша нагода: один із місцевих громадян запропонував нам до розпорядження свій автомобіль, щоб показати нам гідні уваги околиці Сан Франсіска.

Ми вибрались до віддаленого на яких 30 миль від центру міста Редвуд Ситі, „міста червоних дерев“. Замітне воно тим, що в ньому весь Божий рік, в усіх порах року і всіх порах дня, термометр показує завжди ту саму температуру: 65 ступнів Фаренгайта. Вже при в'їзді до того передмістя на таблицях написана властивість місцевості: Climate best by Government Test. Мовляв, урядовою пробою встановлено, що тут найліпший клімат у цій країні. Сан Франсіско має ту особливість, що в якому напрямі ви не поїдете у віддалі яких десяти-двадцяти миль, ви завжди попадете в іншу температуру. Ньюйоркського „східняка“ дивує, що в місцевих газетах для цього одного міста рівночасно подається кілька температур. Отже, мешканці міста в кожній порі року мають температуру, можна сказати, до кольору і вибору: гаряче тобі чи холодно на одній вулиці, піди собі на іншу — і маєш зміну. Нам би такого в Нью Йорку! Причиною такої різноманітності є гори і повітряні течії, що пливають з півдня і півночі. Щонайменше так нам пояснили це явище місцеві знавці.

При цій нагоді оглянули ми ряд замітніших місць. В недалечкому Стенфордї оглядали славну на цілий світ бібліотеку Гувера із не менш славним університетом, а по дорозі вступили до готелю-ресторану Рикс Гарден Мотел, — кажуть — найкращого ресторану не тільки в Каліфорнії, але й цілій Америці. Це справді якесь чудо світу. Ресторан має поперетинаний мальовничими містками басейн, в якому плавають лебеді.

слухачів виступ нашого представника зробив помітне враження.

Свідчення у цих двох підкомісіях, Підкомісії Закордонних Справ та Підкомісії Громадянських Прав і Іміграції, були головною темою нашої місії. Проте, на цьому ми не зупинились. Ще того самого дня відвідали ряд інших підкомісій та їх голів, зокрема голову Підкомісії Праці і Добродійності, сенатора Ірвінга Айвса з Нью Йорку, відомого не від сьогоднішнього дня друга українських змагань, та голову Підкомісії Національної Оборони, сенатора Джеймса Доффа з Пенсильванії. Їм також передали ми наші завдання до опрацьованих ними частин республіканської платформи і поінформували про загальні настрої серед громадян українського походження. Для „увічнення” наших зустрічей і розмов зробили ми спільні фотографії, і в усіх випадках дістали запевнення, що наші впливові співрозмовці завжди матимуть на увазі наші побажання та вживатимуть заходів, щоб їх, у межах можливостей, переводити в життя.

Інша атмосфера, та сама праця

Це вже належить до американської системи, що політику „робиться” не тільки в конференційних залах, але й в приватних зустрічах. Це ми мали на увазі, коли того самого дня, у четвер ввечері, запросили на вечерю одного з найбільш впливових законодавців у закордонних справах, сенатора Александра Смита з Нью Джерсі, разом з його дружиною та секретаркою (міс Елізабет Веррі), як також директора Дорадчого Комітету Національності, Алберта Германа. Очевидно, що ми не могли видумати кращого місця на це прийняття, як згаданий вже ресторан Омара Каяма, навіяний духом „нового американізму” його власника-імігранта п. Мардікіяна, автора „Пісні Америки”.

Тема нашої розмови при вечері? Що в таких випадках тільки не говориться, але в цій розмові не багато було речень, в яких не повторилися б такі слова, як „Юкреїн”, „ліберейшен”, „фрідом” і т. п. Вечеря

затягнулась. Не одне ми сказали і не одне довідалися, а в першу чергу знову переконалися, що Україна, її нарід і її змагання до волі мають такі справді великих і щирих звелічників та приятелів серед американського народу.

Ходимо, чекаємо, здобуваємо...

П'ятниця, 17-го серпня. — Для нашої місії залишилось ще багато не так конкретних завдань, як радше можливостей. В першу чергу ми почали відвідувати конвенційні делегації з поодиноких стейтів, зокрема тих, де є більші українські скупчення. Ми бо вважали, що відвідини і розмови з тими делегаціями, хоч і не мали б конкретного конвенційного результату, проте вони важливі для наших громад в поодиноких стейтах. Приязність делегації нашої крайової презентації на партійній конвенції, рухливість та активність тієї делегації може послужити для кожного партійного стейтового лідера, сенатора чи конгресмена наявним доказом нашого зацікавлення проблемами нашої країни та її політики, а тим самим і піднести вартість та значення наших зорганізованих громад у поодиноких стейтах.

Мандрівка від одної стейтової делегації до другої не була легка. Делегації та всілякі комісії були розпорошені по різних готелях, заблизько віддалених один від одного, щоб їхати до них, і задалеко, щоб промірювати цю віддаль пішком. Але іншої ради не було. Треба було ходити, шукати, заглядати, розпитувати, промірювати поверхи. При цьому треба було подбати й про білети вступу на конвенцію, яка мала початись у найближчий понеділок. А дістати ці білети це теж справа не легка, бо дослівно сотні, якщо не тисячі, людей „облягали” місце видачі білетів. Повних дві години довелося нам „старатись”, поки ми мали білети в руках. Додам, що в цьому ми мали окремий успіх, бо нам пощастило дістати делегатські білети із спеціальними відзнаками та правом входу і перебування на залі нарад, якого не мали гості і спостерігачі.

Всюди повно квітів і статуй. А його власник — приклад прислівних американських можливостей, бо ще 10 років тому був кельнером у цьому ж таки ресторані, а сьогодні, крім ресторану, має ще чотири великі готелі і цілу мережу, бо аж 150 мотелів — заїжджих домів.

Продовжуємо свою місію

Черговий день, четвер 16-го серпня, побачив нас знову зранку на ногах. За об'єкт наших заходів ми вибрали собі іншу важливу підкомісію, цим разом Громадянських Прав та Іміграції, яку очолював відомий приятель українців та добрий знайомий для нас усіх, сенатор Еверет М. Дирксен з Іллиной.

При цій нагоді не можу не згадати пам'ятного виступу цього великого українського приятеля, сен. Дирксена, на 23-ій конвенції Українського Народного Союзу у Вашингтоні в 1954-му році. Пригадую, як цей достойний представник Іллиной у найвищій законодавчій палаті ЗДА схвилював був делегатів нашої конвенції твердженням, що він ніколи не забуде українського прапора, з яким познайомився на одній українській імпрезі в Шикаго. Синя краса цього прапора, — сказав він, — нагадуватиме йому завжди чудове українське небо, а жовта залишиться для нього символом золотих українських ланів. Сенатор тоді дослівно сказав так: „Воля — це все! Без волі не може бути миру. Закон є тільки там, де є воля. Воля — це християнське призначення. Без волі не може бути прогресу. Воля — це наша збірна й індивідуальна відповідальність. Нашою відповідальністю є не тільки наша власна воля, не тільки воля нашого народу, але воля для всіх людей і народів, включно з волею для України!”

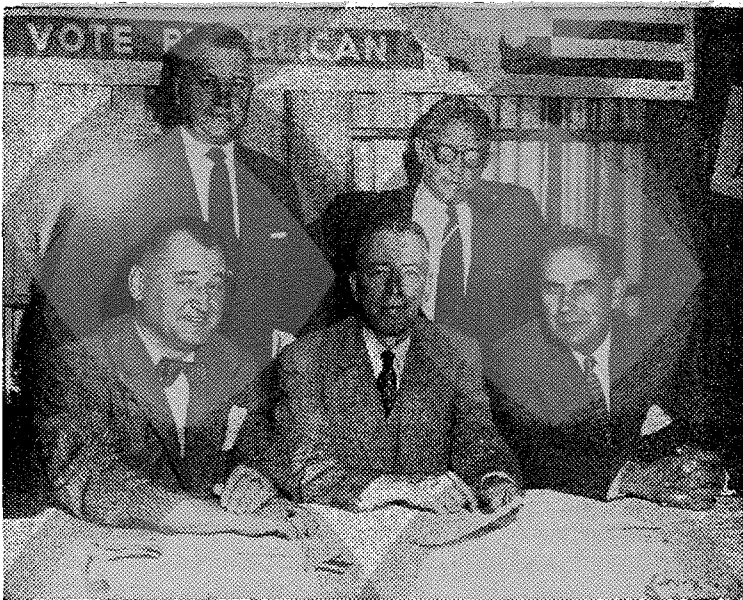
Очевидно, що ми не мали більших труднощів дістатись до цього сенатора і свідчити перед очолюваною ним підкомісією, хоч не мали наперед визначеної зустрічі і треба було щойно на місці робити в цій справі заходи. В цій підкомісії, яка радила в тому самому готелі, що й Підкомісія

Закордонних Справ, було одинадцять членів і повна зала гостей-слухачів. Теж і в цій комісії в імені нашої делегації свідчив адв. Михайло Пізнак, з не меншим успіхом, як у Підкомісії Закордонних Справ.

Адв. Михайло Пізнак
під час зізнань перед Підкомісією
Громадянських Прав
та Іміграції

Промовляючи в імені делегації, адв. Пізнак у першу чергу подякував сенаторові Дирксенові за його успішні зусилля в Сенаті відносно поліпшення іміграційного законодавства, а зокрема за переведення законопроекту про — легалізацію тих імігрантів, які зі страху перед насильною репатріацією за залізну заслонку допустилися неточностей в їх іміграційних документах. Закон цей, як відомо, перейшов у Сенаті, але не має ще ухвали повного Конгресу. За подібні зусилля в Палаті Репрезентантів дякував адв. Пізнак іншому членові підкомісії, Кітінгові, теж відомому із його знаменитого виступу на згаданій вже 23-ій конвенції УН-Союзу у Вашингтоні. Опісля адв. Пізнак вимовно з'ясував американсько-українські побажання до іміграційного законодавства та до поставлення цих справ у республіканській платформі. Члени підкомісії з великою увагою вислухали завваг делегації УКК, обіцяючи відповідну акцію в заторкнених справах. Теж і на

Делегація УККА на республіканську Конвенцію конферус з сенатором Ірвінгом Айвсом. — Від ліва до права: адв. М. Пізнак, сен. Ірвінг Айвс (Нью Йорк) та п. Д. Галичін. Стоять п. І. Дужанський та проф. Л. Добрянський

Між своїми

Закінчивши наш „офіційний” день, ми з адв. Пізнаком скористали ввечері з запрошення і поїхали до гостинного дому секретарки місцевого Відділу УНСоюзу, п-ні Блещак, де вже зібралися члени цього Відділу. Ми обидва говорили та з'ясовували загальні союзові і громадські проблеми, а опісля були запити і гутірка. Наші господарі та приявні інтересувалися у першу чергу українським життям і працею на сході країни, де є найбільше скупчення українців. Зі свого боку вони інформували нас про це життя і працю над Пацифіком. Виявилось, що українська вдача та загальний український розвиток не залежать від географічного положення. Тут і там ті самі болячки, ті самі труднощі. В першу чергу — збайдужіння, брак зацікавлення громадським життям, брак людей до праці. Головний тягар цієї громадської роботи двигать місцеві члени Відділу УНСоюзу. Вони і у Відділі УНСоюзу, і в Відділі УКК, і в церкві,

вони всюди. Довго велись наші розмови, висловлено багато песимістичних думок, а проте виявлено й багато розуміння до трудних обставин, а з цим і завзяття та енергії справлятися з ними і не тільки вдержувати, але й розбудовувати, поширювати та поглиблювати наше життя, наш моральний і матеріальний стан посідання.

„Ще не вмерла” і „Не пора” над Пацифіком

Субота — це складова частина американського „вікенду”, отже в суботу 18-го серпня вже не було жадної офіційної активності, зв'язаної з конвенцією. Тим то поодинокі члени нашої місії мали цей день до свого розпорядження. Це саме відносилось і до неділі, 19-го серпня.

Користаючи з такої ситуації, ми з адв. Пізнаком уже в суботу перед полуднем полетіли, очевидно, літаком, до Лос Анджелесу, де є більша наша колонія. Вже на летовищі в тому

„ангальському” місті зустріч нас голова місцевого 257-го Відділу УНСоюзу, відомий наш діяч і автор д-р Г. Г. Скегар, як теж секретар цього Відділу, п. П. Сильчак, і відомий наш діяч, тепер директор створеного ним Українського Музею в Каліфорнії п. Каленик Лисюк.

Багато чого можна б сказати і про Лос Анджелес, про його положення на горбах, що дуже нагадує положення Риму, про могутні конструкції домів філій „Банку Америки”, найбільшого банку в світі, що має сьогодні 9 бильйонів доларів майна та що заснований був 80 років тому в Сан Франсіско італійськими іммігрантами, братами Діаніні. Проте, на цю тему є повно інформацій в багатьох американських виданнях.

Ми мали дві головні цілі наших відвідин в Лос Анджелесі: збори Відділу УНСоюзу пополудні та концерт з приводу сторіччя народин Івана Франка ввечері.

Збори Відділу УНСоюзу відбулися в домовіці місцевого Українського Клубу. Голова Відділу, д-р Г. Г. Скегар представив нас, як гостей з „Далекого Сходу”, очевидно американського, і ми обидва по черзі інформували наших членів про пооди-

нокі ділянки праці УНСоюзу, про щоденник „Свободу”, наші видання англійською і українською мовами та про загальну ситуацію і розвиток в УНС та в нашій спільноті. Опісля, під час розмов, заторкувано та вияснювано багато загальних і місцевих союзних та загальногромадських актуальних проблем.

О год. 7.30 вечора того ж дня ми були на концерті в честь Івана Франка, що був влаштований в Пейтріотик Голл місцевою Українською Централєю, спільно з місцевою Делегатурою ОДВУ. Приємно вражала програма імпрези, приготована дбайливо з участю місцевих сил. Свято відкрив івж. Володимир Сіак, слово про Франка, як українця-соборника, виголосив д-р Яр Славутич; були пісні, деклямації і фортепіянові точки, а післяслова виголосив П. Форманюк. Слухаючи наших гимнів „Ще не вмерла” і „Не пора” над далекими від рідної України американськими берегами Падцифіку, мимоволі проходили в голові думки про долю нашого народу, про його терпіння і боротьбу, а в душі скріплювалась віра у віщі слова Каменяра, що, хоч довго нас недоля жерла, що хоч досі нас нарута жре, то проте вона, така ча-

Наші відвідини в Українському Національному Музею в Оутеріо, Кал.

рівна і така знедолена Батьківщина, таки справді ще не вмерла, ще не вмерла і не вмере!

Після концерту інж. В. Сіяк представив нас обидвох, адв. Пізнака і мене, привітним і запросив до слова. Про що ми говорили? Взаємно себе інформували, говорили про нашу працю тут і там, про наші успіхи і невдачі, про наші можливості і потреби. Впало багато слів заохоти до дальшої праці, до змагань з обставинами, до опіки та дбання про виховання нашої молоді, наших спадкоємців.

Наші розмови та взаємний обмін думками і поглядами продовжували ми опісля ще й у вузкому гурті вже в гостинному домі голови Української Централі, інж. Сіяка. До год. 2-ої по півночі говорили ми, та й ще були б продовжували розмову, але п. Лисюк „забрав” нас на автомобіль і повіз до віддаленого на 40 миль американського Онтеріо, щоб показати нам ще й заснований та вдержуваний ним Український Музей. Приміщений він у прекрасному власному будинку, має багато всіляких експонатів, головню з української визвольної боротьби та із світлої, хоч короткотривалої, доби нашої новітньої державності. Це було наче на „припечатання” наших вражень з концерту: ні, таки справді ще не вмерла і не вмере!

Відпочивши яких дві години в домі п. Лисюка, ми о годині 6-ій цього недільного ранку вже знову були на летовищі в Лос Анджелесі, а за кілька хвилин вже летіли назад до Сан Франсиско.

Українська гостинність

В нормальних обставинах неділя, День Божий, призначений на відпочинок, передишку. Але поїздка в певній місії не є нормальними обставинами, і ми не мали жадних претенсій до відпочинку чи передишки. Все ж таки, ми провели дуже приємно час між своїми. На летовищі в Сан Франсиско зустрів нас касир місцевого Відділу УКК п. Микола Кісь і за-

віз нас своїм автомобілем до дому д-ра Суховерського, де ми вже застали третього члена нашої делегації, проф. Л. Добрянського, з п. Іваном Дужанським. До речі, під час наших відвідин в Лос Анджелесі проф. Добрянський робив заходи для нашої зустрічі з генеральним поштмайстром Соммерфілдом, з яким ми хотіли особисто поговорити в справі плянованої поштової „визвольної марки”. У домі пп. Суховерських ми застали ще д-ра Коропея, що приїхав разом з дружиною з недалекого Монтерей, де він на відомій військовій базі є військовим лікарем.

Очевидно, що пп. Суховерські ще тільки підкреслили ту прикладну українську гостинність, якої ми вже так багато знали впродовж нашого короткого перебування на західному побережжі. Та на цій гостині ще не закінчилось.

З дому пп. Суховерських ми всі разом поїхали на... дальшу гостину, цим разом на прийняття, яке влаштував для нашої делегації місцевий Відділ УКК.

Прийняття відкрив голова Відділу, п. Б. Морозівський. Промовляли ми всі: Добрянський, Пізнак, Дужанський і підписаний, як теж проф. Тимошенко із Стентонського університету, що був привітний на прийнятті. В дружній, українській атмосфері приємно провели ми час, а закінчивши це прийняття, пішли ми... на інше, цим разом вже американське. Добрянський з Дужанським пішли на прийняття, що його влаштувала конвенційна делегація із стейту Ілліной, а ми з Пізнаком пішли на таке ж прийняття делегації з Нью Йорку, де мали нагоду бачитись та розмовляти з такими видатними її членами, як губернатор Дюї, сенатор Айвс, генеральний прокуратор Джевітс та інші.

Так то закінчили ми цю багату в гостини неділю.

На конвенції

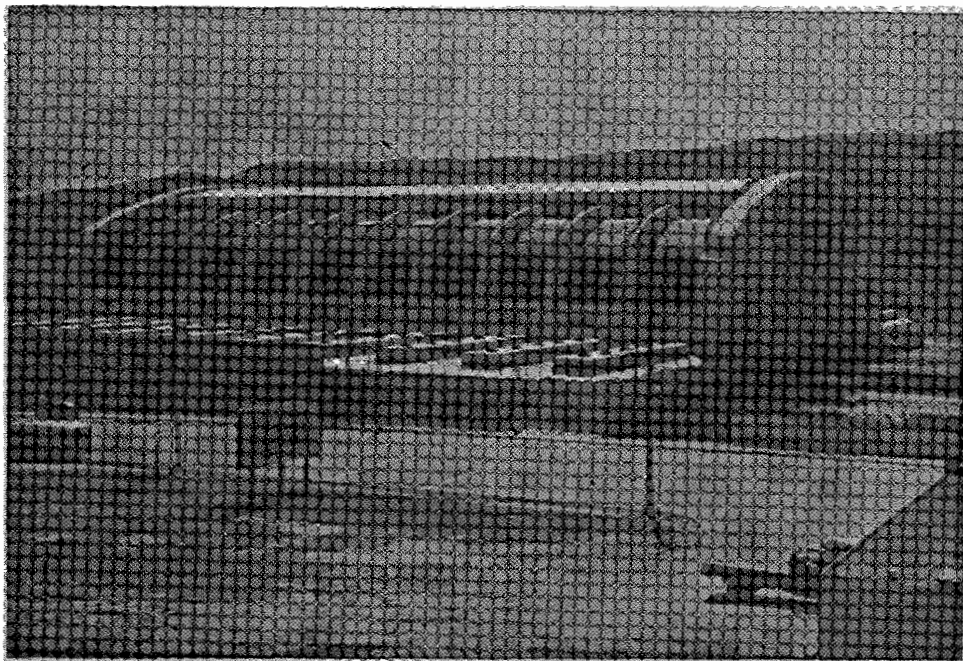
Понеділок, 20-го серпня, був першим днем Республіканської конвенції. Правда, не були ми на місці конвенції перші, але напевно і не остан-

ні. Місцем цієї конвенції був великанський Кав Пелес — коров'ячий палац, що ані своїм виглядом, ані своїм призначенням не відповідає своїй назві. Можливо, що тільки із сантименту до давньої „коров'ячої" традиції цих західних територій названо цю прекрасну, модерну будівлю коров'ячим палацом, хоч в її назву можна було б вплести якесь і не менш традиційне для цієї території і для того міста „золоте" слівце. А втім, корова і золото могли колись бути там майже господарськими синонімами.

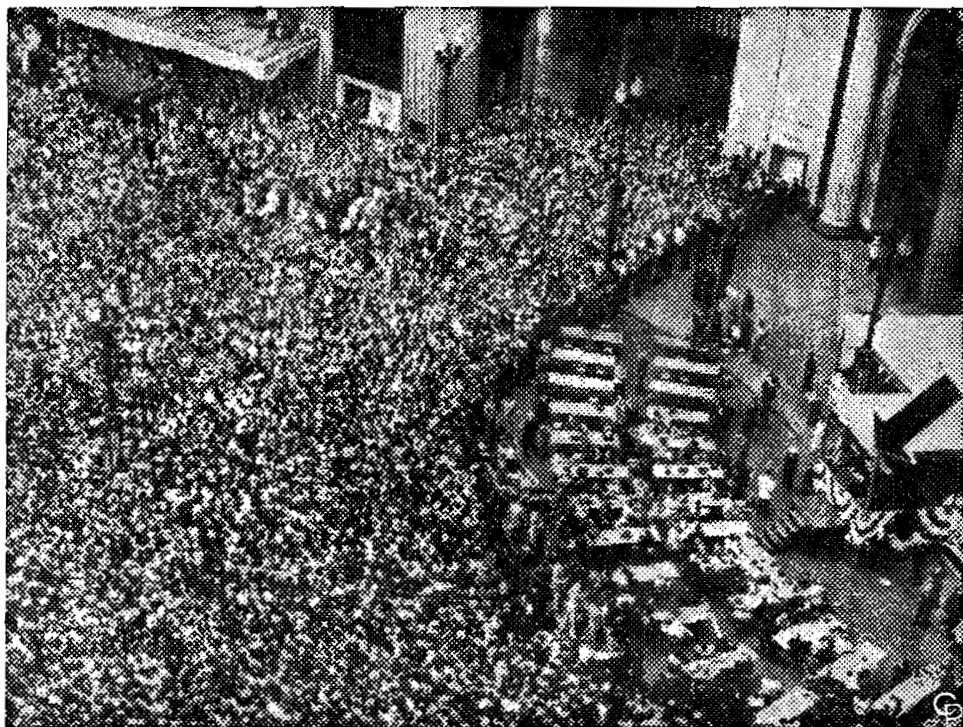
Було б зайвим зусиллям описувати вигляд такої конвенції та свої враження з неї. Її можна б порівняти і з бурею, і з громами, і з війною і — як це зробив професор Меннінг у своєму коментарі, в надрукованому в англомовному додатку до „Свободи", „Українському Тижневику", — з величезним цирком. Тисячі народу, сотні плякатів, шум-гук, гамір, рух — людина цілком розгублюється в тому таки ж людському морі, аж до-

ки могутній президіальний молот голови Крайового Комітету Республіканської партії, Ліонарда Голла, не піднісся і не впав на відповідну акустичну підставку та не проголошено, що конвенція відкрита. Очевидно, що й це ще не цілком успокоїло і не втихомирило цієї людської маси, яка гамором готова була приглушити навіть могутні звуки національного гимну на початку, а тим більше всі музичні продукції різних оркестр опісля. Все ж таки, гучні демонстрації тривали радше періодами з відповідних нагод, головню привітів різних державних і партійних достойників, а в загальному на залі був лад і часто, зокрема під час промов, тільки злегка „докали" фотографічні апарати. Враження з такої конвенції незабутні.

Конвенції обидвох великих партій є характеристичним прикладом американської демократії та американської системи. Як дуже вони різняться від всіляких конгресів тоталітарних партій та в тоталітарних систе-

„Коров'ячий Палац" в Сан Франсіско, що в ньому відбувалася Крайова Конвенція Республіканської Партії

Загальний вид на залю, що в ній відбувалася конвенція

мах! Тут збираються вільні люди, щоб висловити свою вільну думку, а там приходять, або — найчастіше — зганяється масу на те, щоб приплескувала своїм гнобителям. Тут є воля народу, а там диктат одиниць чи клік. На конвенціях, як відомо, ведеться завзята боротьба за номінацію кандидата на президента. Ця боротьба звичайно повторюється на всіх конвенціях, і вона є їхньою головною проблемою. Проте, на останній Республіканській конвенції цієї проблеми не було, бо республіканський кандидат Айзенгавер не мав конкурента після того, як Гаролд Стассен ще перед конвенцією відкликав видвигнуену ним кандидатуру губернатора Гертера. Проте, для бодай символічного змагання за кандидатуру та для „порядку“, один з делегатів видвинув кандидатуру символічного „Джова Смита“. Між іншим, цікаво відмітити, що делегати на партійні конвенції самі платять собі кошти подорожі та участі в конвенціях.

На участі у відкритті та в спостережанні перших конвенційних формальностей і нарад пройшов нам по-неділок.

У військовій школі в Монтерей

Бувши в Сан Франсіско, не можна було не відвідати відомої вже військової школи мов у Презідіо в Монтерей. Ця школа є до деякої міри символом теперішньої американської ролі в світі та українського місця в ньому. Цю Школу та її значення і призначення характеризують найкраще слова її команданта, полковника Волтера Кравса:

„Від скромного, 11-годинного початку в 1941-му році, метою якого було забезпечити розвідці з'єднання знавцями японської мови, Військова Школа Мов розвинулась у признану інституцію, в якій навчається 29 чужих мов, що ними говорить 1,450,000,000 людей у світі. Необхідний під час війни, випуск знавців чужих мов є не менш важливий під час миру. Сьогодні наші випускники дають важли-

Головним нашим завданням, як і завданням делегації УКК на конвенцію Демократичної партії в Шикаго попереднього тижня, було, можна б сказати, там бути, там записатись, там показатись і робити все можливе, щоб усім заінтересованим і незаінтересованим „дати знати” про нас, про наші побажання і з’ясувати аспірації українського народу в світлі американських інтересів. Ми в Сан Франсіско мали це на увазі за весь час нашого побуту і справді робили все можливе в цьому відношенні. Нашим конкретним бажанням було добитись того, щоб у республіканській політичній платформі була названа Україна між тими країнами, що сьогодні поневолені та що змагаються до волі і на цю волю та незалежність заслуговують.

Чи виконали ми ці завдання? З чистою совістю вважаю, що ми їх виконали, хоч і не добились такого практичного результату, як цього бажали, бо в платформах обидвох партій, в яких названо поіменно сателітні країни, про Україну згадано тільки „між іншими”. Правда, Республіканський Крайовий Комітет негайно опісля доповнив це ще й окремою назвою України в десятках тисяч примірників виданої ним окремої передвиборчої брошури на тему республіканської визвольної політики, але тим не менше України у платформі не названо. Все ж таки вважаю, що це не заперечує успіху нашої місії до Золотих Воріт. На цю тему віддаймо радше голос публічній opinі, виразником якої можна вважати щоденник „Свободу”. Коментуючи місію делегації УККА на партійній конвенції, в редакційній статті того щоденника з 28-го серпня 1956 року м. ін. сказано:

„На обидві конвенції Український Конгресовий Комітет вислав своїх представників, що внесли відповідні пропозиції до партійних платформ. Деякі конкретні заходи були зроблені, за посередництва всіляких індивідуальних та партійних зв’язків, ще перед конвенціями, а їхньою ключовою метою було добитись, щоб у пар-

тійних платформах назва України стояла між тими країнами, що є в неволі і що повинні бути вільні. Очевидно, що це не було єдиною метою. Представники УКК у своїх меморіалах розвинули й відповідно уаргументували концепцію „миру через національне визволення”, що цілком віддзеркалює загальні американські настрої.

У платформи обидвох партій включено багато дечого з концепцій УКК, власне деякі твердження в платформах відповідають тим концепціям, що їх розвинув УКК у своїх меморіалах. Однак, це, очевидно, не означає, що це справді було наслідком впливу лише представників УКК і що без них того не було б. Відомо бо, що по тій самій лінії йшли інші репрезентації. Наявний успіх репрезентації УКК був би щойно тоді, якби у платформах була названа Україна. Цього не було.

Проте, це ще далеко не значить, що репрезентації УКК були безуспішні. Навпаки. Вони мали поважний успіх, бо успіхом були вже самі по собі їхні виступи перед Резолюційними Комісіями, як також їхні численні розмови з різними партійними та політичними достойниками напевно не були даремні, хоч і не проявились у схвалених партійних платформах, у яких не мали відгону і багато інших, сильніших і впливовіших репрезентацій. Все ж таки, хоч наш голос на партійних конвенціях і був успішний, він був ще занадто слабкий, щоб мати повний успіх. У тому й полягає деяка практична наука для нас, як спільноти. Бо кожна наша репрезентація може мати тільки такий вплив і такий успіх, на який ми всі, як спільнота, заслуговуємо...”

Додам: на який ми заслуговуємо нашою зорганізованістю, нашою працею на всіх ділянках суспільного життя і нашою жертвенністю. Це є велика місія для кожного з нас зокрема і для всіх нас разом. Якщо ми кожного дня виконуватимемо цю місію, то спільними зусиллями ми прискіпимо той час, в якому і для всього українського народу відкриються золоті ворота волі і незалежності.

вий вклад у зусилля нашої країни в холодній війні та в допомогу, яку ми даємо вільним націям світу в їх оборонних зусиллях. 40 відсотків збройних сил стаціонує в 73 закордонних країнах, а потреба взаємного розуміння, зв'язку та добрих людських відносин, для яких знання мови країни необхідне, є вітальна. Ми пишаємось ролею, яку наші випусники грають у світі в зусиллях нашої країни вдержати мир".

Це є роля і завдання Військової Школи Мов у Монтерей. І в цій школі, між 29 мовами світу, навчається і української мови, признаючи тим самим її важливість та її відрубність.

На відвідини цієї школи і вибрались ми з адв. Пізнаком у вівторок 21-го серпня о годині 7-ій зранку. Поїхали тільки ми обидва, бо д-р Добрянський все ще продовжував свої заходи, щоб зустрітись з генеральним поштмайстром Соммерфілдом у справі „визвольних марок".

До Монтерей не так то далеко, але ми рішили скористати з модерних засобів комунікації і полетіли туди літаком. Із Сан Франсіско до Монтерей всього пів години лету, але ми мали пригоду: з уваги на мряку, літак не міг приземлитись, і ми полетіли далі, до недалекого містечка Салінас, звідки лімузина завезла нас уже на летовище до Монтерей, де очікував нас один із інструкторів української мови у військовій школі, відомий автор д-р Яр Славутич. Він і завіз нас до Президію.

Команда школи, командант полковник Кравс і декан д-р Гемилтон, були попереджені про нас приїзд та очікували нас, разом із головою українського відділу, п. Александрівським і інструктором у тому відділі п. Старовим. П. Василь Гришко, що теж є інструктором у цій школі, був тоді у Сан Франсіско в справі своїх громадянських паперів.

Ще по дорозі до Президію д-р Славутич завіз нас до місцевої міської бібліотеки, де саме тоді, старанням д-ра Славутича та його симпатичної дружини, відбувалася виставка українського мистецтва. Була вона приміщена при самому вході до бібліотеки і робила прекрасне враження. Багато

американських „західняків" мали вперше нагоду познайомитись не тільки з такими чудовими творами українського мистецтва, як вишивки, кераміка, писанки і т. п., але і з народом, що їх створив. На виставці була теж відповідна англійською українська література.

У школі нас зустріли дуже тепло, все показуючи та про все інформуючи. Український відділ там найменший, бо має тільки п'ять інструкторів (у порівнянні до 160 інструкторів російської мови), але тим не менше він грає свою роль, яка постійно збільшується, не в малій мірі завдяки наполегливим старанням інструкторів. Проте, військо є військо, і на цю тему немає що багато розписуватись. Додам тільки, що наша українська гордість із українського відділу в тій школі була відповідно збільшена, хоч і жалко робилось, що наша мова там ще далеко не є така популярна, як на це вона заслуговувала б. Ті юнаки українського походження, що є тепер і будуть в найближчому майбутньому у військовій службі, могли б багато допомогти в поширенні популярності української мови серед своїх американських товаришів і цим спричинитись до того, щоб більше воєнків зголошувалась на українські курси.

О год. 3-ій пополудні того дня ми вже знову були в Сан Франсіско, знову були в „коров'ячому палаці" на конвенції та слухали одушевляючої промови одного з найвидатніших республіканців і американських патріотів, великого мислителя і державного мужа, бувшого президента Герберта Гувера. Конвенція влаштувала йому величезну овацію.

Підсумки нашої місії

На конвенції були ми ще і в середу, 22-го серпня, а ввечері того дня, попрощавшись із тими численними нашими приятелями та знайомими, з якими можна було зустрітись, ми вже були назад в поворотній дорозі до Нью Йорку. Наша місія до міста Золотих Воріт була закінчена.

Які ж підсумки з цієї місії можна б зробити? Їх видно вже з опису нашого перебування в Сан Франсіско.

З АНГЛІСЬКОГО ГУМОРУ

Відомий оксфордський професор відмовлявся визнавати існування студенток-дівчат і завжди розпочинав свої лекції в мішаних групах звертанням:

— Джентлмени!..

Навіть тоді, коли дівчат було в десять разів більше, ніж хлопців, він все ж уперто повторював своє „джентлмени“.

Одного разу професорові довелося починати лекцію в групі, де було п'ятдесят п'ять дівчат і один юнак. Він пильно оглянув аудиторію, зціпив зуби, поправив на носі окуляри і почав:

— Сер!..

Цей професор зовсім не був людиною неуважною. І коли в кімнату вбігла дружина з газетою в руках, він просто був дуже заглиблений у свою працю.

— Ти бачив таке? — схвилювано вигукнула вона. — Тут повідомлення про твою смерть!

— Справді? — обізвався професор, не відводячи погляду від паперів. — Не забудь же надіслати квіти.

Наречена одного молодого письменника привернула загальну увагу на вечорі. Всі чоловіки хотіли танцювати з нею.

— Вона чарівна, — захоплено сказав хазяїн молодому письменникові, — а її одяг це просто поема.

— Не одна поема, — відповів молодий письменник, — а шістнадцять поем, п'ять коротеньких оповідань і дев'ять статей.

Невеличкий, тихий, покірно соромливий, він попросив взяти його на роботу за нічного сторожа.

— Гм, — сказав директор заводу, недовіркою оглядаючи його. — Але ж справа в тому, що нам потрібна людина неспокійна і невгамовна, людина, яка крізь сон з заплющеними очима може все бачити. Нам потрібна людина з вищайшим слухом,

яка б скоплювалась при найменшому шарудінні, яка б завжди прислухалася, запідозрюючи всіх навколо себе. Нам потрібна людина великої сили, енергійна і безстрашна. Коротко кажучи, така людина, яка в гніві була б справжнім сатаною.

— Чудово, — сказав, виходячи, бідолаха, — я приплью до вас свою дружину.

Ідучи додому, Том сказав Фредові, що має серйозно поговорити з дружиною про необхідність економії.

Зустрівши його на другий день, Фред спитав:

— Ну як, ти прочитав свій дружині лекцію з економії?

— Звичайно, — відповів Том.

— Є результати?

— Безперечно. Я вже кинув курити.

НАВІГАЦІЮ ВІДКРИТО

Малюнок Ю. Козюренка

АНДРІЙ АГАПІЙ ГОНЧАРЕНКО

Написав Ярослав Чиж

Третього червня¹ 1916-го року в містечку Гайварді, повіту Аламеда в Каліфорнії помер Андрій-Агапій Гончаренко Атенайос, родом із Київщини. На воротах його хутора був напис червоною фарбою: „Україна“, а на дверях хати був синьо-жовтий напис: „Свобода“. Помер Гончаренко, мавши 84 роки життя. Повний його життєпис чекає ще на свого автора. У цій статті задумуємо подати коротко тільки те, що дотепер відомо про життя, та важливіші джерела до його біографії.

*

Андрій Гончаренко народився 19 серпня 1832 року в селі Кривині, Радомисльського повіту на Київщині, в родині священика. Батько його, о. Онуфрій, дістав цю парафію, як посаг за дружиною. Андрієва бабка в материній лінії була з роду київських міщан Богунів, а дід, Гарасим, походив із козацького села Кам'янець біля Хвостова, на Київщині.²

Живучи ще вдома на селі, молодий Андрій зауважив, як „поляки-пани поводились з нашим православним людом, як на панщину гонив дівчат вражий соцький і як бив їх батогами“; і це вбилося йому в тямку та

¹ Цю дату подає „Свобода“ у посмертній згадці про Гончаренка в травні 1916 р. і Текля Данис у „Спомині про Агапія Гончаренка“ в „Народній Волі“ ч.ч. 71, 72 з 1929 року. „Народна Воля“ в посмертній згадці з 13 травня 1916 року подала дату 7 травня, а *New York Times* з 8 травня 1916 р. дату — 6 травня (за Л. Биковським).

² Ці та дальші дані про життя А. Гончаренка до того часу, як він виїхав до Англії, узяті з його української автобіографії, надрукованої 1894 року в 6-9 числах двотижневика „Народ“. Потім її видав у тому самому році Михайло Павлик у Коломії під заголовком „Споминки Агапія Гончаренка, — українського козака-священика“.

Андрій Агапій Гончаренко

змалечку збудило в ньому симпатії до поневолених та пригнічуваних.

Коли хлопцеві було вісім років, його віддали до київської бурси, а коли він скінчив її — до духовної семінарії. Року 1853 Гончаренко „з атестатом богослова“ постригся в ченці до Київської Печерської Лаври, прийнявши ім'я Агапій, і цим ім'ям від того часу він звався постійно. Та монастирське життя розчарувало його.

Київський митрополит Філарет узяв молодого Гончаренка до своєї канцелярії на посаду „книгодержця“, а також посилав його з усілякими дорученнями по монастирських та митрополичих селах. Там Гончаренко надивився, як народ по селах бідує,

відробляючи панщину, так само, як і в поміщиків, а тим часом церковні ієрархи та ченці „бавились і жирували в розкошах". Це обурювало Гончаренка й збудило в його душі бажання стати в обороні селян-кріпаків.

1857 року Гончаренка призначили на ієродиякона православної церкви при російському посольстві в Атені. 18 листопада 1857 року він сів на корабель в Одесі й покинув Україну назавжди. Хоч у своїх „Споминах" він про це не пише, проте своїм знайомим у Каліфорнії Гончаренко, в останніх роках свого життя, оповідав, що, ще будучи в Україні, він зустрічався з Драгомановим, та що будучи „лідлітком", був на весіллі Куліша з Ганною Вілозерською в Борзенському повіті на Чернігівщині і бачив там Тараса Шевченка.³ Можливо тоді, у дуже похилому віці, пам'ять уже його зраджувала, тим то невідомо, що в його оповіданнях була правда, а що — фантазія. У час Кулішевого весілля Гончаренкові було усього 14 років, а Драгоманов був ще тільки гімназистом, як 25-літній Гончаренко покинув Україну.

В Атені Гончаренко прожив недовго. Незабаром він зв'язався з гуртком російських революціонерів, що тоді видавали в Лондоні часопис „Колокол" під проводом Олександра Герцена. Гончаренко часто дописував до того часопису про все, що бачив серед російського духовництва, і проповідував звільнення монастирських селян-кріпаків.⁴

Минуло небагато часу й Гончаренко потрапив під догляд царської поліції. Царські шпиги спіймали його на тому, як він кидав до поштової скриньки листа до Лондону; його, як оповідає сам Гончаренко, заманили

на російський корабель, заарештували й перевезли до турецької тюрми у Константинополі, щоб звідтіля відправити до Росії. Однак, атенські Гончаренкові приятелі вжили всіх заходів, щоб його врятувати, і через своїх знайомих у Константинополі допомогли йому втекти. Між тими знайомими мав бути отаман „некрасовців" Гончар.⁵ Можна, проте, сумніватися, щоб царська поліція передавала свого в'язня, заарештованого в Греції, „на переховання" у турецьку тюрму, замість того, щоб відразу ж завезти його до Одеси чи Севастополя. Правдоподібніше, що Гончаренко втік іще в Атені, добрався до Константинополя, і там оті самі приятелі допомогли йому сісти на корабель, що відпливав до Лондону.

У Лондоні Гончаренко прожив більше, як півтора року, у гуртку російських революціонерів, що їх очолював Олександр Герцен. Російський біограф Гончаренка, проф. С. Сватіков⁶ твердить, що це Гончаренко 1860-го року видав у Лондоні ухвали церковного Собору за часів Івана Грозного під заголовком „Стоглав", де гостро осуджено надужиття влади й жорстокість того царя. Видання тих ухвал мало на меті пригадати ставлення незалежної православної Церкви до самодержав'я. Вступ до „Стоглава" підписаний літерами „І. А.", і їх проф. Сватіков розшифровує, як „Ієромонах Агапій".

Тут таки в Лондоні Гончаренко ближче познайомився з російськими революціонерами, що гуртувалися коло журналу „Колокол", а також з італійським революціонером Мацціні. Він обмірковував з одним із них, Н. Огарьовим, можливість видавання революційної літератури в Америці. Листувався він про це й з іншим відомим революціонером Н. Бакуніним. Самого Герцена Гончаренко не любив і гостро, а то навіть злобно, критикував його в своїх „Споминах". За порадою М. Драгоманова, М. Пав-

³ М. Павлик, „Україна в Америці" в часописі „Народ", ч. ч. 19 і 20, 1893 р.
⁴ Теція Данис, „Споминок про Агапія Гончаренка" у газеті „Народна Воля", ч.ч. 71 і 72, Скрантон, 1924 р.

⁵ „Некрасовці" — це донські козаки, що 1709 року втекли від царського гніту, і знайшли захист у Туреччині. Їхні нащадки живуть і досі в двох селах над Чорним морем, на відстані від Константинополя.

⁶ С. Сватіков, „Агапій Гончаренко, основатель русской печати в Америке", „Временник Общества друзей русской книги", Том IV, стор. 251-266, Париж, 1928.

лик не надрукував цього розділу у виданні 1894-го року, а тільки 16 років пізніше помістив його, разом із примітками Драгоманова, у 8-му томі свого листування з Драгомановим, „як історичний документ”.⁷ Двадцять років пізніше, у своєму листуванні з істориком російської імміграції в Америці, Марком Вільчуром, Гончаренко писав про Герцена вже лагідніше й інакше, ніж у „Споми-нах”.

Десь під кінець 1861 року Гончаренко вернувся до Греції, потім до Туреччини, а ще пізніше поїхав на Атонську гору з її численними монастирями. В одному з тих монастирів жив його дядько Богун. Побувши з ним якийсь час, Гончаренко 1862 року висвятився на священика, після чого виїхав на прощу до Єрусалиму, а звідти на Ливанонські гори. Російський уряд увесь час намагався дійти того, щоб йому видали Гончаренка, тому він мусів часто переїздити з одного місця на інше. В Олександрії, в Єгипті, нібито з намови російського консула, на Гончаренка зроблено замах, але його тоді тільки поранено. 1863 року він знову переїхав до Атен у Греції. Тут він прийняв грецьке громадянство і додав до свого прізвища ще „Атенайос”. Він познайомився тоді з грецькою сектою, що заступала думку про дозвіл подружжя духовництва, включно з єпископами, навіть після висвячення.

Після деякого листування та порад своїх грецьких приятелів, Гончаренко вирішив їхати до Америки. Діставши собі різні рекомендації від тих приятелів і від знайомих революційних діячів, він 18 жовтня 1864 року відплив зо Смірни в Малій Азії ко-

Перше число видаваного А. Гончаренком часопису „Аляска Гералд”

раблем „Ярингтон”. За два з половиною місяці, саме на Новий Рік — 1865-ий причалив до Бостону, а звідти переїхав до Нью Йорку.

В Америці Гончаренко заробляв собі на життя тим, що вчив грецької мови, правив Служби Божі по-грецькому та старослов'янському для нечисленної тоді грецької та російської колоній, а також вирізував на дереві й металі. Православні люди запрошували його відправляти Служби Божі в різних американських містах, наприклад, навіть до далекого Нью Орліансу, а також до Філадельфії, де він познайомився з італійською родиною Читті, до якої мав листи від Мацціні. Пізніше він одружився з їхньою дочкою Альбіною — 28-го вересня 1865 року в міському уряді Нью Йорку.

Гончаренко і в Америці не мав спокою від російського уряду, через що перервалися його зв'язки з грецьким консулом та його товариством. Пізніше він працював за складача й коректора в Біблійному Товаристві при друкуванні церковно-слов'янської та арабської біблії. Заробивши трохи грошей на цій роботі, купив російський шрифти і вирішив переїхати до Сан Франсіско, щоб там закласти російську друкарню, „аби сибіряки слухали через Тихий океан вільну і тиху пісню з вільної Америки”.

Саме тоді З'єднені Держави відкупили від Росії Аляску. У зв'язку з цим американським урядові потрібні були люди, бо могли б населенню нової провінції роз'яснити нові по-

⁷ „Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом”, Чернівці, 1910, Том. VII, стор. 70-79. Дивись також: Ярослав Чиж — „Драгоманов про Гончаренка”, журнал „Вільна Україна” ч. 11, Дітройт, 1956.

⁸ М. Вільчур. „Русские в Америкѣ”. First Russian Publishing Corporation in America, Inc., New York 198 (?), pp. 11-16, 101-104.

Mark Villchur. „Russians in the United States”. Interpreter Releases XII, 42, September 1935, New York.

рядки та розповісти про нову владу. У своїй російській автобіографії Гончаренко каже, що ще десь 1866 чи 1867 року державний секретар В. Сьюард (W. H. Seward), що тоді саме провадив переговори про купівлю Аляски від Росії, покликав його до Вашингтону й там домовився з ним про російське видавництво для людності нової американської території. 4 жовтня 1867 року Гончаренко виїхав з Нью Йорку, очевидно сухоходом, і вже 6-го листопада був у Сан Франціско (подорож морем, як це припускає проф. Сватіков, тривала б тоді понад 80 днів, і Гончаренко приїхав би був до Сан Франціско тільки наприкінці грудня. — Я. Ч.).

У Сан Франціско Гончаренко негайно влаштував свою друкарню й уже на початку 1868-го року видав друком „Russian and English Phrase Book for Traders, Travellers and Teachers”, головню для американських військових частин на Алясці. На це він одержав 500 доларів субсидії від уряду. Йому також призначили були тоді 50 доларів місячної допомоги на видавання двотижневика „Alaska Herald” двома мовами — англійською й російською. Перше число цієї газети вийшло 1 березня 1868 року. Вступна стаття газети (англійською мовою) зазначала, що „журнал видається з метою подавати росіянам, що живуть на побережжі, а особливо на Алясці, інформації про закони, звичаї і обичаї американців”. У російській частині „видавець пресвітер Агапій Гончаренко” каже, що „я нахожу священним начати мій журнал переводом на рідній язык благодатных установлений сей страны”.

У тому самому першому числі подано під назвою „інтересні ідеї поета Тараса Шевченка” вільний переклад Шевченкових рядків про „царя, що свині пас і дружню жінку взяв до себе”, та про „з пожежу вкрадений покров”.

Пізніше Гончаренко друкував у

9 Агапій Гончаренко. „Автобіографія редактора первой русской газеты в Америкѣ”. Прогрессъ, №18. Чикаго-Нью Йорк, 7 іюня 1893, стор. 11-13.

„Аляска Гералд” по-українськи ще й інші уривки Шевченкових поезій, правдоподібно з пам’яті.¹⁰

Співпраця Гончаренка з американським урядом тривала недовго. Уже першого липня 1868 року він надрукував у „Аляска Гералд” (який уже від попереднього числа з 15 червня мав і російський підзаголовок „Свобода”) заклик до росіян і алеутів, щоб вони вимагали собі від американських компаній щоденної плати по п’ять золотих доларів.¹¹ Пізніше Гончаренко виступав ще проти зловживань американської військової влади на Алясці та проти визиску місцевої людності й російських колоністів американськими підприємцями. Його заходи мали успіх, і на його скарги та на зібрані ним факти про військові зловживання покликається й американський історик Аляски Г. Г. Бенкрофт.

Гончаренко пробував організувати в Сан Франціско товариства з метою підтримувати революцію в Росії („Русское Панславянское Общество” в 1867 р.; „Російське Республіканське Добродійне Товариство Декабристів” в 1873 р.), але без великого успіху. Одночасно допомагав втікачам з сибірського та сахалінського заслання, і клопотався перед американською владою, щоб їх не відсилали назад до Росії.

Видавництво „Аляска Гералд” існувало до травня 1872 року, коли Гончаренко продав англійську частину своєї друкарні американцеві А. А. Стикней.

Року 1873 Гончаренко пробував ще раз видавати російський журнал під назвою „Свобода, простая речь”, издаваемая Агапием Гончаренко”, але, випустивши кілька листків, припинив і це видавництво, порозпродавав або пороздавав шрифти своєї друкарні та оселився на хуторі біля

¹⁰ Ярослав Чиж. „Перші згадки про Тараса Шевченка в Америці”. Збірник „Шевченко”, річник 3, Українська Вільна Академія Наук, Нью Йорк, 1954.

¹¹ Н. Н. Bancroft. History of Alaska, 1730-1885. A. L. Bancroft, San Francisco, Cal., 1886, pp. 602, 608, 677.

містечка Гайвард, у повіті Аламеда, доживати віку.

Перед тим чи може вже після 1873 року Гончаренко побував, здається в Алясці (є його фотографія в ескімоському кожусі, так званій „парці”), був за дорадника в справах торгівлі та взагалі умов життя на Алясці, і на тому якийсь час добре заробляв.¹²

На початку 90-их років гурт російських революціонерів і лібералів в Америці, де провід вели І. Гурвіч та один із перших біографів Шевченка Маслов-Стокізь (в Америці підписувався — В. Жук), почали були видавати двотижневий журнал „Прогресс”, що з більш, як однорічною перервою, виходив від 1891 до 1894 року в Нью Йорку та в Шیکاго.

Довідавшись про цей журнал, Гончаренко послав до редакції чи не останнє число своєї газети, що мала заголовок „Свобода, проста річ, издаваемая Агапієм Гончаренко в Санъ Франсиско, Калифорнія”, Листокъ 5-ый новимъ изданіем Іюня 1, 1873. На цьому числі Гончаренко власноручно написав: „На памятку молодцямъ, издавцямъ „гайдамакамъ” — „Progress”, New York отъ Гончаренко, January 1, 1892” (Примірник є в Нью Йоркській Публічній бібліотеці. — Я. Ч.).

Факт, що вже перед „Прогрессом” в Америці виходила російська газета, так здивував його редакторів, що вони передрукували ціле це число в своєму журналі (ч. 8, 29-го січня, 1892). У березні того самого року „Прогресс” почав друкувати згадану раніш „Автобіографію” Гончаренка, характеристичну своїм вступом: „Я не русский — пише Гончаренко — я имѣю свою народность и горжусь ею. Тым то и страшенно была славна козацька сила — що у насъ, панове молодці, була душа єдина”. Далше в автобіографії, яка через перерву у видавництві, появилася повністю щойно у 18-му числі „Прогреса” з 7 червня 1893 р., Гончаренко подає

деталі зі свого життя, головню за час перебування в Америці.

Мабуть через „Прогресс” Гончаренко зв'язався з українськими колами, головню в Галичині, де редакція „Прогрессу” була в зв'язку з Михайлом Павликом і видаваним ним півмісячником „Народ”, і друкувала оголошення про цей півмісячник. Одне з тих оголошень було надруковане в тому самому числі, що й Гончаренкова „Автобіографія”, а кілька місяців пізніше (1 і 15 жовтня 1893 р.) „Народ” надрукував першого листа Гончаренка з деякими даними про його життя. В одному з наступних чисел (15 січня 1894 р.) була поміщена стаття під заголовком „Країна Козаків у Північній Америці або Аляска”, де Гончаренко доводить, що ескімоське плем'я алеутів — це мішанці тубільної людності й запорізьких козаків, що прибули туди після зруйнування Січі. Поруч цієї статті був надрукований другий лист Гончаренка до Павлика, а в чотирьох наступних числах (6-9) докладніша, але ще неповна українська автобіографія, що її пізніше М. Павлик видав окремою книжечкою під заголовком „Споминки Агапія Гончаренка, Українського Козака-Священника” — Коломия, 1894. У 1923 році Бібліотека Українського Емігранта у Львові почала була перевидавати „Споминки” та, здається, не встигла докінчити.

Мабуть також із журналу „Прогресс” довідався був про Гончаренка й російський журналіст Е. Н. Матросов, що тоді перебував в Америці й дописував до російських і українських видань під псевдонімом Граф Леліва. Він відвідав Гончаренка в Сан Франсиско й докладно записав його оповідання про уявну запорізьку минавшину на Сибіру та в Алясці, а також про „славного козака Беняка”, що за Гончаренковими словами збунтувався колись на засланні проти царської влади, захопив із товаришами корабель і, обкружлявши Азію, заплив на острів Мадагаскар біля Африки, де загинув, обороняючи незалежність тубільців від французьких колонізаторів.

¹² А. Гончаренко. Автобіографія редактора...”

Е. Н. Матросов повторив Гончаренкову теорію про запорожців на Алясці в своїй статті в першому Календарі Українського (тоді Руського) Народного Союзу,¹³ а також, разом із оповіданням про Беняка, у журналі „Исторический Вестник”.¹⁴

Обидва Гончаренкові оповідання, про алеутів і Беняка, — фантазія, одначе з деяким історичним підкладом. Ніякого походу запорожців через Сибір до ріки Амуру та їхньої виправи на Аляску, як це оповідає Гончаренко, історія не знає, але відомо, що після зруйнування Січі частина козацької старшини, між ними запорізький суддя Головатий і, правдоподібно, інші урядовці суду були заслані до Тобольську. Біограф губернатора Аляски, А. А. Баранова, Кирил Хлебніков¹⁵ оповідає, що в 1809-му році „приказнослужитель (судовий урядовець — Я. Ч.), сосланный въ Сибирь на поселение, а потомъ поступивший в промышленне, Наплавковъ” разом із двома „крестьянами” Поповим і Сидоровим та поляками Лецинським і Березовським, затіяли змову, щоб скинути Баранова й zorganizувати з Аляски, Камчатки, Курільських, Алеутських, а по змозі й Гавайських островів республіку. Коли б не пощастило цього зробити, тоді змовники мали захопити собі корабель і втікати на Великодній Острів або на якісь інші незалюднені острови на півдні. Сидоров і обидва поляки доказали про цю змову Баранову. Тоді Наплавкова (правдоподібно називався Наплавко) арештовано й відіслано назад на Сибір. Можливо, що десь збереглися якісь перекази про запорізьке походження Наплавка та про інших поодиноких українців на Алясці, як приміром, Дем'яненка (ова),

що загинув із рук тубільців у місцевості Якутат,¹⁶ але це були тільки о-диниці.¹⁷ Ніякої колонії козаків на Алясці не було.

Щодо „козака Беняка”, то Гончаренко певно десь почув про пригоди Маврикія Августа графа Бенювського, родом із села Вербова біля Нітри у Словаччині, що одідичив був маєток у польській Литві, потім потрапив у конфлікт із російським урядом, був засланий на Камчатку, там побунтував в'язнів, захопив із ними корабель, заплив на Мадагаскар і прожив там 12 років. Пізніше побував в Америці (1780 р.) і в Європі, після чого повернувся на Мадагаскар і тут загинув 1786 року, зчинивши якийсь бунт проти французів.

Драгоманов зразу ж скритикував Гончаренкову теорію, та вона свого часу наробила багато галасу в російській і польській пресі.

Десь на початку сімдесятих років Гончаренко вживав візитової картки зі своїм іменем і прізвищем англійською мовою, і круглою мапкою, на якій подані обриси Аляски, Камчатки, Зеленого Клину й сусідніх островів. Комерційно ця картка показувала, що Гончаренко знавець і дорадник у справах цієї частини світу. Політично він пояснював її, як обриси майбутньої тихоокеанської козацької України.

Про зв'язки Гончаренка з українськими імігрантами в східній частині З'єдинених Держав мало відомо. Наприкінці 90-их років Гончаренко вислав до „Свободи” ті числа газети „Сан Франсіско Егземинар,” де описувано важке становище українських імігрантів на Гавайських Островах. На підставі цього матеріялу редактор „Свободи” о. Іван Ардан розпочав акцію, що закінчилась успішно полегшеннями для тих гавайських українців.

У Календарі УНСоюзу на 1901 рік надруковано біографію Гончаренка та його фотографію. У роках 1901-

¹³ „Положене Русинів в Сполучених Державах Північної Америки”. Написав граф Леліва. „Перший Руско-Американський Календарь Союза на рік 1897”, впорядив Нестор Дмитров, Мт. Кармель, з друкарні „Свободи”.

¹⁴ Е. Н. Матросов. „Заокеанская Русь”. Исторический Вѣстникъ, т. т. 67, 68. Ст. Петербургъ, 1897.

¹⁵ Кирилль Хлѣбниковъ. „Жизнеописание Александра Андреевича Баранова”. Санктпетербургъ, 1835, ст. 127-133.

¹⁶ Н. Н. Bancroft, *op. cit.*

¹⁷ Ярослав Чиж. „Вістки про Українців в Америці перед Горожанською Війною”. Календар Укр. Роб. Союзу на рік 1937, Скрентон 1936.

1908 Гончаренко помагав куртові українських соціалістів-ентузіастів закласти „українську комуну” в Каліфорнії, яка, одначе, незабаром занепадала. У 1913 році старенький Агапій пробував іще дати інтерв'ю про Україну в газеті „Тукленд Трибюн”, і газета тепло написала про нього та помістила його фотографію. Саме ж інтерв'ю дав, а, власне, написав Гончаренків приятель д-р Гриць Данис.

В останні роки свого життя Гончаренко мав фінансові труднощі зі своїм хутором, і раз, чи два його „відрятували” добрі сусіди. Нарешті банк таки перебрав фарму за борги, одначе дозволив стареньким Агапіїві і Альбіні дожити віку на їхній „Україні”, де їх обидвох і поховано.

Хоч бувши з роду українець, Гончаренко довгий час зазначав своє українство тільки тоді, коли траплялася нагода, а загалом присвячував свої сили й час визволенню Росії від царського утиску. Наприклад, у вступному слові до згаданого раніш „Стоглава” він писав, що книжечка видається „на чужій землі, але немов дома, трудом росіян, що вірять у правду, і для росіян”. У видаваній ним „Свободі” 1869 року він окреслив мету свого життя ось так: „Я клянусь до кінця життя ненавидіти усе царське, а руский нарід, із-за волі якого я засуджений на терпіння, любити й поважати до кінця життя”.

Одночасно він друкував вірші Шевченка в тій самій „Свободі”, а 1872 року написав вже у ній, що „за 12 років еміграційного життя ми зустрічали тільки українців і поляків, з усіх слов'янських племен, які доросли до самоуправи і до демократичного життя”. У своїй російській автобіографії, як згадано раніш, він виразно підкреслив, що „я не руский” і за останні десятиліття свого життя був у близькому зв'язку з українцями, аніж із „рускими”.

Одначе найліпше виявлений цей, іноді аж болоче натягнутий, патріотизм і туга за своїм рідним краєм у коротенькій статті, що її Гончаренко надрукував у своїй „Свободі” 2 лютого 1873 р., а пізніше М. Павлик пе-

Споминки

Агапія Гончаренка,

Українського козак-священника

Відав М. Павлик.

КОЛОМИЯ 1894.

З друкарні М. Білоуса.

Спогади А. Гончаренка, видані Михайлом Павликом у Коломиї

редрукував у „Народі” 15 січня 1894 року. Ось вона:

„УКРАЇНО, МОЯ НЕНЬКО!

„Козакуючи по світу вже скільки років, меж всяким людом, я не бачив ще нічого краще, як тебе, українська земле! Ой люба моя, мамо моя! Я не підумати з тобою, бо там москаль сквернивець панує. Він скажений вже запоганив всіх дітей слав'янських, тільки ще не вкусить ему козацьких дітей, своїми червивими зубами, бо вони дуже міцні для москаля.

„Підем по світу — і zobачите, що козацьке назвисько славніше за всього слав'янського люду. Я те чув і ба-

чив в турських, грецьких і всяких бусурманських землях. Другі діти славянські, вони всі жебрають милостинки у царя московського, в них нема ні душі своєї, ні серця — все в лапах царя.

„Україно, моя ненько! Москаль ще не запоганив міцних дітей твоїх — козацький люд й до сего часу порядніший зо всього славянського люду; не забувай того, ненько моя, і научай тако діточок своїх”.

Дармащо маємо багато згадок про Гончаренка в українській та російській пресі — журналах та інших виданнях, його життєпис і характеристика ще дуже неповні й неясні. Багато матеріалів про нього ще не використано, а мабуть ще більше невідомих. Його вдача, умови життя та оточення, що серед нього він жив і працював, також не полегшують дослідів. М. Драгоманов казав, що „в нього зайці в голові, при добрих замірах. Та й українство його щось таке... чого ніяк до наших реальних справ не притулити”. М. Павлик вважав, що його писання варті того, щоб їх друкувати й передруковувати. Американський історик Бенкрофт, хоч і

вважав, що він був трохи загонистий, але визнає, що правдиво викривав надужиття нової влади й приватних компаній на Алясці. Ілько Борщак шанує його як борця за мир і поступ, що на старість поволі ставав маньяком і недовірливим. С. Сватіков бачить його заслугу, як першого редактора російського друкованого органу в Америці та як непримиримого борця проти царату. Українське громадянство в Америці шанує його, як першого іммігранта, що признається до українства, що перший друкував Шевченкове слово на цьому континенті та помагав Америці в той час, як вона заокруглила свої посілості, діставши собі Аляску. За Другої Світової Війни, заходами Комітету для збирання державної позики між американськими українцями, під головуванням Степана Яреми, названо іменем А. Гончаренка один державний вантажний корабель („Либєрті Шіп”).

А найліпша пошана для цього, як воно не було б, але незвичайного українця, був би, одначе, повний його життєпис та відшукування й упорядкування забутої десь у каліфорнійських горах могили — його та його вірної дружини.

AGAPIUS HONCHARENKO

UKRAINA, HAYWARD,

CALIFORNIA, U. S. A.

Візитна картка Агапія Гончаренка

Сиділи при ватрані. За стіною велике місто гуділо, клекотіло, мов море в море переливалося.

— Чуєш!? — сказав один. — Вавилон!

— Люблю той шум, — відповів другий.

— Цікаво. Ледве два роки, як ти приїхав з Європи, з малого містечка, а вже „люблю”. Я сорок років у тому вавилоні і звикнути не можу. Тягне мене в ліси, на ріки й озера, до тихих, привітних хат наших поселенців. Тягне мене північна Канада.

— То їдь!

— Добре тобі казати: їдь. А діти, а знайомі, а старість! Під сімдесятку пішло. Ні, брате, не для таких, як я, шукати нових пригод і вражень. Засидів місце — сиди...

Задивився в вогонь і хитав сивою головою. В ватрані займалося нове поліно. Виплив сизий димок і потягнувся стяжечкою вгору.

— „Снує про давнє дим”, — зачитував слова поета „грінор”.

— Добре сказано. Так є, дим і спомини, особливо зимою. В такий час на півночі Канади давно зима. Впаде не раз сніг на п’ятнадцять стіп, а потім мороз потисне, мов залізними кліщами здавить...

— Велика присмність!

— Не є воно веселе, але має свій чар.

— Особливо в споминах, у теплій хаті, при ватрані...

— Хоч би й у споминах... Гейгей! Не знати, як там тепер, у глибоких снігах Саскачевану... Чи стоїть ще на великій галяві хата Івана Савича, мого доброго знайомого... Буковинець був. Жив з жінкою в пущі, а я часто заїздив туди. На лови, або й так... Далекі то вже часи — сорок кілька років... Як той час швидко летить! Чим старший вік, тим швидше. А особливо тут, у Нью Йорку. Не так, як там, у лісах: є пори року, і є нудьга, що сповільняє час.

А хвилину помовчавши:

— Пригадується мені одна історія... Сорок кілька років, а видається, ніби минулої зими... Був місяць грудень, так, як і тепер, але там вітер кидав не старими часописами, а намерзлим снігом. Блізард ішов за блізардом, а як успокоїлося, то взяв тугий мороз. І тоді відбулася в Савича одна дуже дивна історія з індіанами.

Докинув знову поліно до ватрану, почекав, аж воно займеться, і почав розказувати:

Надворі стояла морозна ніч. Справді стояла, бо здавалося, що місяць примерз до синьої бані неба, що ліс перемінився в льодовий мур, що хата на галявині — не хата, а кучугура снігу. Поодинокі сосни, що виставали над обрієм, виглядали, як намерзлі квіти на великій шибі.

В хаті, то вже й квітів на шибках не було, а на палець груба наморозь. Вона ледве пропускала світло місяця, ніби довкола хати не повітря, а зелена вода.

І тихо було.

Ціле щастя, бо якби ще вітер, то зварив би своїм подихом усе, що має кров: людей, звірів і птахів. Тоді і в хаті трудно зогрітися.

А так — тепло було. Залізна піч, повна твердих пеньків, добре гріла. Порубані пеньки, навіть трохи вогкі, не горять швидко, а тліють, розжарюються і цілу ніч нагрівають хату.

Господарі давно спали. Твердим, фармерським сном.

У сінешні двері хтось застукав, ніби несміливо, ніби безсильно. Раз, потім другий, потім третій...

— Іване! — будила жінка. — Чоловіче, хтось гейби стукає!

— Причулося тобі. Може де кіт за мишами.

Але пролунав знову стук.

— Либонь таки...

...ввійшли і якось нерішуче стали біля хатнього порога...

Встав, узувся в чоботи, надягнув кожух, здійняв з кілка рушницю і рушив до дверей.

— Хто там?

— Ми!

— Хто „ми“?

— Індіани!

— Чого хочете?

— Зоґрітися.

Кожна північ, то й канадійська та кож, має один неписаний, але святий закон: вночі, а тим більше взимі, не вільно відмовити захисту. А ще в такий лютий мороз!

Цокнув замок і двері відкрилися.

На порозі стояли два індіани і кланялися.

Жінка господаря засвітила вже була світло, і тепер цікаво розглядала нічних гостей.

— Заходьте! — сказав господар і спустив рушницю.

Ввійшли і якось нерішуче стали біля хатнього порога. В чорних круглих капелюхах, у шкіряних одягах, а все те довкола лиця покрите сивим інеєм. Навіть волосся, що звисало з-під капелюхів.

Один індіанин був низького росту, старий, з поморщеним обличчям, що виглядало як кора на дереві. З тієї кори виставав, як сук — широкий, грубий ніс. Другий — високий, молодий, сухий, як скипка, довгообразий, з орлиним носом.

— Сідайте! — промовив господар і показав на лаву. — А ти, жінко, дай що з'їсти, бо, здається, ледве дишають.

Сіли поруч себе і зразу мов відтаяли. Їх чорні очі набрали світла, а на уста виплила радісна усмішка.

Господар почав з ними розмову.

Нелегко було порозумітись. І одна, і друга сторона вміли тільки слабо по-англійськи, а й то з різною вимовою.

Але від чого руки, очі, міни і кивки голови!

Незадовго все було ясно...

Індіанська оселя, кілька родин, примирала голодом. Великі сніги, а тепер люті морози спинили державну підмогу в харчах і набоях. Велика звірина зашилася в глибокі ліси, мала в сніг, деś часом попа-

деться на силце мізерний крілик чи лісова курка, рушниці без набоїв, а луків давно нема. І ось чоловіки оселі вибралися по рятунок. Вони два — зайшли сюди. Може містер „Біле Обличчя” щось їм позичить. Діти, жінки: отак — і показали, що гинуть.

Хоч і як індіанці були зайняті розмовою, але їх очі не могли вложитися на господареві хаті. Раз-у-раз відривалися від нього і бігли до господні, що поралася біля печі.

Там у ринці кипіло розтоплене масло, а в нього падали вибиті яйця. Кожний стук, кожний плюск кликав голодні очі. Але за мить очі, ніби засоромлені, верталися назад і знову лягали на господареві.

— А далеко ви від нас? — питався господар.

Показали, як заходить сонце і теперішній час. Була дванадцята, то, рахуючи від четвертої — вісім годин ходу.

В такий мороз, глибокими снігами, з порожніми шлунками — все такі яких двадцять миль дороги.

— Що ж ви їли сьогодні?

Індіанці показали на воду і на шкіряні рукави.

— І вчора, і передвчора, — сказав молодий і всміхнувся.

Півкопи яєць усмажилось.

Господиня насипала їх у дві бляшані тарілки і поставила на столі.

— Нехай простигне, — звернулася до чоловіка, — а то з поспіху попарть собі губи.

Від яєць пішов запах на цілу хату. Дійшов і до індіанських носів. Ніздря розширилися, щоб більше втягнути давно нечутих пахоців доброї страви. Але обличчя лишилися як з каменя викуті, а очі втекли під ноги, щоб не видно було жадоби.

Врешті господиня подала їм тарілки, ложки і по кусневі хліба.

Почали їсти...

Хтось, хто тепер увійшов би в хату, не пізнав би, що це їдять зморені голодом люди. Помалу ламали хліб, помалу несли до губи ложки з яєшнею. Аж у роті починався поспіх — ковтали, навіть не кусаючи. Після

того перечікували хвилину, щоб не виглядало, що спішаться.

А з'ївши сиділи непорушно, з тарілками в руках і, примкнувши очі, розкошувалися ситістю і теплом.

За той час господар порозумівся з жінкою і вніс у хату муки в мішку, джичину масла і великий кусень м'яса.

Все те поклав перед індіан.

— Це вам! — сказав.

Дві пари чорних, як вуголь, очей відірвалися від землі і підійшли до обличчя господаря. А в тих очах була не тільки вдячність, але й здивування. Невже ж „Біле Обличчя” те все їм дає!?

Встали і більше показали, як сказали, що не мають ні чим заплатити, ні за що вимінити.

— Нічого! Беріть так! — приязно всміхнувся господар.

Хвилину ще стояли непорушно, ніби не вірили, що це дійсність. Стільки добра!.. Врешті очі індіан спалахнули, як свічки, тіла ожили: перед ними лежав рятунок їх родин...

Попросили сокири і швидко виїшли.

А за кільканадцять хвилин вернулися з саночками. Зробили їх з молодих деревець, пов'язавши частини ликом.

Господар з дива не міг вийти: одною сокирою, за такий короткий час і в таку лють!..

— От, ви нічого собі хлопці, — похвалив індіан. — А покажіть свої капелюхи.

Вдоволені, подали капелюхи. Там, усередині кожний індіанець вишкрябує число свого кріса і фабричний знак. Писати не вміють, але відписують добре, і потім показують, коли дістають, чи купують набої.

— „Вінчестер”, — відчитав господар. — Маєте щастя.

Пішов до скриньки, що стояла в куті на лаві, і витягнув кільканадцять набоїв.

— Ось вам і муніція. Придасться.

Радість розлилась на бронзових обличчях, а уста розтягнулись у щасливий усмішці. Набої! Лось, олень,

а хоч би й навіть вовк чи лис — м'ясо, рятунок, життя...

Кріпко потрясали руку господаря і кілька разів кланялись господині.

А коли, наклавши на себе ликові шлеї, рушили в далеку путь, господар ще довго стояв на порозі хати і дивився їм услід. Місяць кидав на дорогу їх тінь, що сунула помалу за ними, аж зникли на закруті лісової доріжки.

Пустили морози, присіли сніги. Місяць давно вже відмерз і мандрував синіми шляхами канадійського неба, веселий і меткий. Сонце підіймалось щораз вище, дні ставали щораз довші. Хата в лісі вже не кулилась, а стінами й вікнами всміхалася до сонячних променів, що віщували весну.

Савичі сиділи саме при обіді.

Хтось застукав у сінешні двері, коротко й сильно.

Господар устав подивитись.

— Чекай, я піду, — сказала жінка, бо була ближче дверей.

Відчинила...

На порозі стояли два індіани. Один з них з поморщеним обличчям, другий молодий, високий, з орлиним носом.

Вклонилися з порога.

— Чоловіче! — кликнула жінка, — та то ті, що в нас були.

Старий індіанин напевно не розумів української мови, але речення зрозумів. Усміхнувся і притакнув головою.

Вийшов господар, пізнав і попросив у хату.

Вони ввійшли, молодший скинув з плечей якийсь мішок, а потім оба виструнчилися і старший проказував щось по-індіанськи. Їх очі дивилися кудись у далекий простір, може аж до Великого Духа. Потім вернулися назад і спочили на господарях.

— Ми вам за ваше дякуємо! — сказав старший і оба вклонилися.

А тоді почав з мішка витягати. Смухи куниць, видр, лисів, вовків...

Клав те все на долівку, аж випорожнив мішок.

— Це для тебе! — показав пальцем на шкіри і на господаря.

Господар дивився на дарунок і хитав головою.

— Не можна так! Моє двадцять долярів, ваше — багато-багато долярів.

Усміх індіан згас, як вогник від вітру. Не хоче прийняти... Стояли непорушно, а їх зір знову пішов у далекий простір.

— Іване, їм сумно, — тихо промовила жінка.

Господар поглянув, подумав і махнув до індіан головою.

— Добре. Сідайте.

Обличчя індіан розсвітліли, а очі стали знову м'які.

Сіли, з'їли, закурили...

А коли вже хотіли відходити, господар запряг коня до саней, заладував на них пів свині, мішок муки, діжку масла і підвіз те все аж під індіанську оселю.

А як вернувся, то сонце саме стояло над муром лісу й освічувало хату на галяві так ясно, як ще ніколи...

На ватрані догоряв вогонь. Час від часу, то тут то там, вистрілював червоний язик полум'я і освічував обличчя „канадійця”. Воно всміхалося до чогось, що бачили очі, задивлені в далекий простір...

— „Запрягайте штири коні,

Коні вороні,

Та поїдем доганяти

Літа молодії"... — заспівав півголосом.

За стіною гудів, клекотів Нью Йорк. Запрягши мільйони залізних коней, гнався за завтрішнім днем.

— Чуєш!?

— Прекрасно. Життя! — відповів „грінор”.

Вогонь погас...

Дідушка, куди я — ще без однострою — був тимчасово приділений. Вечорами відходив я на нічліг до свого акомпаніятора, піяніста Зенка Лиська, якого я намовив також вступити до нашого війська. Пам'ятаю свого приятеля Миколу Голубця, який демонстрував мені військову дисципліну, віддавши мене стійковому під арешт (чого я йому довгий час не міг забути, хоч кілька літ пізніше, зустрівшись з Голубцем і пригадавши собі оцю пригоду, обидва ми сміялись). Однак в тих обставинах великого суспільного напруження більше пам'ятаю сцену паніки та розгублення львов'ян перед Головним дворцем — всі вони хотіли тікати кудись у світ-за-очі. Особа Михася в ті часи ввижається наче в мряці багатьох літ так, як і пам'ять про Назарка Перфецького і всіх інших, славної пам'яті, моїх товаришів, і тих старших на рік, як Черник, та молодших, як молоденький Яримович, і всіх тих близьких мені осіб, які залишили по собі ясні та славні імена, як незабутні воїни та громадські діячі.

Одного ранку Зенко Лисько і я не застали нашого стрілецького відділу. Не знаючи, куди Січові Стрільці вибралися, ми були цілком збиті з пантелику. Я повинен був взяти зі собою Зенка до Яворова, однак нам в головах не поміщувалося, як можна залишати без якогонебудь догляду мешкання Зенкових батьків. Я сам один поїхав додому, до Яворова. Лисько лишився у Львові і по зайняттю Львова був інтернований російською владою і перебув цілу війну, хоч в прикрих обставинах, але в таких, які допомогли йому розвинутися як композиторові.

Прибувши до Яворова, кілька годин пізніше, під близький гуркіт гармат, я з моїм приятелем, учителем Мироном Лісковичем, також ентузіастом української музики, кожний з нас зі скрипкою в руках, подалися пішком в напрямі південного заходу. Я бажав чимскорше дістатися до Відня, щоб продовжувати розпочаті студії в Академії музики. Промандру-

вавши Самбір і Хирів, ми дісталися до Сянока, звідки пощастило поїхати далі поїздом.

Минуло більше як чотири роки. Михась дістав великий підштовх для музичного творення в Українських Січових Стрільцях (інтерв'ю з ним передруковане в календарі „Свободи” на рік 1956). Під час української визвольної боротьби, під час першого відвороту, деся в околиці Галича, я серед членів команди Третього Корпусу, а Михась в проїзді зі своєю частиною, знову зустрілися під час короткого відпочинку наших обозів. Цю зустріч я добре пам'ятаю, бо ми говорили тоді про концерти Української Республіканської Капелі та її високоталановитого диригента Олександра Кошиця. Нас захоплювала думка про зворушливий та чудовий репертуар Капелі, зложений з українських народних пісень в опрацюваннях українських майстрів-композиторів. Я тішився успіхами Гайворонського, як стрілецького пісняка, та його ентузіазмом у відношенні до джерела української музики, яким ми уважали народну пісню. Мій власний конфлікт між моїми музичними студіями у німців і моїми ідеалами українця-музиканта дав нашої розмові товчок, що забезпечив нас на ціле життя матеріалом для нашого дальшого розвитку. Ця коротка зустріч була для мене дуже відсвіжуюча, тим більше, що Михась умів завжди сказати кілька щирих слів розваги.

Вже кілька тижнів пізніше, за Збручем, ми зустрілися знову з Гайворонським. Я був відкликаний з УГА до Кам'янця Подільського до диспозиції Кирила Стеценка, який керував справами народних оркестрів та хорів. Там я застав Гайворонського на посаді диригента при Державному Театрі, що його директором був М. Садовський. Композитор Н. Нижанківський і я, чекаючи на якесь призначення, концертували тим часом в Кам'янці й у Вінниці — для широкої публіки та для війська.

Садовський ставився до Михася дуже сердечно і наспівував йому різні центрально-українські пісні, —

СПОМИН ПРО МИХАЙЛА ГАЙВОРОНСЬКОГО

Написав Роман Придаткевич

В старому домі, у львівському Ринку, деь цілком навпроти Просвіти, близько коло вулиці, куди той самий шумливий та дзвінкий старий трамвай проїздив — ще в добрі часи перед світовою війною — було перше приміщення Вищого Музичного Інституту ім. Лисенка у Львові. В 1905 році, у другому році існування цієї знаменитої школи я, яворівець, мав щастя потрапити туди десятилітнім хлопцем, як учень, названий гарним французьким словом „еляв”, завдяки зацікавленню та доброму серцю незабутнього композитора Анатолія Вахнянина.

Мені, поганому учневі, дали звільнення від шкільної оплати, на що я дійсно не заслуговував. Перед моїми очима проходить сьогодні галерія моїх учителів, скрипаків Бережницького, Кіналя, Адама Должицького, які добиралися до мого розуму, почуття, музикальства та уяви, натрапляючи на впертий, кам'янистий (лінивий і заспаний) ґрунт, що його вдалося зворушити аж в третьому році „студій” Єлисаветі Шедрович-Ганкевичевій, а від четвертого року розвинути Євгенові Перфецькому.

Вже в пізніших роках існування Інституту відбувалися тижнево, вечорами, вправи оркестри, зложеної з музик різного віку. Декілька грало на дерев'яних дутих інструментах, кілька на мідних та які два десятки на струнних. Одинокий басист о. Іван Туркевич, одинокий віолініст Р. Рубінгер, я концертмайстром, а між сіротою скрипаків був дехто віком старший від диригента Станислава Людкевича і чи не його помічника В. Безкоровайного. Більшість музикантів — це були підрустки, студенти Інституту і львівських гімназій, як брати Пежанські й інші. Звертав на

Михайло Гайворонський

себе увагу студент Інституту, абсолювент заліщицької учительської семінарії, учень скрипки Фл. Кребса, Михайло Гайворонський, який час від часу „йойкав”, — захоплюючись красою нескінченної Симфонії Шуберта, твору, над яким ми тоді працювали. Оркестрова дисципліна, до якої він ще в Заліщиках привик, якось тримала Михайла в спокою та порядку. Нам, трохи молодшим від нього, його захоплення цим „майстерштіком” виглядало чудацьким.

Війна. Я перебував у Львові, куди поїхав з Яворова, щоб зголоситися до Українських Січових Стрільців і то вже після того, як мої яворівські товариші грім'яльно виїхали до столиці і стали стрільцями. Серед мобілізаційного замішання і наближення фронту, пам'ятаю якийсь санітарний курс при Народній Лічниці, сотню

яких він знав багато. В своєму мистецькому житті Садовський мав багато до діла з управителями театральних оркестр — людьми різного калібру — і Гайворонський, ентузіаст української музики, талановитий композитор і добрий організатор, здобув собі його признання. Він був ідеальною особою як диригент та музичний директор театру, і завжди вмів прилагодити в якнайкоршому часі потрібну для театру музику. Його музика була завжди відповідна й вартісна, хоч могла виглядати скромно та стримано. Гайворонський ціле своє життя умів знайти і скомпонувати відповідну його замислам музику і розробити її під гармонізаційним, формальним та інструментальним оглядом в змістовну цілість. Михайло особисто піддержував зв'язки з усіма музикантами, які проживали в Кам'янці Подільському, особливо зі Стеценком та Леонтовичем. Ми, молодші, часто сходилися з Нижанківським та Михайлом Голинським. Все те мало глибокий вплив на музичний розвиток Гайворонського. Все таки Гайворонський, як музика, фундаментально різнився від Нестора Нижанківського, від мене і, можливо, від великої більшості сучасних старших і молодших галицьких музик.

До Львова приїхав Михайло в 1912 році вже з усталеною композиторською технікою, набутою в епігонів галицького музичного барокко, в особі Василя Цалинюка, свого тіточного брата і свого першого учителя, а головну у знаменитого музиканти-органіста Франца Коньора. Цю непересічну атмосферу в обставинах Західної України тих часів треба доповнити впливом на Гайворонського, таких його заліщицьких приятелів-музик, як о. Іван Туркевич (який потім переїхав до Львова) та професор математики Є. Стражинський. Що вплив клясицизму був дуже помітний у Михася, свідчить факт, що в цьому ранньому періоді свого музичного життя він переписував твори К. П. Ем. Баха і що цей же самий ідол Йосипа Гайдна був водночас ідолом і Михася і музичних діячів Заліщик, учителів Гайворонського.

Якщо зважити, що Михасеві часи та обставини були багато пізніші, в Заліщиках існував майже подібний музичний центр, що його створив був колись під Віднем Й. Гайдн при дворі князя Естергазі з допомогою зразкової симфонічної оркестри, подібно як це було в Мангаймі при дворі палатинського Електора, а також в українських музичних центрах у Глухові в Кирила Розумовського чи в Підгірцях у Вячеслава Ревухи-Ржевуського. Сильний вплив на західно-українські землі мав клясицизм музикального Львова, ступнево закрашуваний романтизмом 19-го століття в особах Й. Айснера, що був пізніше учителем Ф. Шопена у Варшаві, як теж сина великого Моцарта, що також мав імена Вольфганг Амадеус Моцарт, великого скрипака Карла Липинського, Стан. Сервачевського, пізніше Никодима Бернадського й інших. Що музичне життя Львова було живе та агресивне і що воно держало тісний зв'язок з „провінцією” свідчить факт, що у Львові в першій половині 19-го стол. працювало щонайменше вісім скрипкових майстрів, в порівнянні з тільки трьома майстрами в початках 20-го століття.

Для Гайворонського, що вийшов зі школи клясицизму, ідеалом музичної техніки була чистенька фактура, смак в уживанні скромних гармонічних сполук і симетрія та стриманість в способі музичного виразу. Пізніше його розвиток виказує в музичному вислові ширший діапазон у зміслі новіших часів, а інтернаціональний вислів клясицизму заступає романтика української народної пісні. Однак характеристичним для Михася було велике задоволення, — коли йому вдавалося відкрити, що якась народна пісня нагадує якийсь клясицистичний танок 18-го століття. Цього я не хочу заперечувати, тому, що шляхетна музика вісімнадцятого століття додала до скарбів української народної пісні деякі музичні зразки.

Раз прислав мені Михайло пояснення до скрипкової сюїти, написаної в 1932-му році: „Друга частина, Гавотта (на лад старого поважного

кож Михайло. Українська громада в Нью Йорку в р. 1924 переживала якусь громадсько-політичну кризу і наша спільна праця була їй на руку і ми дістали від громадянства поміч. В „Свободі” були поміщені різні напі заклички, оголошення та заяви. Михась та я були директорами консерваторії, іншими учителями були п. Григорій Павловський, чудовий бас, та Микола Стембер, піяніст. Обидва останні були членами славного Національного Хору Кошиця, що переїхали вздовж і поперек всю Північну (з Канадою включно) та всю Південну Америку. Пізніше учила в нашій школі також піяністка Оксана Назаревич.

Наша консерваторія завдяки допомогі Народного Дому та його урядників п. В. Лазути, І. Марусевича, І. Добрянського й інших, дістала відразу велику кадру учнів. Після короткого іспиту, ми з Михайлом та іншими учителями ділили між себе учнів, відповідно до їхніх індивідуальних потреб. Трудність була в тому, що ми здебільша діставали таких українських учнів скрипки, які були здеморалізовані кількакратною наукою у несовісних учителів. Інколи годі було вгадати, як до науки такого учня взагалі братися. Досвід Гайворонського, як учителя Інституту ім. Лисенка у Львові, нам дуже приготився. Моя співпраця з Михайлом, не зважаючи на те, що я був спеціалістом скрипаком, була для мене просто неопіненної вартості, тому, що він, як вроджений та досвідчений педагог, завжди міг знайти потрібний підхід для направи „тяжкого” учня.

Гайворонський в той час дуже тяжко працював. Виправді зарібки з лекцій, кількамисячне провадження церковного хору, для якого Гайворонський уложив Службу Божу, і завідування музичною частиною Театру при Народному Домі — давали йому можливість прожити, однак праця при Театрі забирала Михайлові всі фізичні сили. Він звичайно діставав якусь бідну „партитуру”, яка служила як точка опертя, щоб злазити нову музику та її для малої театральної оркестри зоркеструвати, і то час-

то на протязі одного тижня. Моя поміч в його роботі була дуже обмежена. Я помагав виготовити деякі поголосники і досить часто грав — також даром — з оркестрою на фортепіяні, бо Михась боявся, щоб наймлений піяніст не збився, тим більше, що я часто помагав за фортепіяном виучувати партії солістів та хорів. Здається, що приготування музики для Вія, — на протязі двох тижнів — підкосило Гайворонського фізично. Він писав безперестанку два дні та дві ночі. Вія ставлено, здається, тільки один раз, ноти десь пропали, а праця в Театрі, зогляду на дефіцити, скінчилася.

Консерваторія розвивалася, учнів було вже поважне число. Замість М. Стембера, учила фортепіяна Оксана Назаревич, яка стала пізніше ученицею славного львов'янина М. Розенталя. Ось картка з вакацій М. Гайворонського з 7-го червня 1925 р.: „Ромку, добре виїхати з Нью Йорку. Я попав в дуже гарні сторони (Cocheston, N. Y.). Я обгорів і на руках мозолі від весел. Ти мусів би сюди хоч на пару днів приїхати”. Ось уривок з іншого листа: „З учнями роби спокійно, краще хай учень має менше завданого, а на лекції промовляй до амбіції і час від часу питай, чи розуміє. Кажу це — Ромку — бо рад би, щоб Ти менше мучився і був спокійний... І ти, брате пиши (компонуй — Р. П.). Не виїде одно — пиши друге. Я раджу так, бо хотів би бачити Твою річ „Авс айнем гусс”.

Дня 7-го липня 1926 р. Михась писав: „Цікаво, скільки учнів осталося на вакації. Чи вже з „лісом” (т. є з контрактом на нове поміщення в Українському Домі ч. 30 на Сьомій вулиці — Р. П.) Ти полагодив? Я нічого не роблю, хіба читаю англійські книжки або переглядаю деякі концерти (Гайворонський писав про скрипкові концерти, які я йому на вакації визичив. Цією формою Гайворонський цікавився, бо думав братися за писання скрипкового або фортепіянового концерту — Р. П.). Трохи холодно тут (Лейк Гантінгтон, Н. Й. — Р. П.). Що Ти робиш? Я рад би почути, що Ти чимсь дуже

танку, якого ритм у нас ще задержався між гудулами під назвою — „кругляк“, третя частина, Менует (мотив лемківської „Вечіркової пісні“), розроблений тут у формі життєрадісного танку старої Європи“. Майже рівночасно, в той сам час, Гайворонський написав самостійний твір під з.: „Гавот“ (г-мінор) для скрипки з фортепіаном. Струнний квартет та улюблена і часто уживана ним форма фуги жба найкраще представляє класичні ідеали музики Гайворонського.

Д-р Василь Витвицький в монографії про життя Гайворонського пише про твір, написаний для мене п. з. „Прелюд Ц-моль“: „Цей твір, один з найцінніших у спадщині нашого композитора, написаний в душі скрипкових сонат Генделя, з їх супокоем і повагою та з їх глибиною думки. Одночасно Гайворонський зумів навіть у самій мелодії поєднати гендлівську мову з типовими рисами української народної музики“ і т. д. хоч „гендлівську мову“ можна б краще заступити гендлівським настроєм, все таки це новий доказ, що Гайворонський був фундаментально класиком і цей свій неромантичний стиль він тільки модифікував, поглиблював та збагачував суттю української народної пісні та впливом українських національних композиторів. Це і було, на мою думку, причиною, чому найкраще „лежала“ Гайворонському, з одної сторони, вокальна, головню хоральна, музика, а з другої сторони, чому його музичний вислів, головню в інструментальній музиці, був для тих наших музик, яким „лежала“ новітня модерна музика, незрозумілим.

Довший час я не бачився з Гайворонським. По війні він учителював в Інституті ім. Лисенка у Львові, в дівочих середніх школах, диригував „Бояном“ і був одним з музичних працівників у Львові, які приготували прихід музичного ренесансу 30-их років на Західній Україні. В 1922 році, коли я з'явився вперше після війни у Львові, Михась був привний на обох моїх концертах у залі нового будинку Українського Музичн. Това-

риства ім. М. Лисенка. Його критика після мого другого самостійного концерту була видержана в такому милому та зичливому тоні, без жадних нещирих трафаретів, що стала мені заохотою до праці на довгі роки. В „Народній Гостинниці“, на прийнятті після концерту, сидів мій дорогий покійний батько разом з Михайлом, їх спільна розмова була того роду, що провадиться між близькими людьми, які випадково зустрілись і стали відразу приятелями. І мій тато і Михась цікавилися один одним — що не диво, бо ж їх життя мало багато аналогій.

Приїхав я і Михась до Америки приблизно в той самий час. Я приїхав з Берліну, де пробув на студії півтора року, до Нью Йорку, — а Гайворонський на який тиждень скорше до Вунсакет, Р. Ай. Ми скоро себе відшукали. Його лист з 4-го лютого 1924: „Дорогий Приятелю, гарно з твоєї сторони, що Ти написав. Тішуся, що Ти приїхав і вдолений, що за порадою Високоп. Сестри дорожиш собою... Я приїхав вже третій місяць в Ам., держуся оподалік від наших політиків... Пізнаєш скоро нашу еміграцію, а що в Тебе бистре око, — зорієнтуєшся. Я віддав себе народній праці на провінції. Дістав управу Народної Школи, викладаю на нижчому і вищому курсі освіти, веду театральний гурток, маю духову і мандолінову оркестру, даю лекції гри на різних інструментах (більшість скрипки) і хор. Праці досить і матеріально не зле стою. Покищо тільки!.. Де Нестор? (Нижанківський, Р. П.). Чи Ти сам приїхав? Рад би я Тебе побачити. Пиши! Здоров! Михайло“.

В літі того самого року ми вже були разом в Нью Йорку. Що це була за радість! Михась був щоденним гостем у моєї тітчиної сестри, Гані Куликової, у якій я мешкав і яка допомогла мені приїхати до Америки. У вересні ми заснували музичну школу, яку на мою пропозицію ми назвали Українською Консерваторією. Перше приміщення було на Сьомій вулиці, цілком напроти церкви, в долішньому поверсі, без опалювання, де взимі було невиносимо зимно. Там і жив та-

зацікавився і робиш щось з великою присміттю”.

Трохи пізніше: „Сподіваюся, що Ти дав собі роду з переносинами. Тепер нам тільки гарно урядити школу... Як Ти, Ромку, вакації проводиш? Чому не прислав мені до прочитання чи переглянення своє сочиненіє (яке якраз тоді під час перепровадження пропало — Р. П.). Я пишу, брате, іде. Сам не знаю, звідки воно береться. Ромку! Напиши, прошу”. Пізніше 15-го липня Михась писав: „Трохи мені смішно з Вітошинського (секретар Т-ва ім. Леонтовича в Києві — Р. П.). Думаю йому написати: спини воли і не робиш забагато галасу. Цікаво: я його не намовляв до аж таких крикливих виступів, а така реклама (хоч часами як інтродукція добра, а на їх відносини конечна) для мене „не по нутру”. Я думаю робити собі дорогу через чужину і правдоподібно задержу свій проєкт. Тільки поволі! Ходить про те, щоб створити дійсну цінність — а чи воно чи тепер, чи в четвер впливе — це в порівнянні з вічністю дурниця. Обдумую (і дещо дописую) більші речі, часами сміюся сам до себе і таки на голос говорю: Боже, допоможи... такий гарний світ, стільки красок, стільки чару, така майстерня всього будова, усе живе, невимушене і чудове!”

Ось ще уривок з листа, писаного того самого літа: „А тепер слухай, Ромцю: не старайся компонувати ліпше, як другі компонували, а компонуй так (хоч би і просто), щоб Тебе дозволяло. Перше компонуй теми, уважно сліди, чи можна до неї додати гарний контрапункт, чи можна її ужити, бодай хоча б часом як канон, уважай, щоб із теми міг бути гарний варіант — чи пак імітація і — щодо гармонії — щоб тему можна було приодіти в іншу гармонію. Щодо гармонії, то належить її давати таку, яка собою представляє поглиблення ідейного змісту мелодій. А на ритмічну сторону дуже уважай, бо живемо у віці „вишуканих ритмів” (бери на увагу Брамса). Щодо розбіжки тем (чи хоча б мотивів), то задовго не крутись із одним елементом, мі-

шай, перекладай, додавай вставки (містки), скорочуй, розширяй у інші райони та ступениці (мажор, мінор, мажор-мінор, мінор-мажор); гарно змінити мелодію — задержую — чи тільки ритмічну схему. Я думаю, (що) поки не обдумаєш композиції, доти — не пиши її, бо готово вийти не те, чого хочеш. Пишучи квартет — ради Бога — уважай на „кореспонденцію голосів”, не переладовуй, а кажи кожним вступом (чи кожним місцем — Р. П.) щось змістовне — (бо) противно буде „Вассер музик”, якої Ти так не любиш. — Романчику! Ти — думаю — мусиш трохи „Вассер музик” написати, мусиш на собі пізнати її. Нічого не шкочить — це так для виправи. — І пишу вже начисто — цього тяжка мушу написати яких сорок сторін. Хочу за вакації скінчити симфонію (а не симфонічну поему — Р. П.). Поема уважаю — легша... Повною груддю дихаю, не коле. На сонці зчорнів, може ваги прибуло один-два фунти. Анемія у мене велика досі. Романчику, Бог допоможе Тобі і мені і всім тим, які по своїм силам роблять щось добре”.

Це вже були натяки на хворобу, яка тоді у формі анемії та перестуди стала в Гайворонського розвиватися. Можливо, що перший рік нашої співпраці, в холодному, зле опалюваному приміщенню, де в додачу до всього Гайворонський жив, був початком всього нещастя. Я добре пам’ятаю одну сильну перестуду з гарячкою взимі з 1924-1925 року, яка могла бути початком. І тоді, коли Михайло дістав сильне підштовхнення для писання музики від професорів Бінггама та Мейсона при Колумбійському університеті, коли його крила до полету розпустилися, він став носити в собі отруту тяжкої недуги.

Дня 11-го серпня я дістав таку вістку: „Вчора я вже скінчив цілу симфонію в „Д”, тепер беруся до другої речі”.

Дня 22-го серпня: „Дорогий Ромку! Коби Ти пам’ятав це, що милі слова дорожчі золота — то Ти був би такий ввічливий і без їди та жовчі. Ромцю! Не стало вже мені паперу на писання. Написав яких тися-

чу тактів і то зіструментованих. Сам собі дивуюся і сміюся. Знай, що хочу і буду рад, коли Ти за працею „забудешся“. Радію, що нова „буда“ завдяки Тобі є до нашої розпорядимості”.

Трохи згодом наші взаємини раптово урвалися. Михайло відмовився від зв'язків з Консерваторією. Що ж сталося? Правда, я є сам для себе та для свого оточення тяжкою людиною, а в той час я переживав різного роду душевні кризи. І правдою є, що ми обидва через якусь дурницю посварилися. Однак дійсною причиною було те, що в зв'язку з новим, другим хоральним зайняттям Михайла, він потрапив у цілком нові обставини, який то факт унеможлилював його співпрацю з людиною цілком іншого темпераменту. А різниця наших характерів і вдач була дуже ярка. Михасеві звичайно подобалося, як я нас обидвох характеризував: Михайло оптимістичний песиміст, а я песимістичний оптиміст.

Михайло розрекламував свою власну студію і почав тепер — для захоплення студентів — провадити збірні скрипкові виправи, які розвинулися у струнну оркестру. Однак за кілька місяців ми з Михайлом зішлись знову і стали зустрічатися постарому, а я став посилаати йому до його струнної оркестри всіх кращих учнів Консерваторії. Навіть двома наворотами, коли Гайворонський лічився в санаторіях, я провадив його оркестру, як це видно зі споминів проф. Л. Осінчука, який тоді був у Америці. В той час настала довга депресія, сильно змаліло число учнів і навіть мій успішний дебютний концерт в Тавні Голл морально не поміг для продовження життя Української Консерваторії. Нові учні перестали цілковито зголошуватися, а для старих учнів треба було дотягувати почату роботу, поки і тих зааважованих талантів не поприманювали до себе „стипендіями“ багатші від української інституції школи. Можна мати сатисфакцію тільки, що Консерваторія зробила з тих учнів не тільки добрих майстрів свого інструменту, але також добрих музик, які, знеохочені чужою

„стипендією“, перейшли на інше музичне поле та до одного року були готові зайняти відповідальні музичні становища. Один з них в дев'ятнадцятому році життя став оркестровим солістом Метрополітен опери, де працював понад 15 літ, другий став членом першокласної симфонічної оркестри і є також від довшого часу солістом оркестри тої самої славної опери. Не гірше вийшли інші учні.

Ще в початках депресії я заснував для професійних цілей та пропаганди української музики „Українське Тріо“ (сопрано Марія Гребенєцька пізніше Йосипа Ярема-Чиж, піяністка А. Корчак, трохи пізніше Оля Ткачук і я, як скрипак). Цей ансамбль, який я завзявся поставити на мистецьку висоту, примусив мене компонувати та творити потрібну нову музику. Ця обставина допомогла мені вироблювати собі свій власний стиль. Гайворонський розумів вагу цієї праці і також творив і приготулював свої твори — так само, як і Василь Барвінський, чільний львівський композитор, прислав деякі свої твори. Показалося, що концертне діло в Америці, під час депресії, завмерло, також і „Українське Тріо“ треба було розв'язати, бо без професійних виступів цього ансамблю не можна було утримати. Всі ті виступи, які „Українське Тріо“ відбуло — принесли добру славу українській справі, бо американські рецензенти висловлювалися про ці виступи в суперлятивах.

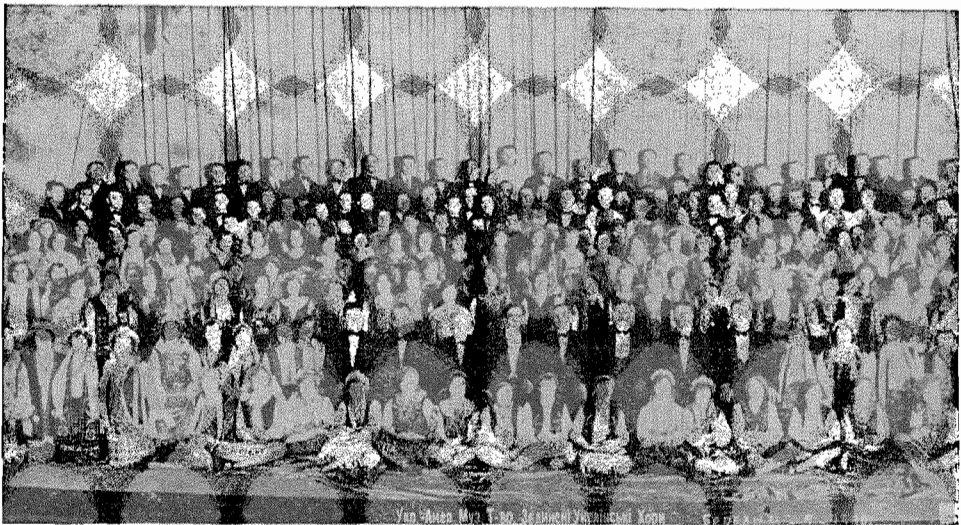
В той час стиль Гайворонського дістав нову кров і нове відсвіження. Олександр Кошиць, вернувшись з концертних поїздок, взявся знов енергійно до опрацювання українського народного пісенного матеріялу для хорів. На короткий час вдалося йому організувати поїздку по Америці — в програму він включив одну чи дві обрібки Гайворонського. Гайворонський відчув стихійну свіжість робіт Кошиця і став інтенсивно працювати в напрямку українського стилю своєї власної музики. Тому, що особисто обидва ішли собі взаємно „на нерви“, я став щось вроді музичного посередника між ними обома. Я завжди боявся, що мої писання в „Свободі“,

де я підносив Кошицеві заслуги, як музичного українізатора, могли дражнити Гайворонського, якого заслуги я також підкреслював. Правда, до ніякої кризи ніколи не дійшло, обидва приятелі були чесними музикантами та громадянами. Однак все ж таки поставало напруження, і то без вини Кошиця й Гайворонського.

Гайворонський, з допомогою Теодора Каськова, д-ра Луки Мичуги, Дмитра Галичина і диригентів хорів ньюйоркської округи, зорганізували з членів якого десятка хорів велетенський хор, якого чільним диригентом був сам Михайло. Перший концерт цього хору був нечуваним в Америці успіхом. Факт успіху в роботі над піднесенням української музики був великою моральною заохотою для Гайворонського. Однак здоров'я Михайла цієї важкої, понад сили праці — не видержало. Одного разу під час засідання музичних діячів Нью Йорку, влаштованого Інтернаціональним Інститутом при головному YWCA в Нью Йорку, О. Кошиць заявив мені, що він радо продовжував би розпочате Гайворонським культурне діло, якщо я схотів би посередничати, щоб дістати згоду від Гайворонського

на цей крок і також, щоб я звів в тій справі Кошиця з передсідником і „розумом” Злучених Хорів п. Теодором Каськовим. Ми мали до діла з ідейними громадянами-музикантами, і справу поладовлено мирно і для добра української культури. „Сімка Хорів” з Кошицем, як диригентом, давала концерти в Карнегі та Тавн Голл — концерти, які з мистецького та ідейного боку приносили Кошицеві ще більше признання, як його світові поїздки з Республіканською капелею та Національним хором, а віддаючи честь п. Каськову та його співробітникам, підносили рівночасно заслуги Гайворонського, як музика, громадянина та основника цього хору.

Наша і так складна ситуація ще більше загострилася, коли нам треба було співпрацювати ще з новим українським композитором. Це був Павло Углицький, з Печеніг коло Харкова. Його спосіб думання та підстави його композиторського розвитку були цілком відмінні від Кошицевого, Гайворонського та мого. Углицький, учень Петроградської консерваторії і, за словами А. Рудницького („Свобода”, 23 липня 1948 р.), один з тих, які „там діставали першо-

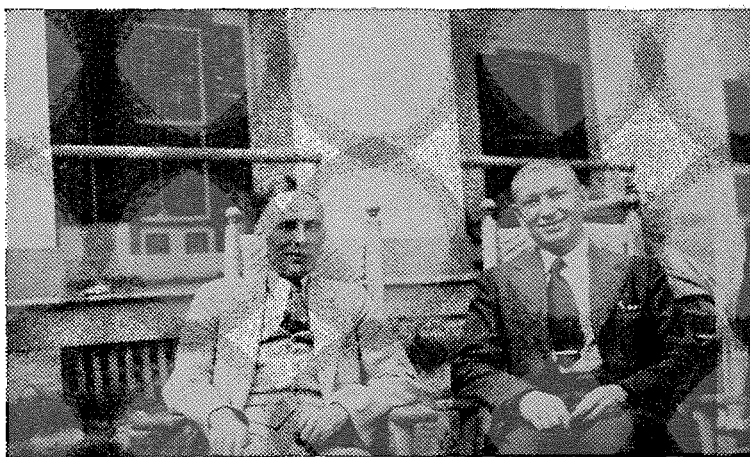

„Сімка Хорів”, з Олександром Кошицем, як диригентом, після одного із своїх концертів у репрезентативній залі Карнегі Гол в Нью Йорку

рядну технічну підготовку, але одночасно наскрізь просякали — свідомо, чи несвідомо — духом російської музики...” Углицький старався українізувати себе та свою музику, однак і Кошиць і Михайло ставилися до його музикальної особистості з резервою. Особисто я уважав Углицького за композитора з виробленою технікою, який, однак, часто своїх творів „не досиджував”, тоді, як його матеріял справляв йому труднощі. В опері Углицького є одна арія, якою композитор не був вдоволений. Він її так і залишив. Можливо, що слабе здоров’я не дозволяло „потиснутися”, а знаємо, що опера і так вимагає великих зусиль.

З Павлом Углицьким ми зблизилися з нагоди заснування мною Товариства Приятелів Української Музики 1935-1938. Зараз після перших концертів Углицький попросив, щоб „приятелі музики” дали почин для зорганізування українського симфонічного концерту під його диригентурою. Перша нарада, в приязності Гайворонського, Углицького, челиста проф. Мих. Букинiна та моїй, подавала надії на можливість відбуття симфонічного концерту. Але коли на наступній нашій нараді, в присутності редактора „Свободи” д-ра Мишуги, Павло Углицький заявив, що не має української симфонічної музики, крім його власних творів, то наші спільні ділові сходи́ни перестали ма-

ти якунебудь актуальність. Михась образився, й ми всі були вражені нетактовним виступом колеги. Це не мало якогось значення, бо вечори Приятелів Української Музики далі щомісячно відбувалися. Михась, що рахувався співдиректором для програми в той час, як О. Кошиць та П. Углицький були почесними членами, був помічний в знаходженню творів українських композиторів, а навіть свою творчість сконцентрував на камерно-інструментальні твори. Існування цього успішного українського музичного товариства давало спонуку для творчості Углицького, Гайворонського та моєї, ознайомлювало американських членів та гостей й українське громадянство з існуванням української музичної культури в творах українських композиторів в Америці і Європі. Гайворонський написав в той час нові, цікаві інструментальні твори камерного характеру, як струнний квартет, Різдвяну гудульську сюїту, прелюдію і футу для струнного тріо. Його прелюдія і фуга для струнного квартету, писана для Колумбії в 1925-их рр., пропала, як і інші скрипкові твори. Гайворонський помагав також мені в трудному завданні дати під час кожного концерту українську програму, і то тими творами, які були у нього. Передаючи мені партитуру одного квартету, писаного в консервативному — радше сен-санському стилі, Михай-

Д-р Лука Мишуга з композитором Павлом Углицьким

ло сказав мені: „Ромку, я бриджуся цього роду модерної музики”. Цього роду вираз був характерним для Михайла, який від музичного твору, тим більше українського, вимагав, як і від себе самого, абсолютної широти та чесноти.

Недуга Гайворонського дальше його нищила, і ми обидва часом місяцями не мали зв'язку. Він був занадто гордий, щоб дати знати, що з фізичною частиною його організму погано, що він хворий та що він живе десь на селі. Він часто повторяв, що „ніхто не знає, як сирота обідає”, і приходилося це у нього респектувати та шанувати. Треба бути вдячним його високодостойній Дружині, що його доглядала та цілком певно продовжила його життя. Було так, що як Михась знову телефонічно зголошувався, то це значило, що лікарський догляд його Добродійки допомагав втримувати наш зв'язок. І який цікавий та оживлюючий нашу творчість був цей зв'язок! У наших контактах Михась був занадто нетерпеливий, щоб писати листи. Ми місяцями, а то й роками не бачилися, але говорили зі собою, тоді, коли Михась почувався здоровішим, майже щодня телефоном. Запропонував був мені навіть Михась, щоб я викликавав його телефоном, уживаючи сигналу: два повні та одно коротке дзвонення. Після такого „дзвінка” я замикав телефон, а він мене викликавав, і наша розмова йшла на його рахунок. Вправді, мої „фінанси” були в часи депресії нужденні, однак мені страшно робилося, що телефонічний рахунок у мого приятеля буде дуже високий. І рахунок був напевно дуже високий, бо розмовляли ми на музичні і близькі з українською музикою теми по півгодини, а — може й довше. В додатку ми вели також і листовий, телеграфічного характеру, зв'язок. Часто прислав Михась якісь нові ноти, а це знов давало нам матеріали для телефонічних розмов.

Ось картки з Атлантик Ситі (1939): „Дорогі! Сиджу тихо і навіть газети не хочу читати. Дивлюся на море і на небо та слухаю вітру і шуму. Як-

що в щось надзвичайно цікаве, то Ти, Ромку, мені напиши. Здоров'я Вас всіх троє Михась”.

З його листів маю один з 27-го квітня 1939 р., писаний також в Атлантик Ситі: „Дуже гарно Тобі дякую за оба листи — час мені тут скоро минає. Досі переписав усі колядки і частину других пісень — пишу — то читаю. До нікого не відписував — а є вже багато листів відповідати... Слава Богу, що Ти вже скінчив світу. Тепер берися до сонати”.

В тому часі депресія мені та моїй родині давалася добре взнаки. Соляних виступів не було, учні не могли платити за лекції, а моя оркестрова посада, що вимагала багато годин праці, оплачувалася дуже слабо. Михась та його добра Добродійка уміли підтримати це бідне життя, що його хтось, що не знав, що я кожную свободну хвилину проводив, опрацюючи свої дві симфонії та інші твори, міг називати безнадійним. Михайло та його добра Дружина журилися мою ситуацією. Перше всього Михась писав не раз про мою композиторську та солістичну діяльність. В той час він написав дуже прихильну критику в „Свободі”, передруковану потім в Європі, про виконання моєї Української Оркестрової Сюїти д-ром Говардом Гансоном, диригентом Симфонії в Рочестері. Цей твір Михась прослухав з фонографічних плит, які зроблено під час виконання цього твору.

Часто я діставав записки такого роду: „Ромку, вишли козацькі пісні у цій великій коверті. Не заліплюй, а тільки перев'яжи. Мих.”

Ось такий епізод: Панство Гайворонські (властиво пані Ніля Гайворонська) мали щасливий випадок, бо Добродійка виграла на Ірландських перегонах. Першою їх реакцією було те, що вони прислали мені гарну суму грошей, щоб я міг розпочати заходи для влаштування власного концерту в Тавн Голлі. Цей концерт відбувся в листопаді 1941 року. Моя Соната та Сюїта Гайворонського були включені в мою програму.

В листі з 17-го березня 1943 р. писав Гайворонський: „Романе, прочитай собі про Монреальську консерваторію і май це на увазі: коли французи таке зробили, то й українцям можна буде подібне організувати”.

Один рік пізніше, 21-го березня 1944 р. приходить такий лист: „Ромку дорогий! Прошу Тебе, не їдь до мене тепер, хай краще прийду до себе. Як хочеш то скажи (напиши Р. П.) мені про свій плян праці під час вакацій”.

Ранньою осінню цього самого року я виїхав у дорогу, як концертмайстер і асистент диригента оперової трупи, подорожуючи по цілій Америці. В Рочестері, Н. Й. 15-го січня 1945 р., я дістаю від Михайла такого листа: „З Європи приходять сумні вістки про нашу еміграцію. Їх очі звернені до нас в Америці, а думка у них, що ми зможемо їм допомогти”. Справа нашої трагедії в Європі мене також зворушила, однак я чувся безрадним, так, як багато українських американців. У випадку Гайворонського, його щедрість, добре серце та глибокий патріотизм були чимось, що ярко виказувало великість його духа. Мені було жаль, що я не міг дорівняти тим всім чеснотам мого приятеля.

Наступного року я їздив з концертами по військових шпиталях Америки, однак і ця добре оплачувана праця була закоротка, щоб я зміг вилізти з фінансових труднощів, які були наслідком ще тої самої довгої та прикрої депресії. Почав я поволі ставати на ноги аж тоді, як восени 1946 року прийняв посаду професора історії музики та скрипки в стейтовому каледжі в Морей, Кентокі.

Прощаючись тоді, Михась наказував мені пам'ятати, що я буду зеном в ланцюгу великої шкільної організації. Я одержував далі листи та відомості від Михайла. Після вакацій, які я зі своєю родиною провів як концертну подорож по Канаді, я одержав 24-го вересня 1947 року такого листа:

„Дорогі мої цигани! Ото Вас носить далекими світами! Завидую Вам. Дякую кожному з Вас за лист чи

карточку. Тіпсуя тим, що Ганяуся Ромкові акомпаньює. Котре з них більше терпеливе? Скажіть нам трохи про те, що Ви бачили та як Вам дорога „служила”. Я думав, що Ви з Канади помандруєте до Каліфорнії, а звідти повернете додому. Чи бачили Ви в Вінніпегу книжку Кошиця? Вона вже минулого року була на викінченні. Чи Ромко зможе знову намовити ту якусь багачку, щоб вона вислала пакунки музикам: Лиськові, Витвицькому, Савицькому, Л. Туркевичеві, Плешкевичеві (дириг.), Божикові, Китастому, Цісікові, Байловій, Безкоровайному. Сім (з них) на адресу Мюнхен, а три до Австрії на руки пані Байлової — було б це дуже добре, бо там тепер гірше, чим було минулого року. Чи Ти, Ромку, щось робиш, щоби бодай дещо із скрипкових своїх композицій видати? Просять наші із Німеччини. І просять Тебе написати статтю про американську музику і про себе”. — Яка сила осіб, проблем, що лежали Михайлові на серці і що ними він журився!..

Дня 14-го грудня 1947 року прийшов такий лист: „Дорогий Ромку, прошу Тебе: треба Тобі сісти і написати про себе (дати народження, важніші дати про свою діяльність, свої концерти, композиції і т. д.) для поміщення в „Новій Українській Енциклопедії”. Я викінчую циклі композицій на слова нових поезій Клена, Гординського, новознайдених Лесі Українки, Маланюка, сучасні колядки.”

Лист з 17-го квітня 1948: „Був з'їзд музик і вибрали головою Лиська, а музикологічною акцією завідує д-р Витвицький. Ти напиши Лиськові, що Твій матеріал Ти вислав до Федева, нехай вони його використають. Радив би я і Тобі дати їм до видання бодай кілька своїх скрипкових композицій. Видають солідно, уважно. Для мене видали (за мої гроші) вісім пісень... Василя Барвінського (відомий композитор, Р.П.) і його брата лікаря большевики посадили в тюрму — Кудрик (композитор — Р. П.) далі в тюрмі. Про Людкевича тепер не чути. Мик. Колесса із хором із-

дить. Мали приїхати (до Америки — Р.П.) кобзарі та Гурик (Юрик — відомий концертний манажер — Р.П.), видно надумався і про це не згадує. Розуміємо. — Пиши, Ромку, статтю про українські композиції для скрипки... Дуже цікавий на Твої композиції. Дай мені щось з інструментування на смичкову оркестру". Лист з червня 1948 року: „Я радив Лиськові матеріал готувати, теж і енциклопедію (української музики — Р. П.) і братися перевидати українську фортепіанову літературу, сольоспіву і т. д. Грошей бодай трохи їм дістану, щоб лише не мовчали. Вагаючися, чи і як післати Тобі Лисенкову рапсодію на скр. і форт..., а кінче варта б Тобі коло неї поводити і трохи її обмішкати, а може б її перевидати так, як вона є? (Мова про *Rhapsodie de l'Ukraine*, ор. 35) твір, який, очевидно, був зложений принагідно, на скору руку і вимагає ґрунтовної переробки. Редактор інструментальних творів в „Ювілейному зібранні творів Лисенка" (том дванадцятий — цього твору не помістив — Р. П.). Коби яка добра душа у нас була і видання оплатила. Я почав видання своїх речей і бодай частину хочу видати. А Ти, Ромку? Може би Ти щось захотів сам собі видати в Німеччині?.."

Передостанній раз я бачив Гайворонського в грудні 1948 р. Я знав, що саме в той час, хворіючи, він написав знамениту Пісню Мазепи для хору української молоді. Його дорога Пані попередила нас, що дозволить кожному з нас говорити по п'ять хвилин. Михась був вже у ліжку і доручив переказати мені написане олівцем письмо, щоб він не мусів говорити: „Ми раді, що Ви всі троє здорові. Прошу я Тебе: кажи коротко, що Ти хотів мені сказати. Ти був у Шлемкевича, то з ним Ти собі певно добре поговорив про справи, які він заступає. У політиці українській я вже зовсім дезорієнтований. — З музик Лисько пише, а тут — д-р Витвицький, проф. Ольхівський (ним зрадаговану книжку — у Києві — я Тобі купив і дав). — У хворобі я втратив рахунок музик, арт.

співаків, диригентів і тепер не можу про них думати. Гарячкую і тоді дуже гірко мені. Телефонів не приймаю і не говорю, бо так упав зі сил. Нічого від весни не написав. Хочу все почути, що Ти щось напишеш і за себе і за других. Ти здоровий, то бодай опрацювай народний матеріал. Хто то буде по Тобі робити. Отак я це Тобі написав, так я все й думаю, журюся та прикро мені, що читання мене дуже томить. Ті, що приїхали, то мають широке поле. У них готові пляни, у них, як бачу, (є) „спонзори". У них (є) самопевність. Щастя їм Боже. Хтось з них може буде мати й успіх (в першинах). Побачимо. — Гірняк і від Блавацького театру — Бві у мене мій вояний побратим. — Всі разом мене журять. — Кажки, що хочеш. Я тільки зміг сьогодні написати".

Однак цього письма Михась не дав мені дочитати до кінця. З усміхом, — йому було заборонено говорити — почав мене випитувати про різні нам близькі справи. Так, як можна було сподіватися, сила думок та інтерес до заторкнених справ скоро Михайла втомили. Але я відійшов від нього під враженням, що хоч його розмова втомила, то все ж таки відсвіжила.

Останній лист від Михайла до мене був писаний 10-го червня 1949 р.: „Була в нас Ганя (моя дочка, Михайлова похресниця, для якої Михайло завжди був „вуйком" і чи не найближчою особою, якій вона могла звірюватися. — Р. П.) майже добу, поговорили і тішилися її побутом... Вона у нас як у своїй хаті. — Раді. — Молоді малярі списалися фестивалем — я дав статтю до програмової книжечки — але побачив її не повну і змінену не по моїй думці... Болять мене... я прямо не можу себе мучити... одну програмову книжечку тримаю для Тебе. (Я її вже не дістав — Р. П.). Лише потрошки пишу та переглядаю написане. — Більше частіше чуюся лише сьак-так. Кінчу. — Здоровлю Вас обоє. — Михась і Ніля".

Останній раз я і дружина бачили Михася деє коло 8-го вересня 1949

року. Його Шановна Пані попередила нас, що з Михасем недобре, що всі можливі ліки були безуспішні. І дійсно, Михась виглядав дуже зле. Не було вже більше його лагідного гумору. На мою делікатну потіху, він „відпалив”, що знає, що справа його здоров’я безнадійна. Говорив з великим зусиллям. Його журбою була доля його творів. Просив, щоб я помагав його дружині в їх публікації. Ще більшою його журбою була доля української музики, яка, на його думку, — в руках молодих композиторів — може почати відставати від національного стилю, базованого на українській народній пісні.

Це глибоке прив’язання до рідної музичної справи — в обличчі смерті, мене сильно зворушило. Мені забрало досить сили волі, щоб стриматися і не схвилювати бідну слабу людину, свого довголітнього приятеля. „До побачення, Михасю, поправляйся!” — це були останні слова

на сумний і „не від цього світу” погляд цього чесного музики-композитора і великого громадянина.

Телеграма з дня 12-го вересня 1949 року повідомляла, що вчора відійшов до кращого світу Михайла Гайворонський.

Що ж можна на закінчення додати? Залишилася багата музична спадщина, зложена з гарних, дійсно добре написаних творів, де музична думка виражена безпосередньо і не заплутана у складні дисонанси та претенсійні контрапункти. Це музика клясики, щира, не ефектовна, написана з великим смаком та талантом мелодика, який був свідомий і відповідальний за те, що поставив на папір.

Американсько-українське громадянство, якому він присвятив 25 років свого життя в Америці, повинно уважати своїм гордим обов’язком справу видання творів Гайворонського.

КВЕСТІЯ ПОВОРОТУ

Написав ІКЕР

Відбулася Просфора загальновідомої, українсько-американської Установи, вельмизаслуженої в ділянці переселення.

Відслухавши, чи там заслухавши коротку концертну програму, гості жваво засіли до заставлених столів. На столах було вино, яке, очевидно, додало фантазії та концепту пп. промовцям.

Виступали самі аси, самі світила нової іміграції, голови товариств, лідери партій, мужі досвідчені в ораторських герцях, словом — Золоті усті Івани.

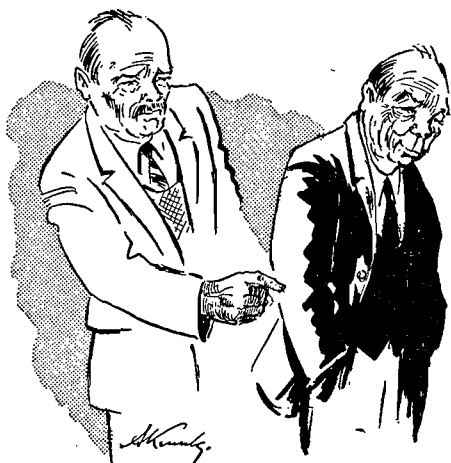
Та, несподівано, загнав усіх у сліпий кут представник Т-ва Українських Емеритів, п. директор Губка, людина майже досі незамітна на громадському горизонті. Хильнувши перед тим, на порожній шлунок, добрий ковток „Вірджині”, пан директор Губка дізнав ніби пророчого намествія, кинувши під кінець промови цю

крилату фразу, що стала потім гаслом вечора:

— Пане Докторе! — звернувся він до Екзекутивного Директора, — ви привезли нас до Америки і спасібі вам за це, але не забуваймо, що ви ще мусите завезти нас на Україну!

Грім оплесків потряс Народним Домом! Пан директор Губка став героєм дня. Його історичне „звернення” до Екзекутивного Директора переспівували потім на всі лади чергові промовці, домагаючись в один голос — везти їх на звільнену Батьківщину! Були, правда, малі диференції щодо речення від’їзду: одні хотіли їхати зараз, негайно, інші за рік, а дехто, обережний, аж тоді, „як Край цього зажадає”.

Ота поворотна гарячка новоприбулих не пішла всмак групі старих могоканів, що творили при столі сконсолідовану меншість. Почулися „двішенруфи”: „Ще чого їм забагаєть-

... Містер Губка, скажіть мені,
але так, по совісті...
Малюнок А. Климка

ся!... До Краю їхати!... А вам тут що за біда?... Та ж тепер такі добрі роботи, такі малі години, та ж ви повинні тую святую американську земельку цілувати!"

А представник асекураційного Т-ва „Добра Смерть”, містер Бодак, таки не втерпів і виступив з такою заявою:

— Як когось кортить їхати до Краю, то ол райт, але — за свої гроші, мої панове, за свої гроші! Ми, старі імігранти, вже не будемо вам платити афідавітів!

Виступ містера Бодака зіпсував трошки атмосферу вечора, заскреготав, так би мовити, прикрим дисонансом, але тут зараз піднявся сам Екзекутивний Директор і кількома „джовками” загладив інцидент. Взагалі Екзекутивний Директор був майстер від загладжування інцидентів.

Але містер Бодак таки не міг відзискати душевного спокою, скаламу-

ченого провокаційним, на його думку, зверненням пана директора Губки. Полював він на нього цілий вечір, щоб застукати його „на особистості” і взяти на спитки. От, і застукавши його, пана директора Губку, коло буфету, зафундував йому одного „скача”, потім ще одного, а потім, як то кажуть, притиснув хлопа до муру:

— Містер Губка, скажіть мені, але так, по совісті, ну, під хайром: чи ви дійсно хотіли б вертатися до краю, чи ви це так собі сказали, на гопштурк?

Пан директор Губка задумався дуже поважно і, врешті, відповів:

— Пане Бодак, якщо маю бути з вами щирий, то я поїхав би додому, — але з одним застереженням...

— Ну?

— Що я дістану вдома ту саму старечу пенсію, тих 57 доларів, що їх тут дістаю.

— Хе-хе-хе! — захихотався містер Бодак. — Жартівливий з вас чоловіча. Та не будьте ж ви дитина! Хто вам виплатить тих 57 доларів!... Гола, боса й обдерта Україна?... Український гавернмент, якого ще на світі нема?

— Український напевно не дасть, але — американський може дати... Для того ж і я, пане Бодак, взяв американське громадянство. На всякий випадок, розумієте?..

Містер Бодак з подивом покрутив головою:

— Ну, ну! Ви, крайові люди, не в тім'я биті! А з тим громадянством — то не є зла айдія... Якби я був певний за свою „сошел секюріті”, то може й сам поїхав би вмирати до Рідного Краю...

— * —

НОВІТНЄ „ХОЖДЕНІЄ ПО МУКАМ”

Написав Ярослав Падоз

Репортаж організатора УНСоюзу

Хто з галицьких гімназистів не пам'ятає мороки зі старою українською літературою, її пам'ятниками й авторами. Заки дійти до Котляревського „Енеїди”, Шевченкового „Кобзаря” чи Франкового „Мойсея”, ми мусіли здорово намучитися, вивчаючи в поті чола незлічимі шереги назв творів і авторів, ще й при тому виявляти спонтанний ентузіазм з багатств нашого давнього письменства. Від ранньо-середньовічного „Моленія Данила Заточника”, куди пізнішої „Златої Ціпи” і вже новочасних творів, як „Візерунок цнот”, „Евфонія веселобрячая” чи „Зегар з полузегарком”, ми героїчно проходили всі ці стовпи, що підпирають небо нашого давнього письменства, густо позначаючи шлях нашого літературного походу як же мало літературними „двійками”. Чимало з нас не видержували цієї вогневої проби і покидали школу, а з нею, звичайно, українську літературу, не доходячи до Шевченка. „Старокрайові” книгарі ще досі пам'ятають це дивовижне змагання поміж нашими старою й новою літературами, а ми, студенти, ще не забули „Златої Ціпи” і передусім твору, що був неначе символом нашої школярської недолі, що його довгий наголовок починався словами „Хожденіє по мукам...”

Ця перла староукраїнської літератури, а бодай її наголовок, не втратила досі своєї гострої актуальності. Не встелений рожами наш особистий і громадський шлях, а вже шлях наших суспільних діячів ще й досі залишився, у згоді з віковою традицією, хожденієм по мукам, і то по яким мукам! І повірте досвідченому авторові цих слів: першими поміж ними є організатори нашого УНСо-

юзу. Повірте, і скиньте капелюх перед ними і їх трудом: вони варті того. Бодай того.

„Безіменні герої”

Ледве хтось другий з-поміж громадських робітників заслужив собі більше на цю почесну, а водночас трагічну назву, як наші союзові організатори. Несподівані, але як же актуальні; непрошені, але потрібні; часто небажані, але які корисні і, нерідко, благословенні в своїх наслідках, ці союзові посланці, що відвідують сотні і тисячі наших домів, пригадуючи батькам їх відповідальність за долю власних дітей, спонукуючи чоловіків виповнити їх зобов'язання супроти їх власних дружин чи нагадуючи їм самим про потребу вже замолоду „влаштовувати” свою старість. У поті чола, в нестерпну вологість і спеку ньюйоркського чи філадельфійського літа, вони промірюють сотні миль розпаленого камінного хідника чи розтопленого асфальту, штурмують найвищі і найкрутіші піддашся, у яких все ще поміщається стільки українських родин, і замикають свій денний баянс нерідко сотнею-двома „здобутих” поверхів та — опухлими ногами, на які так трудно втягнути черевики в наступний ранок, до нового обходу чи походу.

Якийсь дивний піонерський посмак має сама назва тих впертих і твердих людей, яка така різна і так нічим не нагадує назви їх американських щасливіших колег: продавців обезпечення (insurance salesman). Немає в ній навіть найдалшого відгону купецької функції чи асекураційного завдання. Не вичувається у їх призначенню і посвяті навіть у найменшій мірі приватного баришу чи роз-

рахунку на заплату. Вони ані купці, ані торговельні агенти, вони тільки — організатори.

Як їхні попередники, які шістьдесят два роки тому вперше вийшли на сцену тутешнього громадського життя, вони організують нових членів найбільшої і найстарішої національної організації, запрошуючи до великого гурту тих, які ще в ньому не знаходяться. Як їхні добре заслужені для нашої спільноти попередники, вони, хоч як це дивно, ще досі організують повідокремлюваних земляків у нові, перші українські громади, і то не тільки й не передусім для господарського забезпечення, але для основних громадських завдань, національних, культурних і як же часто релігійних. Ще не зовсім проминув той далекий час, коли перші гурти союзівців творили перші українські громади в цім великім американськім краю, будували своє традиційне національне життя, здвигали церкви, запрошували до них священиків, підносили мури величавих національних домів і вповняли їх найкращим духовим добром, що його привезли з рідних сіл і повітів. Ще досі в далеких закутках поселення наших земляків союзові організатори кладуть перші основи громадської організації і співпраці. Передчасно померлий організатор Союзу бл. п. інж. Олекса Литвиненко, який відвідував далеко від нашого українського центру віддалені стейти, міг був багато цікавого, а то й захоплюючого розповісти про творчу організаційну роботу союзових організаторів на тих далеких цілих теренах, де до їх приходу не було ні одної української організації, а після їх труду ще й досі Відділ Союзу залишився єдиною нашою установою.

Від цієї роботи, саме від неї і прийнялася піонерська назва союзових організаторів. Вона і досі не втратила свого живого актуального змісту і збереже його так довго, як довго сам Союз залишиться одним з головних вуглів побудови нашої громади в цій країні. Історики нашого життя поцейбіч океану ніколи не

могли поминути мовчки величезної ролі Союзу і його організаторів в об'єднанні нашої національної громади і її всесторонньому розвзтку. Майбутній історик нашої доби з певністю підкреслить, що ця роль союзових організаторів не послабилася і в нашому часі, а водночас музітиме відмити і всі труди, що їх приходить переносити тим послідовним трудовикам громадського діла, незалежно від того, а може власне тому, що їх праця повністю скерована на індивідуальне і громадське добро нашої громади і її членів.

Між національною Спілною й господарською Харібдою

Ця традиційна і ще досі вповні актуальна громадська роль Союзу, здавалося б, повинна, як ніщо інше, облегшити ролю союзового організатора. Адже ж відомо, що ми нація дуже патріотична й апелі громадсько-патріотичного змісту зайскоріше й найміцніше трапляють нам до переконання. Але ця логіка не обов'язує в трудній професії організатора. Чи то тому, що її занадто надуживали в останніх десятиріччях, чи тому, що Союз на національному ґрунті під цю пору знаходить багато нових „конкурентів”, які на ділі ними не є і бути не можуть, чи може причиною тут незвичність деяких шарів нашого громадянства, а зокрема тих, що недавно прибули до цього краю, до такого тісного пов'язання в рамках одної установи ширших національних і вужчих господарських інтересів. Це останнє, зокрема, стосується до громадян, що перебувають у більших скупченнях, де громадське життя дуже зрізничковане й пливе не єдиним струмом, але різними, які все ж зливаються в однім українськім морі.

Виснажений довгим змаганням з природою (вологість, спека, задущливість ніколи не провітрюваних коридорів), взявши штурмом уже вдесяте того дня шостий чи сьомий поверх (і то рахуючи, за звичкою, поєвропейськи, не влічуючи партеру), де здебільшого знаходяться українські мешкання ньюоркського Подо-

лу, навіть найтвердший організатор, стукаючи до на всі спусти зачинених дверей, мріє потиху про хвилю відпочинку і — бодай скромний успіх. Але не був би він союзовим організатором, коли б його мрії так швидко й так легко реалізувалися. Його „висока місія” (восьмий поверх!) ще довго продовжуватиметься на тіснім коридорі. Якщо він був надміру щасливим і застав господарів дома, тоді, звичайно, починається між господарями й організатором розмова, яку можна б назвати сповіддю з-поза зачинених дверей. Обидві розговорні сторони не бачать себе. Господар з-поза зачинених дверей запитує прихожого, хто він такий, якого роду, якої адреси і що його привело до його дверей. Коли вже почує і довідається, що співрозмовець є представником Союзу, паде невідхильне питання (все ще з-поза зачинених дверей), хто його прислав, і щойно, коли ім'я інформатора йому відповідає, двері відчиняються і наш організатор має змогу з'ясувати своє діло.

Ця друга фаза розмови вже не така одноманітна, як попередня. Вона залежить від того, до якої категорії належить господар і від чого зачне розмову сам організатор. Коли господар добачає в Союзі тільки національне значення, тоді він зразу виявить своє негативне чи легковажне ставлення до самої ідеї забезпечення і цим примусить організатора зосередитися на національному значенні Союзу. З розмови зовсім зникає те, що є в самій основі побудови Союзу, а саме ідея забезпечення господаря і його сім'ї перед непередбаченими ударами долі, й обидві сторони заглиблюються в конверсії громадської натури. Як же часто падають у такий розмові найважчі закиди, які не мають ніякого відношення до Союзу чи його проводу, а впливають, звичайно, з непоінформованості господаря або невірної інформації. Коли після довгої розмови, яка нерідко протягається на години, організатор, приголомшений кількістю і якістю закидів господаря, пропонує йому, щоб, цінуючи Союз, включив-

ся в його ряди і зсередини старався направити те, що йому видається некорисним, він часто чує відповідь, що господар є членом стільки то громадських організацій і зовсім не має наміру включатися у ще одну. Організатор нишком поглядає на годинник і швидко збігає зі сходів, щоб надолужити втрачений час і відвідати ще одного кандидата на члена Союзу.

Коли відвідуваний на відміну має зрозуміння для національної ролі Союзу в минулому і сучасному, тоді розмова зосереджується на питаннях господарської натури. Організатор інформує господаря про роди поліс, якими розпоряджає Союз, про значення забезпечення та про особливі користі, які дає та чи інша поліса Союзу. Реакція господаря буває різна, в залежності від його господарського усвідомлення та довір'я до української установи взагалі. Трудне завдання має організатор, коли його співрозмовець не має ніякого зрозуміння для ідеї забезпечення. Ще трудніше, коли він є занадто впевнений в своє здоров'я і щасливу долю, записану десь на зорях так, що всякі видатки на забезпечення здаються йому прямою непродуктивною витратою. Аджеж йому, молодому і здоровому, ніщо не грозить; вмирати він не збирається, то й ніякої асекурації йому не потрібно. Коли ж організатор впирається при своєму і підкреслює, що доля нікому не відома, й на тому саме спирається сама ідея і калькуляція забезпечення, тоді співрозмовець нерідко гостро випрошує собі, щоб йому пригадувати смерть і інші неприємні можливості, і бідному організаторові треба після цього скоро вибиратися з дому оптиміста.

Але найважчу пробу переходить організатор, коли його намірений клієнт не довіряє всьому, що своє, і згорі, без ніяких фактів і інформації, осуджує його й виносить понад своє — чуже. Він зразу інформує організатора, що вкладки в приватних асекураційних компаніях є, мовляв, набагато дешевші, що забезпечення виплати обезпеченої суми є в чужих краще, що дивіденда, випла-

чувана чужими, куди вища і таке інше. Не багато помагає репліка організатора. Не буває краще, коли він витягає з тежки книжечки з вкладками і, порівнюючи висоту вкладок Союзу і чужої, захвалюваної співрозмовцем компанії, виказує велику різницю на користь Союзу. Не перекоонує скептика також табеля дивіденд, виплачених в останніх десятиліттях Союзу, яка вдвоє в пересічі перевищає дивіденди, виплачені конкурентційною чужою компанією. Його скептицизм не є звичайним диханням на холодне, але є це, так би мовити, скептицизм національний, який корінням своїм сягає в далекі історичних часах, коли нарід в неволі загубив пошану до всього свого і довір'я до власних можливостей. Раз своє, — тоді не може бути добре, а на всякий випадок не може успішно конкурувати з чужим! Ніякі протидокази не допомагають в таких випадках, і ніякі золотоусті промови не запевняють успіху організатора. Навіть офіційна англломовна публікація, яка виказує математично вдвоє більшу резерву Союзу від чужої асекураційної компанії, тільки спонукує нашого скептика легко похитати головою. Очевидно, мусить бути щось недобре з тією статистикою, хоч вона подана в урядовому чужому журналі, бо чи хто чував, щоб українська установа була краще господарювана і забезпечена від чужої, ще й до того в такій промисловій Америці!

В такій ситуації не допоможе також ніяке покликування на національну роллю Союзу та вагу великого числа ним зібраного членства, як в українському житті, так і у взаєминах з чужими. Розумний організатор знає, що забезпечення, у першу чергу господарське питання, і коли хтось при ньому покликується на національні моменти, то тільки як додаток до корисної для майбутнього члена господарської трансакції. Так розуміє діло і сам Союз, який дбає про збереження конкурентційно низьких вкладок, що вже само по собі повинно б переконати кандидата на члена про корисність офerti Союзу. Але тверде, принципиальне недовір'я деяких зем-

ляків в усе, що українське, каже їм не вірити навіть у незаперечні факти. І терпеливому організаторові не залишається знову нічого іншого, як брати штурмом нову семиповерхову твердиню.

Та часом організаторові все таки пощастить. Його співрозмовець видимо переборює свій апріорний скептицизм, уважно слухає пояснень організатора, скрупулятно порівнює цифри вкладок у брошурах Союзу й чужих установ, докладно розпитує про висоту дивіденди, умови виплати асекураційної суми тощо, а врешті з признанням киває головою й краснорічиво висловлює радість з таких корисних умов своєї установи. Організатор витягає перо, щоб сфіналізувати діло, але чує сакраментальне: прийдіть іншим разом, бо в господаря того дня немає вже часу, тощо. А на другий чи на третій тиждень, коли організатор відвідує знайомого вже кандидата на члена, він невинно показує полісу чужої компанії, або великодушно підписує аплікацію на п'ятсот доларів, бо іншу на п'ять тисяч вже підписав агентові чужої компанії. І організатор приймає цю аплікацію, дану, як „на Боже", бо ж все ж Союз є національною установою.

Головне, що на потребу

Подані факти не видумані, але взяті зі свіжого досвіду союзового організатора й до того такого, що з ентузіазмом і вірою взявся за своє діло. Вони не єдині. Їх можна б подати куди більше. Від них віс знеохотою і, хтось подумає, розчаруванням та зневірою. Та так воно не є. Тільки дуже хвора людина чи суспільність є невилічними. Навіть на важкі недомогання є засоби поправи. Так воно з певністю є і тут. Та щоб направити лихо, треба знати не тільки факти, але й причини, які їх викликали. Які ж це причини? Їх чимало, але найважливіша й найосновніша — це наша господарська відсталість і неусвідомленість.

Колись Україна не відставала від інших народів у господарському житті. Історія зберегла нам відомості

про українських купців і промисловців, які вдержували живі торговельні зв'язки з широким культурним світом. Роки бездержавности притупили нашу тягу до господарювання на інших ділянках поза хліборобством, але з відродженням національним прийшла, хоч і пізніше та поволі, віднова нашого господарського життя. Остання війна перервала той процес, а комуністична господарка та політична окупація України не сприяє його розвиткові. В зовсім відмінному положенні знаходиться наша громада поцейбіч океану, зокрема в З'єдинених Державах Америки. Живучи в самому серці найбільш упромисловленої країни в світі, серед небувалого досі добробуту, з усе зростаючою верствою заможних людей, з завдатками на чималу верству наших капіталістів, наша суспільність повинна звернути потрібну увагу на свою господарську освіту і вироблення. Аджеж від неї буде залежати, чи наша національна громада буде зростати в добробут і в політичні впливи, що далеко переходить інтерес поодиноких її членів і їх родин. Зі зростом нашого громадного господарського освідомлення в прямій дорозі зростає наше розуміння також для справи асекурації, якого сьогодні, поза малими виїнятками, майже не існує. Бо чи ж не є вислідом передусім господарського неосвідомлення факт, що наш земляк, який хоч і любить своїх дітей і дружину, і не жалує для них ні гроша, ні труду, жалує видати п'ять відсотків свого непоганого заробітку на те, щоб забезпечити їх долю перед невідомим припадком, який впродовж одної секунди може позбавити їх всього, дослівно всього, що досі мали?

Чи не наша господарська відсталість винувата в тому, що багато з тих нечисленних наших земляків, які доцінюють вагу асекурації, свідомо поминають українські забезпечені компанії, хоч вони дають кращі умови, а купують поліси в чужих компаніях не маючи для цього ніякої розумної, чи зрозумілої причини? Звичайна цікавість повинна б їх спонукати порівняти умови забезпечення

в різних компаніях, а передовсім порівняти вкладки у своїх і чужих, і переконатися, де вони менші. Аджеж дешевість купованого товару є основою всякої господарської калькуляції. Чи це господарське правило не обов'язує тільки українську громаду?

Чи не слід зарахувати на conto нашої господарської несвідомости факт, що батько, коли йому запропонували забезпечити його дитину на т. зв. каледжову полісу, яка б забезпечила дитині в майбутньому вищі студії і краще життя, вимовляється і то з повним внутрішнім переконанням тим, що він ще забідний на асекурацію? Аджеж є одна певна засада в світі забезпечення, що чим хто бідніший, тим більше потребує асекурації, бо ж багачеві до певної міри заступить асекурацію його багате банкове conto чи інше майно.

Чи не є об'явом того самого порядку факт, що батько відмовляється асекурувати свою донечку на студійну полісу, бо він, мовляв, має гроші в банку. Або тому, що він не вірить в асекурацію, або що скоріше, ніж поліса буде виплачена, він прискладає більше грошей в банку. Залишаючи всякі інші аргументи поза обсягом наших міркувань, вистачить тільки пригадати, що в найбагатшій країні світу, якою є З'єдинені Держави, на 165 мільйонів населення (враховуючи в те число і нашого скептика і його донечку) є під цю пору понад 320 мільйонів асекураційних поліс, отже приблизно по дві поліси на голову кожного мешканця цього краю. Чому велике багатство жителів найбагатшого краю не спиняє їх перед таким імпозиційним користуванням ідеєю асекурації, але ця ідея має бути неактуальною і некорисною для наших земляків, які мають невеличку, порівнюючи, ощадність в банку?

Або чи не віє повним господарським анальфатизмом від відмови матері-вдови асекурувати свою донечку-одиначку в шкільному віці тільки тому, що раніше треба їй асекурувати „фарнічер”. Аджеж без меблів ніяк жити не можна! Що б, якби вони погоріли? На питання

організатора, що б сталося з долею дочки, якби не стало її матері — єдиної опікунки, він дістав відповідь нарівні гнівливую, як безглузду, мовляв, мама ще не така стара, щоб їй незнайома людина, до того ще непрошена в хату, пригадувала смерть...

Спробуйте тільки вияснити пересічному землякові, чому забезпечене товариство до всіх привілеїв, які дає поліса, не платить відсотків, і зразу ввійдете в саму гущу, в саме серце нашого питання. Питання тієї санкта сімпліцитас у господарських питаннях. Один з союзних організаторів втратив бодай з годину часу, щоб вияснити дуже культурній й розумній людині, чому старша віком особа мусить платити вищу вкладку, ніж особа молодша...

Ця економічна неусвідомленість нашої громади — головна перешкода в усіх наших господарських починаннях, а зокрема в забезпеченій ділянці. Коли вже наш пересічний громадянин і забезпечиться в Союзі чи в іншій українській забезпеченій установі, то у львиній частині це діється тому, щоб прискладати собі на похорон, або щоб бути членом своєї установи. Як же страшенно рідко в нас асекуруються земляки для справжнього забезпечення родини або для плянної ощадності; для льокати готівки, розкинення ризику при льокаті більших фондів або для влаштування власної старости. А ці всі і ще багато інших міркувань лягли в основу безприкладного росту американського і світового забезпеченого бізнесу, який є в цім краю першим і найбільшим бізнесом. І в той же самий час у нас асекурація є або чеком для похоронного заведення, або вкладкою до національної установи, до якої не прив'язується ніякої господарської ваги, або просто жертвою, як „на Боже“...

Як же страшенно часто чує наш забезпечений агент від земляка, якого переконув, щоб заасекурався, що він не бажає собі забезпечення, бо про малу суму не дбає, а за велику треба багато платити, а то не варто, краще зложити в банку. Ця примітивність нашого господарського

вишколу така горендальна, що вас, союзного агента, вже не разить відмова асекурувати дитину, мовляв, вона замала для асекурації й асекурація їй може пошкодити! Або ще більше генералізоване оречення: асекурація приносить нещастя! Коли ще до того в часі цього „виroku“ трапиться, що старший синок господаря (до речі: господаря з вищою освітою!) ненадійно чхне, то читач хіба не буде здивований, коли довідається, що бідний організатор мусить таки негайно спасатися втечею, щоб уникнути непередбачених комплікацій з батьками, яких необачно дозволив собі намовляти до такого небезпечного підприємства.

Негаразд діється з нашими забезпеченнями, як негаразд було і є з усім нашим господарським життям. Серед повеї причин на чолі висувається безсумнівно найважливіша: брак бодай примітивної господарської освіти. Вона й є тим, що на потребу. На велику і негайну потребу.

Співчутлива присвята

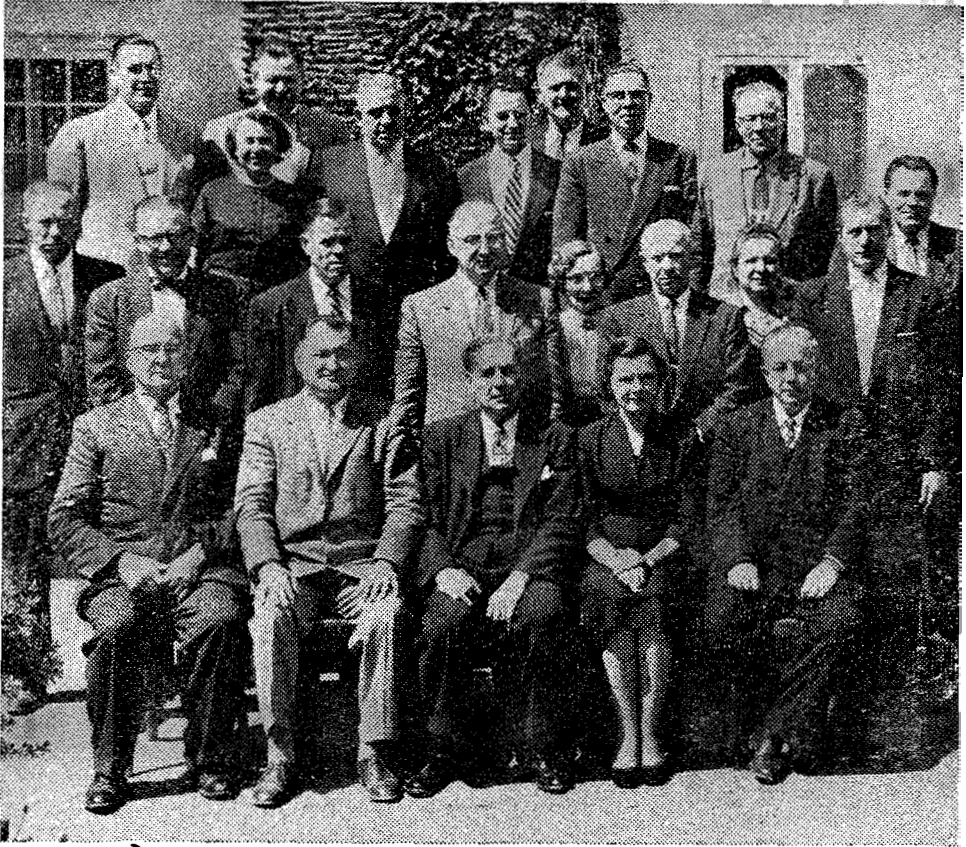
Три місяці, довгі три місяці, трудився підписаний як союзний організатор на твердій, як гранітне дно Мангеттену, українській забезпеченій ниві. Довжилися години і дні, протягалися в чудернацьку довжину тижні і місяці, але з ракетною швидкістю збирався досвід і самочинно згущався у неписаний закон нашого господарського життя і нашої забезпеченої філософії й практики.

Глибоко традиційна наша національна громада. Традицією сповнена також служба союзного організатора. Як все наше національне відродження, як ніким ще не розказаний і ніким не змальований буйний, сміло можна сказати, героїчний розвиток нашого селянського народу і його нестримний похід з недавніх же найнижчих низин до високих, соняшних вершин, так і ніким ще не почислений і ніким не оцінений труд наших забезпечених організаторів невідмінно зв'язані з традиційним „ходженням в народ“. Раз воно більше, раз менше нагадує не менш тра-

диційне „ходження по мукам”, але все воно вінчається успіхами діла, громадського діла, без якого не росте б громаді.

Де і коли ми не ходили в громадській службі і в громадській потребі! Від хати до хати, з села до села, з повіту в повіт, а нерідко по через зелені або й залізні кордони, з краю до краю. Й за чим ми не ходили! За збірками на рідні школи, просвіти, сокільські гнізда і пластові

табори; на студентські „голодні” домми і на місцеві кооперативи. І з чим ми не ходили. З колядою і писанкою, з книжками і летючками, з доповідями і промовами, зі „Сурмою”, а дехто й із закордоном купованими наганами. А згодом ми „йшли в народ” за маслом і сиром, хлібом і картоплею у „радісні” роки окупації і таборів. Скільки добра, зв'язаного з тим традиційним ходженням в народ і скільки того добра, особистого і

Головний уряд Українського Народного Союзу під час нарад в днях 21-25 травня ц. р. — В першому ряді (зліва) сидять: гол. касир Р. Слободян, заст. гол. председателя адв. М. Пізнак, гол. предс. Д. Галичин, заступниця гол. предс. Геновефа Жеребняк і гол. секретар Г. Герман. У другому ряді (зліва) стоять: ред. „Свободи” А. Драган, секретар Гол. Контр. Комісії І. Іванчук, заст. гол. Гол. Контр. Ком. інж. Ст. Куропась, голова Гол. Контр. Комісії д-р Вол. Галан, гол. радна Олена Штогрин, гол. контролер інж. Вол. Коссар, гол. радна Марія Демидчук, гол. контр. П. Кучма і за ним гол. радний Т. Шпікула. В останньому ряді на підвищенні стоять (зліва) головні радні: Ів. Кокольський, адв. Анна Чопик, В. Гуссар, Д. Шмагала, д-р Я. Падох, А. Джула, В. Діцик і М. Давискиба

громадського, зібрано шляхом більшого чи меншого натиску і чуть не примусу.

І на вашу скупку долю випало ходити в народ, союзові організатори. Від хати до хати, з міста до міста, зі стейту до стейту. Днями і вечорами, в погоду і негоду, у будень і свято. Рясні, як весняний дощ, ваші труди і негоди, рідкі, як бойківські вівси на карпатських полонинах, ваші радощі і успіхи. Та все ж ви не спиняєте ходи і не кличете по заслужений відпочинок. Бо знаєте, що на вашім ходженню більш, ніж на

чим, стоїть важливе діло нашого громадського забезпечення і наших найстаріших і найтвердіших установ, які ще й досі є основним вуглом нашої громадської будови в цім великім краю.

Продовжуйте своє „народне ходження“, яке воно не легке, і живіться надією, що не за горами той час, коли похід американізації нашої громади не обмежуватиметься до кар і телевізій, до ломаної мови і чудернацьких уборів, але дійде також до царини, в якій він так страшенно потрібний — до забезпечення!

— # —

ДОВГОЛІТНЄ НАСІННЯ

Недалеко від села Лючатун у Північно-Східньому Китаї є висохле озеро. На дні його, на глибині трьох-чотирьох метрів, є товстий шар торфу, якому, на думку вчених, вже 50,000 років. У верхній частині торф'яного шару було виявлено багато лотосового насіння.

Це насіння посіяли і воно зійшло.

Лотос росте лише у воді. Отже, це насіння з'явилося на рослинах ще тоді, коли існувало озеро. Вчені встановили, що насіння пролежало приблизно 700-1.200 років і тепер дало сход.

Вступайте в члени Федеральної Кредитової Кооперативи „САМОПОМІЧ”

ФЕДЕРАЛЬНА КРЕДИТОВА КООПЕРАТИВА

САМОПОМІЧ

813 North Franklin Street

Philadelphia 23, Penna.

Tel.: Walnut 2-1354

Основана 25 червня 1952. За час своєї діяльності приєднала 900 членів.

Кооператива збрала уділового капіталу 450,000 доларів.

Метою кооперативи є:

1. уділяти членам дешевий кредит на догідних умовах,
2. виплатити членам якнайбільшу дивіденду від їхніх вкладок,
3. уможливити членам безплатне життєве забезпечення,
4. заохочувати громадян до сталого, систематичного ощаджування.

Ближчі інформації про кооперативу та її цілі й користі для членів уділяє Дирекція Кредитової Кооперативи в урядових годинах кожного понеділка, середи і п'ятниці від години 7 до 9 вечором та в суботи від години 10 до 12 перед полуднем.

Дирекція Кооперативи.

ДВА КОРИФЕЇ ПРЕСИ

Д-Р ІВАН НІМЧУК — Д-Р ВАСИЛЬ ПАНЕЙКО

Написав Іван Кедрин

Трохи дивно виглядають ці два прізвиська одне поруч одного, так мало ці люди мають спільного. Крім одного: спільної приналежності до світу української преси. І ось, на прикладі цих двох осіб — Івана Німчука й Василя Панейка — найкраще видно, яке широке поняття „преси” і як українська преса теж зрізничувалась та поширила межі, що в них можуть вміщатися журналісти не тільки цілком різних персональних вдач, але й професійних уподобань і зацікавлень. І Василь Панейко і Іван Німчук належали до того самого галицького націонал-демократичного табору. Був час, коли вони обидва працювали в апараті того самого закордонного центру ЗУНР, чи пак Диктатури през. Євгена Петрушевича, Німчук у Відні, Панейко у Парижі. Імена обох зв'язані з львівським „Ділом”, якого вони обидва, в різному часі і серед різних обставин, були головними редакторами. А все ж, це були наче два окремі світи.

Пишучи про них, крізь призму власних споминів, зв'язаних із співпрацею з ними, та бажаючи дати своїм коротким нарисом „причинок” майбутньому історикові української преси (який напевне знайдеться колись, коли буде Українська держава і поглибляться історичні дослідження над різними ділянками минулої української культури), відразу треба зазначити, що автор цих рядків не може ставитись до обох них — Івана Німчука й Василя Панейка — цілком однаково, з тими самими почуваннями. І тому — хоч узагалі нема ідеально-об'єктивної критики осіб, явищ і діл, бо кожна критична оцінка мусить бути забарвлена суб'єктивізмом — на

характеристиці обидвох тих діячів відіб'ється мабуть ще більш суб'єктивізм мого підходу. Пам'ять про покійного Івана Німчука навіяна в мене найглибшим сантиментом, як про одного з найкращих, найближчих, найсердечніших приятелів. Працювати з кимсь в одній газеті цілих 15 років, із них цілих 10 років сидіти разом в одній кімнаті — може бути великою приємністю, силовано-коректною байдужністю або великою прикрістю. Уважаю ласкою Господньою, що наділив мене був таким товаришем праці, як Іван Німчук. І не можу писати про нього інакше, як тільки тепло, з найбільшим смутком, що його нема вже в живих, і з глибоким жалем до себе самого, що занедбував в останніх роках контакт, причаплений 4,000-милевою віддаллю між Нью Йорком й Едмонтоном у Канаді. А може й докір совісті за той занедбаний безпосередній зв'язок диктує ще тепліший тон у згадуванні Івана Німчука.

Не те у відношенні до Василя Панейка. При всій пошані до його інтелекту, до його громадсько-політичного й журналістичного стажу і навіть віку (коли я, вернувшись з воєнного пологу на Сибіру й революційної метушні в Україні, був студентом у Відні, він мав уже за собою кар'єру головного редактора „Діла” й міністра закордонних справ ЗУНР) — я ставився до Василя Панейка не тільки байдуже, але й з нехиттю. Він відштовхував передусім своєю „трудною” вдачею неврастеніка-відлюдка. Він відштовхував і політично, як один із тих галицьких політиків з перед першої світової війни, що їх світогляд формувався в щоденній морочливій і безперервній гризні з по-

ляками, у бороненні одних дрібних позицій і здобуванні інших, в ідеалізуванні всеукраїнського ідеалу — без істотного знання України і реального світу. Це була старша генерація галицьких діячів, що розгубилась, ставши віч-у-віч з революцією в Україні 1917-1920 рр., яка глибоко розчарувала їх, бо розбила їхні романтичні мрії. Василь Панейко був, без сумніву, соборником і одним із передовиків, що формулювали соборницько-державницьку плятформу галицьких українців напередодні першої світової війни. І був теж одним із тих, які залишилися в душі обласними галичанами, відштовхнені від Наддніпрянщини тамошніми революційними явищами, яких не розуміли. І тому молодші за нього на кільканадесят років галичани, які, як і я, в рр. 1917-1920, опинившись на Наддніпрянщині, не захотіли вертатись до своєї „вужчої“ галицької батьківщини, полонені красою природи і розмахом життя Наддніпрянщини, — які жили, боролись і співпрацювали з наддніпрянцями, відчужились духово від тих, які на проблему Галичини після розпаду Австро-Угорщини і невдачі збройної кампанії в Україні дивились крізь призму 91-ої статті Сан Жерменського договору.* Насправді, Василеві Панейкові не можна закидати галицького партикуляризму і сепаратизму. Він ненавидів поляків за їхній режим у Галичині ще за австрійських і потім польських державних часів. Але ж саме йому приписують передову статтю в „Ділі“ в дні вступу російських військ до Львова в 1914 році: „Нехай згине

* Сан Жерменський договір з 10 вересня 1919 року, як одно з доповнень до Версальського договору поруч з договорами в Трієні і Неї, постановляв у 91 статті, що всі ті колишні складові частини Австро-угорської монархії, яких доля виразно не визначена у згаданих договорах, залежні від рішення Найвищої Ради держав Антанти. На цій підставі уряд ЗУНР процесувався на міжнародному форумі за признання самостійності ЗУНРеспубліці. Признання Радою Амбасадорів, органом Найвищої Ради, Східньої Галичини Польщі, 15 березня 1923 року, закінчило той процес повною українською поразкою.

Росія”. Він був ентузіястом перевороту з 1 листопада 1918 р. Здається, що ненависть до Польщі, невдача Листопадового зриву в дальшій стадії війни та глибоке розчарування в революції на Україні, поруч із відродженням великоросійської потуги, хоч і в червоній формі, були тими свідомими чи підсвідомими спонуками, які штовхнули Василя Панейка в обійми русофільства.

Василь Панейко не був партикуляристом, провінціалом. Він був соборником, але в тому розумінні, що реальне здійснення соборництва вважав за можливе тільки в рямцях російської федерації. З усією рішучістю треба підкреслити, що русофільство Василя Панейка не мало нічогоісного спільного з старогалицьким москвофільством, чи наддніпрянським малоросійством. Він був українським патріотом - державником, але здійснення українського державницького ідеалу він уважав за можливе в рямцях федерації з Росією, при чому тільки в такій комбінації уважав за можливу українську національну експансію на схід від українських етнічних земель з чорноморського басейну. У цій своїй теорії він не був такий послідовний, як наші новітні так звані советофіли — наддніпрянські ліві ес-деки чи ліві ес-ери, всі ті Шумські, Максимовичі і Щириці, які розумовим шляхом дійшли до висновку про konieczність співпраці з большевицькою Москвою, щоб рятувати національно-культурні цінності в Україні та запевнити їй мінімум політичних вольностей й охоронити її від повної економічної експлуатації. Ще послідовнішим націонал - політичними советофілами були всі ті галичани-науковці, письменники і журналісти, які в реакції проти Польщі, рахуючись з советською „реальністю”, повірили в можливість і konieczність співпраці з червоною Москвою на плятформі СССР. Більшість тих наддніпрянців і галичан походили з соціалістичного табору чи мали бодай замолоду соціалістичні симпатії, як математик Микола Чайківський, чи анархіст Михайло Лозинський. Але були й такі аполітичні ідеалісти, як

географ Степан Рудницький. Василь Панейко ніколи не належав ані формально, ані фактично до лівого табору. Він вийшов із націонал-демократичного світу і своїм філософським світоглядом таким залишився до смерті. Московський комунізм був йому цілком чужий, докраю осоружний. Вся його психічна структура, наскрізь західня, була ворожа більшевизмові, який його до того ступня відштовпував, що він його не студіював. Він був політичним русофілом, відірваним від сучасної політичної дійсності. Здається, через це своє політичне русофілство й переконання, що Галичина може визволитись від Польщі, тільки спираючись на Росію, було головною причиною, чому розеарились три головні західньо-українські делегати на Мірову Конференцію у Парижі: Василь Панейко, Михайло Лозинський і Степан Томашівський. Так бодай чув я, що Панейко теоретизував на тему орієнтації на Москву, Лозинський — на ближче не означений Київ, Томашівський — на порозуміння з Варшавою. Можливо, що це невірно і розбилась комбінація цих трьох осіб через дійсно цілком різні їхні вдачі та спільну рису вдачі всіх українців, що не мають взаємної толеранції, терпцю і хисту до співпраці на широкий державницький базі. Д-р Степан Витвицький згадував мені, що Панейко скаржився йому на постійне бажання Михайла Лозинського верховодити в названій делегації, через що, мовляв, неможлива була згідлива співпраця. Поруч із д-ром Ст. Витвицьким, мабуть, єдиним діячем по цьому боці залізної завіси, який міг би сказати цікаве й авторитетне у цій справі, є тепер проф. Олександр Кульчицький із Сарселю у Франції, дармащо й він прибув до Парижу мабуть вже після отєї нещасної першої галицької делегації (до якої належав ще, зрештою, Дмитро Вітовський і ще дехто).

Зрештою, своїй концепції, своїх політичних теорій, не розвинув Панейко у деталях, бо його невеличка книжечка „З'єдинені Держави Східної Європи” залишає багато питань

без відповіді. Але він був впертий у своєму політичному русофілстві, і через те виринув конфлікт між ним і громадянством.

Спершу він, вернувшись зі Львова до Франції, після короткого періоду свого останнього головного редакторства у „Ділі”, десь у 1925 році — надрукував яскраво русофільську статтю про конечність українсько-російської федерації у „Последніх Новостях” Мілюкова в Парижі. Під тиском обурення з краю він вмістив там другу статтю, в якій пояснював, що, мовляв, уважає можливою федерацію з Московщиною тільки через українську державність. Але трохи згодом появилася стаття в одному німецькому часописі у Відні на тему національно-політичних відносин у Східній Європі, де висловлено погляди, подібні до теорії „триєдиної нації”. Василь Мудрий твердить, що це він розшифрував криптонім, що ним була підписана та стаття, заявляючи, що це дівоче прізвище дружини Василя Панейка, і що автором цієї статті був Панейко. Василь Панейко, що був завжди зв'язаний з „Ділом”, перестав після появи цих статей бути його паризьким кореспондентом. Він відійшов від українського життя у Франції. Переїхавши до З'єдинених Держав під кінець другої світової війни, зовсім тутешнім українським життям не цікавився, ніякого контакту з українською громадою не шукав, і на пальцях можна порахувати тих окремих українців, з якими стрічався (м. ін. з покійним інж. Ю. ліаном Мудраком, кол. членом дирекції „Діла”). Покійний Лука Мишуга оповідав авторові цих рядків про свою зустріч з Панейком. Панейко скаржився Мишугі, що йому українське громадянство зробило кривду. Мишуга запропонував йому написати про це широко в „Свободі” і з'ясувати по-своєму всю справу. Панейко ніби обіцяв, але ніколи цього не зробив. Д-р Роман Осінчук у Нью Йорку, в якого Панейко лікувався, натякнув одного разу Панейкові на той його конфлікт з громадянством. Панейко — оповідав д-р Р. Осінчук — не пояснював деталей, але заявив,

що він ніякого жалю до українського громадянства не має, бо в політиці завжди треба рахуватися з можливістю також і невдач, і він сказав невдачі та й годі. Ред. Омелян Ревюк в Нью Йорку, в якого Василь Панейко якийсь час мешкав, запевняє, що Панейко до того не цікавився українськими справами, що навіть не читав ніяких українських газет. Зате він згадував мені про іншу цікаву подробицю: що Панейко характеризував перед ним французів, як декадентів, які тільки у північній своїй і північно-східній частині зберегли міць духа, себто там, де племінно споріднені з німцями. Це цікава подробиця, бо тямлю добре статтю Панейка в „Ділі”, в якій він палко закликав українську молодь виїздити на студії не до Німеччини, а до Франції й Англії: мовляв, українці куди більше скористають від культури романської й англо-саської, як германської. Вихваляння німців після другої світової війни було логічне для психічної структури Панейка: це була людина надзвичайно чула, вразлива, яка піддавалась настроям і живо реагувала на ті явища, які її боліли. Заламання Франції у другій світовій війні було „шоком” для всіх, що вірили в її післяверсальську силу, так само, як німецький „бліцкриг” у двох перших роках війни імponував усім, що легковажили „прусаків”. Панейко, який — як згадано вже — ненавидів Польщу, славив Німеччину, що розбила польську державу в 20-денній кампанії. Він цей свій подив дуже яскраво висловлював під час відвідин у Львові, після приходу туди німців у 1941 році. Здається, що ці його раптові пронімецькі симпатії спричинили йому труднощі у Франції, коли відвернулася воєнна карта, і через те й він переїхав до ЗДА.

Як відомо, Панейко в Нью Йорку вчив у школі Берліца німецької й французької мов. Але цього не можна зараховувати на рахунок його особистих симпатій, бо в ЗДА багато людей береться за ту заробітну працю, яку можуть мати, а не за ту, якої хотіли б. Ту працю буцімто дістав він

завдяки своїм близьким контактам з масонськими колами. З байдужністю Панейка до українства в останній стадії його життя теж не все ясно, бо фактом є, що в 1955 р., виїхавши до Каракусу у Венесуелі, він передплатив „Свободу”. Одного можна жалувати, — що цей величезний ерудит, людина високої культури й надзвичайного знання з прерізних ділянок науки і політики, так мало залишив по собі для майбутніх поколінь. Мілена Рудницька незадовго перед його виїздом до Венесуелі наполегливо радила йому написати спомини. Панейко признавав, що це манить його, але він не мав ані сили волі, ані терпцю взятися за це діло, так само, як не мав їх усе життя.

Не можна порівнювати Василя Панейка з Іваном Німчуком, бо Панейко був політичним публіцистом, а Німчук — журналістом із сутогромадськими та історично-хронікарськими зацікавленнями. Василь Панейко втік від людей і будь-якої організації, — Німчук шукав в організаціях тематики. Василь Панейко був надто нервовий і невидержливий, щоб при всьому величезному знанні, що його мав, написати книжку. Він був типом публіциста, проте величезна більшість його статей — це були короткі нариси, писані манерою французів, яких, зрештою, був — бодай до часу війни — палким звеличником. Німчук описував воєнні могили, цікавився бойовою організацією Пілсудського, українською військовою організацією з 1917 р., українськими козаками в війську Яна Собеського під Віднем та основником каварень у Відні Юрієм Францом Кульчицьким з кінця 17-го сторіччя, віровизнавею статистикою в Західній Україні, організацією львівського міщанства, спортовим рухом в Галичині між двома світовими війнами, Засянням і Лемківщиною, давнім галицьким москвофільством і його нащадками за післяверсальської Польщі, еволюцією галицького народоцвітства, історією української преси, а в своїй щоденній редакційній праці — організацією крайових дописів і крайовим галицьким життям, технічною сторінкою га-

зети, гармонією різnorodного матеріалу, „новинками”, хронікою, бібліографією, коректою. Словом, усім тим, що власне було дуже далеке, нецікаве й навіть осоружне Василю Панейкові.

Я вже згадував у своєму спогаді про кількох своїх колишніх шефів-редакторів, до яких короткий час належав і Панейко („Мої шефи-редактори”, Календар „Свободи” на рік 1956), що рідкий в історії преси страйк редакторів проти головного редактора, який вибух був у Редакції „Діла” в 1925 р., був спричинений більше вдачею і поведінкою Василя Панейка, як політичними розбіжностями: Панейко, спроваджений з Парижу на головного редактора „Діла”, не відбув із членами Редакції ні одної наради, не цікавився ними і їх працею, не керував редакцією, як колективом, замикався від першого дня на ключ у своїй окремій кімнаті, де писав щоденно передову статтю і видавав її до друку, не інформуючи про неї нікого з нас, не обговорював з членами редакції гостро актуальних тоді і дуже складних питань внутрішньо-українських відносин та ставлення до всяких позаукраїнських справ. Це не значить, що Василь Панейко ставав на позиції „іберменша” і відносився до всіх з висока. Хоч він був „шенгайстом” і аристократом духа, проте не був егоцентриком і всезнайком. Тим менше показував свою гордість, вищість, зарозумілість. Він мав м’яку вдачу і був у поведінці з людьми надзвичайно делікатний. Але його чутливість поєднувалася з неврастенічною вдачею, і через те він страшенно був важкий у співжитті, а ще важчий у громадсько-політичній співпраці. Наприклад, він міг умовитись прийти на засідання, на якому мав проводити чи звітувати, але замість того втекти кудись, де його не можна було знайти. Він утікав не від обов’язків, а від людей. Коли він — як згадано вище — жалівся покійному д-рові Луці Мишусі на несправедливість громадянства, обіцяв написати про це і не написав, то це було характеристичне для нього втікання від полеміки, хоч би вона на-

віть мала рятувати й очищувати його ім’я. Він не прив’язував значення до того, що хтось про нього писав чи казав, а може, навпаки, так це переживав і так цим хвилювався, що не хотів про це знати. Тому ніколи не читав статей та нападів на нього, яких безумовно було в українській пресі чимало. Очевидно, що не можна було навіть уявити собі Панейка, як громадського діяча, який ходив би на зустрічі, розмови й доповіді до міщанських і робітничих організацій, на передмістя до читалень чи організував якісь гуртки або спортові дружини.

Зате Німчук був людиною наскрізь громадською. Він менше годився для „чистої політики” і, наприклад, хоч був членом Центрального Комітету УНДО, не брав участі в політичних дебатах і суперечках, не виголошував доповідей на політичні теми, не був політичним полемістом, не був узагалі політичним промовцем. І в „Ділі” він не був ніколи політичним передовиком, хоч очевидно, коли треба було, міг завжди „вскочити” і написати добру статтю на актуальну політичну тему. Зате його дсменною була ділянка розподілу і координація праці в редакції, організування сітки закордонних і крайових кореспондентів, справляння рукописів головню на громадські теми і дописів із місць, пізнавання у подробицях місцевих громадських відносин та безпосередня активна праця в громадських організаціях. І тому, хоч він не був типом такого глибокого інтелектуала, як Панейко, і не мав тієї всебічної ерудиції, що Панейко, проте для редакції щоденника був куди ціннішою людиною — своєю щоденною працею, товариською вдачею, умінням ладнати з людьми та духом, що його носив у редакційну домівку. Коли Панейко був клубком перечулень нервів, а Німчук його антиподом, то це не значить, що Німчук не був людиною нервовою. О, ні, Німчук був страшенно нервовою людиною, але не був неврастеніком. Глибоко переймався громадськими й редакційними справами, хоч не душив цього в собі й не втікав із своїми думками й нер-

вами від людей на Високий Замок у Львові. Завжди просто й щиро ділився своїми думками й журбою з тими, хто був йому близький. Наприклад, за існування в „Ділі” редакційної колегії Німчук-Кедрин-Кузьмович, за палкого поручення Німчука прийнято до Редакції молодого журналіста, який саме скінчив був високу школу за кордоном і виявляв у своїх кореспонденціях до „Діла” талант і освіту. Молодий чоловік, прийшовши до Редакції, дуже коротко потім, нічого не кажучи нам, редакторам (у редакції „Діла” працювало тоді 10 постійних її членів, крім поза-редакційних співробітників і редакторів окремих сторінок), вніс був до Надзірної Ради, здається на руки д-ра Костя Левицького, свій проєкт, як поліпшити газету, із критикою різних її деталей. Очевидно, що члени Надзірної ради і Дирекції Видавничої Спілки „Діла”, з якими названі вгорі члени Колегії жили на товариській, а з деякими на приятельській стопі, негайно передали нам цей еляборат. Як крізь мряку, пригадую собі, що було в ньому багато правильних і розумних завваг, але не було нічого, чого ми самі не знали й багато разів не передискутовували; було й багато речей, яких не можна було змінити або через брак фондів, або через відносини в УНДО чи Надзірній Раді „Діла”, чого той молодий чоловік ще не міг знати. Німчук надзвичайно схвильовався, він просто не міг дати собі ради, як могла його зустріти така, на його думку, нелюдяльність і невдячність, він брав це просто, як особисту образу. Той молодий громадянин-журналіст прийшов до мене додому і вияснив свою добру волю, в якій я не сумнівався. Після того я переконував Німчука, що треба брати цей інцидент радше на весело і не робити кривди молодій людині, яка вчинила тактичну помилку просто через брак життєвого досвіду. Глибоко віруючий, він, проте, не терпів людей, що „обносились” з своєю побожністю. Звідси його надзвичайна толерантність, об’єктивізм і брак мстивості. Класичним зразком безпристрасного підходу до най-

лютіших ворогів, що спричинили йому особисто величезні фізичні і моральні терпіння, є його книжечка — „359 днів советським в’язнем”. Ні одного епітету під адресою большевиків узагалі й енкаведистів зокрема, ні одного слова лайки, оминання прикметників, всякої напушености, всякої штучности, всякого вибуху зрачених почувань. Спокійний, безсторонній тон оповідача, наче б це мова йшла не про нього самого, що пережив ті страхіння. Очевидно, що завдяки такому тонові ця книжечка робить куди глибше враження, як спомини різних інших авторів, що лаються на своїх колишніх ворогів і подають читачеві великою ложкою свої переживання та почування. Коли я у тому дусі написав у „Свободі” рецензію на ту його книжечку, він написав мені, що розплакався, читаючи її, хоч не плакав, пишучи свої спомини. Живучи на еміграції в Німеччині, писав мені до Австрії, що треба стидатися за тон і зміст полеміки в українських емігрантських газетах, — скількисть яких не відповідає якості. А з Едмонтону згадував, як про недосажний ідол, про працю в „Ділі”.

Чому, властиво, сполучено Івана Німчука й Василя Панейка в одному нарисі, чому їх тут порівнюється? Химерна доля захотіла так, що, кинувши обох їх поза „великий став” на американський континент, одному замкнула навіки очі в далекому північно-західньому Едмонтоні у провінції Альберта в Канаді, в дні 1 травня 1956 року, другому в тому самому місяці, 29 травня 1956 року, в столиці південно-американської республіки Венесуелі, Каракасі. Німчук прожив 64 роки, Панейко — 73. Але кожний з них жив замало. Бо кожний із них був цінністю і втрата кожного з них залишає пусте місце. Це ті люди старшого покоління, які самі вчилися, творили і були цілими людьми, хоч були різні і хоч один із них мав такі, другий інші прикмети чи хибі. Згадуючи минулий, 1956-ий рік — неможливо промовчати втрати, що їх зазнав український інтелектуальний світ після смерті Івана Німчука й Василя Панейка.

ДО МАРТИРОЛОГІЇ КОБЗАРСТВА

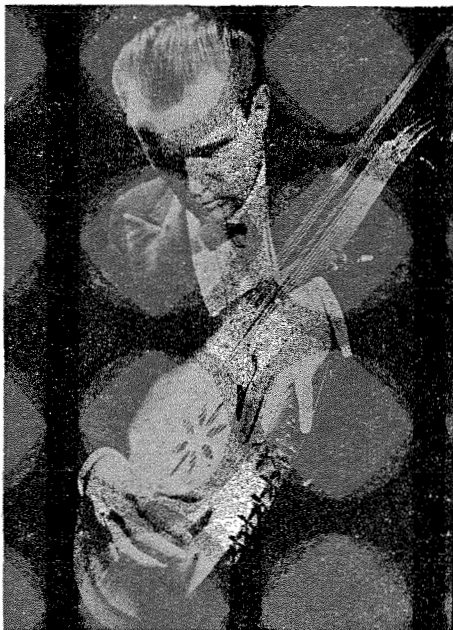
Написав Василь Ємець

Немає на світі народу, який ставився б до свого національного музичного інструменту з таким пієтизмом, з яким ставиться український народ до свого понадтисячолітнього музичного інструменту, що у своїм первіснім вигляді й у своїй первісній назві — „кобза”, був знаний йому ще в початках нашої княжої доби..

Той пієтизм особливо позначився за старих гетьмансько-козацьких часів. Він залишив глибокі сліди не тільки в переказах, байках, легендах, в різних мальовилах, у віршах, але особливо в козацьких піснях та козацьких думках. Кобза була немов матеріальним засобом, з допомогою якого виявлялась духовість козака, його радість, журба, відвага, ненависть до ворогів та його гаряча любов до Козацької Матері — України.

Треба підкреслити безсумнівний факт, що грання у кобзу (так — „у кобзу”, а не „на кобзі”, як ми тепер спотворили наш старий козацький вислів!) було поширене серед козацтва взагалі, а не тільки серед старих чи нездужаючих або покалічених козаків, як про те дехто тепер пише. Уміння грати у кобзу входило в дефініцію прикмет українського козака та його пієтизму до „кобзи — дружини вірної, бандури мальованої”, як то співається в думі „Про смерть козака-бандурника”.

Між іншим, зазначу при цій нагоді, що називання кобзи „бандурою” не тільки в народних масах, але й серед самих сліпих кобзарів не було популярним та й в старі гетьмансько-козацькі часи тої назви рідше вживали. Можливо тому, що назва „бандура” з’явилась десь в XVI сторіччі, тоді як назва „кобза” мала за собою вже перед тим довгі віки існування. Недурно й Тарас Шевченко

Бандурист Василь Ємець

свій збірник вогненних віршів назвав „Кобзарем”, а не „Бандуристом”.

Коли Москва в другій половині XVIII віку знищила Гетьманщину і скасувала Козацтво, пам’ять про наші рідні гетьмансько-козацькі часи жила здебільшого в підсвідомості нашого народу. Вони пригадувалися хіба козацькими могилами, козацькими піснями, окремим козацьким станом, що існував на Полтавщині та Чернігівщині до самої революції 1917 року, та козацькою мовою. Кажу, козацькою, бо не тільки на Кубані, але й на згаданій вище Полтавщині та Чернігівщині люди, що пам’ятали про своє козацьке походження, вживали термінів „козацька мова”, „козацька пісня” і т. д.

Але особливо нагадувала за наше минуле кобза, що була живим свідком та речником гетьмансько-козацьких традицій. Ніщо й ніхто так не захоплював наших широких народних мас, як саме кобзар, що грав та співав „про старі часи”. І на базарах, і на ярмарках жалібні звуки кобзи стягали не раз великі натовпи селян, що з запертим віддихом слухали співу кобзаря. Не одному з слухачів котилися по щоці сльози, про жінок та дівчат вже й не згадуючи...

Так! Того роду пістизму до свого національного інструменту та до своїх народних співців, мабуть, не знає жадна нація в світі. Але правдою є й те, що жадний інший музичний інструмент та ті, що грають на нім, не знали такого переслідування, якого зазнавали й зазнають наш старий козацький інструмент кобза та кобзарі.

Вже за старих козацьких часів, як от ще за польського панування, терпіли кобзарі, а були серед них і такі, що їм стинали голови. За давніх і недавніх царських часів кобзарів возили навіть і до Петербургу, але на

Рідній Землі їх переслідувано — ба, навіть траплялось, що й самі їхні кобзи розбивано.

„Ех, — казав кобзар Панас Барь — що нам усяди буває від тих городових, урядників, станових тощо! І струни тобі на бандурі порве і бандуру грозить поламати, а посперечайся, то й боки наштовха — не ходи, та й годі!”

Другий кобзар оповідає, що „так од них (поліцаїв тощо) і ховаємось, неначе, нехай Бог милує, ми злодії якінебудь абощо. Як зачемо, що йде або їде становий, то куди влучив, туди й впав, аби біда минула. І тож скажіть, які часи настали: жиденята з катеринкою (шарманкою) ходять, то й тим можна, хоч вона й на весь город скиглить, а тут же про Боже співаєш, людей від гріхів одводиш — ні, не можна”.

Багато говорять про переслідування кобзи слова кобзаря Михайла Кравченка. Коли він мав їхати до Петербургу, його запитали, чого б він просив у царя, коли б довелося перед ним співати? На це питання він дав таку відповідь: „Мені самому нічого не треба, а як Бог привів би до того, то прохав би пресвітлого царя, щоб вільно було нашій братії ходити всюди”.

Тарас Шевченко, співець гетьмансько-козацької слави, що цікавився кобзарями, розшукував їх, занотовував їхні думи, а як дехто вважає і сам грав у кобзу та увіковічнив кобзарів у безсмертнім „Перебенді” — напевно не раз був свідком переслідування кобзарів, коли згадав за них у своїм „Великім Льоху”. Розповідаючи про розкопаний „Льох”, в якому не знайшлося сподіваних скарбів, Шевченко каже про розлютованого представника влади, що кинувся на народних співців, які співали про Богдана Хмельницького, з такими словами:

„Ви што делаєте, плути?”

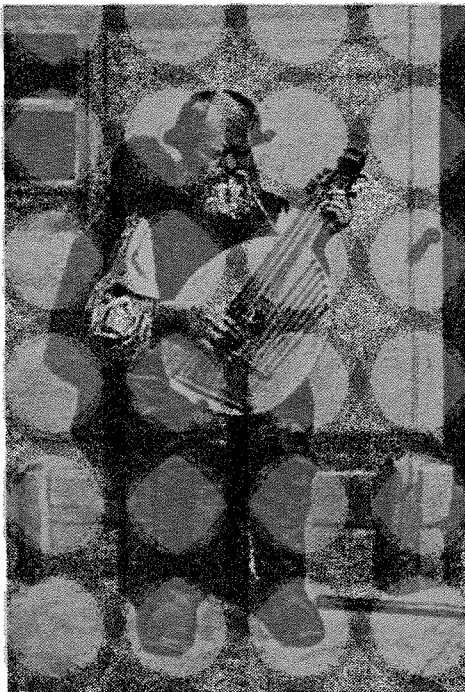
— „Та ми, бачте, пане, співаємо про Богдана!

— „Я вам дам Богдана!

Мошеннікі, дармоєди!

І песню сложилі

Про такого ж мошенніка!”

Остас Вересай

Портрет роботи мистця А. Ольшанського

— „Нас, пане, навчили!”
— „Я вас навчу! Завалить їм!”
Взяли й завалили, —
Випарили у московській
Бані-прохолоді,
Отак пісні Богданові
Стали їм в пригоді!”

Про переслідування кобзарів та
взагалі про їх тяжке, безправне ста-
новище говорить довший вірш, скла-
дений якимсь кобзарем і занотований
інж. Гнатом Хоткевичем, одним з
перших видючих кобзарів-інтеліген-
тів. Подаю його тут в скороченні:

„Як на славній Україні кобзарі, лірники проживають,
А великі пани про їх нічого не знають,
Як вони, бідолахи, страждають,
Через те, що грошей, а частенько й хліба не мають.
А чому ж вони не мають?
А тому вони не мають, що куди не підуть,
Не дуже їх улюбляють,
Відусюди проганяють,
Усякої волі лишпають.

— — — — —
Усюди нас б'ють, усюди нас лають,
А стрінешся з начальством — в поліцію забирають.
Іде собі кобзарик, нічого лихого не думає, не гадає,
Про себе мугиче-співає.
А тут його на різку вже поліцейський дожидає,
І зараз його бідолаху в поліцію забирає.
По вулиці йде, пхає та штовхає,
І кобзу йому, нещасному, на шматки розбиває.
Що ж він його у тюрму запихає,
Коли він і так темний, світу Божого не видає?
Нащо його в ту тюрму садовити,
Коли йому безщасному й без того тяжко в світі жити?

— — — — —
Ой, пани ж ви, добродії! Добру ви ласку майте,
І нам хоч маленької волі дайте,
Щоб вільно могли ми ходити,
Шматка хліба просити.
Бо що заграєм, заспіваєм,
З того тільки й пропитання маєм...”

Таке становище кобзарів тяглося до ХІІ археологічного з'їзду, що відбувся в Харкові, в 1902 році. На нім виступило сім сліпих кобзарів разом з Гнатом Хоткевичем, що треба думати спричинився до того виступу. Со-льові й гуртові точки кобзарів справили добре враження на членів з'їзду. Було ухвалено просити уряд, щоб кобзарям було вільно ходити.

З того часу теоретично переслідування кобзарів скінчились, фактично ж кобзарі й далі мали всякі пригоди. Проте, їм вже стало багато вільніше. З часу революції 1904-1905 року сліпих кобзарів все частіше за-прошують на різні імпрези, як от

концерти, вечірки, з'їзди тощо. Це в ті часи звернув на себе увагу мій су-сіда кобзар Іван Кучеренко (по ву-личному — Кучугура) з козацької слободи Мурафа, Богодухівського по-віту, на Слобожанщині, що була за 7 кілометрів від мого рідного села Шарівки.

У нас він був завжди вітаним, а навіть з кобзарем Павлом Гащенком з с. Костянтинівки, того ж повіту, він наспівав пісню „В чарах кохан-ня” до фонографа, який тоді був з'я-вився і яким мій батько захоплював-ся, роблячи з розбитих валків нові для наспівання. Тож тоді була змога дізнатися про всякі пригоди того най-

визначнішого сліпого кобзаря. Пам'ятаю, як він розповідав за арешт та буцигарню.

„Не раз, — пише проф. К. Данилевський, — били (його) поліцаї та жандарми за те, що співав на базарах та ярмарках „недозволені пісні“.

„А то був такий випадок, — розказував кобзар сам. — Отож сиджу на Університетській Горці у Харкові та й виспіваю собі пісню — думу на смерть Шевченка. Люди підходять, слухають, кидають копійки, кладуть бублики... Поводатор каже — багато людей плачуть... Коли це підходить жандарм та як гримне. „Далой зодсюдова, свиняче рило!“, та чоботом мені в бандуру. Я намацав скоро його чобіт, встаю, держу його, а тоді як одминив його бандурою, та так і задзеньчали струни... Аж ось сюрчки, свистки, побігли крючки (поліцаї — В. Є.) поштовхали та в буцигарню. Прийшов околоточний (найнижча старшинська ранга в царській поліції — В. Є.): „А ну-ко, заграй!“. Я заграв. Він послухав та й каже: „Вот что, милый человек, отправляйся на село і не показивайся в Харкове. Нєльзя крамоли сеять“.

„А скільки було таких випадків, мандруючи по Україні? Сотні!“

(Проф. К. Данилевський. „Славетний український кобзар Іван Кучугура-Кучеренко“. Журнал - місячник „Орлик“. Берхтесгаден - Струб. Березень-Квітень. 1947. Ст. 9).

Серед кобзарів-патріотів треба згадати за сліпого кобзаря Антона Петюха, що більше відомий, як Антін Митяй. Походив він з села Медвин, що на Київщині. Він не тільки пісню та думою, але й живим запальним словом пригадував народів за козацькі часи. В 1906 році його було арештовано й заслано на північ Московщини, в Оловецьку губернію, хоч за кілька місяців Митяй було звільнено.

Автор цих рядків після свого першого публічного виступу з бандурою 6 грудня 1911 року на концерті, що відбувся в гімназії, в старім полковім козацькім місті Охтирці, на Слобожанщині — за малим „не вилетів“ з гімназії. Проспівав я тоді „Розриту могилу“ Шевченка. І хоч від плес-

кання, вигуків „браво“ та „біс“, а особливо від тупотіння ногами на залі повстав такий тарарам, що здавалось немов стіни валились — але мене вже на сцену не пустили навіть уклонитись. Ситуацію врятував „Кобзар“ Шевченка, на яким стояло — „Дозволено Цензурою“. А пізніше сам інспектор гімназії, Павел Яковлевич Квіцинський, що походив зі старшинського козацького роду, який спричинився, що мене залишено в гімназії — під великим секретом просив мене прийти до нього на помешкання з бандурою...

Очевидна річ, що з революцією 1917 року все змінилось: кобзарів вже не тільки ніхто не переслідував, але вони всюди, а особливо серед козацтва, яке почало воскресати, та українського війська взагалі, були дорогими і завжди бажаними гістьми. За Гетьманщини, коли прийшло до заспокоєння й революційні розрухи уляглися і коли прийшло до великої розбудови української культури, почалася й розбудова кобзарства. В Києві була відкрита школа гри на бандурі. А в музичній школі ім. Миколи Лисенка, що її переорганізовано на Український Музичний Інститут ім. Миколи Лисенка, відкрито окрему класу бандури. Також, вже з початків Гетьманщини, почалася організація першої Капелі Кобзарів (Кобзарського Хору), що за великої прихильности гетьманської влади в початках жовтня відбула свій перший концерт в одному з найбільших театрів нашої столиці (Театр Берго-ньє). Капелю кілька разів закликали до Гетьманського Палацу.

Однак по кількох її виступах вже було не до музики, бо під Києвом грали повстанські протигетьманські гармати... Після повалення Гетьманщини, Капеля Кобзарів виступила на бенкеті в честь Директорії УНР та дала кілька концертів для війська, що перебувало в Києві. На тому все й скінчилось, бо вже незабаром під Києвом була червона Москва. Тож і мої кобзарі і я — хто куди, бо поставила така анархія, що про організований виїзд не могло бути й мови.

Для кобзарства наступили знову чорні дні... Московські більшовики,

Гнат Хоткевич із своїми студентами

підтримані українськими більшовиками та українськими лівими соціалістами (незалежниками та боротьбістами), швидко поширювали „народну” владу. Московські більшовики перевершили московських царів. За царської влади кобзарство переслідували, а тепер почалося винищування кобзарів. Вже за кілька місяців після повалення Гетьманщини, члена моєї першої Капелі Кобзарів, Андрія Слідюка, розстріляно коло Старокостянтинова. Членові капелі кубанському козакові Михайлові Телізі й мені пощастило виїхати за кордон, решта капелян поховалась. В 1920 році, десь по Зелених Святих, в Одесі, розстріляли московські більшовики видючого кобзаря Литвиненка, а його кобзу skonфіскували. Цікаво, що перебираючи його речі, вони знайшли замовлення на нову велику бандуру й негайно поспішили до майстра, щоб її забрати, але вона була вже десь добре захована.

Ми згадували вже за сліпого кобзаря Антона Митяя. В 1919 році бував він часто з українським військом.

Вештався він і серед нашого найкращого війська — наших новітніх Запорожців, а навіть їздив на бронепотягу „Хортиця”. Про це недавно я довідався від запорізького кіннотчика з Полку Чорних Запоріжців Дмитра Гонти, що командував його кінною батареєю, при якій якийсь час їздив Митяй. Між іншим, це завдяки Митяєві Гонта зацікавився бандурою й сам став кобзарем. А недавно в журналі „Київ” умістив він вельми цінну статтю, присвячену пам’яті кобзаря Костя Місевича.

Антін Митяй в тому ж 1919 році, на Канівщині, ходив з повстанцями.

„Серед повстанських воєнків, — пише Медвинець, — Антін виконував ту роль, що й колись виконували сліпі бандуристи серед запорізьких козаків. 1920 року знову бере велику участь в протибільшовицькому повстанні Медвина, в якому він пізніше трагічно й загинув”.

(Медвинець. „Бандурист-революціонер Антін Петюх”. „Українські Вісті” ч. 60. 1950. Новий Ульм).

Навіть люди, що лише мали в себе кобзу, хоч на ній і не грали, оголошувались ворогами пролетаріату, а кобзи в них відбирали або й нищили.

„Певно ніхто не заперечить, — пише Софія Овчинник, — як глибоко промовляє пісня лірника чи бандуриста до українського серця... І напочатку більшовики нищили й заборонили тримати в хаті такі струменти, як ліра, кобза. Коли десь знаходили ці струменти, власника обвинуувачували в націоналізмі, оголошували ворогом пролетаріату і т. д. А вже в пізнішому періоді більшовики змінили тактику й не тільки дозволили, а й наказали створювати цілі капелі бандуристів. Тільки їм уже невіливо співати наших старовинних історичних пісень, дум, до репертуару ці бандуристи мусять заносити советські пісні, советський фолкльор, і лише, як окремі додатки, часом до програми можуть потрапити ліричні, чи жартівливі пісні з до-революційного українського фолкльору. Правда, в останні роки перед війною більшовики знову міняли свою тактику й припускали виконання вже й історичних наших дум, звичайно з певними дещо корегованими текстами”. (Софія Овчинник, „З нотатки киянки”. Український Робітник”. 5 березня, 1949)

Згадана вище зміна в ставленні до бандури й бандуристів почалася за так званого українізаційного курсу. Десь 1924 року я дістав листа від моєї св. п. Мами з Полтави, в яким вона писала, що була „на концерті капелі бандуристів і цілий вечір проплакала”. Десь в тім часі одержав я листа й від сестри з Миргороду, де мої знайомі бандуристи з того міста переказували, що вже до-сить мені блукати по закордонах й час вертатися на Україну для праці.

Все це немовбито говорило, що прийшла зміна у відношенні до кобзи й кобзарів. А коли в 1924 році я одержав від колишнього члена моєї Капелі Кобзарів з гетьманських часів, Копана, фотографічну листівку тої капелі, після її реставрації за більшовиків та запрошення вертатись і знову обняти над нею провід

— в мене вже не було сумніву, що переслідування кобзарів скінчилися. Одне, що турбувало мене, це те, що на світліні були деякі нові обличчя й бракувало декого зі старих членів моєї київської капелі...

Але переслідування кобзарів при-тихало в одному місці з тим, щоб у другому вибухнути ще сильніше, як то було на початках більшовицької окупації. Бувало таке, що якась капеля бандуристів їде в концертне турне, а в іншому повітовому місті кобзаря арештовують і розстрілюють. От в 1937 р., більшовики зліквідували кобзаря Осію Проценка, з фаху вчителя й учня сліпого кобзаря Антона Митяя. В 1932, а за іншими відомостями — в 1934 році, заарештовано одного з найбільш відомих кобзарів, інж. Гната Хоткевича, що в 1922-1923 роках організував в Києві другу в історії новітньої України капелю кобзарів (перша була створена мною за Гетьманщини вліті 1918 року, також в Києві). Пізніше його було заслано на Сибір, а може на московську північ. Його донька Галя Хоткевич писала мені з Франції, що як його забрали, вона вже не бачила свого тата, а де саме його вислали, не згадувала.

„Відомий наш артист-кобзар Данило Кравченко, — пише щоденник „Свобода”, — що недавно залишив скитальщину... оповідає про своє перебування в сибірському Колимському краю, де загинули і гинуть мільйони невольників на праці, добуваючи золото для советської Москви. Кравченка заарештувало НКВД в Свердловську на Уралі, де він з іншими кобзарями давав концерти в літі 1936 р. Після мук і допитів примусили його підписати „признання”, що він, мовляв, готував повстання для повалення комуністичної влади... Все ж не розстріляли, а послали на Колиму добувати золото”. („З кобзою на Колімі” — із книжки Данила Кравченка: „Як я копав золото для Сталіна”, „Свобода”. 8 червня, 1949).

Капеля Бандуристів ім. Тараса Шевченка, що нині перебуває в Америці, мала свої початки в Полтаві і

Києві. В 1923-1924 роках постала в Полтаві Капеля Бандуристів повищої назви. Вона мала в своїм складі 12 кобзарів.

„З цього першого складу Капелі — читасмо в статті, присвяченій 30-літтю тої Капелі Бандуристів, — $\frac{3}{4}$ осіб загинули в советських в'язницях та засланнях... В 1934 р. в Києві, при виході з концерту, арештовують мистецького керівника Капелі Вол. Кабачка, з ним загинула вся нотна бібліотека Капелі, придбана з великим трудом за довгі роки. Теперішній член Капелі Д. Кравченко розповів, що він зустрічався з В. Кабачком на каторжних роботах на Колимі в роках 1936-1941...

„У 1935 році Капелю... об'єднують з Київською Капелею Бандуристів... Капеля збільшилася до 25 осіб, мистецьким керівником стає М. Михайлів, директором Капелі ставлять комуніста.

„У 1936 році загинули в НКВД кращі бандуристи Київської Капелі: Конон, Палатай, Данилюк, Дорожко, Борець, Бартошевський. Під час концертної подорожі Капелі в Ташкенті помирає мистецький керівник М. Михайлів, його обов'язки прийняв Окришко. Після першої проби з бандуристами перед черговим концертом його арештовано. На його місце стає Балицький, людина з високою музичною освітою. (Його також арештовано в 1937 році, а з ним і багатьох інших членів Капелі — В. Є.).

„Після успішного концерту в Ленінграді, НДВК арештовує частину кращих бандуристів: Дзюбенка, Федька, Цибулева, Андрійчука" (Дзюбенко і Андрійчук (Андрійчиків) — це були члени моєї першої київської Капелі Кобзарів з часів Гетьманщини; доля інших її членів, як от Копана, Лук'янченка, кубанського козака Діброви, що водночас був членом оркестри столичного уряду Народного Театру Миколи Садовського — мені невідома.

„Криваве нищення кращих мистецьких кадрів Капелі зростало прямо-пропорціонально до її успіхів. Обірвав цю масакру 1941 рік, коли і бандуристи розбрелися з Капелі:

одних забрали до війська, інші поховали бандури і рятувалися, як могли, щоб зберегти своє життя". („Невмирущим пляхом". До 30-ліття Капелі Бандуристів. „Наша Держава". 19 листопада, 1953).

Яких тортур dokonано над кобзарями, можна хіба здогадуватися з того, що довелося зазнати моєму близькому сусідові Іванові Кучеренкові, що захопив мене бандурою ще до Першої Світової Війни, як я ще був юнаком-гімназистом. Про жахливий кінець того найвизначнішого сліпого кобзаря-мистця я довідався з кількох джерел. Мене сповістили, що його закатовано у Богодухові, що на Слобожанщині. Дехто вважає, що той славний кобзар загинув в льохах харківського НКВД. Мій рідний брат, скульптор, бувший професор скульптури Німецької Академії Мистецтва в Берліні, що увіковічнив трагічний кінець Кучеренка, здається, бронзою, під назвою „Останній Спів" — писав мені, що Кучеренка замордовано у в'язниці, в Богодухові. Отже є різниця щодо місця, але нема сумніву щодо того, як саме закінчив він своє корисне для України життя.

„Весною 1937 р., — пише о. проф. К. Данилевський, — харківське НКВД ув'язнило знаменитого кобзаря. І пішли підступні допити, бійки, морди, інквізиції... Є тут серед нас на еміграції свідки, що терпіли разом з ним у харківських застінках НКВД та бачили, як на початку березня 1938 р. на допиті українські яничари-енкаведисти розпинали Кучугуру-Кучеренка на підлозі. Прив'язали руки й ноги і розтягли на боки до стіни вірьовками (мотузками — В. Є.), чіпляючи на гаки. Нило змучене худорляве тіло, тріщали кості. Кобзар божевільно кричав, падав у нестямі. А кати промовляли: „Признавайся, гад повзучий!..."

„А про те, як держав себе Кучугура на слідстві, подаю такий епізод. Нарком НКВД зацікавився Кучугурою-Кучеренком і послав до в'язниці свого заступника Долінського. Це відвідування заступником наркома НКВД Долінським кобзаря Кучеренка було подібне до того, як цар Петро I відвідував у Петербурзькій ци-

таделі Павла Полуботка. Розмова провадилась в такий спосіб:

— Ну, чого запираєшся, Іване Йовичу, казав би правду, пішов би на волю, — так говорив заступник наркома.

— Моя правда, добродію, вам не потрібна, — відповідає кобзар.

— Чудний ви чоловік! В той час, коли нас, большевиків, визнав увесь світ, ви один не хочете визнати нас.

— Я не маю до вас злого наміру, — одказує Кучугура.

— Заклейміть одверто своє минуле, ідіть з нами. Ми повернемо вам волю, а ще може й славу.

— Спасибі. Не треба вашої ласки. Ви мене, сліпого, вдруге осліпили, невидючого ув'язнили. Одібрали найдорожчий скарб, дорогу супутницю мого життя — бандуру. Вирвали душу. Замучили тіло. Виссали кров. І-роди і супостати! Та Бог нехай буде вам суддею. Всього з собою не забере, а мені від вас нічого не треба. Дайте мені спокійно вмерти: перестаньте мучити мене!...

„І замордований співець сконав смертю мученика за волю України в застінках харківського НКВД десь в 1939 р. на 60-тому році свого життя. А скільки творчих чарів заніс великий мученик-кобзар у невідому могилу!“

(О. проф. К. Данилевський. „Славетний український кобзар Іван Кучугура-Кучеренко“. Місячник „Орлик“. Берхтесгаден-Струб. Березень-Квітень. 1947. Ст. 10, 11).

Так закінчив своє життя той визначний сліпий бандурист. Як зараз бачу його міцну, високу козацьку постать, з довгими козацькими вусами, що разом з підсуніками робили їх ще довшими. А перед очима стоїть моя рідна Шарівка і спільний наш в ній виступ на концерті, навесні 1917 року, та моя остання з ним зустріч. Та досить...

Між іншим, в наведеному уривку з тої вельми цінної статті сказано, що Центральна Рада іменувала його „національним артистом Української Народної Республіки“. Це не відповідає правді. Але правдою є, що большевицький уряд нагородив Кучеренка, в часи большевицького залицання до

українства, титулом „народного артиста“. На жаль, цей титул не врятував життя того визначного мистця і патріота України.

Не в одного з читачів цих рядків може постати питання: чим з'ясувати дивне на перший погляд явище, що Москва, з одного боку, толерує цілі капелі кобзарів, а з другого — так жорстоко переслідує тих же кобзарів й типовий кобзарський репертуар, в яким, як правило, оспівуються наші рідні гетьмансько-козацькі традиції?

Над цим питанням не раз думав і автор цих рядків, але не прийшов до остаточної відповіді. Вона прийшла не з кобзарських кол, а від автора вельми цінної книжки „Криваві сторінки з неписаних літописів“ — вельмидостойного козака з Полтавщини Левка Суслика, який не має нічого спільного з кобзарством. Перебувши в Україні майже до кінця 2-ої Світової Війни, він на своїй шкірі пізнав советське будівництво у всіх його виглядах. Тому і його думки про стан кобзарства під московською окупацією заслуговують на довір'я і варті якнайбільшої уваги.

В його листі до мене, висланім з Англії 18 березня, 1956 року, був поміж іншим матеріалом й чималий уступ, присвячений нашому мученицькому, але разом з тим і героїчному кобзарству, що серед жаклих умов життя, а до того стало переслідуване або й винищуване — діяло й далі діє, хоч вже здебільшого не так на Україні, як в інших країнах, що входять до складу большевицької Московської Імперії.

„Маю ще, — пише Левко Суслик, — чимало незафіксованих спостережень з підсоветської дійсності. Для Вас занотую про розвиток кобзарського мистецтва під Советами. (Нехай лист цей зберігається у Вашім архіві).“

„Поверхово дивлячись, видається, що совлада не то що переслідує, навпаки, опікується кобзарським мистецтвом на Україні.“

„Державним коштом утримується Київська Капеля Бандуристів і в багатьох обласних центрах невеликі —

переважно в кільканадцять бандуристів, теж існують на кошт держави.

„Були майстерні виробу бандур (в Полтаві). В музичних крамницях, поруч балалайок, можна бачити бандури; без дозволу, купи — грай.

„Коли це відрадне явище взяти на „ляборантну” аналізу, маємо таке:

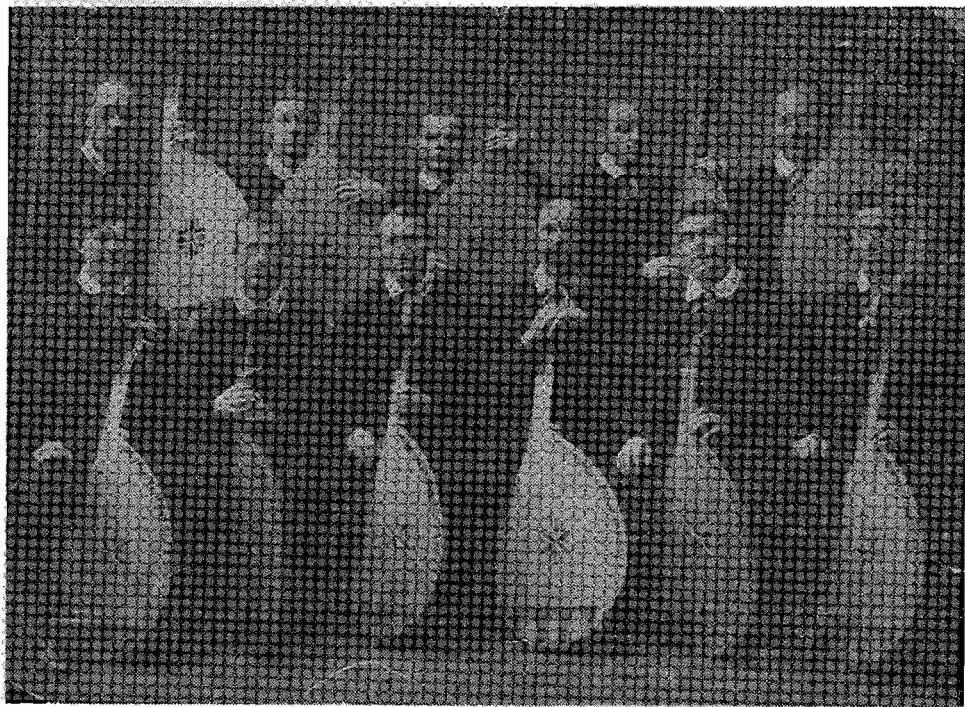
„Після революції, стихійно відбувалося відродження здушеної царатом національної української культури, тож і бандура швидко стала ширитися і своєю грою навівала нам думки про наше славне минуле — козаччину.

„Розуміючи небезпеку, большевикам шло про те, щоб бандура не ширилася на селах серед козацьких нащадків. Для цього совлада установила ніби „квоту” щодо кобзарського розвою; ту „квоту” взяли на державне утримання, а потім і свій комуністичний контроль репертуару і взагалі напрямку роботи. З дрібних гуртків бандуристів організовано більші і їх закріпили по великих індустріальних зросійщених містах.

„Виїзд на гастролі влада регулювала, і ніби через нерентабельність на села виїзду майже не було. Виїзд дозволявся до більших міст та за межі України до інших республік репрезентувати українську національну музику. Отже сталося замкнення бандури по великих, переважно зросійщених містах. Але потягу української душі до рідної бандури в селах та малих містах цим припинити не вдалося, коли до цього формальна влада не забороняла аматорських драматичних гуртків, хорів і кобзарських гуртків. Тож у багатьох районних центрах постали аматорські гуртки бандуристів на „самоокупаємості” — від держави дотацій не потребували, через те ці бандуристи не були, так би мовити, чиновниками влади, а були виразниками української стихії.

„По селах були одиниці, двійки, трійки бандуристів, які виступали перед колгоспниками в клюбах.

„Тож те бандурне мистецтво, яке самочинно постало за „огорожею” серед хліборобської колгоспної, суто

Полтавська Державна Капеля Бандуристів 1925 року

української і найбільш упослідженої, але національно чулої частини нашого народу, для московського панування на Україні було небезпечне, воно піснями про минулу волю козацьку, про Гетьманщину ятрило душі українців — теперішніх московських рабів. Тому НКВД поступово систематично винищувало фізично бандуристів, що були поза „квотою” на периферії. В моєму рідному Зінкові НКВД арештувало повний десятичлennий склад аматорського гуртка бандуристів, і вістка про них зникла.

„Бандуристів не обвинувачували за те, що вони бандуристи, їх обвинувачували за участь в контрреволюційній підпільній організації, а через те, що вони в такій не були, їх тортували до смерті.

„Можна було спостерігати таке явище: ранком колгоспники зійшлися до колгоспної садиби на наряд праці. В першу чергу обмін новинами: „Чули, нашого вчителя сю ніч (НКВД арештувало переважно вночі) арештували? І за що ж його арештували, він же з бідняків і нічого злого на совладу не казав? Треба було йому оту бандуру мати...” — з докором обізвався мудріший колгоспник. Чи будуть після цього відважні братись за бандуру?

„В такий варварський спосіб до другої світової війни кобзарство, що було „поза квотою”, майже було винищене”.

Діставши листа з повищим уступом, як в нім писалось, для мого архіву, я негайно звернувся до його Шановного Автора за дозволом видрукувати його, що й зробив, одержавши згоду. Стративши велику частину мого архіву, я не бажав би, щоб той цінний лист для історії нашого героїчного новітнього Кобзарства не спіткала така сама доля. Додавати якісь до нього коментарі зайво, бо він сам за себе говорить.

В тім же листі є інший уступ, що хоч не стосується до справи мартирології кобзарства, але відноситься до справи походження другої назви нашого національного музичного інструменту — „бандури”. Для харак-

теристики того, як під московським пануванням уявляють на Україні походження терміну „бандура”, подаю й цей коротенький уступ.

„Я чув цікаве, — пише Левко Суслик, — про походження бандури.

„В 1939 році в село Благородное, тоді районний центр Північного Кавказу (що є поза межами України), з Донбасу приїхало кільканадцять бандуристів. Перед початком концерту була коротенька інформація про походження бандури.

„Доповідач казав:

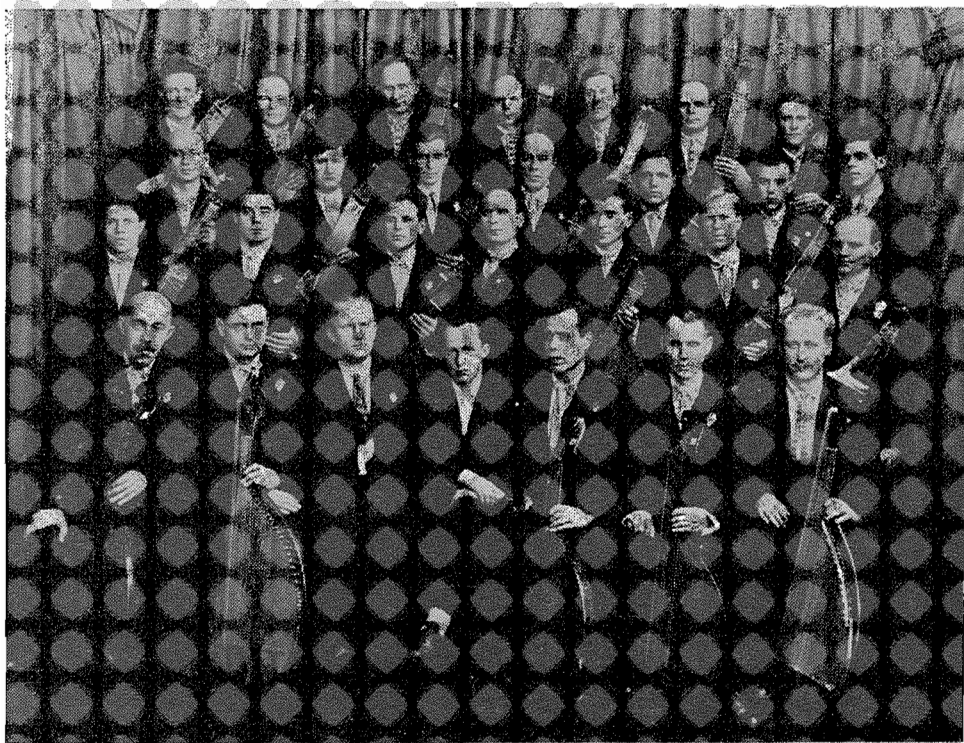
„Попередниця бандури звалася кобза (тепер не можу пригадати в 17 чи 18 сторіччі). Козак Бандур, що мешкав на Запорозьких Землях (тепер Дніпропетровська область), поліпшив голосову частину і збільшив число струн, отже деякий відрізок часу було дві кобзи — стара і поліпшена.

„Щоб відрізнити, поліпшену стали звати ім'ям модернізатора — бандурою. Згодом поліпшена витиснула стару кобзу і залишилась під назвою бандура” (Слово „Бандур” і останнє слово „бандура” були написані автором листа більшими літерами — В. Є.).

Отже маємо ще одну теорію про походження терміну „бандура”. Може колись проаналізую її, але тепер вертаюся до справи мартирології Кобзарства.

До історії згадуваного вище московського переслідування кобзарів вписала свої криваві сторінки і нацистична Німеччина.

З газетних вісток довідався, що десь в 1941 році в Києві німці розстріляли одного з кращих кобзарів з моєї Капелі Кобзарів з Гетьманщини і з моєї другої капелі, що була мною організована в 1924 р., на еміграції, в Чехословаччині. Маю на увазі козака з Кубані інж. Михайла Телігу, що найбільше виступав в Польщі і почасти на різних імпрезах та концертах в Чехо-Словаччині. Розстріляна німцями ж була і його дружина-поетка Олена Теліга, донька проф. Івана Шовгенева — ректора Української Господарської Академії в Подєбрадах на Чехо-Словаччині.

Київська Капеля Бандуристів 1934 року

Розстріляли німці й видючого кобзаря, козака-синьожупанника, що за Гетьманщини виступав не раз в Гетьманським Паладі та розглядався, як придворний бандурист Гетьмана. Звався — Данило, а частіше — Данько Щербина. За большевиків його тримали в Че-Ка (теж, що й НКВД), а пізніше заслали на Сибір, звідки повелось йому вернутися. Про його кінець докладніше пише учень кобзаря Костя Місевича, згадуваний вже старшина нашого новітнього Запорізького Війська, Кобзар Дмитро Гонта (командував у 1919 році бронепотягом „Хортиця”, а пізніше кінною батареєю найвідважніших Чорних Запоріжців, безприкладно хороброго полковника Петра Дяченка).

„У 1918 р., — пише кобзар Дмитро Гонта, — вернувся (Щербина) на Україну разом з Синьою Дивізією, а за П. Скоропадського був придворним бандуристом. І, хоч побував в лабетах Чека і тільки дякуючи своєму спритові звідти вирвався,

все ж таки вернувся в царство сатани.

„Мали ми про нього відомості, що зразу виступав з концертами, чули його в радіо з Ленінграду, а далі були чутки, що в процесі Ю. Тютюнника був засуджений і засланий на Сибір, де й загинув. Аж у 1943 році одержав я листа від одного приятеля, який був на Сході з німецькою армією, що в Куп'янську (на Слобожанщині — В. Є.) зустрів Щербину, який справді побував на Сибірі, але перед війною вернувся і жив з родиною та грав на бандурі. Коли німці почали відступ від Сталінграду і видали наказ всім евакуюватися на Захід, Щербина не послухав і ще заявив німцям, що він нікуди не виїздить, і німці його розстріляли. Так загинув з руки іншого ката бандурист Данило Щербина”.

(Дмитро Гонта. „Бандурист Кость Місевич”. Спогади. Журнал „Київ”. Січень. 1956. Філадельфія. Ст. 13).

З цієї ж статті і того ж числа журналу „Київ” довідуємося (на ст. 20) й про трагічний кінець бандуриста Костя Місевича, що прославив кобзою своє ймення головню в Галичині та на Волині. Сам, а більше зі своїм учнем — кобзарем Дмитром Гонтою, він об'їздив чимало території нашої Рідної Землі, захоплюючи людей своїм мистецтвом та гарячим українським патріотизмом.

„У 1946 р., — пише Дмитро Гонто — зустрівся я з своїм знайомим, полк. О., бувшим мірничим з Крем'янця, який був нач. штабу УПА Крем'янецької округи. Він знав дуже добре Місевича і часто з ним зустрічався. Від нього я довідався, що Місевич дуже часто з'являвся з бандурою до „хлопців з лісу”. В кінці 1943 р., під час його чергових відвідин, наскочило гестапо, вив'язався великий бій, але партизани мусіли відійти перед переважаючими силами ворога. В тім бою Місевич був ранений і, щоб не дістатися живим у руки ворога, підтяв собі бритвою горло.

„Коли мені розповідали про це полк. О. і його пані, яка була в УПА медсестрою, пригадалося мені, що коли останній раз Місевичі були в нас у Львові, то при якійсь нагоді він сказав, що ніколи не розстається з бритвою. Я дивувався, чому, і він пояснив мені, що коли б йому трапилося потрапити в руки ворога, то живого його ніколи не будуть мати. І так сталося”.

Року 1942 цілу Капелю Бандуристів ім. Тараса Шевченка німецьке гестапо кинуло до концентраційного табору в Гамбурзі. Внаслідок виснаження кобзар Я. Протопопов помер. Про це згадувалось у звіті Капелі, що під назвою „Праця Капелі Бандуристів” друкувався в „Америці” (за 1 жовтня, 1951 року), за підписами Голови Управи П. Гончаренка, Мистецького Керівника В. Божика та Секретаря Й. Панасенка. Також була згадка про притримання німцями Капелі та смерть кобзаря Протопопова, що помер на вигнанні внаслідок виснаження в німецькому концентраційному таборі, в „Нашій Державі” за 19 листопада, 1953.

Так нищилось кобзарство й німцями. Як вияв однієї з найбільш характерних прикмет України та її козацької духовости, воно перешкоджало плянам нацистичної Німеччини — зробити нашу Рідну Землю тереном німецької експансії на Схід, а український народ, якому кобза та співані під неї історичні пісні та думи не давали б забувати за його гетьмансько-козацьку славу — повернути у свого безбаченка-раба.

В цім переслідуванні і нацистичні німці і большевицькі москвини знайшли спільну мову. Різниця хіба в тому, що німці не мали часу повністю виявити свого відношення до кобзи та кобзарів. Щождо москвинів, то вони вже десятками років застосовують найрізніші методи для знищення свідків та носіїв духовости нашої предківщини з велико-княжих та гетьмансько-козацьких часів, що нагадують нашому народові про його краще минуле.

Сказав колись наш великий філософ Григорій Сковорода, що „матерія нічтоже, а дух животворить”. І в Кобзарстві чи не найбільш яскраво знаходить ця істина своє підтвердження. Бо дух нашої рідної минувшини, скажемо висловом Сковороди, справді, й далі животворить навіть і під неймовірно жажливим московським переслідуванням кобзи-бандури та її носіїв — кобзарів-бандуристів.

Бо ні тюрмами, ні засланням, ні катуванням, ні навіть розстрілами духа нації не знищити! В цьому вже давно переконалась і Москва. Тому вона пробує загнудати його собі на службу. Паралельно з підробленням справжньої історії України, — на жаль, часом грішать цим і самі українці. — Москва спотворює прославленого в козацьких думках й найбільш оспіваного кобзарями найвишачнішого репрезентанта нашої рідної Гетьмансько-Козацької Доби — козацького монарха Великого Богдана, а разом з переслідуванням кобзарів і самий кобзарський історичний матеріал намагається спотворювати советським змістом.

Вже самі ці жалюгідні заходи свідчать про живучість духа нашої старої Козачої Нації, якого ні знищити,

Капеля Бандуристів ім. Т. Шевченка у ЗДА 1953 року

ні спотворити не вдасться! Тож, не зважаючи ні на що, перед кобзарством стелиться широка дорога для дальшої служби Батьківщині. Як колись в давно-і недавньому минулому — за наших часів — кобзарство славно відіграло свою історичну роль, воно, віримо, славно виконає її вже й, дай Боже, в недалекому майбутньому України.

Перебування на еміграції чималої кількості кобзарів і навіть цілої Капелі Бандуристів ім. Тараса Шевченка, це рідка нагода для загалу нашої молоді — глибше зацікавитись кобзою та навчитись нею володіти, — продовжувати світлі традиції кобзарства. А для широкої української спільноти, це нагода і патріотичний обов'язок матеріально підтримати Капелю Бандуристів ім. Тараса Шевченка та молодих кобзарів-початківців і вже існуючі кобзарські гурти.

Також, що торкається репертуару згаданої Капелі Бандуристів та взагалі всіх кобзарів, потрібно глибше усвідомити, що кобзарі є носії рідної духовости України та її гетьмансько-козацької слави, а тому годилося б більше присвячувати уваги козацьким пісням та думам.

Кобза, це не тільки найбільш оригінальне мистецтво України, що повстало з понад тисячолітніх глибин української духовости нашої землі, але це одна з найкращих оздоб нашої нації!

Кобза, це сама душа многострадального, але великого Українського Народу, що жила в його одійшовших у вічність поколіннях, що живе з ним нині і що буде жити в його наступних поколіннях!

Кобза, це тихий, але духово могутній дзвін, що будить, хвилює, витискує сльозу, що захоплює та кличе

нас до братньої згоди й до найбільшій жертви для Батьківщини!

Кобза, це носій духових скарбів та наших національних гордоців з часів великокняжих та гетьмансько-козацьких предків наших.

Кобза, це наука для многих сліпих, глухих та запаморочених чужою духовістю земляків наших на рідних землях і в розсіянні суцях!

Кобза, це чарівниця з чарівниць, що, як ніхто й ніщо, солодко й зворушуюче очаровує синів і доньок України та підносить нас з тимчасової пустки матеріального у вічне царство духа, без якого всі наші і найбільші матеріальні зусилля не спричиняться до державного відродження України.

Народ так довго живе, як довго живе його національне мистецтво. Кобзарство, це наше найбільш питоме й найбільш властиве нам наше національне мистецтво. Воно сягає в наші ще дохристиянські часи, бо вже тоді наші предки мали кобзу, про що

знаходимо підтвердження в арабських описах нашої Батьківщини з тої понад тисячоліття віддаленої від нас доби. І так довго, як житиме на Україні кобзарство — не страшні для Українського Народу ні Соловки, ні Колими, ні тюрми, ні тортури, ні самі розстріли новітніх лицарів-кобзарів.

Їх незнані могили — це предтечівистуни ще небувалого в історії кобзи мабутнього відродження кобзарства, яке впише в неї не одну сторінку його традиційного героїзму, слави та відданости Батьківщині!

Кобзарство, як на те Божя воля, стане й однією з найбільших окрас України, яка може вже й незадовго прийде в родину вільних народів у всій своїй могутності та в державній величі!

Тож, віддавши честь героїчному Кобзарству й низько схиливши голови перед світлою пам'яттю знаних і незаних кобзарів-мучеників — горі ім'єм серця!

(Тут відтяти)

КУПОН № 11001

ЗНИЖКА 20% ЗНИЖКА

**Власник цього купону одержить
20% ЗНИЖКИ ПРИ КУПНІ ПЛАТІВОК, НИТОК DMC,
МАТЕРІАЛІВ ДЛЯ ВИШИВАННЯ**

в українській фірмі

„АРКА”

48 EAST 7th STREET, NEW YORK CITY, N. Y.

GRamercy 3-3550

УКРАЇНСЬКИЙ КОНСУЛЯТ В ХАРБІНІ

Написав І. Світ

Небагато українців в Америці та в Європі знають про те, що в Азії існувало українське дипломатичне представництво. Український уряд у Києві в роках 1917-1918 та пізніш завжди рахувався з наявністю великих українських колоній в Азії та, зокрема, на Далекому Сході.

Діяльність українського представництва в Харбіні та частинно у Владивостоці на Зеленій Україні залишила певний слід в наших взаєминах з чужоземцями та актуалізувала українську справу на Далекому Сході.

Вже перші два Українські Далеко-Східні З'їзди обговорювали справу українського представництва в Азії, вказуючи на важливість доброї поінформованості нашого уряду у Києві про положення та настрої українського населення в цих далеких областях. Для тієї мети вираджувало спеціальні делегації до Києва і з Зеленої України, і з Сибіру, згідно з постановами сибірських українських з'їздів.

Прибуття українських військових частин в Україну з Сибіру та з Манджурії виявило також, що азійські українці дуже зацікавлені в долі та забезпеченості української свободи й державності. Участь українських військових формацій Азії в боях за українську державність була й кровною участю в спільних змаганнях.

Щоб пояснити обставини, чому і як дійшло до призначення українського консула до Харбіну в Манджурії, треба сказати дещо про заходи, що були для цього зроблені з ініціативи Далекого Сходу.

В ч. 2 журналу „Засів”, Харбін, з 15 листопада 1917 р., говорить, що „може випадє черга вибирати депу-

тата до майбутніх українських установчих зборів... од нашого далеко-східнього громадянства”. Так справа надсилки делегатів набирає все більшої ваги.

Приблизно у той самий час, а саме 27 листопада ц. р., одержано в Харбіні телеграму замісника секретаря військових справ, підполковника Жуковського, в якій говорить, щоб „українці Манджурії утворили свій штаб і через нього підлягали Генеральному Секретаріатові Військових справ у Києві”. В тодішній військовій секції Манджурської Окружної Ради були плани про створення української частини. В праці секції брали участь д-р Мозалевський І. В., військовий лікар штабу кордонної сторожі Східньо-Китайської залізниці, та пор. Ф. Твердовський, ад'ютант цього самого штабу.

Обидва ці визначні українські діячі, після одержання телеграми, відідали начальника штабу ген. Перверзева, що рахував себе „малоросом”, а походив з Харківщини. Ген. Перверзев, після полагодження справ з начальником залізниці ген. Хорватом та завідувачем адміністративного відділу залізниці — ген. М. Е. Афансєвим, видав наказ до війська округи з дозволом почати творення українських військових частин. В наказі був поданий точний регулямін та порядок заснування й ведення таких частин.

На чолі першої сотні став пор. Ф. Твердовський, для штабу якої в приміщенні Головного Штабу Кордонної сторожі була приділена окрема кімната. Рівночасно д-р І. Мозалевський полагав з начальником залізниці ген. Д. Хорватом теж справу безкоштовного переїзду українських вояків по всій залізниці, що творила

разом яких 2,000 кілометрів. Вже за дуже короткий час українська сотня здобула своєю зразковою дисципліною високий авторитет, що в загальнім хаосі, який панував у московських частинах, дуже увидатнювалося.

В приміщеннях Залізничного Зібрання в м. Харбіні відбулося 10 грудня урочисте читання III Універсалу Української Центральної Ради та посвячення прапора сотні. Посвячення перевів настоятель катедри о. Л. Пекарський, а прапор вручив пор. Твердовському голова Українського Клубу Машин. На прекрасно прибраній сцені співав хор під диригентурою С. Кукурудзи.

Прочитав текст Універсалу д-р І. Мозалевський, який опісля теж сказав коротке слово. Після нього виступали з промовами представники американських українців пп. Білинський та О. Досвітній, що саме тоді проїздили через Манджурію й Сибір, прямуючи в Україну.

Розвал дисципліни серед московських військ в Манджурії, під впливом большевицької пропаганди, прийшов до краю, і 26 грудня 1917 р. китайське командування в Манджурії ввело свої війська до „полоси отчуждения К. В. Ж. Д., себто на 10 верстов широкої смуги вздовж всієї залізниці. Водночас китайці почали роззброювати московські війська. Не були роззброєні тільки українські військові частини.

Китайці рівночасно почали висилку з Манджурії московських військ: садовили вояків та їх старшин до поїздів і відсилали до Прибайкальщини. Так 28 грудня 1917 р. були відіслані з Харбіну дві сотні. Охорону міста та всіх будинків, установ, залізниці доручено українським воякам, що й виконували вони зразково, поки не були приділені відповідні китайські військові частини. Українці приймали участь в кількох військових експедиціях, що їх тоді треба було перевести, і обидва рази виконали своє завдання дуже добре і зразково. Про ці події оповідав нам полк. Ягелович, кол. начальник штабу бригади, до складу якої входила українська частина.

З початком 1918 р. почався повільний виїзд українських вояків в Україну. В складі останньої групи виїздив до Києва й пор. Ф. Твердовський. На двірці зібралося тоді багато публіки, представники адміністрації залізниці, Українського Клубу та китайського командування. Була китайська оркестра. Українська частина одержала дозвіл їхати озброєною. Це був великий привілей у ті часи. Ми не маємо багато відомостей, як ці вояки доїхали до України. Тільки знаємо, що десь весною 1918 р. пор. Твердовський представив українському урядові спеціальний меморіал в імені українців Далекого Сходу. Делегація, крім нього, складалася з кількох інших осіб, у тому числі з д-ра Журавля, лікаря з Микольського, Зелена Україна, та членів українських організацій з Сибіру. Вони з'ясували докладно українському урядові ситуацію і потреби українців в Азії. Це й використано в переговорах, що саме велися у Смоленську між Києвом та московським урядом.

У висліді цих переговорів, українці на території РСФСР одержали окремі права, що їх мали захищати, як окремі уповноважені представництва, Окружні Українські Ради, а голови їх одержували права бути представниками української держави. Такі уповноваження одержали кілька українців з Сибіру, а Ф. Твердовський одержав від українського міністерства закордонних справ, за підписом міністра проф. Д. Дорошенка, уповноваження як перший український консул до м. Харбіна в Манджурії. Текст заяви до міністерства в цій справі від імени Української Окружної Ради в Манджурії відомий і я подаю його в моїй історії українського руху в Азії, що приготовлена до друку. Важливо, що в заяві було сказано, що „прохається признати Український Далеко-Східній Секретаріат за вищу українську владу на Зеленим Клині”.

Під час подорожі консула Твердовського до Манджурії через Москву на Сибір, його всюди приймали як консула Української Держави. На офіційнім бланку комісаріату закорд.

Третій Український Далеко-Східний З'їзд у Хабаровську, Зелена Україна в днях 7-12 квітня 1918 року. — У другому ряді (знизу) сидять: третій зліва — секретар З'їзду Антон Родіонів, далі секретар-редактор „Українця” на Зеленому Кліні Дмитро Боровик, заступник голови — Василь Кипович, голова III-го З'їзду Юрій Мова, заступник голови — І. Ткаченко

справ, за підписом Г. Чичеріна, було подане розпорядження всім установам допомагати консулові в його подорожі. Коли консул Твердовський дістався до Омську в Сибіру, там вже була нова влада Сибірської Думи, а прем'єром був Вологорський. Консул Твердовський зустрівся з ними, як і з іншими членами уряду, з головнокомандувачем чеських та сибірських військ ген. Гайдою і торкнувся в розмовах з ними справи українських військових формацій. У висліді одержав окремий дозвіл, і військове командування порозсидало по всьому Сибіру та на Далекої Схід окремі розпорядження в цій справі.

Після приїзду на Далекий Схід, консул Твердовський розвиває велику активність й зустрічається з представниками командування Антанти ген. Жаненом та ін. Теж і в розмовах з ними досягнуто принципіальної згоди, тільки події, що пішли швидким темпом, змінили й обірвали усе.

Канцелярія консульату була відчинена в Харбіні. Ведення її було доручене С. Т. Кукурудзі, а сам консул відбув подорож по Манджурії, відвідав Владивосток і приймав там участь в різних справах. А в той час в Манджурії московський консул Попов почав акцію проти українського консула. Він пише доноси до Пекіну, до московської амбасад, склад якої не змінився з царських часів і на чолі

якої був посол князь Кудашев, що, між іншим, робив великі перешкоди й Сибірському урядові, до моменту загарбання влади адміралом Колчаком.

Кудашев дав розпорядження закрити український консулат і самого консула заарештувати та віддати на суд за „дезертирство” з московської армії.

Ген. М. Афансєєв, про якого ми вже говорили, викликав консула Твердовського й повідомив його про все. Знайшли вихід з цього положення, як розповідав мені цей старенький генерал, такий, що Ф. Твердовський буде офіційним представником Манджурської Окружної Ради. Але це дало тільки тимчасове забезпечення, і незабаром консул Твердовський виїхав до Владивостоку, знов завдяки попередженню. На другий день в місті шукали за ним та за канцелярією консульату, що її С. Кукурудза заховав.

Під час праці консула Твердовського виникали сотки складних питань різного характеру, починаючи від формальних справ, його офіційного положення, взаємин з різними установами Сибірської Держави, яка, за словом прем'єра Вологорського, принципово вже признала за українцями Сибіру та Далекого Сходу національно-культурну автономію. Рівночасно актуалізувалося питання

значної кількості українців, які визнавали себе підданими молодій Української Держави та мали її документи.

У Ново-Миколаївську (тепер Ново-Сибірськ) відкрив канцелярію віце-консул інж. Яновицький. Харбінський консул почав одержувати заяви про українське громадянство м. ін. галичан, що знаходилися в московським полоні, як напр., Тимцюрака з Калуша та В. Кийовича з Дідилова.

Консул Твердовський взяв 29 вересня 1918 р. участь у скликаному Всеманьчурському українському з'їзді, де вперше розглянено українське політичне положення, відношення до мобілізації, що її почав переводити Сибірський уряд, і де запроєктовано наказ для делегатів на IV Далеко-Східньому З'їзді. В постановах цього Маньчурського З'їзду говориться, що „українське населення Азії, а зокрема Далекого Сходу, повинно вийти з неутралітету та мусить стати на активний захист своїх прав та відповідного положення серед інших націй... 2) потрібно висунути активно при боці тої групи держав, яка стала на захист прав малих держав й недержавних націй, що заявили своє бажання забезпечити самостійне державне існування”.

Точка третя вся була присвячена захистові та визнанню Української Держави. Було також рішення про українські військові формації та ін.

В Харбіні 30 жовтня 1918 р. консул Твердовський відвідує ген. Жанаєна й передає йому офіційний лист, текст якого зберігся. А 4 листопада передає новий меморіал до французької військової місії та начальника штабу чеських військ в Сибіру виключно у військових справах. В між часі між українським консулом та Українським Секретаріатом Д. Сходу виникають деякі розбіжності в тактиці переведення різних справ, зокрема військових, бо Секретаріат був за більш обережною поведінкою, з огляду на вороже ставлення до українського руху московських військових кол, що були вирішальними в той час.

Особисті добрі взаємини консула Твердовського з ген. Хорватом та ген. Афанасєвим, з часів його довголітньої служби в Маньчурії, давали певні можливості й облегшення, але він не мав належного складу співробітників в консуляті. Не було людей, що знали б китайську урядову мову і мали добре ознайомлення з звичаями дипломатичної служби в Азії. Секретар консуляту, відомий патріот С. Кукурудза, був сільським вчителем, а його помічник Ф. Я. Тоцький — урядовцем залізниці. Владивосток мав багато крапці умовини для того.

Часті роз'їзди та відсутність консула в Харбіні також створювали ускладнення, бо його заступники, спочатку д-р Мозалевський, а потім Вячеслав Пашковський, не мали можливості заступати його як слід. Заважувала також дуже сильно й недовстача грошей. А ситуація на всій Зеленій Україні, як і в Маньчурії, була така, що треба було особи сильної волі й доброго організатора, яка могла б повести за собою майже 750,000 українців в ті часи й дістати моральну й матеріальну підтримку Антанти.

Загальне погіршення справ в Сибіру та все більші ускладнення в житті примусили консула Твердовського виїхати до Омську, шукати там вирішення різних формальних справ. Не знаємо точно, коли він виїхав до Омську та що йому повелося там зробити. Знаємо, що там його захопили розвал омської влади адм. Колчака та окупація Сибіру більшовиками.

Пізніш в Харбіні, деє біля 1926 р. були вістки, що йому вдалося улаштуватися в якійсь кооперативі. Однією з причин від'їзду до Омську було бажання дістатися через Урал в Україну, бо в ті часи Москва могла його пропустити, як українського консула. Але чи це дійсно так, годі сказати.

Одне можна говорити тепер, що діяльність консула Твердовського показує нам великий його патріотизм, відданість молодій Українській Державі, послідовність в здійсненні української ідеї, яка вже тоді для нього була ясна. Рівночасно він мав досить

точне уявлення і про інтереси українського народу в Азії, де наша ідея має інше оформлення й інші напрями. Він також бачив, що, хоч на великих просторах Сибіру, Туркестану та Далекого Сходу правили тоді, як і сьогодні, ворожі нам сили, українське населення на цих землях потребує своєї окремої лінії в політиці, і він її накреслював у своїх меморіялах, листах, заявах і т. д.

В архіві українського консульства, що його авторові цієї статті довелося переглядати, було багато цінних матеріалів, виписки та нотатки з яких збереглися досьогодні.

Зокрема, консул Твердовський високо цінив та піддержував українську політичну акцію Зеленої України, для забезпечення якої мріяв та розробив план створення військової сили у розмірі двох корпусів, про що й мав розмови з генералом Жанен. Консул Твердовський уявляв собі також ясно, що на Далекому Сході білі й червоні москалі завжди будуть вести одну і ту ж імперіалістичну політику, що є проти наших інтересів, як і проти інтересів всіх азійських народів. Він твердо став на шлях боротьби проти Москви й мав від мо-

скалів багато труднощів; інколи і свої не ясно з'ясовували собі його заходи і, спровоковані москалями, робили йому перешкоди, як це, наприклад, пробували робити українці Хайлару під впливом старого московського консула І. Усатого. Але керівники Манджурської Окружної Ради мали досить знання і віри до консула Твердовського, щоб допомогти йому ліквідувати ту провокацію.

Можемо сміло сказати сьогодні, що, поруч Дмитра Боровика, перший консул Української Держави в Азії П. Твердовський був найбільш видатною особою, яка залишила глибокий слід в нашій визвольній боротьбі. Хто знає, чи не його ініціатива пролядається в дипломатичних заходах України, як напр., в занесенні в протоколи підписання миру з Москвою постанови про захист українців в азійських частинах РСФСР, або в договорі з французьким командуванням в Одесі постанови про українські колоніальні інтереси в Сибіру й на Амурі, як про це говориться в пакті 5 того договору, з 9 лютого 1919 р.

Під час перебування консула Твердовського у Владивостоці нам дово-

Українська театральна труппа в Українському Національному Домі в Харбіні

дилося зустрічатися з ним і персонально. Він був особою м'якого характеру, дуже ввічливий, радо слухав думки та завваги своїх ближчих друзів, як і сторонніх людей. Там у Владивостоці консулат не працював офіційно, але консул Твердовський був у постійних взаєминах з чужоземними командуваннями і дипломатичними представниками та приймав активну участь в українській громадській і політичній праці.

На жаль, ми майже нічого не знаємо про його походження та родин-

не життя, трохи більш довелось чути про його військову службу в штабі охоронних військ Східно-Китайської залізниці, завдяки інформаціям ген. М. Е. Афансеєва, колишнього начальника адміністративної частини управління залізниці, коли її начальником-управителем був ген. Д. Л. Хорват.

За спогадами ген. Афансеєва, П. Твердовський мав добру opiniю за свою надзвичайну поведінку й акуратність у праці й користувався теж широким довір'ям ген. Переверзева, командира 2-ої бригади в Манджурії.

КОНСЕРВОВАНИЙ СІК АЛОЕ

Алое — широко відома лікарська рослина. Виготовлений з її листя препарат містить біогенні стимулятори, які підвищують захисні сили організму.

Здебільшого алое випускається в ампулах для підшкірних ін'єкцій і вживається для лікування очних за-

хворювань, виразки шлунка та ін. Цілющі властивості має також сік з листя алое, але він швидко псується.

Визначні учені розробили технологічний процес консервування свіжого соку алое. Консервованій сік виявився дуже дієвим при лікуванні ряду захворювань травної системи, зубів тощо.

УКРАЇНЦІ ФІЛАДЕЛФІ!

ХТО дбає за себе, за свою родину і за свій народ — ТОЙ щадить, бо від цього залежить його добробут і майбутнє.

Щадіть свій з трудом запрацьований гріш і складайте його на ощадність, в одиночному загальному банку в Філадельфії

УКРАЇНСЬКОМУ ПОЗИЧКОВО-БУДІВЕЛЬНОМУ ТОВАРИСТВІ

яке від довгих літ зберігає зложені ощадності наших громадян і яке своїми позиками допомогло сотням наших родин замешкати у власному домі, або на власній фермі.

Це Товариство, як Фінансова Інституція є зачартероване і під державною контролею, та побудоване на членах, які мають рішачий голос у всіх його справах. А все його майно є відповідно забезпечене.

І ЦЕ ДАЄ ПОВНУ ЗАПОРУКУ ЗА ВЛОЖЕНІ ОЩАДНОСТІ.

Майно цього Товариства зросло вже до \$1,000,000 капіталу і це дає змогу:

1. Приймати звичайні ощадності, за які платять 3%.
2. Постійні місячні ощадності, за які платять 4%.
3. Уділювати позик за низьким процентом і довголітні сплати, на купно домів, ферм і інших нерухомостей.
4. Уділює безплатно всяких порад в фінансових справах та допомагає в купні і продажі нерухомостей.

Тож вкладайте свої ощадності

В УКРАЇНСЬКІМ БУДІВЕЛЬНО-ПОЗИЧКОВІМ ТОВАРИСТВІ

UKRAINIAN BUILDING & LOAN ASS'N

847 N. Franklin Street, Philadelphia 23, Pa.

Урядкування: кожної п'ятниці від год. 6 до 8 вечора і кожного третього понеділка від години 6 до 8, в Українськ. Клубі, при 847 Н. Френклін вулиці, Філадельфія, Па.

Ставайте членами Українського Будівельно-Позичкового Товариства і творіть свою фінансову базу!

В. ГАЛАН, секр.

М. ДУБАС, предс.

И. ГАНУСЕИ, кас.

В ТІНІ ПОМАРАНЧЕВИХ САДІВ

Написала Іванна Савицька

Коли не манять вас уже гарячі піски Вайлвуду, холодні хвилі моря в Атлантик-Ситі, коли ви вже напам'ятаєте кожну закутину на нашій Союзівці, Робітничому Союзі чи в Черчу, їдьте на Флориду.

Вам нічого лякатися довгої дороги автом, великих спек, ні короткої, двотижневої відпустки. Три з половиною дня нешвидкої, вигідної їзди новими, незваними околицями — це не втома, а велика приємність. Вісім з половиною днів повністю вистачить на оглянення Маямі і його особливостей, а сухе, лагідне підсоння Флориди буде для вас правдивою несподіванкою. Вирішивши їхати, віддайте вашу машину до загальної перевірки, придбайте потрібні мапи, приладьте необхідні на два тижні речі, даючи перевагу „шортам”, спортовим сорочинкам, купелевим причандалам і... не забудьте забрати вечірній одяг, краватку і пополудневу суконку. Вони придадуться в слухну хвилину. А тепер в дорогу!

Вісім стейтів

Виїжджаючи з Філадельфії, Ви вибрали, очевидно, найкоротшу дорогу на Флориду (1295 миль), яка пробігатиме аж сімома стейтами — „350 миль денно, це ваша нормальна порція”, без втоми.

Минаючи філадельфійське летовище, почерез Честер(стейт Пенсильванія), ви вклучаєтесь на дорогу ч. 13 до Вілмінгтону (Делевар). Ньюйоркським пасажирам туди дістатися тирнапайком Нью-Джерзі. Далі їдете тринадцяткою на південь стейтом Делевар, а опісля на південний захід стейтом Мериленд аж до п'ятимилевого мосту перед Аннаполіс. Оплата за переїзд до мосту — 2.90 від авта.

Тринадцять миль за Аннаполіс ви вїжджаєте на дорогу ч. 301, якою їде-

те в прямому, південному напрямку 700 миль стейтами: Вірджинія, Н. Каролайна і Джорджія аж до границі стейту Флорида. Звідси на південь, дорогою ч. 1 побережжям Атлантику, через найстарше місто в З'єдинених Державах, прегарне Ст. Августин, через славний Палм-Біч і велику кількість приморських місцевостей, аж до цілі вашої подорожі — Маямі.

Зупиняючися щодві години випити доброї, міцної кави чи помаранчевого соку та випростувати дещо ноги, ви і не зчуєтесь, як переїдете 1295 м. без ніякої втоми. Очевидно, ви не морочите собі голови старокрайовими „каніпаками”, які не видержать температури багажника, навіть у ледівничці. Зате свіжа, льодова вода в подорожньому, об'ємистому термосі робитиме неоцінені послуги. З нічлігами зовсім нема клопоту. Численні придорожні мотелі гостинно запрошують Вас кожного вечора. Чотири долари за дві особи, а шість за три, і ви скромно можете переночувати і навіть покупатися в чистенькій, холодній воді басейну. Там же напевно вам назустріч вийде і маленький сірий котик, з мокрим носиком, який муркоче так само, як і наші філадельфійські чи ньюйоркські мурлики, і якого ви не пізнаєте в поворотній дорозі, бо він здорово підросте....

Я знаю, що декого більше цікавитимуть пригоди із дикими звірятами. Пригоди без мисливських перебільшень, без фантазій. Для тих цікавою буде зустріч із стадом диких кабанів, малої породи, які оплакуватимуть болісну втрату своїх побратимів, переїханих необережним автоводієм. Звичайна, щоденна трагедія на автових, безлюдних шляхах півдня.

А ось і перші пальми. Вони появляться в стейті Джорджія і Флориді. З початку одинцем, засаджені тільки

для прикраси. Ви захоплені. Оглядаєте першу пальму зблизька, обступите її стрункий стовбур — насолоджуєтесь масстатичним видом південного дерева. Дедалі їх більше і більше. Краєвид міняється майже раптово. Дикі, непрохідні джунглі переменяються в людські оселі, малі приморські скупчення, багаті тропікальні сади, найвибагливіші вілли, розкішні приватні палаци із власними яхтами, багатство і люксус, якому на ім'я Маямі.

3 олівцем у руці

Вівторок, год. 2-га попол. — Навіщо довго шукати приміщення і зайво витрачати гроші на дорогі готелі. Вони літом переповнені людьми, що приїжджають туди позбутися надміру готівки. Ви ж не самі, а в Маямі кожний крок коштує втричі більше, ніж хата і харч. Ось зараз скраю міста, наліво від головного шляху, вул. 85 П. Е. Берете кімнату з кухнею і лазничкою за 30 дол. на тиждень за три особи (25 — за дві: гляди оголошення в „Свободі“).

Тут ви, як у себе в хаті. Комплетне кухонне начиння, постіль, рушники, навіть машина до прання — цілкови́та вигода. Над вікнами хияються пальми, перед віллею лежанки, м'які крісла — зелена, мов килим, травичка, квіти і безплатна симфонія маямських сверщиків. Не забувайте — це властиво перший день ваших вакацій!

Ви розташувалися і таки зараз кортить переїхатися вздовж міста Маямі, а далі побачити власне морське побережжя. Беріть в руки мапу і їдьте Біскаєн-Буливардом до центру Маямі. Місто — як місто. Нічого особливого. Безліч рекламних світел, а вздовж головного шляху — алея з пальм. Місць до паркування доволі. Ваш зір шукає чогось кращого, вибагливішого. Ви скручуєте мостом МекАртура наліво і щойно тепер насолоджуєтесь водами Біскайського заливу та розсіяними по ньому екзотичними островами мільйонерів. Вас кортить побачити зблизька життя отих багатіїв, але воно скривається за мурами пишних рези-

денцій, до яких немає вступу звичайним подорожнім.

А ось починається славне Маямі-Біч. Один за одним люксусові готелі, розташовані зараз над Атлантійським океаном. Чистесенький, мілкий пісочок і пальми, пальми, пальми. Між готелями там і тут публічні пляжі (без оплат). Ви і не зчулися, як на небо викотився круглий місяць. Це вже вечір. Над морем прохолодно, а вода заманює до себе. Романтичною купіллю до місяця, в гарячий, мов чай, воді, кінчаєте свій перший день відпочинку.

Барракуда кусає...

Середа, год. 9-та. — Холодна ніч скріпила ваші сили. Ви знову не покидаєте думки скупатися ранком і хоч трохи опалитися. 10 хвилин їзди і ви над морем. Хвилі лагідніші від наших, вода аж тепла. Пів години на піску і ви готові. Зрадливе сонце щойно тут насправду небезпечне. Бережіться! Перший необачний день над морем може покусувати вам цілі вакації. Але ні. Ввічлива медсестра намазує ваші рум'яні плечі якимись ліками, запевняє, що це нічого поважного. Щоденна історія з приїжджими. Але — бережіться сонця.

Купіль у морській воді має ще й інші несподіванки. Ось старшому подружжю мільйонерів трапився нещасливий випадок. Барракуда, риба з родини акул, надплила сюди ненадійно і вкусила добродіюку в ногу. Хтось дотепний сказав, що барракуда кусає лише мільйонерські ноги... Невже ж це правда? В такому разі — не бійтеся барракуди!!

Висиджувати годинами на пляжі, це марнування дорогого часу. О 2-ій годині з полудня починається чергова з черги програма в маямському Сікваріум, що лежить на острові Вірджінія, за 10 миль на південь від Маямі. Варто обов'язково побачити. Їдете за вказівкою мапи, платите 1.80 від особи і оглядаєте чуда-дива з морського життя. У величезному, скляному танку 80 футів у промірі, а 16 ф. глибокому нагромаджені мало не всі роди морських створінь. Дельфіни, акули, барракуди, черепахи, морські звізди і

старому фотелі, не раз і не два спочивав письменник після виснажливої праці над новим твором. І він любить пахощами квітів і красою розкішних пальм, тих же самих, що ви їх тепер бачите. Хіба ж цього не досить? Зірвіть маленьку квіточку, що росте біля брами Гемінгвєвої резиденції, і заберіть її як дорогий спогад з Кі-Вест.

В святині мудрости

П'ятниця. — Ви втомлені вчорашнім днем, ситі враженнями, спрагнені відпочинку. Купаєтеся довше, як звичайно, і лежите під пальмою, у холодку. Відпочиваєте. Не хочеться ніде їхати, нічого бачити. Але — це лише до полудня. Туга за книжкою попроводить вас до міської бібліотеки, що розташована в новому, модерному будинку, зараз біля концертної ротунди. Друковане слово — цілющий лік на втому. Ви поринаєте з головою в книги і пропадаєте для світу на добрих чотири години. Можете забажати познайомитися із найновішими творами Е. Гемінгвєя, чи волієте послухати дев'яту симфонію Бетговена у виконанні N. B. C. Симфонічної оркестри з Артуро Тосканіні?

А потім, біля п'ятої години вечора виникає у вас нове бажання, чи радше відзивається старий, хворобливий нахил. Вас тягне до кіна. І чи це буде „Король і я", чи „Едді Дучін історія" — все одно — ви будете захоплюватися фільмом, бо ж ви його так страшенно любите.

Біля дев'ятої години на рухливій Флаглер вас заманить на хвилину крамниця, ярко освітлена, з широко відкритими на вулицю дверима. Тут відбувається ліцитація. Ви присядете на маленькій, оксамитній канапочці і слідкуватимете хід дії з запертим віддіхом. На ваших очах продаватимуться дорогоцінності, що їх правдивості ніхто тут не всміє ствердити. Товсті панове з сигарами в зубах шелеститимуть грубими банкнотами, сума яких переходить не раз три і чотири тисячі. Ви є наочним свідком нового, незнамого вам дотепер мистецтва, якому на ім'я — об-

ман. Ось щаслива, ярко розмальована дама купує разочок наміста за таку смішну суму, як 850 доларів, хоч воно варте втричі більше, як заявляє продавець. Якийсь молодий, недосвідчений чоловік виписує чека на 400 доларів за маленький жіночий золотий годинник. Ви не всміє зорієнтуватися як слід, хто кого тут обманює, де правда, а де брехня.

Виходьте чимскоріше на вулицю, а то, чого доброго, видасте й ви останній цент.

У парку саме кінчається п'ятничевий концерт, але він не приманює нині. Кубинська музика чужа вам і далека. Сідаєте на лавочку і даєте волю думкам...

Із-за пальм долітає до вас пісня про маямську, чудову ніч.

О, прегарні, тихі, українські ночі, чи є щось краще за вас?

Любов є вічна

Суботу призначаєте на оглянення Еверглейдс Нешенел Парку, що його простори обчислюється на мільйон і двісті п'ятдесят акрів. Ідете туди дорогою ч. 1, просто на південь від Маямі. Безмежні простори дикої, незалидної землі, море високої трави, тропікальні кущі, маленькі островчики, болотисті мочари, вода, безліч птахів і звірів, що живуть своїм первісним життям. Ідете сорок миль вигідною дорогою авто і в'їжджаєте в парк. Не бійтеся! Тут зовсім безпечно, хоч іноді трохи моторошно. Довжелезна кладка на високих стовпах, обгороджена зі всіх сторін дротяною сіткою, запровадить вас далеко, далеко понад воду. Величезних розмірів крокодили радітимуть вашими відвідинами. Їх там без числа і ліку. Ось одному, найбільшому захочеться якраз позіхати, і ви побачите великі, білі зуби, гострі і страшні. А що ж далі? Онде вузенька стежечка запрошує вас на короткий прохід пішком. Ви схилиєте раз-по-раз голову перед непроглядною масою гілляк. Правдивий тропікальний ліс заманює своїми несподіванками. Ви йдете далі і далі, а на вашому тілі появляється „гусяча шкіра".

сотні різних відмін більших і менших риб. У другому танку стільки ж маюсеньких рибок, плескатих і трикутних, зелених, синіх, рожевих, вусатих і безвусих, гарних і поганих, таких, яких ви напевно не бачили навіть на ілюстрації.

Ось двістіфунтовий дельфін звинно підскакує понад поверхню води великого танка і ловить з руки доглядача маленьку рибку.

Ось маленькі рибки примостилися на хребті акули і користають з безкоштовної їзди довкола водяного танка. Крізь скляні, прозорі стіни можете оглядати все докладно і ловити цікаві картини на фільмову плівку. Ну, а вашим дітям буде цікаво подивляти продукції співацьки-фоки, що виводитиме до мікрофону жалібні трелі. Не забудьте оплескувати її, зрештою артистка сама допоминається признання. Маямські Сікваріом варте оглядин, ледве чи друге подібне є в ЗДА.

Сутеніє. Ви не втомлені і до хати вертатися ще не прагнете. Зрештою — 7.30 концерт у міському парку. Ви цікаві послухати музики. Публіка поволі заповняє місця (4,000 крісел). Це переважно старші віком люди, емерити, яких не приманюють вже нічні розваги і яким безкоштовна приємність найбільше відповідала. Точно 7.30 оркестра в комплекті. Маестро Сізар ля Монака із грацією виходить на естраду. Вас трохи збентежить оркестра, де труби, скрипки, чинелі й арфа поєднані в одному ансамблі. Молоденька співачка А. Робертсон прощається з публікою перед виїздом до Мюнхенської Опери на осінній сезон. Американські долари мають чудодійну силу...

Двогодинна програма добігає до кінця. Цепелін невпинно кружляє над вами, рекламуючи якусь радіоавдіцію. Сізар ля Монака ще раз кланяється публіці, яка на прощання спонтанно підхоплює улюблену пісню про маямську чудову ніч.

В гостині у Гемінгвея

Бути в Маямі, а не бачити Кі-Вест, це просто гріх. Присвячуєте на цю подорож цілий четвер. 165 миль до роги маленькими острівчиками, спо-

лученими мостами, з котрих найдовший тягнеться сім миль. Сорок п'ять мільйонів доларів коштувало спорудження шляху почерез ті острівці, з яких найдалі висунений на південь — це Кі-Вест.

Чим цікава дорога? Перед вами безмежні водяні простори. З однієї сторони Атлантийський океан, з другої — Мексиканський залив. Таких барв води не побачите ніде. Справжній бенкет для мистців пензля. У водяних безоднях приваблює рибалок шістьсот різних порід риб, а для власників фільмових камер тут правдиве джерело емоцій. Правда, вас збентежить трішки ненадійна поліційна контроля авта і ви, забуваючи на хвилину, що їдете вільною, демократичною країною, чекатимете чогось неприємного. Даремні ваші турботи. Це лише конфіскація овочів, в яких загніздилася шкідлива комаха, і є небезпека, що туристи можуть перевезти її в здорові околиці. Ваші два яблука і один помідор помандрують до спільного коша.

А ось і Кі-Вест, останній острів, найдалі висунений на південь. Містечко нецікаве, неприманливі, переповнені людьми пляжі, далі воєнні бази підводних човнів і літаків, місця недоступні для цивилів.

Вас беззастанно непокоїть думка віднайти дім Ернеста Гемінгвея. Малий, темнопкірий підросток офірує вам свої послуги. Ви мандруєте малими, перелюдненими кольоровим населенням вуличками і врешті зупиняєтеся перед старосвітським, сильно знищеним, двоповерховим будинком, що цілий ховається в тропічному саду. Тут живе і творить Гемінгвей. Вам похвалюється биття серця, і якась непереможна охота побачити лауреата Нобеля додає вам відваги натиснути на гудзик дзвінка. Старецька жінка, член домашньої прислуги приносить вам розчарування: письменник перебуває літом на Кубі, і там його літня резиденція. О, яка шкода! Але ви потішаєте себе фантазією. Ось на тому старому бальконі, що пам'ятає напевно історію кількох Гемінгвеєвих поколінь, у великому, вигідному, також

Де-не-де написи з поясненням дерев і кущів. Ось одно, що не терпить біля себе другої живої рослини. Егоїст, вбивник. Ви приспішуйте ходи і хочете чимскоріше дістатися на волю, але ваші відважні товариші подорожі сміються з вас і примушують не дезертувати. На щастя — стежка кінчається. На обгорілому від грому дереві сидить посоловілий суп і щось там думає. — Ви прожогом сідаєте в авто і натискаєте газ.

В поворотній дорозі зустрінете ще одну, несподівану емоцію. Якомусь заблуканому малому крокодилові забажається погрітися до сонця і нагнати вам трохи страху. Правда, він лежить в придорожньому багnistому рові і зовсім не має грізної міни. Ах, це мале „бейбі”, дармащо це малятко довге на півтора ярда. Дрібними камінчиками ви змушуєте крокодила до дефензиви і ловите ще один, цікавий трофей своєю камерою.

Нарешті, воля! Вертається до хати повні вражень. Але ні. Як же ж не побачити коралевого замку, що його будував майже тридцять років литовець Едвард Лідскальнін, гірко заведений в любові. Історія коротка і сумна. Напередодні Едвардового вінчання, покинула його сімнадцятилітня наречена, вибравши другого. Гірки і болісні переживання загнали молодого литовця аж на Флориду, де, скривавши своє горе перед людьми, присвятив він решту самотнього життя тяжкій, фізичній праці. Овочем її був замок з коралевого каменю (коралів кастель) із всіми потрібними вигодами — комплетним мебльованням кількох кімнат (все з каменю), лазничкою, лежанками, годинником (теж кам'яними), а все для нареченої, яка, однак, ніколи сюди не приїхала.

Ви відходите звідсіля, як з якоїсь святині, де кожне місце присвячене почуванню, що йому на ім'я — „вічна любов”...

Пам'ятай день святий святити

Неділя — год. 9-та рано. — На розі Флаглер вулиці і 57 евеню ви віднайдете нашу церкву. Там і сліду не буде по старому, мешкальному

домові, що служив досі капличкою для маямських греко-католиків. Нова, гарна церковця гуртуватиме біля себе приїжджих українців із далеких, просторих околиць Флориди. Тут в неділю почуєте на правду гарну і доброю, літературною мовою виголошену проповідь неструдженого о. Смаля. Тут, в тіні дерев, зможете неділями покріпитися смачним обідом і зустріти знайомих. Тут ви і впишетесь до книги гостей, і я вірю чорнильниця буде вже повна чорнила...

А що ж робити з довгим недільним пополуднем і вечором?

Одягніться у вечірній костюм і обов'язково в краватку — пополудневу суконку і взуття на високих зап'ятках і їдьте оглядати люксове Маямі-Біч.

Коли виб'є п'ята година, вступ до елегантних готелів в спортивій сорочці недозволений! Обличчя найбільшої в Америці купелевої місцевості міняється цілковито. Зникають короткі штани, купелеві одяги, а на їх місце приходять вечірні одяги, краватки, токсіда і шовки. Вам подобається люксовий Севілла-готель, Сан Сусі, Версаль, Альжир та багато інших, що, освітлені сотнями рефлекторів, нагадують казку із тисячу й однієї ночі.

Набираєте відваги і входите до одного з готелів. Просторе фойє захоплює вас вигідними, оксамитними канапами. Ніхто тут не звертає на вас особливої уваги. В розмові із урядовцем довідується, що всі кімнати зайняті, а одна звільниться шойно за чотири дні. Ціна тієї кімнати — 45 доларів денно на дві особи — без харчу. В зимовому сезоні подвійно.

Вам дуже жалко, що не можете зараз спровадитися і відходите огірчені від віконця...

А ось на окремій табличці вивішені різні оповістки. Басейн із солодкою водою відкритий на десятому поверсі кожного дня. Сьогодні у власній кіновій залі висвітлюють фільм із Грейс Келлі. У барі співає екзотична Іда Рі і грає новий, мексиканський квартет.

На плюшових, м'яких канапах сидять мільйонерські дочки із змудже-

ними обличчями, вичікуючи нових знайомств. Їх привозять сюди на показ багаті з Шикага, чи Нью Йорку, і коли не пощастить за першим разом, пробуватимуть вдруге і втретє, аж доки якісь дві оливні компанії не сполучаться разом і не стануть мультимільонерами.

Ви тікаєте звідсіля чимскоріше, бо з кожного кутка віє на вас чужиною, порожнечою і облудою.

Правда, ви не тремтите, що хтось у тому моменті закрився до вашої кімнати і пограбував дорогоцінні брильянти. Хай журиться тим ньюйоркська ювелірна компанія, агент якої щороку падає жертвою спритного грабунку. Ось знову мистці-зłodії забрали в нього безцінну валізочку... і пропали безслідно. Як добре не бути багатому...

Ну що ж, вернетесь до своєї тихої, привітної кімнатки за 4.50 дол. на день, чи може захочете випити чарочку перлистого напою за два з половиною долара?

Ваша воля!

Боа констріктор дрімає...

Понеділок. — Прокидаєтесь дещо пізніше і знову лагодитеся в дорогу. Тим разом вибираєте мавп'ячі джунглі. За 20 миль від Маямі на південь, в диких, просторих джунглях розташована ціла мавп'яча республіка. Входите туди огороженим дротяною сіткою тунелем (1.80 дол. від особи) і даєте себе подивляти мавпам, що вільно плігають з дерева на дерево. Тут їхнє ніким не обмежуване царство, правдивий рай на землі. Чиясь запопадлива рука збудувала мавпам басейн, де вони залюбки купаються, скачуть з дошки, і тигадують різні витівки. Ось в малому віддаленні мавп'ячий театр. Це вже не природне, дике життя, а правдиве, культивоване мавп'яче мистецтво.

Пара акторів-шимпансів готова показувати різні штуки. Вони здають іспит з рахунків, пишуть, танцюють, наслідують Ліберачі і розважають публіку, що громадно тиснеться до сцени. Хочете взяти меншого шимпанса на руки і зробити собі знімку? Волохате, тепле сотворіння, що ва-

жить біля 20 фунтів, пригорнеться до вас, мов дитина. Не бійтеся, тут нема небезпеки.

Я знаю, що дві години проминули, як дві хвилини, і що ви раді б лишитися тут довше, але час тікає, а програма на понеділок ще не вичерпана. Невже ж не хочете побачити найбільш отруйної кобри і лінивого боа-констріктора, що дрімає після важкої операції з жертвою, споживши здорового барана (квиток вступу 1.40 дол.). Директор маямського Серпентаріум Вільям Е. Гаст, єдина людина на цілу Америку, що без ніякої охорони, свobodно порушується між отруйними зміями. Він же ж завідувач дослідного інституту при Серпентаріум, що продукує ін'єкції проти вкущення.

Пригляньмося, як звинно добуває він їдь, потрібну для медичних цілей. Найперше ловить гадюку на паличку, опісля тією ж паличкою притискає її голову до землі, хапає двома пальцями за підгорля і потилицю і прикладає зміїного рота до скляночки, накритої газом. Змія страшними зубами наколює біле полотно, і в ту мить чайна ложечка їді, кольору помаранчевого соку, спливає до посудини. Процедура закінчена. На чергу йдуть інші змії, а завтра історія повториться наново.

Ви ще раз ідете поглянути на боа-констріктора (пітона), але він і далі занурений в тяжкий, покріплюючий дрімоті. Потрашаючи сцени, коли той ненажера кидається на живу жертву, обмотує її і розторощує, щоб опісля ковтнути — недоступні для публіки.

Ви чимскоріше виходите звідсіля. Безліч малих і більших вужів, що обарінками звисають з дерев (мов в раю) наповняють вас відразою. Цікаве, повчальне, але огидне.

Вам напевно присниться вночі отруйна кобра і пітон, але сон — мара, до ранку щезне і забудеться.

Новітній Робінзон

Вівторок. — Ще лише два дні на Маямі, а так багато небаченого. От хоч би орхідеєві джунглі, що займають 25 акрів простору. Там правдивий рай орхідей в прерізних відтін-

ках, а одну із них обов'язково одержить ваша дружина на спогад.

А може хочете відвідати джунглі з папугами і порозмовляти трохи з балакучими птахами, які вітатимуть вас привітним гелло! Я не раджу вам витрачати час на оглядини Еверглейде парку із північної його сторони. Дві години плавної човном серед спеки, комарів і багон за 3.30 дол. від особи, це ніяка атракція. Краще зробить приємність синові, берить моторовий човен (1.50 дол на годину), мапу, добрий настрій і йдете погуляти по синьому морю...

Подорож цікава і повна емоцій. Не звертайте уваги на пелікана-бабу, що, примостившись на прибережному стовпі, прощатиме вас підзорливою усмішкою. А може йому заздро, що не пливе з вами?

На малому човні, мов на лупшинці, плистимете все далі і далі. Гамаліє! Серце мліє! Сказалося море...

Дикі, пінисті буруни кидатимуть вами на всі боки. А може це не Атлантийський океан — а Дніпрові пороги?

Вам причувається рідна пісня, скигління чайки і щось тепле, тепле налягатиме на втомлену душу...

Химерна мапа показує незрозумілі знаки. Маямі — Київ — Дніпро і Біскайський залив змішуються в одне і ви вже свідомі того, що втратили цілковито орієнтацію. Екзотичний краєвид нагадує вам пригоди Робінзона Крузо, і щойно тепер ви побачите, що і мапа і власна спостережливість цілковито завели. Треба шукати помічі. Ваші очі закріплюють на овиді маленьку цяточку. То мільйонерська резиденція, до якої в'їжджаєте від сторони моря — непростим гостем. Перелякана старша дама не згіршується повою вашого сина, що, всупереч етиці, ввійшов до вітальні в купелевих штантах.

Але, о горе! Вона зовсім не визнається на мапі і не вміє показати, в якому напрямі є Маямі-Біч. На допомогу приходять старий мурин-слуга. Бистримі, інтелігентними очима кидас на мапу і з легкістю випроваджує вас на чисті води.

Ось у пристані пелікан-баба знову вітається підзорливою усмішкою. Це певно тому, що прийдеться здорово доплатити за човен, ви ж бо блукали по морю аж чотири години...

Смішне, грошелолюбне створіння. Невже ж за плавбу по Дніпрових порогах жалко заплатити шість доларів?

Контрасти

Останній день вашого перебування на Маямі проходить під знаком ремінісценцій, роздумувань, порівнювань і плянів. Так не хочеться виїздити звідсіля, — так важко погодитися з думкою, що за кілька днів почнуться старі, сірі будні. Але ні! Ви не піддаєтесь песимізму. Що ж мають говорити ті, які животіють за кілька миль від мільйонерських палаців? Хіба ви не бачили, як живе кольорове населення Флориди, хіба не пам'ятаєте убогости їхніх нужденних будиночків уздовж шляхів? А індіанські племена Семінолів, що по нинішній день зберігають закони і форму життя своїх предків, живуть в оселях без стін, варять під голим небом, самі виробляють і шиють свій одяг, невідомо ж це не приклад для нас?

Правда, ми не всі родилися мільйонерами, так, як отой старенький, самотній добродій, що мешкає зараз в сусідній кімнаті за вами. Кожного місяця пошта приносить йому чека на 2,000 доларів (дві тисячі), які є лише процентом від його готівки. Та послухайте, як нарікає старенький на тяжкі теперішні часи. — Кожного дня, за обід в ресторані він мусить лишити кельнерці 10 центів „тіпса". Невже ж це не грабунок?!

Не звертайте уваги на старенького, здивачилого сусіда, якого життя пройшло в зеленій купелі доларів, що пливли широкою струєю від купна і продажу різних великих об'єктів.

Коли хочете, продавайте все ваше невеличке майно і купуйте тут за 35,000 доларів маленьку віллу з кількома кімнатками до винайму. Закопайте рукави і доробляйтеся так, як сотки інших, що починали майже з нічого. Рискайте!

В тіні помаранчевих садів

Прощай, Маямі! В четвер о восьмій годині ранку ви заладовуєте свій багажник і рушаєте в дорогу.

Хочете знову вертатися Атлантійським побережжям, чи волісте купатися у морі помаранчевих садів (ч. д. 34, 27, 44)? Це перша ваша нагода зустріти віч-на-віч овочеві дерева, що, прикрашені золотистими куклями помаранч, нагадують барвисті різдвяні ялинки. Переїхавши першу сотню миль, ви спочиваєте в тіні помаранчевих садів.

Дерева нагадують наші яблінки, багатолісті, кучеряві і невисокі. Овочі їх ті самі, що по наших крамницях, лише — без штучного напису „поцілунок сонця”. Ви піднімаєте одну помаранчу, що лежить при самій дорозі, і з почуттям винуватого злодія ховаєте її на пам'ятку. Вона нагріта сонцем, запашна, достигла, правдивий овоч з раю на землі...

Час наглитись. Перед вами місто Орлянд. Тут в'їжджаєте на дорогу ч. 17 — а двадцять миль далі знайома 301. В Річмонді переключаєтеся на одинку і їдете просто на столицю Ва-

шингтон. Прекрасна, кольориста дорога.

Неділя і ви не побачите Капітолю, як він пульсує своїм щоденним життям. В будні ви можете побувати на засіданні обидвох палат (25 ц.), бачити усміхненого Ніксона, покушувати славної, сенаторської, фасолевої юшки, що її рекламують меню-карти у ресторані, призначеному для сенаторів і службовців Капітолю. За окремим дозволом і ви можете там підкріпити свої сили.

Зайдіть під Білий Дім. Важка, пополуднева дрімота нависла над його вікнами. Пінисті водограї переливаються каскадами кришталевих перлин, а ситі білочки просять горішків лише за звичкою. А ось і голуби знайомляться з вами, ховаючи в райдужних пір'ях останні промені заходячого літнього сонця.

Ви гладите добросердні, ніжні створіння, що розжаленими очками питатимуть: — Невже ж хочете проміняти нас за крокодилів і папуг? Невже ж вам з нами не добре?

8. 10. 1956.

ЩІТКА НА ЯЗИЦІ

Подібно до скляного паперу, котий язык вкритий дряпучими горбками. Ще шорсткішу щітку мають на язиці великі хижаків з родини кішок — леви, тигри.

Хто бував в зоопарку в години годині хижаків, той міг помітити, як леви, леопарди, пуми, тигри, барси обгризають великі кістки, а прирослі до них шматочки м'яса легко, наче рашпілем, здирають язиком. Рись, дика кішка, а також тигри, снігові барси, леопарди, леви здебільшого підстерігають свою здобич з якоїсь засідки. У диких тварин добре розвинений нюх. Хижакові, що чатую на здобич, треба, крім доброго маскування, якнайменше пахнути, інакше ніщо не допоможе підстергати жертву: дика коза чи інша тварина здаля нюхом почує хижаків і

ніколи не підійде до його засідки на близьку відстань.

Щітка на язиці допомагає хижаків з родини кішок навести відповідний „туалет”. Кожний з вас бачив, як старанно вилизує свою шкіру домашня кішка. Її дикі родичі також „чистюхи”. Язиком, наче щіткою, вони чепурять своє хутро. Чисте, воно значно менше пахне, а це має велике значення при полюванні. Охайність, захисне забарвлення, безшумна хода — характерні для тварин хижаків, що здобувають їжу, нападаючи на свою жертву зненацька.

У хижаків з родини собак цих пристосувань немає. Собаки, вовки, лисиці здобич свою не підстерігають із засідки, а загаяють, бо можуть довго і швидко бігати. Недарма кажуть, що вовка ноги годують.

КОЗАК З МАССАЧУСЕТС

Написав Ярослав Курдидик

З Іваном Бондаренком ми познайомилися не випадково. Ні, я чув від моїх знайомих про нього дуже багато цікавого. Від оповідань, що межували мало що не з легендою, аж до вісток, що полонили мене своєю загадковістю. Все те, що я чув про ту людину, можна було б звести до кількох коротких речень: Іван Бондаренко був багатим фермером і жив самотньо у „бергшайрських горах”. Найближчі його сусіди жили у віддалі кількох миль від нього. Йому було під сімдесятку, походив з Київщини й перебував у стейті Массачусетс біля 50 років. Був дуже привітною і культурною людиною. Та найбільш загадковим для всіх було те, чому він не одружився, хоч усі згідно твердили одне й те саме, що Бондаренко був кремезний старший мужчина і дуже пристійний з обличчя. А потім я вирішив виїхати в „бергшайрські гори”, щоб з ним познайомитися. Признаюся — не розчарувався...

У Бондаренка варто було б залишитися на пів року часу й написати повість під заголовком: — „Козак з Массечусетсу”... Не потрібно було б нічого вигадувати, ані фантазувати, а списати тільки його біографію.

Приїхав Бондаренко до Америки сімнадцятилітнім хлопцем. Не хотів, як його троє старших братів, служити в царському, чужому йому війську. Попрацювавши трохи в місті, почув, що місто не для нього — сина українського чорнозему. Йому здавалося, що він там душиться від пилу й гамору. Тужив за простором й зеленню... Грошей у нього було небагато, а тут хотілося купити ферму таку, щоб вона своєю величи-

ною нагадувала хоч трохи просторий хутір його батьків у Київщині.

І вони купили на спілку удвох з приятелем таку ферму — велику й дешеву. Була це не одна, а кілька ферм колишніх англійських колоністів, які залишили їх тому, що на тому каміні, хоч і як вони важко працювали, не змогли виробити стільки, щоб прожити. І ось саме в цьому місці треба було б розпочинати повість-біографію. Але що б її написати точно й вірно, треба справді таки поїхати й подивитися, що можуть зробити роботящі українські руки за 40 років. Приятель, з яким Бондаренко купив до спілки ферму, за кілька років помер і те, що можна побачити, це дослівно досягнення однієї людини.

Використавши те, що через його розлогу, лісом покриту ферму переливав гірський потік, Бондаренко побудував на його річищі загати-дамби, наповнив водою гірські нетрі, й таким робом постали три озера, площею на 100 акрів і глибиною на десятки стіп. Це може одно із перших досягнень цього козацького нащадка, що не в образі йому — мав силу воля, а роботящість бджоли... Про якість риби, яку там роззвів цей козарлюга і яку можна вільно ловити, щоб висловитися в цій „матерії”, треба бути фахівцем-рибалкою. Я можу сказати тільки, як звичайнісінький ляк у тому ділі, що риба на смак чудова, а попадається нерідко на довжину руки. З подробиць знаю ще, що коли хазяїнові треба риби, він бере вудку і вертається зі щукою, коропом або окунем так швидко, якби їх не треба було ловити.

При берегах озерець гойдаються задумливо човни, і кожен, хто роман-

тик, може сісти в один такий човник і заїхати ним в таку лісову гущавину, де живуть тільки лісові мавки, стукочуть дятелі й перегукуються дикі голуби та готури, а для реаліста, яким буває кожний рибалка — це міріади рибної суміші всякої величини і породи.

Мені не під силу було обходити всього великого лісу, в якому всюди повимощувані битим камінням дороги, але багато дечого я встиг таки побачити. У цілому лісі, в різних місцях, наливалися білою піною яблуньки й до сонця простягав свої тендітні, рожеві бруньки бузок. З поміж зелені повисовували пестрі голочки лісові квіти й, заторкувані подуками вітру, вихитувались на різні боки, неначе в безконечному хороході...

Хочу відмітити, що тут весна на два або й три тижні пізніша, як на теплих долах і, поїхавши туди, можна пережити вдруге чарівність повного розквіта. Також дивним може декому видатися, звідкіля серед лісів взялися яблуньки й бузок? Отож всі колишні фермери, що жили тут десятки років тому назад, мали біля своїх хат чималі сади і так їх залишили. З бузком — розказували мені про цікаве його романтичне минуле. Його садили молоді жінки довкруги хат, бо, за повір'ям — запах бузку мав силу розніжнювати чоловічі серця, які не були на самотності такі вразливі й спокусливі на красу довкілля, як ніжні жіночі душі... Деякі з тих яблуньок погинули від старости, а деякі розрослися знову до велетнів. Така сама доля судилася й бузкові... Яблуньки, бузок і купи порозвалюваного каміння це одинокі свідки того, що тут жили колись перші колоністи-піонери. Їхні поля заростають деревами й чагарником, і тільки камінні мури поміж ними пригадують колишні межі, а назва „Чорч гілл” вказує, що колись в цьому місці стояла каплиця.

Усе те об'єднав тепер у своєрідне „князівство-хутір” Іван Бондаренко. На запит — де він збуває яблука — він відповів з незатаєною щирістю: — Хто приїде сюди до мене в гостину

або на ловлю риб, той бере скільки зможе, — а решту, продовжує симпатичний хазяїн, роз'їдає „лісова челядь”, тобто — птиці й звірята.

Колись, оповідав мені Бондаренко — було у мене в пляні створити у цих горах кусок батьківщини. Почав з того, що, поруч волів, коней, корів і птиці, розвів був і пасіку. З усім повезло, тільки з бджолами не вийшло, бо поналітали якісь птахи і геть бджоли переничили. І жаль який був. Бо ви знаєте, — бджола в нас на Україні це ж символ роботящості і її шанують і по своєму поважають.

— Думав з початку доробитися трохи й вернути на Київщину. Але ви знаєте — прийшла перша війна, а там прийшли по ній такі „господарі”, що, повернувши домів, можна було таки тим самим „прямим поїздом” потрапити в Сибір. Ото ж я залишився й чекав на зміну. Чекаю ще й досі, але вона не приходить. Зате літа минають і проходять. Дещо, як бачите, зробив. Над одним із озер приготував 30 „льотів” (будівельних парцель) і половину вже продав. Купують довколишні люди, але з Нью Йорку чомусь у цей бік люди не тягнуться, хоч воно від метрополії ледве 135 миль віддалі.

І дійсно. Коли тепер з перспективи дивлюся на цю „Бондарівку”, то вона — ідеальне місце літом для того, щоб скочити туди й половити рибу, а в мисливський сезон застрелити дикого kota, лиса або оленя. На жаль, я не мисливий і не рибалка. На основі, однак, того, що встиг почути й побачити — можу ствердити тільки одне:

Для тих, хто вибирається літом на рибу, ідеальний „готель” — це западне сіно в клуні Бондаренка, на якому можна вигідно поспати, а для мисливого у холодний сезон — фермерська хата самотнього козарлюги. За одне можу ручити — що коли хто попаде туди, не поїде „порожняком” додому. Коли б хто забрів туди, то, крім риби, подихає черствим гірським повітрям, візьме зо два-три коші яблук і познайомиться з симпатичним українським піонером - фар-

мером, що, хоч і добивається сімдесятки, не змінився за весь час свого перебування в Америці ні на крихітку. За старим козацьким звичаєм не розстається ніколи з люлькою, а його второпні сині очі розкажуть може більше про його дійсну вдачу, як мої скромні слова...

Бо хоч в Бондаренка біла та буйна чуприна виглядає так, якби її хто присипав інеєм, в грудях б'ється те саме щире серце, що його привіз він юнаком з українського хутора на Київщині.

Навіть прощаючись, він повівся так, як велися колись його батьки:

— „З Богом та в щасливу дорогу!“ — мовив Бондаренко, коли я всідав до авта, що гуділо й нервувалося, як нетерплячий кінь.

— І приїздить знову — запросив цей старий симпатяга — бо ви знаєте, що в козака ще ніхто не помер ні з голоду, ні з холоду...

Ми вже від'їхали й повертаємо на закрут, а Бондаренко махає слідом за нами правою рукою, тримаючи в

... І приїздить знову...

Малюнок А. Климка

лівій чорну засмалену люльку. Він мабуть розстається з нею тільки тоді, коли кладеться спати...

НАЙТОЧНІШИЙ ГОДИННИК

Астрономічний маятниковий годинник, вміщений глибоко під землею в герметично закритому циліндрі, звідки випомпувано повітря, відхиляється від справжнього часу до 0,003 секунди на добу. Кварцевий годинник втричі точніший. Його відхилення становить 0,001 секунди.

Завдяки успіхам атомової фізики вчені створили найточніший годинник — у сто разів точніший за кварцевий.

Точність атомового годинника така велика, що виявити його відхилення від справжнього часу всього на одну секунду можливо лише через 300 років.

БУВАЄ Й ТАКЕ

Малюнок-Жарт Л. Бойка („Україна“)

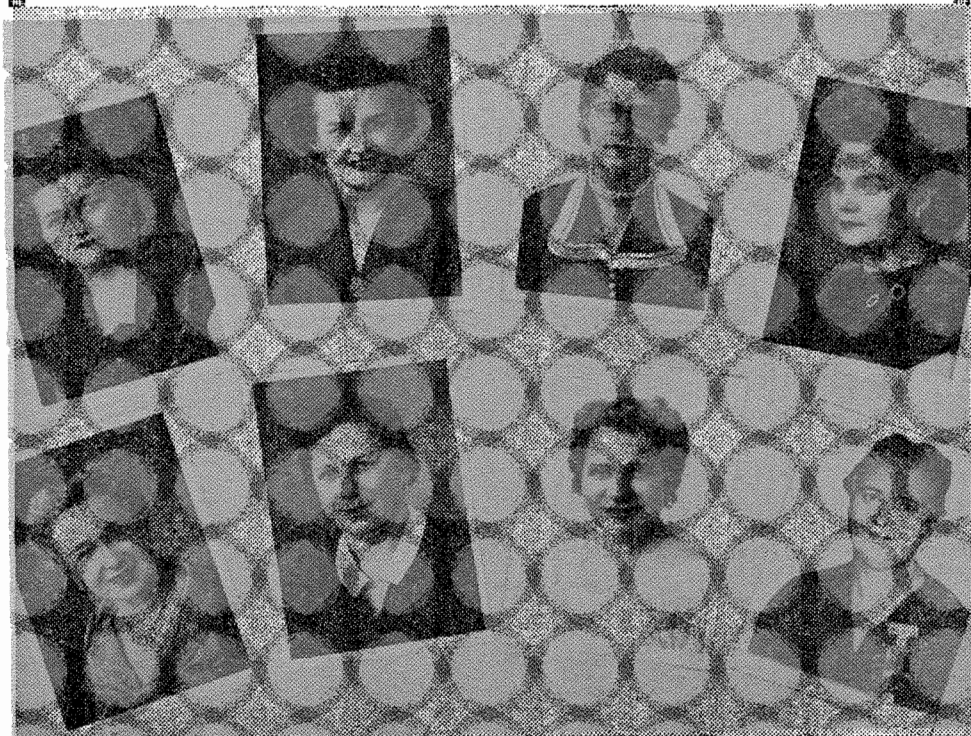
ТОВАРИСТВО ІМ. ЛЕСІ УКРАЇНКИ

455 Відділ У. Н. Союзу в Нью Йорку.

Товариство було зорганізоване в 1937 році з метою ведення жіночої громадської праці на терені Нью Йорку. Пізніше стало бенефітивною організацією і включилося в систему У. Н. Союзу. Його організувала Пані Стефанія Галичин. Членство його переважало з молодих дівчат, тут народженого покоління і головним його завданням було вдержати це покоління при українському корені. З тією метою ведено відповідну культурно-освітню діяльність, як напр. влаштовано курси вишивок, декорування хати в українському стилі, конкурси на стилеві народні строї, щоб в той спосіб плекати в молоді любов і сентимент до українського мистецтва і наших давніх традицій. Є членом Об'єднання Українських Жіночих Організацій Америки, і бере участь у підготовці різних місцевих національних свят.

Тепер начисляє 103 члениці.

Головою є п. Стефанія Галичин, секретаркою п. Марія Близняк.

На світлинні бачимо управу товариства „Лесі Українки”, жіночого Відділу УНСоюзу ч. 455 в Нью Йорку. Долішній ряд з права на ліво: Пані: Людмила Івченко, делегатка на Конвенцію УНСоюзу 1954 р.; Стефанія Галичин, голова; Марія Близняк, секретарка; Марія Робіцька, касієрка. Горішній ряд з права на ліво: Іза Несвячена, Галя Гермак і Анна Кунницька, контрольна комісія. Марія Гумовська, заст. голови.

ПАМ'ЯТІ ПОНЕРА-ПАТРІОТА

Написав Євген Оनाцький

Прийшла вістка з Бразилії, що там помер Пилип Бак, залишивши по собі дружину і п'ятеро синів.

Загалові українців його ім'я мало що скаже, але в Бразилії й Аргентині він був відомий, як один із перших українських культурних діячів Південної Америки, що, опинившись пізніше на державній бразилійській службі, залишався завжди українським патріотом і підтримував зв'язки з українськими організаціями.

Євген Чикаленко згадував про нього в своєму щоденнику за 1917 р.:

„Нарешті треба згадати редакційного сторожа, що замітав редакцію, бігав на пошту, тощо, і приписаний був по чужому паспорту на ім'я Пилипа Бака, якого всі називали Філіппо Бако, бо він учився еспанської мови, а коли вивчився, то емігрував до Бразилії, де вибився на посаду окружного інспектора метеорології і zostався свідомим українським діячем”. („Щоденник”, вид. „Червоної Калини”, Львів, 1931, ст. 9-10).

11 грудня 1950 р. в одному приватному листі він писав:

„Віхав я (до Аргентини, Є. О.) 6 жовтня 1909 р. просто з редакції газети „Рада”, що виходила тоді на Великій Підвальній 6, у Києві. Видавали її меценат українського відродження Є. Чикаленко, Симиренко та інші заможні українці. Прибув я до порту Буенос Айрес саме на осіннього Миколая того ж самого 1909 року. Тинявся то сям, то там в Док-Суді, в Розері, працюючи при зборі винограду; в Бельграно — при будові нового порту, аж до Буенос Айресу. Найцікавіша група наших „хахлів”, „малоросів” та „русинів” зібралась була в Бельграно. Були там і москалі та білорусини, чехи, поляки, та й один циган із Київщини.

Коли й мене прийняли до роботи на болотах правого берега річки Ля-Плята, де працювало понад 200 людей, чуя я одної неділі поміж палатками (наметами), що служили помешканнями робітникам, хтось співає:

„Моя мати бариня, отець капітан,
Жена моя родная, я — шарлатан...”

По другому боці, поміж похиленими вербами, чуя натомість:

„Віють вітри, віють буйні...”

Поплентався я до тої другої групи. А мене питають:

— Ти що, — теж хахол?

— Та ні, кажу, я — українець.

— Какої губернії?

— Київської.

— Ну, то настоящий. Я — Василь-ківського уїзду...

Пристає до мене з пляшкою та чаркою:

— Ну, то будьмо здорові, земляче!

Має років 45-48 і знайомить мене з двома синами, що приїхали з ним, — мила, безграмотна людина, гарної здорової будови, з виразною київською вимовою.

— А ти хто такий? — питає мене.

— Та я селянин, вчився трохи на вчителя, та вигнали з Новобузької семінарії...

— Це добре... Може б ти моїх двох синів трохи підучив?

Так створилася перша вечірня школа поміж похилими вербами Бельграно, де я мав 30 учнів, молодих і старших.

За два місяці моя школа так розрослася, що треба було аж чотири бараки підряд напинати та й стіл посередині аж на 8 метрів ставити. Учнів припливало все більше, але між ними таке було „язичіє”, що

годі було вчити по-українському. Приймав я до школи після маленького іспиту: хто вимовить твердо „вареники“, того приймав, хто ж вимовляв, силкуючись, „варенікі“, того не приймав. Так, отже в травні 1910 р. залунала в Бельграно вперше справжня українська пісня...

Партитури усіх українських пісень подарував, на моє прохання, М. Лисенко, а „300 українських найкращих пісень“ — Є. Х. Чикаленко.

Прийшли на поміч із літературою В. Винниченко, Василь Королів, професор М. Грушевський з книгарні „Літературно-Наукового Вістника“ з Великої Володимирської...

Була своя бібліотека, приходила „Рада“, „Засів“, „Рідний Край“ Олени Пчілки та „Діло“ зі Львова.

З якоїсь там причини в листопаді 1910 р. припинилась робота, і в грудні того ж року мої школярі від'їхали на жнива.

Шукав я наших в Буенос Айресі, та ледве знайшов учителя Олексу Луценка, а решта — все „тоже-малороси“, або москалі, або жиди. Однак, на спробу заснував я „Культурно-Просвітительное Общество Російських Емігрантов“, яке, по трьох місяцях, розлетілося, бо жиди не хотіли в бібліотеці українських книжок, хоч голова Шаляєв, бувший московський піп, тримався стримано.

Оттоді я вибрався піхотою з Буенос Айресу на Бразилію — дня 14 квітня 1911 р., а вже 26 травня того ж року відчинив школу в штаті Ріо-Гранде-до-Сул між москвофілами з Галичини. А далі — трагікомедія...

На заклик мого любого земляка В. Куца (теж уже покійного, Є. О.), приїхав я 1914 р. між своїх, українців із Галичини, до штату Парана, де вчителював майже 7 років, аж поки наші всевладні „помазаники Божі“ не витиснули мене з-поміж своїх.

Користаючи з елементарних знань з метеорології та кліматології, що я їх випадково набув при Київському університеті, як вільний слухач, коли організувалась метеорологічна сітка в 1921 р. у Бразилії,

був я одним із основників тієї сітки, а в рр. 1925-1936 її інспектором з доручення міністерства рільництва. Був також офіційним кореспондентом УКРМЕТ-у — Української Метеорологічної Служби до 1935 р., кореспондентом „Погоди й Життя“ та „Метеорологіческого Вестника“. Маю вже 29 років служби та 6 років безплатної праці — 35 років (Нагадую, що це писано 11 грудня 1950 р. Є. О.). Промайнуло вже 64 Великодні в моєму житті. Тепер живу тільки між чужими (в Вальєес, штату Санта Катаріна, Є. О.), затримуючи нашу мову в хаті...

В листі до мене з 3 липня 1951 р. Пилип Бак доповнив свою автобіографію:

„Я — син малоземельника Чигринського пов. Скінчивши церковно-приходську школу, заміщав одну зиму вчителя тої ж самої школи. За три верстви від села, в містечку Олександрівці відкрилась якась спархіяльна школа, що ніби приготувляла на вчителів, чи дяків. На другу зиму записався до тієї школи, та вибув уже на другу зиму..."

Потім він вчився в Чигрині в „городській“ школі.

„...Перед Новим Роком 1904-им померла моя мама. Батько збіднів ще більше, зоставшись із трьома дітьми, з котрих одне — цицькове... У березні 1904 р. заявив я директорів, що піду додому, і вияснив причину. Директор Яценко, хоч перекабачений українець, прийняв моє становище до серця, піддав учительській комісії гадку мене якось утримати. Учитель математики Олекса Кривченко любив мене, як свого, і взяв під свою опіку. До нього прилучився учитель русскої мови Яценко, і я закінчив науку і отримав у нагороду книжку „Сочінення Нікітіна“.

У тій городській школі, під доглядом учителя Кривченка, я пізнав себе, і в 1906 р., коли почала виходити в Києві „Громадська Думка“, був її передплатником аж 3 місяці, поки поліція не довідалася про „крамолу“ і не заборонила її отримувати.

Того ж таки 1906 р., восени, прий-

няли мене до учительської семінарії в Новому Бузі на Херсонщині, де я пробув заледве один семестр, бо вигнали за приналежність до РУП (Револьюційна Українська Партія).

Просидівши в чигринській тюрмі 6 місяців, на диво, був випущений під догляд поліції. Прийшов до батька та й знову чую те саме:

„Хлопці, дівчата, виходьте на буряки, 10 копійок. Увечорі гроші. Виходьте на буряки!”

Дивно! Коли я був малим, ходив збирати жучків з буряків за 10 копійок і в суботу чехоня (риба, Є. О.), а тепер тільки 10 копійок. А я ж належу до РУП та й маю вже 19 років! Пішов я пішки знову до Чигрина, а з Чигрина в Суботів, де були наймиліші дядьки і переховували всяких збігців, то й від поліції було там захисніше. У Суботів о. Грушевський дав 18 карбованців, і я почимчикував до Бужина, — пристанув на Дніпрі, за 15 верств від Суботова.

Першим пароплавом, що йшов з Катеринослава до Києва, подався й я, — так собі, без всяких плянів.

Була то осінь, на Дніпрі холодно, а я лихо вдягнений...

На тім самім пароплаві їхала група дівчат та дуже гарно співала українських пісень. Підмазався й я до дівчат, аж виявилось, що то вчительки з Полтавщини. Одна з них дала мені адресу Є. Х. Чикаленка, на Маріїнсько-Благовіщенській 91.

По приїзді, прохарчувався я один день у Почаївській Лаврі, а виспався в Царському Саді, і пішов до Чикаленка. Чикаленко прийняв мене, дав читати „Кобзаря” та переписати один вірш. Євген Харлампович добре розпитався мене та на другий день примістив у „Раді”, бо „Громадську Думку” вже зачинила поліція.

У „Раді” я заробляв 20 карбованців на місяць, чай та помешкання. Замітав редакцію, ходив на пошту та сторожував.

Незадовго був приміщений зі мною Володимир Самійленко (Сивенький), поет, мила людина, бідна, як церковна миша. Тож мені було весело, бо ночами розмовляли, смажили са-

ло в грубі на шпичках та їли з житнім хлібом, тільки що у Володимира Віталійовича треба було видувувати розмову, такий був маломовний.

Та й Симон Васильович Петлюра на кілька день прилучився до нас, аж поки був організований тижневик „Слово”. Непосидючий, балакучий, жвавий, не ходив, а майже бігав, трохи сварливий.

Привів Симон Васильович до редакції Максима Гехтера, українського жидка, якому Чикаленко дав вести відділ „По Росії”, та Гехтер лихо володів українською мовою. Були в редакції два томи словника Спільки, та то мало помагало, хто не знав української мови. Я допомагав Гехтерові в перекладах, а що Гехтер був здібною людиною, то витворився з нього не абиякий публіцист.

Подібний до Петлюри був Василь Королів — жвавий, діловитий, комерсант і гарячий патріот.

Сергій Єфремов, Дмитро Дорошенко, Володимир Винниченко, Черкасенко — велика сила ідейного людю напливала до „Ради”, — у більшості біднота, що висиділа по тюрмах та стратила службу.

Ага! Ще про Вас. Королева: перший між українцями мав він самоката (велосипеда), яким їздив аж у Диканьку.

Грицько Чупринка причвалав до нас — загорений, сухий, слабкий на шлунок, нирки, і з гумовим мішком, який надував, щоб робити з нього подушку, а коли хворів на живіт, чи на нирки, наливав його гарячою водою і лягав на нього.

Переїхав до Києва з „ЛНВістником” і проф. М. Грушевський, відкрив також книгарню, та й покликав на секретаря Петлюру.

Дмитро Іванович Дорошенко, потомок гетьмана Петра Дорошенка, студент-історик, вродливий, так і нагадував, що він того славного роду оборонців України, аристократ, свідомий українець, гарно та швидко писав.

Коли 12 квітня 1908 р. Мирослав Січинський забив Потоцького, „Рада” видала брошуру „Всесвіт в українській справі”. Десь то було в міся-

ці грудні 1905 р., як вийшла брошура — відбитка з європейської преси про вбивство гнобителя та про боротьбу наших земляків в Галичині. З текстом брошури я був знайомий під час коректури, і був певний, що цензура сконфіскує. Ще вночі я переніс до „Ради“ 500 примірників брошури, з котрих, з наказу Євгена Харламповича, згідно з законом, на другий день рано заніс до цензури п'ять примірників. Виходячи з редакції, попросив Володимира Віталійовича переглянути брошуру та, з моїм поворотом, сказати правду — сконфісують, чи ні. Повернувшись від цензора, чую від Володимира Віталійовича: „Пропала робота!“ — „А тепер?“ — питаю. — „А тепер треба чекати поліції...“

Мерщій побіг я на Трьохсвятительську до друкарні і забрав із шухлядок готові адреси, що наліплювалося на „Раду“, обгорнув кожну брошуру газетним папером, поналіплював адреси і — вже готово, яких 400 примірників, до відсилки. А тут біда: нема грошей на поштові значки! Прийшов редактор Павловський та й побачив купу брошур, уже запакованих:

— А це що, Пилипе?

— Хочу розіслати, поки поліція не прийшла.

— Це — „Увесь світ в українській справі“?

— Так, — кажу, — хочу розіслати, щоб не пропало!

Павловський покрутив головою та й пішов собі до свого стола.

Надходить Королів, що тоді був секретарем „Ради“. Подивився на стіжок брошур та й питає:

— Пилипе, а це що?

— До відсилки, — кажу.

— А редактор знає?

— Знає, — кажу.

Пішов Королів до Павловського. Поговорили щось. Королів вертається:

— Це ти, Пилипе, робиш на власну руку.

— Та ніби так, але не маю грошей на пошту.

— А Євген Харлампович що скаже?

— Та ж то пропаде, — відповідаю. Підходить Вол. Віт. Самійленко та й каже:

— Дайте йому 5-6 рублів, нехай несе, бо однаково поліція забере.

Королів дав 6 рублів, і я поніс мерщій на пошту.

А на другий день рано уже пристав із поліцією прийшли та й забрали те, що було в друкарні.

За кілька днів прийхав із Перемор Євген Харл. Чикаленко та й дізнався про все.

Закликав мене до кімнати редактора, зачинив двері та й каже:

— Пилипе! Як ти міг без дозволу редактора, чи мого, розіслати брошуру?

— Та то ми з Василем Кіндратовичем урадили...

Закликав Євген Харлампович Королева, а той йому:

— Подумайте, Євгене Харламповичу, коли б Пилип не розіслав би тих примірників, то навіть і ви, видавець, не знали б змісту тої брошури.

— Так, це правда, але Пилип підводить нас під дурного хату, адже я знаю, що він восени їздив десь аж у Знам'янку по пашпорти і з редакції передав їх до РУП. А тут би поліція наскочила та й застала в редакції пашпорти та печатки. Де б я опинився?

А потім до мене:

— Ти, Пилипе, не можеш тут бути з нами. Я для тебе маю службу в Українському Клубі, ось тут за Золотими Воротами на Великій Володимирській. У редакції я тебе боюся тримати, а приходити можеш до нашої братії, тільки не приводив з собою революціонерів на побачення, та й у Клубі стережись, щоб тебе не накрили...

Після почали заглядати і до Клубу, і мені вже не було місця в Києві. В жовтні 1909 р., через Прусію, я вже „крав“ границю на Осіннього Миколая...

З наведених вище автобіографічних витягів з його двох листів видно, яка це була цікава постать і як глибоко сиділа в ньому любов до Батьківщини-України, коли й після по-

над сороклітнього еміграційного життя повний він ще був спогадів про неї та її видатніших людей. Довший час підтримував він, зокрема, листування з Вас. Королевим. Написали вони спільно якийсь роман, але видати його не пощастило. Про це він мені так писав:

„Десь у 1926 р. доцент Королів мав видати роман, нами обома писаний,

та в той час збіднів, і його видавнича справа в Празі загинула. Там десь моя частина роману і щоденник, який я був вислав йому для використання того, що придатне...”

Хоч те все загинуло, залишилися все ж його автобіографічні листи, з яких тут подаю дещо для пам'яті в потомстві.

В УКРАЇНІ 2,700 СТОЛІТНІХ ЛЮДЕЙ

Скільки стародавніх легенд і переказів присвячено темі довголіття! — Скільки „елексирів життя” вигадували альхемики середніх віків! Яку життєстверджуючу поезію донесли з далекої давнини народні казки про „живу” і „мертву” воду!

Учені давно дійшли думки, що людина могла б жити пересічно не менше як сто років, якби сама не вкорочувала собі віку.

Ще римський філософ Сенека говорив: „Наше життя не коротке, але ми його робимо таким”.

Якого довголіття може прагнути людина в своїх мріях?

Учені різних часів і народів відповідають на це по-різному. Відомий фізик XIII століття Р. Бекон вважав межею людського віку 1,000 років. Інші вчені зменшували цей фантастичний реченець до 600 років, але і це теж не менш фантастичне. Учений XVII століття Гуфелянд, автор книжки „Наука, що вказує способи для досягнення довголіття”, посилався на відомий факт, що один сибіряк прожив 200 років; цей вік Гуфелянд

вважав максимальним. Фізіолог Галлер був теж такої думки.

Відомий вчений І. І. Мечніков твердив, що людина має жити 150 років. 125-150 років вважав нормальним віком і академік О. О. Богомолець. Цікава думка академіка Тарханова: він вірив, що настане час, коли „соромно буде вмирати людині раніше за сто років.

У картотеці, складеній науково-дослідним інститутом Харківського університету до 1951 р. зареєстровано 30.000 осіб, яким було по 100 років. За даними картотеки тільки на Україні проживає 2.700 осіб, яким по сто літ.

Цікаво, наприклад, що в одній Харківській області столітніх людей більше, ніж в Англії. У трьох районах Харківської області — Дворічанському, Сахновщанському і Петрівському — їх більше, ніж у Бельгії, Голландії, Данії, Швейцарії і Фінляндії разом узятих. В Норвегії проживає тільки 35 осіб віком понад сто років, у Швеції — 58, в Німеччині — 86, в Італії — 51.

П. В.

Finest of Porcelainware decorated in the Ukrainian embroidery design.

Ceramic Figurines in Authentic Ukrainian Costume

HILLTOP STUDIO
R. D. FAR HILLS, N. J.

Tel. Bernardsville 8-0467 R2

ЧОЛОВІКИ І ЖІНКИ

НЕДУГИ ШКІРИ І КРОВИ,

гострі і хронічні недуги міхура і залоз, катары, чиряки, опухи,
слабості і нерегулярності.

Візита 3 долари

Д-Р ДЕРУГА

128 EAST 86. ВУЛИЦЯ

Перші двері від погу Lexington Avenue
New York City

*

ГОДИНИ ПРИЙНЯТЬ:

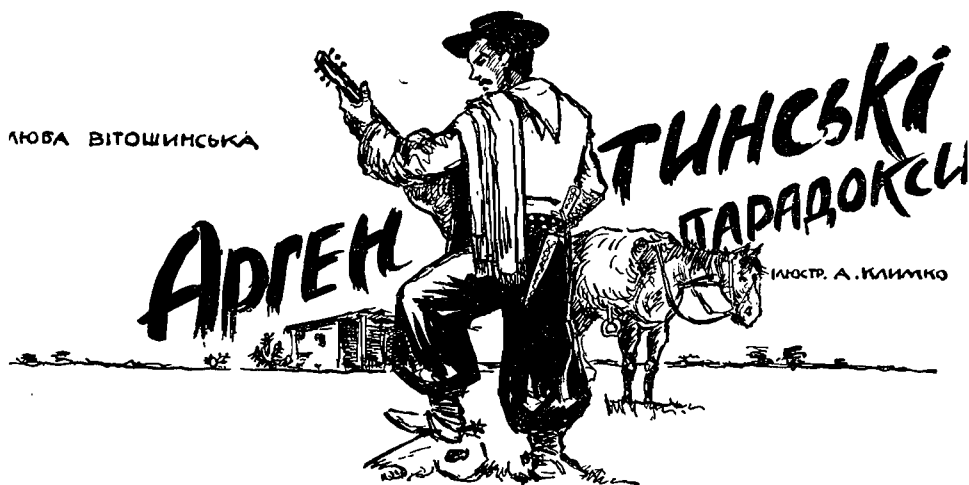
щодня від 10 до 2 і від 4 до 9, в неділі від 10—2

*

ДИПЛОМ З ЕВРОПИ.

Говорять по-німецьки.

ЛЮБА ВІТОШИНСЬКА

Так звана Латинська Америка, в одній з країн якої довелося мені побувати впродовж шістьох років, видається мені цілком іншою не тільки від Європи, але й від Північної Америки. Щоправда, доведеться мені доказувати цю тезу на основі моїх спостережень тільки з однієї країни Південної Америки — Аргентини.

„Аргентинець скочив з дерева просто в авто”, — так висловився про мешканця „сосяшньої Аргентини” письменник Юрій Тис і мав багато рації. Але це помічення зробив він щойно після п'ятирічного побуту в цій країні. Коли ж його, разом з іншими українськими політичними й „паскарськими” емігрантами в рр. 1947-8, висадив на сушу якийсь „Кергелен” чи інший „Жамайка” і залишив у велетенських бльоках „Еміграційного готелю”, проти найбільшого буенос-айреського хмародеру, — він, як і всі новоприбулі, був мило вражений. Субтропічну спеку при морському березі злагіднював вітер, сонце вибілило до сліпучої чистоти будинки, тераси, й хідники, по широких асфальтових шосе мчали тисячі авт, а на невеличких сквериках росли пальми й евкаліпти. Все це зра-

зу впадало в очі приїжджим і робило незвичайно корисне враження для нової країни поселення. Для українців були ще й такі милі несподіванки, як добірна українська мова, якихось баритона й сопрано, що неслася з еміграційного гучномовця, викликаючи кого, чи пропонуючи працю. Вона лунала весь день напереміну з італійською, німецькою, а українські часописи можна було купити в портових книгарнях. Ось так просто побіч „Ля пренса” в еспанській мові, „Аргентінішес Тагесблят” в німецькій, лежав і „Наш Клич”, а поруч „Нувель Франсез” та „Глосу Польського” впадало в очі й наше „Українське Слово”. Та найбільше, що хопало за серце втікачів з будь-якого советського чи сателітського „раю”, це був той дивний факт, що зразу ж, за їхнього короткого перебування в еміграційному готелі з безплатним нічлігом й харчуванням, — їм, там же на місці, оформлюють т. зв. „седулю”, і цим одиноким урядовим актом обмежується все знайомство імігранта з владою, поліцією й т. п. установами. Згодом, при винаймі помешкання, відкритті крамниці чи будь-якого підприємства, — нікого про те повідомляти не треба. Тут уже українці

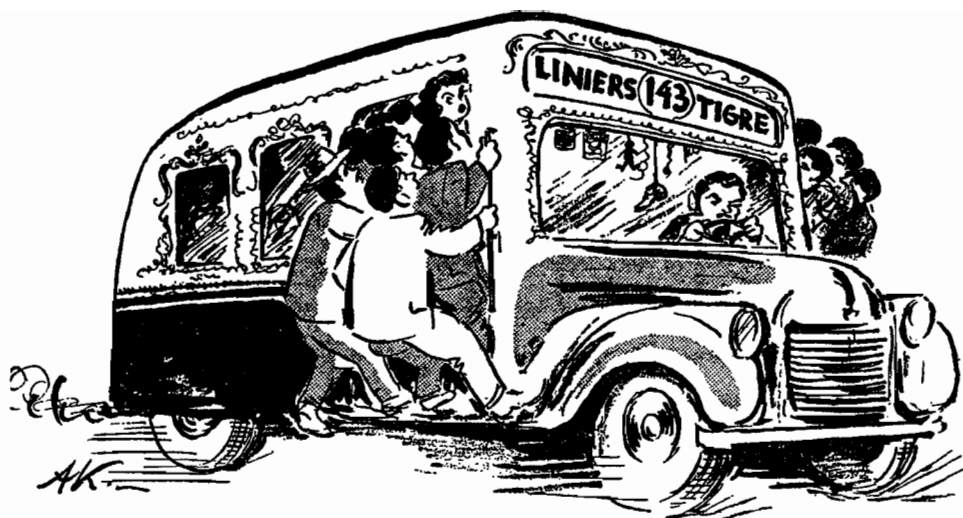
мали трохи менше приємності, бо вияснити такому еміграційному урядовцеві, що „україняно” — це не „австраліано”, та ще й самою тільки жестикуляцією — доволі важко. Все ж таки, за допомогою українських урядовців у тому ж бюрі, знайомих з гучномовця, супрано й баритона, — настирливий український патріот добивався в своїй „седулі” комбінованого напису: при точці „націоналіда” стояло чорним по білому „україняно”, а в дужках „поляко”, чи „русо”, або ж, навпаки, „україняно” йшло в дужки, — залежно від фантазії урядовця. Надуживати його терпеливості або відкликатися до вищої влади було не вигідно, бо це продовжувало справу й непотрібно, бо цієї „седулі” й так нікому було показувати. Авторка нинішньої доповіді користувалася своєю седулею тільки двічі: вперше, коли її дістала, й вдруге, коли віддавала заміну за паспорт для виїзду у Францію.

Ці перші враження із зустрічі з Аргентиною, звичайно, змінювалися, а в деякого навіть так докорінно, що згодом він бачив у ній саму тільки „умеду” — тобто велику, часто 100-відсоткову вологість повітря, яка дуже втомлює й розлітливлює людину. Але й зовсім об’єктивний спостерігач, приглядаючись містові, починав добачувати різні суперечності, які власне так дуже характеризують Латинську Америку. Отож, побіч великих хмародерів, яких у Буенос-Айресі не так то вже й багато, — іммігрант побачив переважну кількість малих партерних дімків, замешкалих звичайно однією родиною. Оці то дімки з невеличкими городчиками, які своєю архітектурою, звичайно еспанською, та день і ніч щільно закритими віконницями, — нагадують гробівці, цвинтарного вигляду, яким додають ще й кактуси, виростлі просто з каменя, — оці дімки розтягли місто вширш і вздовж, зайняли поверхню втриє більшу за Париж чи Берлін, хоч населення там всього три з половиною мільйони.

Ніжне вухо об’єктивного спостерігача вразив какофонічний скрегіт старого трамваю, який ліниво, але

галасливо, возить свої вагони безкочними „квадрами” кілометрових „кажес”, та поперечних „авенідає”. Він даремне намагається наздогнати не тільки найновіших марок авто, й модерні англійські автобуси, але й навіть типово аргентинські „колєктивос”. Ці перегони кінчаються для трамваїв завжди нещасливо. Заїхавши в будь-яку вулицю, напр. „Корієнтес” — визначну своїм торговельним розмахом і залюднену галицько-волинськими жидами, — нещасний трамвай не всілі продертися крізь затормозену вантажними автомашинами з крамом, вузьку вулицю. Він стає, чекаючи щасливої okazji, щоб проїхати декілька квадратів далі, а за ним стають і всі інші трамваї, дорога яким якраз туди. Отоді й починається музика: усі вагониводи натискають педалі й дзвонять не так то для поспіху, як для забави, а з усіх авто, що всілі теж нагромадитися, чути голос сирен, призначення яких не чарувати, але оглушувати. Якщо наш новий іммігрант przypadково їде одним із цих трамваїв, то він має доволі часу, щоб поробити ще інші спостереження. Ось, напр., він бачить, що хідники для пішоходів не одноцілі, але біля кожного будинку він складений з інших брусів каміння, кахлів, а чи висипаний камінчиками, залитий асфальтом чи ще чим. І коли оці шматки хідника чистенько вишарувані щіткою й милом, політі водою й висушені сонцем, то сама вулиця являється новим контрастом у цьому місті. На ній валяються всілякі відпадки, гамуз і сміття, почавши від подертого „альпаргата” (загальноживаного полотняного черевика на шнурковій підшві), а закінчивши котачим, собачим чи конячим трупом. Обабіч їзди плывуть струмки сильно смердючої рідини, бо в місті обмаль каналів, й вона плыве так довго вулицями міста, поки сильний тропічний дощ не забере всього міського бруду в Ля Пляту.

Та ці гігієнічні спостереження не перешкоджають бистрому дослідникові призначати, що середники комунікації в Буенос-Айресі, хоч дуже різномодні, зате вони в такій кількості, що

... і коли часом треба користуватися комбінацією, трамваю, метра й автобусу, ти „колектива” з поїздом, то на цьому тільки виграє вроджений людині гін до авантюриництва...

ними зовсім добре можна поборювати величезні простори від місця замешкання до місця праці, від церкви до школи, та від наших культосвітніх товариств до наших знайомих. І коли часом треба користуватися комбінацією трамваю, метра й автобусу, чи „колектива” з поїздом — то на цьому тільки виграє вроджений людині гін до авантюриництва. З усіх цих засобів, безперечно, найцікавіші „колективо”. Це наче великі санітарні авта з вікнами й лавками, яких небагато, зате побільше стоячих місць, на яких люди, зігнуті в дугу, тиснуться скільки влізе. Зокрема ж молоді, кучеряві „кабаллерос” люблять створювати „штучну” тісноту, коли в їхньому сусідстві знайдеться будь-яка „чіка”... Шофер однією рукою тримає керівницю, другою продає квиток і бере гроші. На цікаві написи про взаємну ввічливість та джентелменство супроти жінок і дітей, або ж на такі стереотипні як „забороняється плювати з гігієнічних причин”, ніхто не звертає уваги. Над шофером велике дзеркало на всю ширину „колективу”, а на ньому всякі образочки, прикраси, маскотки, на гумці висять вужі, черепахи, пси, коти, танцюристки, чор-

тики, а нерідко дитячий черевичок, якого в темноті й суматосі не тяжко загубити. Зверху „колективи” розмальовані червоними, жовтими, чи зеленими кольорами та ще й з прегарними орнаментами „а ля льос Інкас” — такими самими, якими розмальовують „гавчі” свої візки на двох великих колесах, з баскими кіньми та ще й дзвіночками довкола невеличкого дашка над візником. Часом оці, тількищо освосні коні люблять виїхати разом з візником на хідник, але завжди знайдеться якийсь елегантний „кабаллеро”, що вміє вхопити за уздечку...

Здивування новоприбулого викликає далі спостереження. Переїжджаючи будь-яким засобом льокомоції попри вузький хідничок, пасажир може дуже легко заглянути в аргентинську хату, якщо в ній на часок відкринуть вікно. А якщо він уже в перших днях мав нагоду зайти в хату аргентинця, — тоді його спостереження будуть ще докладніші. Оглядаючи крізь вікно, чи крізь двері — хата аргентинського громадянина, обставлена меблями в стилях „ампір”, „сецесії”, „рустіко” чи різних „Людвигів”. Вони, до речі, перекинулися б у могилі на вид такого стилю,

але меблі завжди нові й блискучі, на стінах висять жакливі кічі з мертвою природою, або ще більш мертвими красвидами, в широких золотих рамах — з середини стелі завжди звисає „криштальний” канделябр, що іскриться й ріже очі чеським склом та грозить кожної хвилини розторопити бенкетуючих. Двері від усіх кімнат відкриті, включно з лазничкою й туалетом, які теж вилискують від білоти й ніклю, — так, що відвідачі мають враження, начеб вони проходжувалися по виставі „арт менажер” і вони зовсім не помиляються. Аргентинці бо не живуть у своїх хатах! Вони їх мають так само, як конта в банку, авто в гаражі, фабрики чи плянтації, але живуть вони відвічним звичаєм... на патіо. Патіо — це всередині гровіцяхати внутрішнє подвір'я, оточене високим муром, щоб ніхто не посмів туди зазирнути, вимощене кахлями, або залите асфальтом на те, щоб не наносити землі до хати. Щоб усе такі патіо, крім відкритого неба над головою, мало трохи зелені, — плекають господині квіти у вазонках і скринючках та навіть дозволяють пнятися по мурі й творити зелений дах над патієм. Отож на тому патіо пересиджує вся родина, на му, врешті, печеться смаковите й заньому снідас, обідас й вечеряс, на ньому попиває „мате” з „бомбізі”, на ньому господиня пере, прасує, шиє, господар читає газету й слухає радіо, а діти граються. На ньому врешті печеться смаковите й запашне „асадо”, улюблена аргентинська страва — печене на вогні м'ясо. Його треба їсти просто з вогню й тому було б дуже незручно нести його в їдальню, класти на полумиски, на тарілки... Воно швидко встигло б і втратило б смак.

Після кількох місяців перебування в Аргентині, новоприбулий і сам залишить душну кімнату та вийде на патіо, по якому, коли відкрити ще хвірточку від вулиці, подує часом легкий вітерець. Після року, новий імігрант, перекинувшись удесять на гарячому ліжку, забере простирало й ляже на трохи похолод-

ілих кахлях патіо, щоб доспати гарячу, підтропічну літню ніч... І він уже більше не дивується, що аргентинці навіть з патіо тікають, і, винісши крісло чи лежак перед хвірточку своєї хати, сідають таки на вуличному хіднику. Тут і вітерець частіше подує, тут і, не рухаючись з місця, можна погугорити з сусідом, який так само сидить у кріслі перед своєю хвірткою. А діти граються біля їхніх ніг... Жінки менше сідають в крісла. Вони, одягнувши запаски з величезними кишенями, в яких тримають волічку, стоячи й ходячи — це все на хіднику перед своєю хатою — завзято трикотують кілометри светериків, для своїх дітей, хрищеників, а то й на дарунки — „регалос”. Звичайно, при такому способі життя, аргентинська господиня має багато вільного часу, бо, випрятавши хату раз або двічі на тиждень, вона замикає віконниці й туди не то що порох, але навіть промінчик світла не проб'ється. Коли ж хоче вона відвідувачеві показати хату — тоді запалює на хвилинку електрнку, — і зразу ж усі повертаються на патіо. А що обід, разом з „асадом”, зеленою салатою з помідорами, бананами й помаранчами, — теж не забирає багато часу, — то й ясно, що аргентинкам залишаються на розмови з сусідами довгі — довгі години.

Коли ми вже заторкнули „жіноче питання”, тоді варто спинитись трохи довше на ньому. Бо аргентинські жінки чудові! Ніде в світі немає таких тонісіньких талій, такого високого бюсту й круглих, гармонійних бедер, таких високих ніг з маленькою стопою, ні такої чарівної голівки на високій шиї, яка нагадує якесь драпіжне, але чудове звірятко! Та тільки, ця надзвичайна краса аргентинської дівчини така скромниуща! Вона, правда, починається дуже рано, вже з 12-ти років, але після двадцятки, — розкішна квітка починає в'янути. І то в доволі особливий спосіб: вона товстіє й, нерідко, до карикатурних розмірів. Тому то наш новоприбулий, остовпівши на вулиці на вид прекрасної

феї й повертаючись за нею, як соняшник за сонцем, і не помітити, що супроводить її мама вчетверо ширша за донку, яка сопе від гарячі й ваги та коливається на товстих, наче дзбанки, ногах. Щойно, отрясшись від несподіваного враження, він помітить в автобусі якусь іншу товсту добродійку, яка зовсім поважно купує собі два квитки, щоб примістити своє 120-кілеве тіло на двох м'яких сидіннях. Користають на такому відношенні товщу до віку, європейські жінки, яких темпераментні „кабаллерос” завжди вважають молодшими за їхній вік, тому, що вони здебільша тримаються стрункими.

Аргентинський „кабаллеро” — у протиставленні до неприступних „сеньорітас” — це уосіблення доброго гумору, звичливості, зокрема до жінок, крикливої елегантності, і своєрідні краси. Усі вони середнього росту, з блискучими від брилянтини хвилями чорного кучерявого волосся, бронзового від сонця, або від суміші з індіанською кров'ю обличчя, на якому виблискують білі зуби й сині білки карих очей. Вони завжди у новому й модному одязі з кольоровими краватками, з золотими перснями, браслетками і годинниками на руках, та обов'язково зі золотими олівцями й перами в бутоньєрці, без огляду на те, чи „сеньйор” грамотний, чи ні. Аргентинці дуже швидко закохуються. Вистачить запитатися про напрям трамваю, або назву вулиці, — звичайно такою необережною може бути тільки новоприбула, — щоб „дон Педро” чи „Хуано”, забув про ціль своєї подорожі, висів разом з нею з будь-якого „колектива”, пересідав скільки потрібно, а по дорозі запросив прохолодитися морозивом, і в відповідному моменті заявив, що такої чарівної жінки він ще не бачив і тому він закоханий до смерті. Ціну й конвенції такого наглого „закохання” добре знають аргентинські жінки, а тому ніяка з них ніколи не відозветься, ні не оглядеться на будь-яке запитання незнайомого чоловіка, навіть хоча б усі ознаки вказували, що він новопри-

... бо аргентинські жінки гудові...

булий, необізнаний зі звичаями країни, й справді питається про таку-то вулицю! А втім і не лицює „порядній” дівчині ходити самій без товариства старшої, тобто товстішої пані, на прогулянку, чи навіть на закупа. А вже на танці, до кіна, до церкви, до каварні, та ще й вечером — і поготів!

Як пристойть суто католицькій країні, звичаї й обичаї затрималися й досьогодні дуже суворими. Що вони під покришкою конвенансів і всіляких правил доброї поведінки виглядають зовсім-зовсім інакше, проте в „порядних” домах не говориться. На всякий випадок, при всій симпатії, яку вміють здобути собі українські жінки, їхні сусіди-аргентинці дуже гіршаються вечірнім виходженням українок на засідання чи сходина без товариства чоловіка, який здебільша залишається на той вечір у хаті з дітьми. І дуже-дуже важко приходиться нашим чоловікам вияснити сусідам, що дружина пішла не на зустріч з „амігом”, але на громадську роботу, якої власники держави — аргентинці не знають і недоцінюють. Буває, що після довгих вияснень, другого дня все таки впаде підступне запитання: „А який фільм оглядали ви вчора вечером?” Ці суворі звичаї, а також бажання забезпечити своїх доньок від якихось

ляє від нього відмовитися. Зате ж надто романтичних пригод, заставляє й українські матері куняти довгими ночами по залах українських товариств, де відбуваються вечорниці для молоді. Особливо ж ця материнська опіка потрібна в часі карнавалу, — стародавнього й дуже піторескного звичаю всіх романських народів, з яких найширше засвоїв собі його еспанський. У цей то тиждень карнавалу — кожного вечора й ночі, виходять на вулиці сотні тисяч масок, з яких одна за одну крапця, оригінальніша, багатша й цікавіша. На широких „авенідах” уже заздалегідь побудовані трибуни з тисячами світел і барвистих прапорців та лямпівнів, на яких виграють оркестри для танцю та виступають привагдні артисти зі співом, танком і грою на гітарі. Серед нашої громади встановився теж звичай висилати на кожний карнавал групу молоді в українських костюмах, яка на окремому вантажному авті, з написом і прапором, виїжджає на найелегантніші „авеніди” міста й там виконує декілька точок для пропаганди. В 1954 р. вибрано було „міс карнавалу” якусь аргентинку в класичному українському народному строю. Де й як вона його роздобула, — залишилось таємницею, бо приїхала вона з провінції на карнавал у „капіталь-федераль” — тобто в столицю Аргентини.

Тут і вириває національне питання, і тому не від речі буде трохи при ньому спинитися. Бо треба знати, що в Аргентині живе чималий відсоток чужинців, тобто різних новий давніше прибулих „грінгів”. Ті, що прибули ще раніше й встигли зробитися „кріожами” (або „креолями”), не люблять і згадувати, що їхні предки „прибули”, а роблять вид, наче б вони тут же й народилися. Отож слід познайомитися з тими, які не почувають себе аргентинцями, та які відчують ще досить сильний зв'язок зі своїми батьківщинами у старій Європі.

Отож у першу чергу англіїдці. Вони становлять у Аргентині замкнений, чужий, високий світ, який

тільки врядагоди знизиться до того, щоб прийняти до своїх англійських шкіл дітей „іншої раси”. (Але при допомозі грошей — все дається зробити!) Доми їхні в північній частині міста, переважно щільно закриті парками, а ці від вулиці зарослі живоцплотом. Їхні господині не стоять цілий ранок перед воротами з мітлою в руді та з бляшками до кучерявлення волосся на голові... Їх узагалі не видно. Молоді дівчата топчуть довгими, сухорлявими ногами ситківковий корт „Рівер Плейт” або мокнуть у закритих басейнах численних клубів, куди заїжджають власними автами й тому не переживають романтичних пригод у „колектівос”. А все ж таки англіїдці приймають активну участь у житті ростучої нації — в індустрії, торгівлі та, зокрема, комунікації. Донедавна всі залізниці й телефони були власністю англіїдців. Але дискретно, без розголосу. І коли б не декілька англосаських назв вулиць, сіл чи містечок, ніхто і не підозрівав би, що вони існують у місті „доброго повітря”. Одначе, що робить їм популярність, це рішучий спротив приймати аргентинське громадянство.

За англіїцями йдуть німці. Стара німецька еміграція розвинула тут текстильний і автомобілевий промисли, побудувала дороги, розвела сади й перерібку овочів та, не зважаючи на свої окремі школи, як: „Гумбольт-шуле”, „Отто-Кравзе-шуле” (технічна) та на відомі Баєрсверке та Сіменсгебойде, — почала була розпливатися серед романсько-арабського світу. Але прийшла друга світова війна й вплила в їхні, запліли пивом і салом, серця тугу за „гайматом”, а приїзд маси високих білявців у одягах зі селединового сукна різко припинив асиміляційний процес. Все ж, великі матеріальні добра, згідно з перонівськими законами, перейшли на власність держави, а німецькі школи наповнюються все більше чорнявою, кучерявою дітьорою.

Еспанці — власне кастиліїдці, або з аргентинська „кастежанос”, — це культурне ядро аргентинського на-

роду. Їхній кастилійський діалект став державною мовою майже всієї Південної Америки. Найактивніші „гажеги“ (або „галегі“) мають свої клуби, де відбуваються часті конкурси дівочої краси та народних танців. Інші провінції, як Андалюзія, дають Аргентині клясичні профілі та стрункість дівочих постатей, романтичну вдачу дають арагонці, а баски — молочарі вщасливлюють Аргентину на 75 % розводним молоком. Усі вони зрештою не забувають Еспанії, куди часто їздять і якій дали офіційну назву в цілій Аргентині — „мадре-патрія“.

Що ж роблять у Аргентині французи? Отож для них, які народилися в країні вічної весни, тамошнє підсоння нестерпне. Вони влаштували в Аргентині готелярство та розвагові льокалі. Як власники готелів, кабаре та як актори одих кафе-шантанів, театриків та естрад, — вони проживають там тільки сезон, тобто третину року. Решту ж часу насолоджуються життям у своїй батьківщині, яка замість грошей дає спокій нервам та відпочинок. Звідтіля привозять модні одяги, всілякі новинки й різноманітні пісеньки, чим завжди вміють зацікавити аргентинських снобів і захопити їх сягнути глибоко в кишеньку.

Але вертаймося до народів Аргентини, до сирійців, ливанців, арабів, вірмен. Завдяки отим Самі, Нурі, Беям і Кабулі, американський вигляд Буенос-Айресу дістав орієнтального чару. Очевидно, вулиці „капіталю“ не зовсім змінилися у магазини сміття, з кустарними фабричками на хідниках, вуличними банками, що годі перейти, як це буває в Африці чи малій Азії, але все ж перед крамничками лопотять на вітрі різноманітні матерії і, як звиятжані прапори екзотичних завойовників.

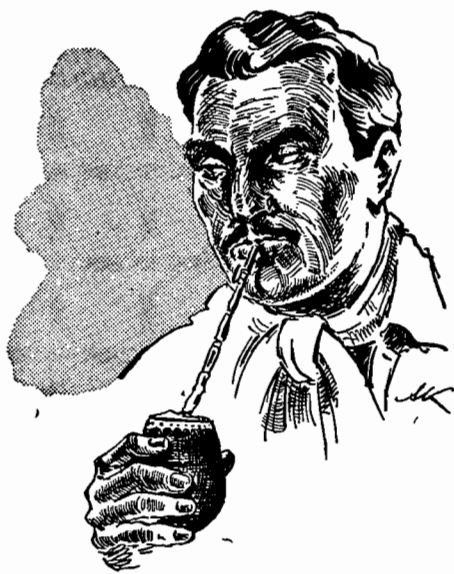
Італійці завоювали Аргентину працьовитістю. Немає італійця, який не поставив би за один до трьох років хати! Біля хати має стрижені кипариси, арки з вічнозеленого листя, з плоского даху звисають квіти, а в хаті спів. Багато чистіх черевиків співають краще, як перший тенор у

варшавській опері, але й багато колишніх співаків чистять на залізничних двірдах черевики...

Японці плекають офіційно квіти й хемічно чистять одяги. Пральні називають вони „Ніппон“ або „Токіо“, або „Гірошіма“, Ці маленькі, широколобі чоловічки переносять надиво легко вологість і спеку, та завжди перуть дешевше й солідніше як інші. Кажуть, що неофіційно вони зрізують головки зі своїх гарних квіток і з тої, здавалося б, дитячої забави мають якісь приходи...

На окреме місце заслуговують жида. Вони, опі „бідні жидки“ з Берестя чи Білого Стоку, так опанували все торговельне, промислове, видавниче й мистецьке життя Аргентини, що представникам інших народів важко з ними конкурувати.

Та перейдім тепер до іншої ділянки аргентинського життя, харчування. Отож тому, як про це вже була мова, що аргентинцями стали мало не всі народи світу, то й їхня кухня є мішаниною різних смаків, привичок, уподобань, але засадничо вона дуже пристосована до тамошнього підсоння. Пересічний аргентинець вранці п'є „мате“. „Жерба мате“ — це таке деревце вроді нашого ялівцю, якого листочки, разом з галузками, ламають і сушать, а тоді запарюють загіртою майже до кипіння водою у малому гарбузику. Цей гарбузик, висупений, вижолоблений і зверху прикрашений нарізуванням, має вигляд дерев'яної грушки. Туди насипають того зілля, кладуть грудку цукру, заливають незавареною водою з чайника й тягнуть залезно від ступня заможности — рурку — „бомбізю“. Таких гарбузиків пересічний аргентинець випиває 12-15 на снідання, заїдаючи їх канапками, або й ні. Жінки, особливо ж товстенькі, п'ють мате гірку й без хліба, але це й так їм не помагає. У полудень, біля 12-тої год., обідають. Домашнє меню звичайно виглядає так: Пучеро-росіл з волового м'яса з усією городиною. Друга страва обов'язково „асадо“. Це щось уроді кавказького пашлика. Бараняче або волоче м'ясо печуть на решітці над вогнем разом зі спеціальними ковбасками „чура-

... отож знову „мате” ...

ско”. М'ясо задимлене й навіть напівсире, але дуже смаковите й здорове, бо весь лій з нього стікає просто в вогонь. Його поливають окремою підливою з оливи, оцту, часнику й петрушки. До того дають хліб, салату й вино, розпущене зі звичайною або содовою водою.

О п'ятій год. по полудні, після обов'язкової „сієсти”, п'ється „молоко” (ляче). Це велике переборщення, бо молока там ніхто, крім найменших дітей, не п'є. Отож знову „мате”, чай, чорна або біла кава, або ж врешті мате з молоком дітям. Вечеря майже ніколи не різниться від обіду. Часом замість „асада” їдять „біфі”, або т.зв. „тортізю”. Це порізана варена бараболя, вимішана з сирими яйцями й висмажена в оливі.

Недільні обіди, як колись у нас на селах, мають за головну їжу мучні страви, які додають до м'ясних. Це в першу чергу італійські „тажаріни”. Це різної величини й форми макарони, политі помідоровою підливкою з м'ясом та посипані тертим сиром, пармезаном. Ця страва має велику популярність в аргентинців, але, споживана в великих кількостях, наводить безсонницю, надмірне товстіння, недугу печінки і т. п. Страви, привезені з Італії, не обмежуються до „тажарі-

нів”. Італійці хваляться, що їхня кухня знає понад сто мучних страв. Найсмачніші з них це „равіолі”. Це малесенькі варенички, вирізані й заклеювані окремою машиною, зі смачними начинками. Начинки роблять з м'язу, шинки, яєць, вареного шпінату, олив, (маслин), тертого сиру, часнику, цибулі й петрушки. Їх поливають маслом і помідоровою підливкою „туко”, та обов'язково посипають пармезаном.

На більші прийняття печуть на вогні півнів, качок, кріль, а для масових бенкетів цілого барана, пів ялівки, теля, тощо. До птиці подають салату з майонезом, до барана часник з оливкою й петрушкою, а на кінець киселі й овочі.

На Різдво їдять обов'язково курку й п'ють тамосний шампан — „сідру”. На десерт їдять „турони” — нугат, зварений з американських горішків, але він твердий, фабричний і не такий смачний, як наш. Крім того на вибагливіших прийняттях подають ананаси з льодом і вином.

На Великдень печуть поросят, п'ють пиво, вино й обов'язково соду. На солодке їдять торти, які мають смак солодкого хліба, пообливані білими або жовтими склицями й прикрашені купованими штучками, мало естетичними й дешевими, а найбільше їдять „пан дульсе”, тобто булочки з родзинками, горіхами та сушеними овочами.

Та найчастіша форма прийняття — це т. зв. „вермут”. Його п'ють зі содовою водою а закусують дрібнесенько порізаним сиром, ковбасою, маслинами та кислими огірочками. Все те набирається виколувачками до зубів. Весільні та уродинові прийняття мало різняться від „вермуту”, хіба додатком „канапок” — м'якого хліба з верстовою шинки й зеленої салати. Згаданий торт з кількома поверхами й всілякими ангеліками, пташками, рожами, на весіллі розрізує молода з великою парадом, а на уродинах юнак чи юначка гасять за одним подуком всі свічки на торті. Свічок стільки, скільки років дитині. До нього подають вино, пиво та різні „кокаколя”. Все, звичайно, заморожене, або взимку — гарячу, чорну каву.

Каву п'ють у Аргентині найсмачнішу й найзапашнішу, бразилійську й по-турецьки, експрес, з молоком і як хочете.

Але існують в Аргентині, кольоритні ресторани — італійські, еспанські, жидівські, турецькі, які вмють вибагливих смакунів свої кухні тримати солодкими ілюзіями їхніх батьківщин.

Еспанець їсть свою смачну білу квасольку, варену всуміш з вуджениною й помідорами, коров'ячі кишки, начинені мізгом і плетені як дівочі коси. Італійці сидять у „пісеріях", тримаючи в папері шматок гарячої „піси" — хлібчика, запеченого зі шматками сиру, помідорів, сардинок й поливані оливою. Французи їдять свої устриці й раки, макрелі й слимаки, австрійські віденські „шницлі", жиди незрівняну рибу по жидівськи з цибулевими „пляцками", коржиками.

Українці, навіть ті, які прожили в Аргентині й по чверть сторіччя, ніколи теж не забувають своїх страв. На Великдень і на Різдво, зокрема ж на спільних „Свят-Вечорах" та „Свячених", а також на весіллях, що відбуваються дуже гучно в залах наших установ та нараховують не раз сотню й більше учасників, — завжди подають наші страви, а до інших прийняти, крім всіляких „сендвічів", додають обов'язково смажену кислу капусту, студенець, голубці, поросята, вареники, кури. Правда, часто після комбінації товстої капусти з замороженим пивом — половина весільників позбавлена на довгий час можливості трапезувати, а буває, що хтось і дуба дасть, але... весілля не так то часто вже бувають. Справжнього героїства треба, щоб на наше Різдво, при 40 градусів гарячі колядувати. Але — чого не робиться для національної справи?

Варта ще накреслити психологічну сильветку пересічного аргентинця. Лінивий, малограмотний, обмежений, проте зарозумілий аргентинець шукає легкої праці й доброго заробітку, любить гарно одягатися та жити ком-

фортно, не вглиблюючись в ніякі філософії. Найбільше зацікавлення присвячує спортові й перегонам. На містечтві не розуміється, купує всіляку халтуру, читає твори світової літератури в скороченнях або образках, але найрадше читає „ревісти" — ілюстровані магазини. Служба при війську виглядає так, що вояки приходять ночувати до хати, а прийшовши в п'ятницю ввечір, вертаються до казарми пройно в понеділок вранці. Але кожний вояк хоче стати генералом, а кожний генерал — президентом держави. Про війну не думають, бо її навіть не можуть уявити. Випродовж цілої їхньої історії війни там не було. Школи мають чотири місяці вакацій, а при кожних святах по два-три тижні додатково. Урядовці ніколи не поспішають і з кожною дурницею кажуть клієнтам приходити „маняна", тобто завтра, і так довго повторюють оте сакраментальне „маняна", поки знетерпеливлений пацієнт не дасть хабаря або не зробить авантюри. Своїм середнього аргентинського патріотизму навчилися тільки за Перона. Він зрештою зовсім не стимулював у них посвяти для батьківщини, а тільки примушував їх дуже звисока дивитися на емігрантів з Європи, а то й запитати напр. європейського адвоката, чи вміє він писати, або європейську студентку, чи в Європі вчать чотирьох арифметичних дій у школах...

Та з цими усім своїми прикметами аргентинський народ не має презирства до емігрантів і чужинців, а навпаки, познайомившись ближче з емігрантом, аргентинець починає шанувати його за „вченість", солідність, працьовитість, точність і обов'язковість або за вияви вдячності, приязні чи товариськості, які так часто до чужих вмють виявляти саме українці. А здобувши раз повагу й признання в аргентинця, — можна жити в його країні безпечно й щасливо, звичайно, коли не враховувати пекучої ностальгії за Україною, яка навідує кожного українця, навіть у найкращі хвилини його емігрантського життя.

АНЕКДОТИ ПРО ПИСЬМЕННИКІВ І МИСТЦІВ

Під час поїздки з рефератом по Півн. Америці, Улас Самчук спинився в Дітройті. На гостині, влаштованій для подорожуючого, один з присутніх запитав:

— Хто, властиво, найбільші українські письменники?

Самчук поглянув на свою співтоваришку подорожі й відповів:

— Є три найбільші українські письменники: Стефаник, Бажанський і я.

І по хвилині надуми, побачивши, що обличчя присутніх мали питальний вигляд, далі додав:

— Стефаник тому, що не живе, а Бажанський тому, що сидить при суцільному століку.

— 0 —

Провожаючи Евентуального, який від'їжджав до ЗДА, Спілка Українських Науковців, Літераторів і Мистців в Аргентині зробили в домі Голови Спілки, п. проф. Ласовського, прийняття.

Під кінець подали коньяк у маленьких чарках.

— Це старий коньяк, — каже Ласовський, — має 65 літ.

Евентуальний поглянув на чарку й скептично сказав:

— 65 літ? Дуже маленький на свій вік.

— 0 —

Письменник О. Сацюк має двох синів, які ходять до української школи. Якось спитав Сацюк молодшого сина:

— Що маєте сьогодні на домашню вправу?

— Маємо написати десять простих речень.

— І що ти написав?

Хлопець почав читати: „Івась скаче на ганку”.

Зауваживши літеру „г”, якої Сацюк чомусь не визнає в українській мові, батько сказав синові:

— Але ж, хлопче, як ти можеш таке писати? В українській мові літери „г” не існує. Треба обов'язково пи-

сати „г”, мале й велике. Зрозумій, що це зовсім правильно. Так пишуть за останнім академічним правописом в УССР.

Хлопчина послухав батька і на другий день приніс до школи домашню вправу.

— Хто тебе вчив так писати? — поіритовано спитала вчителька.

— Татко, — відповів учень.

— А, добре. Скажи татові, щоб завтра прийшов до школи.

І як другого дня Сацюк стояв перед учителькою, вона показала йому зошит сина. Там було написано:

„Івась скаче на Ганку!”

— 0 —

До найбільшого нашого сучасного музики, проф. Савицького в Філадельфії, приїхали з далекої провінції своїки. Ввечорі Савицький грав на фортепіані.

Довго прислухався до гри п'ятилітній Іванко, і врешті спитав:

— Вуйку, пощо ти це робиш? Чи у вас немає радіо?

— 0 —

У театрі в Нью Йорку йшла мало вдала вистава. Публіка, як звичайно, б'є „браво”, тільки гуморист Микола Понеділок невдоволено совгається в кріслі.

— Ну, як вам подобається вистава? — спитав принагідний знайомий Понеділка.

Той, усміхнувшись, відповів:

— Нагадує мені кактус.

— Чому? Не розумію! — сказав знайомий.

— А так, не можна на ній довго всидіти...

— 0 —

Якось, виходячи з собвею, Микола Понеділок незнаропна торкнув ліктем у натовпі якусь панночку.

— Ах, вибачте, я не хотів! — почав виправдуватись.

Панна глянула кокетливо на Понеділка й сказала:

— Шкода!..

СТО АФОРИЗМІВ ПРО КНИЖКУ

Зібрав д-р Степан Дмоховський

„Яка солодка і поена чару
Непохитна у своїй величі
І сили є мова книжок,
Коли за їхнім голосом
Идуть мільйони людей!”

Переднє слово

Книжка — це один із найвищих осягів культури, це зачарований у довгі рядки літер символ людського генія, що через провалля віків і безмежної віддалі промовляє вічно до того, хто тільки слухати хоче. На вигляд ніби мертві сторінки паперу зачорнені буквами, проте це жива історія боротьби, осягів і буйного льоту людського духа.

Чи можна собі уявити більший і триваліший здобуток культури?

Усі матеріальні діла людських рук — раніше чи пізніше — приречені на загиблю, підлягають процесам знищення та й врешті не виявляють такої величезної суми гадок і почувань, як саме книжка!

Завдяки книжці стає перед нами очима цей довгий-предовгий шлях розвитку людської культури, від її зарання аж до сьогоднішніх вершин: не знає вона ні кордонів держав, ні часу, промовляє до нас так само, як буде промовляти до наших нащадків, до племен чи народів, коли нас вже давно не буде.

Книжка голосить сучасникам і передає нащадкам висліди довголітніх зусиль ума, найбільші наукові відкриття та винаходи, люті фантазії й надхнення. Вона закріплює осяги одиниць та збірнот і в оперті на них дозволяє на дальші труди й працю без повертання до задумів і початків, є, отже, якби пам'яттю людства, не-заступним чинником поступу.

Все це — признаки безсмертності книжки... ні... передусім людського духа!

Усвідомім собі цей безмежний вплив книжки на життя, щоб зрозуміти ту печать, яку вона кладе на поодиноких добах.

Згадаймо вплив творів Шевченка і Франка на цілі покоління, що не тільки не ослаблює, навпаки, з року на рік кріпшає та поширюється на усі шари нашого народу. В історії навіть всесвітніх літератур — це безприкладне явище...

„Рідна книжка має нас єднати із рідними землями, не дати їх забути, зберігати нас для народу й надихати бажанням працювати для нього. Останнє бажання, зокрема, важливе щодо нашої молоді, яка Батьківщину знає тільки з оповідань”. (Переднє слово Енциклопедії Українознавства).

1. Жива душа поетова,
[жива в своїх святих речах:
І ми читая оживаєм...
[і чуюм Бога в небесах!...
(Т. Шевченко)
2. Книги — морська глибина,
Хто в них пірне аж до дна
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.
(І. Франко)
3. Слово! Моя ти єдина зброе!
Ми не повинні загинуть обоє:
Може в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем
[на катів!
(Леся Українка)
4. Перше освіта... потім воля!
(С. Єфремов)
5. Завданням української націоналістичної літератури й мистецтва є виведення усіх тих цінностей, які б скріпляли, а не розслабляли душу Нації, є віднайдення... правдивих глибин і висот української духовости

і створення для них стрункої і незни-
щимої форми.

(Олена Теліга)

6. Книжка була з нами, коли нам
було найгірше... І хто зна, чи без
неї перебули б ми ту чорну, довгу
ніч.

(О. Грицай)

7. Книжка заявляє мені, що я бо-
рець — і я стаю міцна, веде мене за
руку в країни, де царює нетлінна кра-
са. Де добра книжка — там храм!
Яка ж я щаслива, коли можу її чи-
тати у тишині на правду побожного
серця!

(Катря Гриневичева)

8. Коли книжка заводять в інший
світ — вона хороша!

(Докія Гуменна)

9. Ціла краса всесвіту була б по-
крита забуттям, коли б Бог не дав
смертним ліку... книг!

(Гайнріх Гайне)

10. Я маю друзів, яких товариство
дуже цінне. З ними пристає дуже
легко, вони є завжди на мої послуги,
завжди готові відповісти на мої пи-
тання. Вони дають моєму духові си-
лу й учать мене найважливішого:
приказувати бажанням... і стояти
власними силами. — За те все, що да-
ють, вимагають вони тільки трохи
місця в моїй скромній хаті.

(Петрарка)

11. Що це є книжка? Цілий світ
між двома текстуровими обкладинка-
ми. Розрада самотнього, дзеркало за-
люблених, вкорочування нудьги, на-
сонний лік втомленого, крик серця,
рахунок совісті, вияв душі, шахова
гра з фігурами уяви.

12. Втративши вірного приятеля,
знайдеш його в книзі; не маючи муд-
рого дорадника, знайдеш його в кни-
зі; позбувшись нудного співбесідни-
ка, знайдеш цікавішого в книзі; маю-
чи велике горе, знайдеш найліпшу
потіху... знову ж таки в книзі.

13. Книжка — це прекрасний го-
род, який можна носити навіть в ки-
шені.

(Арабська приказка)

14. Ти не можеш розкрити книж-
ки, щоб чогось не навчитись з неї.

(Китайська приказка)

15. Нема гіршого злодія... від злої
книжки!

(Італійська приказка)

16. Книжка є кормом для молоді,
розвагою для старших: в добрій до-
лі прикрашує, в злиднях несе потіху,
в хаті веселить... а поза хатою не
шкодить.

17. Доказом життя якоїсь літерату-
ри є те, що вона постає проблеми
до дискусії. Книжка без ідеї, як свя-
тиня без Бога. Твір, що дає готові
ідеї — живе коротко, твір, який ідеї
розбуджує, живе вічно. Якщо літера-
тура неспроможна викликати дебату,
це свідчить, що вона втрачає всяке
значення.

(Георг Брандес)

18. Аптекар має суворий, законний
наказ — видавати отрую тільки ви-
ключно на лікарську рецепту. Крім
цього, він позначає пляшечку етикет-
кою: „Труп'яча головка, Позір, От-
руя"!.. Чи не був би корисний та-
кий закон для перного роду книжок
й образів? Хіба ж затруювання ду-
ха і душі молоді не є однаково небез-
печним і погубним, як затруювання
тіла?

(С. Дмоховський)

19. Читач, який читає книжки без
розбору, подібний зовсім на хворого,
який бере перший-ліпший лік, в пе-
реконанні, що він йому допоможе.

(С. Д.)

20. Щоб зрахувати всі скарби і
добра, які дає книжка, треба б напи-
сати величезну книгу. Вона нам про-
віщає містерію невидимого Бога й
людські закони, поборює час, розпо-
сить світло духа в усі простори сві-
ту, потішає терплячих, позбавленим
сили дозволяє мандрувати, де захо-
чуть, у слабодухів збуджує сили ве-
ликанив, рятує потопаючих, правну-
кам зберігає мову батьків. Вона є па-
м'яттю людства. Одним словом, в
книжці є все, що є доброго між небом
і землею. Але непроглядною є теж
множина огидного, мерзенного і зло-
чинів, яку книжка може мати в сво-
й другій істоті і характері. Вона збез-
чешує душу, викривлює безконе-
чність вселенної, ошукує народи і

зум, це розсудливість, це очі, це мудрість, це дзеркало чужих думок та водночас і керівник наших.

34. Не читайте добрих книжок, на те життя є закоротке: читайте тільки найкращі. А з тих тільки ті, які вам принесуть найбільшу користь і приємність. Треба тільки такі добрі книжки читати, щоб погані більше вам не подобалися.

35. Книжка в твоїй душі розірве пута, що сплутують правду з неправдою, вона твій лікар, проводир, вартувий.

36. Хто з малого круга буденної журби і злиднів веде нас на соняшні, квітисті луки... книжка.

37. Треба часом з книжкою потонути в тиші самоти: злий пізнає добро, добрий стане кращим, сліпі побачать небо, а слухі почують.

38. Книжка є ключем до найглибших таємниць життя і духа.

39. Ми всі є злучені книжками з душею всіх народів і віків.

40. Книги — це корм духа, небесний корм: „хто його споживає, ще більший голод чує, хто з нього п'є, ще більшу спрагу має”.

41. Добра книжка — це самоцвіт, що кидає на все людство проміння щастя й радості.

(Емерсон)

42. Без книжки культура минулого гине... майбутнього не зростає.

43. Книжка кличе до бою... до шляхетного бою з темнотою. Її зброя — вікова мудрість, краса, слава, величні ідеї, вічні правди і наука... як жити.

44. В нашій житті приходять дні і години, які є тяжкі і рishальні. Як добре тоді відчувати, що коло нас є приятелі, духом нам близькі, які кожної хвилини можуть нам дати пораду. Але саме в таких хвилинах люди часто далеко. Не покладайся на них. Тоді маєш інших друзів, товаришів: природу, музику, книжки, які тобі стають в пригоді. Тому добре завчасу приятелювати з книжками.

(Ганс Аренс)

45. Хто навчас сили й величності, хто уміє робити невисказані чуда,

хто жде?... завжди готова, рада і сердечна — це книжка!

46. Життя без книжки, це тверда, льодова пустиня, це життя без мрій, без сподівань, без всього, що кидає блиск на його страхіття.

47. Книжка з з нами, коли нам сумно, і сміється з нами в щастя годинах.

48. Кімната без книжки темніша, ніж без світла. Тому в кожній кімнаті хай буде книжка.

49. Читач у книжці відкриває світ, книжка у читача відкриває душу.

50. Книги — це наче самотні каплиці, що їх людина під час своїх мандрівок ставить на найвищих і найкращих верхів'ях... і головню тому їх відвідує, щоб там зосередитись та свої думки наставити на інше буття, як зміслове.

51. Як добре і шляхетне вино дозріває в соняшнім жарі на верхів'ях гір, так добра шляхетна книжка дозріває в сонці духа і пишеться кров'ю серця. За такою книжкою шукає людина зі спорідненим серцем.

(Павло Кльодель)

52. З усього написаного я шаную найбільше те, що хтось написав своєю кров'ю. — Пиши кров'ю, а пізнаєш тоді, що кров є духом.

53. Замочи своє перо наперед у своїй совісті — а опісля в чорнилі!

54. Ми знаємо, що книжки спалюють. Але ми знаємо також більшу правду, що вогонь не знищує книжок. Люди умирають, але книжки не умирають ніколи. Ніяка людина, ніяка сила не може убити пам'яті. Думок не можна замкнути поза дротами концентраційних таборів. Ніяка сила не вибере світові книжок, що віками боролися з тиранією.

(Френклін Д. Рузвельт)

55. Якоюсь містерією видається неодна книжка, якоюсь таємною душею, в яку, коли треба, можна вглянути, все нові відкриття робити.

56. Що ж має для нас ще життя? Дружба, вино, їжа, любов, свідомість чесноти — все розчаровує, приносить журбу, клопота, досаду, розпач і показує нам слабі сторони життя. — Тільки в книгах є постійність...

(Вольтер)

цькує одного на одного, заохочує до душогубств і розпусти, заплутує відвічні порядки, сильних принижує, мандруючих обезсилює, потішеним нову журбу завдає, розкладає волю, затьмарює небо духа, висміває закони. Книжка є повна сатанічних об'явлень. Від самої людини залежить, котра сторона переможе!

(Павло Кльодель)

21. Книжка наливає твою душу радощами, дає пізнати правду, красу і любов.

22. Шляхетним завданням книжки є: не дати загинути геросві в людині, а героям в людстві.

23. Скажи мені, що ти читаєш, а я тобі скажу, хто ти є...

24. Великих добродійств друку не можна словами виповісти.

(Ернст Байтлер)

25. Улюблені книжки молодечих років є може нашими найранішими рішеннями.

26. „Книжка заслуговує на більшу дбайливість, як чобіт!” — гримів один з найстарших книголюбів, єпископ Ріхард де Анджурвілле де Бури 1344 року.

27. Не читай першої-ліпшої книжки — так, як не приймаш до своєї хати будь-якого приبلуду. Збери про неї відомості, порадься. Коли, читаючи, переконаєшся, що вона безвартна, відкинь її без вагання. — Читай уважно — так, як слухаєш уважно розмови мудрої людини. Поверховне читання, совгання зором по сторінках, щоб „вихопити” важливіші місця чи речення, зубожує твій ум, призвичаює його до поверховності. Читай критично, роздумуй над думками, ідеями автора, порівнюй їх зі своїми, бо ніщо не є більш принизливе, як дивитися на світ чужими очима.

28. Еспанський поет Унамуно завважив раз, що читаючи завжди підкреслює такі місця чи речення, які суперечать його поглядам. Більшість з нас робить навпаки. Ми підкреслюємо здебільша те, що відповідає нашим поглядам, з чим ми погоджуємося. Багато треба мати свободи духа і прагнення правди, щоб закреслювати саме те, що нам суперечить. Книжки ж існують не на те, щоб пов-

торювати речі чи думки, що ми їх самі знаємо чи думаємо. Тому варто підкреслювати слова, що непокоять, а навіть потрясають. Книжка допомагає нам шукати і знайти правду!

29. Книжка, як корабель, поведе тебе крізь море, коли ти сумний, обітре сльозу, втишить тугу, заспіває, як ліс, зашумить, як лан збіжжя. Коли схочеш впитися, переміниться в вино... а коли схочеш поговорити з коханою дівчиною, навчить тебе мови, якою говорять любов!

30. Читання й думання є ніби психічною купіллю — чиста очищує, брудна забруджує.

31. Один поет, умираючи, підвівся востаннє і, глянувши на полиці своєї книгозбірні, прошептав: Прощайте, мої друзі!

32. У виборі книжок, як у виборі приятелів: знайомимось з багатьма людьми, та мало з-поміж них вибираємо на наших друзів, наших довірочних товаришів життя. Знайомі приходять і зникають, приятелі лишаються. Книжки, що їх ми вибрали на наших приятелів, ніколи нам не набриднуть, все відновлюються від початку, як життя.

33. Книжка... це не тільки найкращий співробітник: книга це ро-

Обкладинка роману „Рай”,
виданого „Свободою”

57. Книги правлять світом, а бодай тими народами, які мають писану мову: інші народи і так не враховують-ся.

58. Мистецтво має тільки одного ворога... неучтво.

(Бен Джонсон — 1573-1637)

59. Без книжок померли б ми з нудьги.

60. Книжкою міриш силу нації.

61. Кожна нова книжка — нова любов і кожна куплена книжка дає можливість появитися другій.

62. Довгий-предовгий був шлях до того скарбу, який тепер так легко-важно не раз беремо до рук... до книжки.

63. Довгі віки нівечать усе — і ка-міння і висипані могили, але над кни-гою час не має сили.

64. Чим більше поширюється зна-йомство з добрими книжками, тим меншим стає круг людей, в співжитті з якими знаходимо приємність.

65. Коли по тяжкій роботі бажаєш відсвіжити душу, не нудьгувати в по-дорожжі, коли недуга прикує тебе до постелі... бери і читай книжку.

66. Книжки не є абсолютно мерт-вими речами: вони мають у собі по-тенцію життя, бути активними, як і той дух, якого вони є нащадками.

(Джон Мілтон)

67. Люди витрачають мільярди на змагання бейзболу, боксу, на погані фільми, комікси. Як же ж марно ви-глядають витрати на цей малий па-кетик задрукованого паперу, який називаємо книжкою, а з якої наро-джується світогляд цілих поколінь! У цій переоцінці вартостей виявляєть-ся весь трагізм духа і культури мо-лодого покоління.

68. Найкраща книжка не зробить належного враження на молодь чи дитину — коли її дати заскоро... або запізно!

(Д-р Марія Монтессорі)

69. Читати „для забиття часу“?! Але ж час це життя! Не убивати його... але використовувати і робити плідним.

70. Один мудрець напминав. „Ра-до купуйте книжки, але нерадо їх продавайте“. Він теж казав: „Купуй

правду, але не продавай мудрости“.

71. Все ж таки є дійсністю, що всі зустрічаємося щоденно з книжкою, усі мусимо послуговуватися нею по-стійно і всюди, коли хочемо, щоб нас зарахували до категорії цивілізова-них людей, але як же мало присвячу-ємо їй уваги в щоденнім житті.

72. У багатьох випадках переци-тання якоїсь книжки принесло люди-ні долю: рішило вибір життєвої до-роги.

(Емерсон)

73. Щойно при читанні учимося і стверджуємо, скільки можна лишити нечитаного.

74. Вимовляючи слово книжка, в душі здригається та сама струна, як на згадку матері. Вона ж бо є справ-ді матір'ю нашої цивілізації і культу-ри.

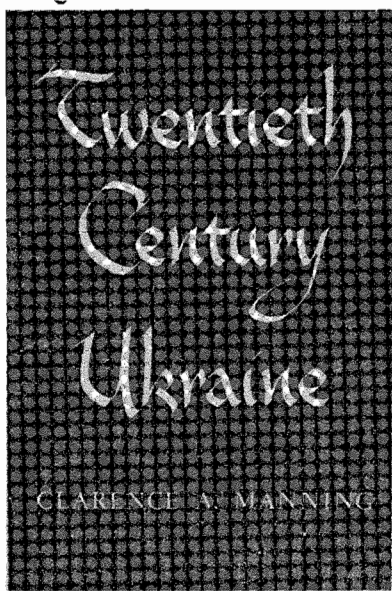
75. Завоювати майбутнє допоможе нам книжка... і тільки книжка!

76. Думки летять — слово йде піш-ки. Це є ціла драма письменника.

(Юлієн Грін)

77. Книжка дає заслуженим без-смертність.

78. Справжня літературна смерть починається тоді, коли люди мовчать про книжку і про письменника.

Книжка проф. Меннінга,
видаана УНСоюзом

79. Давніше дивувалися, коли хто не знав нововиданої книжки — тепер дивуються, як хтось її знає.

(Бернард Шов)

80. Доля деяких книжок є не раз така особлива, спосіб, в який вони зберігаються, такий незвичайний, що це певно якась вища сила їх оберігає. Це не є зовнішня сила, тільки якась таємна, в них самих збережена. Та сила доводить конечність їхнього існування.

81. Перед більш як сотнею років сказав Наполеон: „Є п'ять частин світу, але шостою і наймогутнішою є преса. Преса в ширшому розумінні, це все, що виходить з-під друкарської машини, не тільки часописи, але й брошури, книжки, всі друковані твори. В такому значенні преса, це найбільший всесвітній суд, це найбільша учителька народних мас”.

82. Нація, яка посідає справжні народні цінності в книгах, є власником безцінних скарбів. Вона воскресне з попелища своєї Батьківщини, коли тільки її святі книги вирятуються.

(Ф. Л. Ян)

83. Крайня пора, щоб якнайширші кола українських батьків зрозуміли конечність забезпечити своїх дітей тією духовою зброєю, якою є завжди добра, оперта на християнсько-моральних засадах, поставлена на службу Богові і Народові — молоде-

ча преса і книжка. Бо хто не навчиться добре цінити друковане слово за молодих літ, той від нього пізніше зовсім відвернеться.

(Журнал „Шлях”)

84. Українська література має бути безперервним, невичерпним джерелом енергії, що не дає фраз, але дійсність глибоких переконань, що сипле завжди і безупину нове полум'я й іскри з-під ковадла, з-під вогненного пера. Слово... це вогненне слово... де воно?

(Журнал „Неоліф”, 1925 р.)

85. Найкращим учителем письменників було й назавжди лишиться життя, що нині, як ніколи владно, вимагає уваги до головного завдання мистецтва... формувати, організувати психіку нової людини.

(Михайло Могиланський)

86. Поет, прозаїк, драматург, критик без глибокого знання, це партачі свого ремесла. Без знання... вони ненагострена пила, нею не зріжеш ні одного пня.

(Маніфест „Сіму”, Київ, 1925 р.)

87. Гарна бібліотека — це найкраща прикраса кімнати.

88. Скарби мудрості діють найбільш могутньо в книзі.

89. Кожний повинен збирати книжки, тоді він ніколи не буде самотнім в житті.

90. Книжка учить без гніву, не лає тебе, коли помилився, не висміває не-ука.

91. Чого не бачить зір... подай його в словах, чого нема в житті — твори в літературі.

(Т. Курпіта)

92. Мистецькі вальори, коли будемо творити зміст книжки, мусять бути основними і вирішальними. Великий патріотизм є той патріотизм, що висловлюється великим мистецтвом.

(Улас Самчук)

93. У Збірнику князя Святослава з р. 1076 є стаття про читання: „Книжки треба читати помалу... і трижди обрешається о єдиной главизні. Тільки тоді книжка приносить користь. Так, як узда є кермою і стримом для коня, так для праведника книги. Не збудується корабель

УЛАС САМЧУК МАРІЯ

Обкладинка книжки У. Самчука

без цвяжів, ні праведник без читання книжок. Прикрасою для воїна є зброя, для корабля вітрила, для праведника читання книжок”.

94. Поучення дітям князя Володимира Мономаха. „Що вмісте, того не забувайте, а чого не вмісте, того поучайтесь з книг. І нехай вас сонце не застає в постелі”.

95. Книжник XIII століття: „Солодкий медяний сок і цукор, але солодший від них обох є книжний розум.

96. В Збірниках „Пчела”, які дуже радо були читані нашими предками в раннім українським середньовіччі, знаходимо такі думки: „Іван Золотустий сказав: Птицям Бог дав пір’я і крила, тому у повітрі літають і від людських сітей тікають; людям Бог дав уміння писати і книги читати, щоб на них найшов страх Господній, мудрість і розум, і так вони оминули диявольських сітей”.

97. Слова св. Єфрема із рукописного Ізмарагду XVI віку: „Како слухати книг: Єгда брате лукавий помисел мучить ум... утішися почитанієм святих книг. Бог бо ними прогонить біси!”

98. Заки видати гроші, подумайте наперед, як довго будете мати з купна користь чи приємність. Бо за цю суму, що ви витратили на якийсь недовгочасний предмет, можна було купити книжок, що супроводжали б вас роками. Вимірюючи довжину їх посідання і користі, книжки є найдешевшим предметом, який можна купити.

99. Уявіть собі наш модерний світ без книжок! Цим я сказав все!

100. Учіться, брати мої, думайте, читайте, і чужому навчайтесь, свого не цурайтесь! Бо хто матір забуває, того Бог карає.

(Т. Шевченко)

МЕТЕОРИТ НА КИЇВЦІНІ

Погожого осіннього дня мешканці села Дзвонкового, що працювали на городах, почули якийсь дивний шум, а потім звуки, схожі на віддалені постріли. І враз, із свистом розтинаючи повітря, щось упало на картоплище. Знявся стовп куряви. До цього місця підбіг з лопатою Михайло Михайлович Горбач — завідувач сільського медпункту. Курява встигла вже розвіятись, і він побачив ямку. Розкопати її було справою кількох хвилин, — і лопата черкнулась об щось тверде. Це був темнобурий камінь якоїсь неправильної форми, вагою понад кілограм. Він ще навіть не прохолов.

Метеорити — здебільшого залізні або кам’яні тіла — потрапляють на землю з міжпланетного простору. Всім, звичайно, доводилось бачити „падаючі зорі”, але не всі знають, що вогняні сліди на небі прокреслюють метеорити. В безповітряному просторі метеор мчить з величезною швидкістю; наблизившись до землі і зіткнувшись з атмосферою, він роз-

жарюється і згорає. При цьому виникає спалах, який і створює враження падаючої зірки. А коли в атмосферу потрапляє великий метеорит, то від тертя об повітря він не згорає, а тільки звернувшись вгору досягає поверхні землі. Розміри метеоритів надзвичайно різноманітні.

Внутрішня будова і склад кам’яних метеоритів нагадують наші звичайні гірські породи; деякі метеорити складаються з майже чистого заліза, іноді з вкрапленням прозоро-жовтого мінералу — олівіну.

Метеорит, знайдений біля села Дзвонкового, Васильківського району на Київщині, порівняно невеликий — він важить 1 кілограм 272 грами. Темнобура, шкарубка кора його — це розтоплена поверхня. Вдалося встановити, що в нижніх шарах атмосфери метеорит летів із швидкістю до 300 метрів на секунду. Можливо, і в сусідніх районах впали відламки цього метеорита і згодом будуть знайдені.

СНОТ РИБАЛКА

У старому лісі край широкого лу-гу кують зозулі, у вільшині дзюр-че непомітна річечка. Подолавши кам'янистий переказ, вона вгамовується і створює тихе плесо. У кришта-левій воді на піщаній обмілині бага-то дрібної риби. Біля берега стоять цупачки, а глибше, навколо каменя, скупчився табунець пічкурів.

Раптом з чорно-синьої глибини ями в положистий берег ударила велика рибина. Хлюпнула вода. Перелякана дрібнота кинулася врозтіч. Щука!.. З розгону виплеснувшись на обміли-ну, вона показала на коротку мить свій м'ясистий хребет.

В ту ж хвилину з прибережного куща камінцем шугнуло у воду коша-лате звірятко. Райдугою спалахнув променистий сніп крапель і згас у повітрі. По скаламученому плесі пі-шли хвилясті кола. Мабуть, звірятко націлялось на „куму”, але... про-махнулось. Стрибок був добре розра-хований і все ж невдалий. Півметро-ва рибина, мало не зачепивши невда-ху-рибалку хвостом по носі, встигла втекти.

Висунувши з води гостру мордоч-ку, звірятко сердито пирхнуло і, ля-паючи лапками по мілководдю, по-бігло до берега, вискочило на кручу,

обтрусилось і зникло в густих ку-щах.

Хто ж цей незвичайний рибалка? Борсук? Ні! То снот-новосел. В лі-сах українського Полісся уссурійські сноти — недавні переселенці: кілька років тому їх привезли сюди з дале-косхідної тайги. Тепер вони розпо-дились і стали вже звичайними пред-ставниками місцевої фавни.

Вдень снота рідко коли зустрінеш. Поллює він найчастіше вночі. рано вранці чи пізнього вечора. Їдять сно-ти мишей, жаб, ящірок, не гребують злаками і овочами, але найбільше люблять рибу. Снот може з'їсти зра-зу до десяти рибин завбільшки з до-лоню. Але спробуй по спіймати її!

...Минуло з півгодини. Вода за-спокоїлась, піднятий намул осів. Зно-ву припливли на обмілину переля-кані рибки, а ось визирнули і великі головні-чорноспинники.

Не чуючи небезпеки, табунець лег-коважних рибок підплив до самого берега. Снот виліз із кущів і знову кинувся у воду. Уткнувши голову в пісок, він почав шумно борсатись. Мить — і в зубах маленького рибал-ки затріпотіла лобаста рибина. Хоч важко дісталась здобич, зате ж який добрий сніданок!..

ЖИВІ „РАДІОЛЬОКАТОРИ”

В Африці, в її повноводних ріках живе нільський довгорил, або, як його називають, водяний слон чи мормирус. Дослідники помітили, що ця малорухома риба, розміри якої досягають іноді одного метра, спо-кійно порпаючись у мулі, заздалегідь дізнається про наближення ворога, байдуже, звідки б він не з'явився — спереду, збоку чи ззаду. Крім того, водяний слон однаково добре пересу-вається як уперед, так і назад. Ви-являється, довгорил має поблизу хво-ста спеціальний орган — своєрідний генератор електромагнетних коли-

вань. Він постійно випромінює до ста електромагнетних імпульсів на хви-лину. Ці сигнали, відбившись від на-вколишніх предметів, вловлюються „приймачем” — органом, розтапова-ним біля спинного плавця. Ось чо-му водяний слон, навіть глибоко за-рившись головою у мул, дізнається про наближення хижаків. Це дає йо-му змогу своєчасно уникнути небез-пеки.

Крім нільського довгорила, є ще ряд живих істот, які мають захисні органи, подібні до вище описаних „радіольокаторів”.

СТАРОДАВНІ НАЗВИ ДНІПРА

Наш Дніпро був відомий в Європі ще в давнину. Різні народи знали Дніпро під різними назвами.

Від грецького історика Геродота, що жив у V сторіччі до нашої ери, довідуємося, що греки називали Дніпро Бористеном і зазначали, що він тече з півночі на південь. На заході Європи така назва вживалася навіть у XVII сторіччі.

У готського історика VI віку нашої ери Іорнанда він зустрічається з назвою Даніпер, по-гунськи — Гунівар, що означало „гунська ріка”. У скандинавських сагах, едичних піснях згадується Дніпро під назвою Данпар. Візантійський історик X віку імператор Костянтин Порфирородний Дніпро називає Донар. На „Частині карти світу Абу-Абд-Мохаммеда Ідрісі 1154 року” Дніпро має назву Двабр.

Тюркські кочові народи, що з початку X віку кочували у наших пів-

денних степах, печеніги, торки та половці відзначали, що Дніпро „велика річка” і називали його Узу, Озу, Узи, Атель, Барух, Варух.

Венеціянці і генуезці, що в XIV—XV віках мали в пониззі Дніпра свої колонії, вживали для нашої ріки такі назви, як Ексі, Елексе, Еліце, Ерексе, Ересе, Лереса, Луосен. Подібні назви зустрічалися також і в італійців.

У наших літописах назва Дніпра пишеться по-різному: — Нїпрь, Дьнїпрь, Днїпровская рѣка. Потім ми маємо „Днїпр-Славутич, река Славута — сын Славы”.

Такі епітети мала наша славнозвісна ріка. Вона оспівана у народних піснях, думах і легендах.

Назва Дніпро — давнього походження. Такі назви, як Дністер, Дон, Донець і Дунай, Дніпро мають один корінь — „дон”; осетинською мовою „дон” означає вода, взагалі ріка.

✱

ЯК В ССРСР ВИКОРИСТОВУЮТЬ АВТО?

„Наче у себе дома” — малюнок Ю. Козюренка з київської „України”

Вільна українська наука — це найгостріший меч у нашій визвольній боротьбі. — Дякуючи підтримці власного громадянства —

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

вже понад 80 років ширить своїми науковими виданнями правду про Україну. — Допоможіть продовжувати цю діяльність, надсилаючи пожертви на адресу:

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
302-304 W. 13th St. — New York 14, N. Y.

УКРАЇНСЬКЕ ПОХОРОННЕ ЗАВЕДЕННЯ АНДРІЯ ГРАДОВСЬКОГО

FUNERAL HOME

Andrew Hradowsky

4141 CLIPPERT STREET, near Michigan. DETROIT 10, MICH.

Telephone: TA. 5-4426

ДРУКАРНЯ

„СВОБОДИ”

- ✓ ВИКОНУЄ
- ✓✓ ЯКІСНО
- ✓ ВСІ
- ✓ ДРУКАРСЬКІ
- ✓ РОБОТИ

ТАМ, ДЕ ВЕЛИКИЙ ВИБІР НА СКЛАДІ —
ТАМ ВСЕ МОЖНА ДЕШЕВШЕ КУПИТИ!

KARS ЄДИНА ЮВЕЛІРНА
• КРАМНИЦЯ •
Jewelers • ДУЖЕ ВІДОМА СЕРЕД
• УКРАЇНСЬКОЇ ПУБЛІКИ •
»ВЛАСНИЙ ІМПОРТ ТА ФАБРИКАЦІЯ«
216-218 E. 14th St. - New York 3, N.Y.
Біля кіна JEFFERSON - 2-ий дім від рогу 3rd Ave.
• • ТЕЛЕФОН GR 3-5875 • •
⇒ НАД ВХОДОМ ВЕЛИКИЙ ГОДИННИК ⇐

БРИЛІАНТИ
ПЕРСТЕНІ
СИГНЕТИ
НАШІЙНИКИ
БРАСЛЕТИ
КУЛЬЧΙΚИ
МЕДАЛЬЙОНИ
КОРАЛИ
БУРШТИН
СРІБЛО

ПУДЕРНИЧКИ
ПАПІРОСНИЦІ
ПЕРА —
ПЕЛІКАН
ПАРКЕР
І БАГАТО
ІНШИХ ПРЕДМЕТІВ
РАДІА
ТЕЛЕВІЗОРИ
ФОТОАПАРАТИ

ГРАМОФОНИ
МАШИНКИ ДО
ПИСАННЯ
ЗАЛІЗКА ДО
ПРАСУВАННЯ
ФІЛЬМИ
АНТЕНИ
ЛЯМПИ
ЧАСТИНИ —
НАПРАВИ

Медаліки Матері Божої Неуст. Помочі 14 і 18 кар. золота.

Також хрестики, ланцюжки різних зворів.

Ювелірна і годинникова робітня рекомендована фірмою Omega.

Досвідчені фахівці з довголітньою практикою працюють під керівництвом власника.

Напі ювелірні вироби в червоному і жовтому золоті 14 і 18 карат.

Великий вибір імпортованих швейцарських годинників і будильників найліпших фірм, Schaffhausen, Omega, Longines, Tissot, Cyma, Doxa і т. д. до 50% дешевше. Брилянти найліпшого шліфу..

Виконуємо індивідуальні замовлення з платини і золота, гербові перстені, відзнаки для організацій, тризуби.

Наша мета задоволити кожного клієнта — цінами і якістю товарів. Гарантія на всі товари. Представництво короткохвильових "Hi-Fi" німецьких радіо TELEFUNKEN, GRUNDIG і других фірм. Представництво General Electric : RCA.

Наша фірма обслуговує ювелірні склади і приватних клієнтів по цілій ЗДА.

ЖАДАЙТЕ КАТАЛОГІВ. — ВИКОНУЄМО ПОШТОВІ ЗАМОВЛЕННЯ.

• БЕЗПРОЦЕНТОВІ ДОВГОТРИВАЛІ РАТИ. •

LYTWYN & LYTWYN

UKRAINIAN FUNERAL DIRECTORS

Air Conditioned

ОБСЛУГА ЦИРА І ЧЕСНА

OUR SERVICES ARE AVAILABLE
ANYWHERE IN NEW JERSEY

801 SPRINGFIELD AVENUE, INVINGTON, N. J.
NEWARK, N. J.

ESsex 5-5555

ПЕТРО ЯРЕМА

УКРАЇНСЬКИЙ ПОГРЕБНИК

Занимається похоронами вже 50 років

В BRONX, BROOKLYN, NEW YORK і ОКОЛИЦЯХ

Контрольована температура. Модерна каплиця до ужитку даром.

PETER JAREMA

129 EAST 7th STREET,

NEW YORK, N. Y.

Tel.: ORchard 4-2568

УВАГА!

УВАГА!

ХТО ПОСИЛАЄ ПОМІЧ родині і знайомим в краю, цей скористає з послуг бюро посилок пачок до всіх країн Європи, під назвою:

M. & G. Gift - Shop

6440 MICHIGAN AVENUE,

DETROIT 10, MICHIGAN

Tel.: TA. 6-6575

Власник: МИХАЙЛО БІЛОСКУРСЬКИЙ

Пачки з одягом (нові й уживані речі) ліки і харчі висилаємо до всіх країн Європи. Мито і інші оплати платяться в ЗДА. Висилка пачок слідує безпосередньо з Дітройту. На бажання висилаємо каталоги та додаткові інформації.

Маємо на складі великий вибір ниток до вишивання D.M.C., паннами, полотна, взори вишивок і все, що потрібне до вишивання. Маємо також великий вибір українських книжок (зокрема з дитячої літератури), української кераміки і Різдвяних карток.

Ведемо гуртовий продаж альбомів Капелі Бандуристів і маємо у себе великий вибір усіх українських платівок.

Позамісцеві замовлення полагодуємо негайно.

Прохаємо жадати каталогів і дальших інформацій.

COMMERCIAL TRUST COMPANY OF NEW JERSEY

6 Jersey City Offices

Main: 15 Exchange Place 729 Bergen Ave., at Fairmount Ave.
660 Newark Ave., at Five Corners 186 Newark Ave., near Jersey Ave.
338 Grove St., near Newark Ave. 115 Jackson Ave., at Woodlawn Ave.

3 Bayonne Offices

229 Broadway, at 9th Street
544 Broadway, at 25th Street 875 Broadway, at 41st Street

All Offices Except Main Office and Grove Street Office

Open Monday Evening 7 to 8

Member Federal Reserve System and Federal Deposit Insurance Corporation.

УКРАЇНСЬКА ПЕРЕПЛЕТНЯ BIBLOS, CO.

приймає в переплет і виконує

солідно, дешево

БРОШУРУВАННЯ ВСЯКОГО РОДА НАКЛАДІВ,
ОПРАВУ КНИЖОК В ПОЛОТНО Й ПІВПОЛОТНО.

107½ ST. MARKS PLACE, NEW YORK 9, N. Y.

Tel.: ORegon 7-0370

Phone PLaza 9-4238

ROMAN KUSSOFF

Ф У Т Р А

1420 AVENUE OF THE AMERICAS, NEW YORK 19, N. Y.

Bet. 58th & 59th Sts.

Peter Pucilo
Executive Director

Now...

More MONEY

For Your

Money

Now Paying

3 $\frac{1}{2}$ %

Dividend

MORE than 43 years of sound management policies make it possible for TRIDENT to offer greatest dividend earnings to its thousands of savers.

MORE facilities increasingly available to provide every convenience for customers.

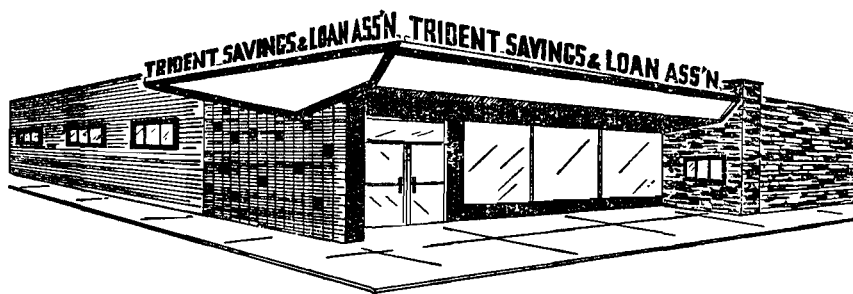
MORE personal attention and service from a complete staff of friendly qualified counselors.

**YES... MORE MONEY FOR YOUR MONEY
WHEN YOU SAVE AT TRIDENT**

START NOW! Open a savings account, or add to your present accounts at TRIDENT by the 15th. Earn above average earnings from the 1st of the month.

YOUR Savings are INSURED up to \$10,000.00 by the Federal Savings and Loan Insurance Corporation.

JOIN THE TREND TO TRIDENT

TRIDENT SAVINGS & LOAN ASSOCIATION

1935 WEST 51st STREET

CHICAGO 9, ILLINOIS

GRovehill 6-7822

З М І С Т

Л. Г. На Новий Рік	5
Календар: українські свята, американські свята, історичний календар, приповідки	6
Поазбучний виказ слов'янських святих	18
Урядові свята в Канаді і в інших країнах	19
Передбачування погоди	20
Населення світу	22
Головні віровизнання в світі	23
Президенти ЗДА	24
А. Драган. Календарна справа	25
Б. Кравців. Сімнадцятого року (вірш)	29
О. Р. 1917 рік в Україні	30
Л. Луців. Василь Стефаник	33
Ю. Старосольський. Фундаменти Великої Імперії	43
В. Мудрий. Канцелярія УККА	49
Із записок природника	86
Д. Галичин. Місія до „Золотих Воріт”	87
З англійського гумору	72
Я. Чи ж. Андрій Агапій Гончаренко	73
Р. Купчинський. Савичові гості	81
Р. Придаткевич. Спомин про Михайла Гайворонського	85
Ікер. Квестія повороту	97
Я. Падох. Новітнє „Хожденіє по мукам”	99
І. Кедрин. Два корифеї преси	107
В. Ємець. До мартирології кобзарства	113
І. Світ. Український консулат у Харбіні	127
І. Савицька. В тіні помаранчевих садів	133
Я. Курдик. Козак з Массачусетс	141
Є. Онацький. Пам'яті піонера-патріота	145
Н. В. В Україні 2,700 столітніх людей	149
Л. Вітошинська. Аргентинські парадокси	151
Анекдоти про письменників і мистців	160
Д-р С. Дмоховський. Сто афоризмів про книжку	161
Стародавні назви Дніпра	168
Єнот-Рибалка	169

PRINTED IN U.S.A.

"Svoboda", 81-83 Grand Street, Jersey City 3, N. J.

ДАЙТЕ
ВАШІЙ
ДИТИНІ

„ВЕСЕЛКУ“

ДОПОМОЖІТЬ, ЩОБ ВОНА МОГЛА
ПРОСВІТИТИ ДУШУ КОЖНІЙ УКРА-
ЇНСЬКІЙ ДИТИНІ. ВИШЛІТЬ СВОЮ
ПЕРЕДПЛАТУ ТА ЩЕДРУ ПОЖЕРТВУ
НА ФОНД „ВЕСЕЛКИ“

на адресу:

“SVOBODA”, P. O. Box 346, Jersey City 3, N. J.